T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KİŞİLERARASI İLETİŞİM ANABİLİM DALI
HALKLA İLİŞKİLER BİLİM DALI

İLETİŞİM KAYGISI GELİŞİMİNDE AİLE İLETİŞİM KALIPLARI VE PARADOKSAL (ÇİFT BAĞ) İLETİŞİMİN ETKİSİNİN İNCELENMESİ

Doktora Tezi

Ömer ERDOĞAN

İstanbul-2018

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KİŞİLERARASI İLETİŞİM ANABİLİM DALI
HALKLA İLİŞKİLER BİLİM DALI

İLETİŞİM KAYGISI GELİŞİMİNDE AİLE İLETİŞİM KALIPLARI VE PARADOKSAL (ÇİFT BAĞ) İLETİŞİMİN ETKİSİNİN İNCELENMESİ

Doktora Tezi

Ömer ERDOĞAN

Danışman: PROF.DR. CENGİZ ANIK

İstanbul-2018

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

HALKLA İLİŞKİLER Anabilim Dalı KİŞİLERARASI İLETİŞİM Bilim Dalı DOKTORA öğrencisi ÖMER ERDOĞAN'nın İLETİŞİM KAYGISI GELİŞİMİNDE AİLE İLETİŞİM KALIPLARI VE PARADOKSAL (ÇİFT BAĞ) İLETİŞİMİN ETKİSİNİN İNCELENMESİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 18.06.2018 tarih ve 2018-17/25 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 27/06/2018

	Öğretim Üyesi Adı Soyadı		**İmzası**
1.	Tez Danışmanı	Prof. Dr. CENGİZ ANIK	
2.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. SERHAT ULAĞLI	
3.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. GÜZİN ILICAK AYDINALP	
4.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. EMEL POYRAZ	
5.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. ECE KARADOĞAN	

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Ömer Erdoğan
Anabilim Dalı	: Halkla İlişkiler
Programı	: Kişilerarası İletişim
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Cengiz Anık
Tez Türü ve Tarihi	: Doktora – Haziran 2018
Anahtar Kelimeler	:Aile İletişim Kalıpları, İletişim Kaygısı, Paradoksal İletişim, Çift Bağ İletişim

ÖZET

İLETİŞİM KAYGISI GELİŞİMİNDE AİLE İLETİŞİM KALIPLARI VE PARADOKSAL (ÇİFT BAĞ) İLETİŞİMİN ETKİSİNİN İNCELENMESİ

McCroskey (2009), iletişim kaygısı yaşanmasının nedeni olarak, beynin benliğe yönelik bir tehdide karşı koruyucu bir cevabı olduğunu savunurken, Hsu (1998) içinde yetişilen ailenin, kişinin iletişim kaygısı geliştirmeye yönelik eğilimini etkileyen temel faktörlerden biri olduğunu ifade etmiş, Guerin (1976) ise, çocuklarda ortaya çıkan bir takım duygusal rahatsızlık belirtilerinin kaynağının, aile üyeleri arasında devam eden karşılıklı çift bağ iletişimin olduğunu bildirmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda, araştırmanın temel amacı, iletişim kaygısı gelişiminde aile iletişim kalıplarının ve paradoksal iletişimin (çift bağ) etkisinin incelenmesidir. Çalışmanın temel amacı doğrultusunda üç aşamalı bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın birinci aşamasında, iletişim kaygısı boyutlarının aile iletişim kalıplarının alt boyutlarıyla olan ilişkisine ve çeşitli değişkenlerde farklılaşmasına bakılmıştır. Çalışmanın ikinci aşamasında, iletişim kaygı düzeyi ve aile türü dikkate alınarak belirlenen katılımcılarla, yaşam deneyimlerini almaya yönelik nitel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın üçüncü aşamasında farklı iletişim kaygısı düzeyinde ve farklı aile türünde yer alan bazı

katılımcıların paradoksal olan ve olmayan ifadeleri ayrıştırabilme becerilerinin, iletişim kaygısı düzeyi ve aile türüyle olan ilişkisi incelenmiştir.

Araştırmanın birinci aşaması, Kastamonu Üniversitesi'nde 2016-2017 eğitim öğretim yılı içerisinde öğrenimlerine devam eden 741 öğrenciyle gerçekleştirilmiştir. İkinci aşamada birinci aşamadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda belirlenen öğrencilerle, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak yüz yüze derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Üçüncü aşamada ise birinci aşamaya katılan öğrenciler arasından farklı aile tipinde ve farklı iletişim kaygısı düzeyinde yer alan katılımcılardan gönüllü olanlar deneysel çalışmaya alınmıştır.

Elde edilen sonuçlar genel olarak iletişim kaygısı ile aile iletişim kalıpları arasında bir ilişkinin olduğunu ve farklı aile türlerinin iletişim kaygısı gelişiminde anlamlı şekilde farklılık gösterdiği bulgularının yanı sıra aile türlerine bağlı olarak çocukların yaşamış oldukları paradoksal iletişimin değiştiğini göstermiştir. Ayrıca iletişim kaygısı yaşayan grupta yer alan katılımcıların daha fazla çift bağ yaşadığını göstermiştir.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	: Ömer Erdoğan
Field	: Public Relations
Programme	: Interpersonal Communıcatıon
Supervisor	: Professor Cengiz Anık
Degree Awarded and Date	: Phd - June 2018
Keywords	: Family communication patterns, Communication Concern, Paradoxical Communication, Double Bind Communication

ABSTRACT

AN ANALYSIS OF FAMILY COMMUNICATION PATTERNS IN THE DEVELOPMENT OF COMMUNICATION ANXIETY AND THE EFFECT OF PARADOXICAL (DOUBLE BIND) COMMUNICATION

While McCroskey (2009) defends the idea that the reason behind the communication anxiety is the brain's protective response to any threat against self-respect of the ego, Hsu (1998) claims that the family which the individual is raised by is one of the basic factors affecting the tendency of developing the communication anxiety, Guerin (1976) states that the source of some emotional disturbances that occur in children is the ongoing mutual double bind communication among family members. In line with this information, the main goal of the research is to analyze the effect of paradoxical communication (double bind) and family communication patterns in communication anxiety. In the direction of the main aim of the work, a three-stage study was carried out. In the first phase of the work, it is examined the dimensions of communication anxiety in connection with its sub-dimensions and its differentiation in various variables. In the second phase of the study, qualitative interviews with designated participants whom communication anxiety levels and family types are

considered were conducted to learn about their life experiences. In the third phase of the study, some participants at different communication anxiety levels and different family types are given both paradoxical and non-paradoxical expressions and observed their ability to parse; then, their ability to parse is assessed with their communication anxiety levels and family types.

The first phase of the research was conducted 741 students who are enrolled in Kastamonu University for the academic year 2016-2017. In the second stage, students determined on the basis of the results obtained from the first stage were interviewed face-to-face in-depth interviews using a semi-structured interview technique. In the third stage, volunteer participants at different family types and different communication anxiety levels among the students attending the first stage are taken into the research.

The results obtained in general indicate that there is a correlation between communication anxiety and family communication patterns and different family types significantly affect the development of communication anxiety. Besides, it is found that paradoxical communication which children have experienced depends on the family type as well as participants in the communication-anxiety group have more double bonds.

ÖNSÖZ

İletişim özellikleri, insanın sembolik davranışıyla ilgili kişilik özelliklerinin altkümeleridir. Bireylerin iletişim sürecinde davranış eğilimini anlamak için, iletişim özelliklerinin nasıl oluştuğu ve geliştirildiğini incelemek önemlidir. Bandura'nın (1977) Sosyal Öğrenme Teorisine göre, bireylerin çevresel deneyimleri kendi özelliklerinin oluşumunu etkiler. Bandura, insanların genellikle başkalarının davranışlarını modellemek suretiyle öğrendiğini ve çevrenin de modellemeyi güçlendirdiğini ileri sürer. Bu kapsamda çocukların modellemelerini gerçekleştirdikleri en önemli sosyal ortamlardan biri de aile olup ebeveyn-çocuk iletişimi bireylerin özelliklerini ve kişilik gelişmelerini etkileyebilecek "en yaygın güçlerden biri" olarak düşünülmektedir.

Günümüzde sosyal bilimler alanında çalışan pek çok bilim adamı ailenin çocukların gelecek yaşamları üzerindeki etkilerini ve bir takım psikolojik sorunların kaynağının çocukluk döneminde aile içindeki iletişim sistemi olduğunu kabul etmektedir. Bu kapsamda kişilerarası doktora programına başladığım ilk andan itibaren, psikopatolojiye farklı bir bakış geliştirmemi ve aile içi iletişimin bireyin ilerleyen yaşamı üzerindeki etkisini fark etmemi sağlayan ve çalışmanın her aşamasında bana destek olan, hoşgörüyle yaklaşan, bilgisini ve tecrübelerini benimle paylaşan, değerli görüş ve önerileriyle katkıda bulunan değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Cengiz Anık hocama teşekkürlerimi bir borç bilirim. Bu çalışmanın başından sonuna kadar tezimi izleyen, sadece değerli görüşleriyle ve önerileriyle değil, insancıl ve hoşgörülü yaklaşımları ile beni yüreklendiren değerli arkadaşım Doç. Dr. Sibel Kibar'a ve çalışmada kullandığım verilerin toplanmasında yardımlarını esirgemeyen Kastamonu Üniversitesi Fen-Edebiyata Fakültesi Felsefe Bölümü öğrencilerine çok teşekkür ederim. Bu konuyu çalışmak her şeyden önce bana sahip olduğum değerli ailemin önemini bir kez daha fark etmemi sağladı. Bu nedenle pozitif düşünceleri ve destekleriyle hayatımı güzelleştiren ve kolaylaştıran sevgili eşim Canan'a; varlığıyla yaşamımıza anlam ve değer katan biricik kızım Bengisu'ya ve sıcaklıklarıyla yalnızca tez döneminde değil hayat boyu hep yanımda olan aileme sonsuz teşekkür ederim.

İstanbul, 2018 Ömer ERDOĞAN

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZET ..... *i*
ABSTRACT ..... *iii*
ÖNSÖZ ..... *v*
İÇİNDEKİLER ..... *vi*
TABLO LİSTESİ ..... *ix*
ŞEKİL LİSTESİ ..... *x*

I GİRİŞ 1
I.1. İLETİŞİM KAYGISI 1
I.1.1. İletişim Kaygısının Nedenlerini Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar 3
I.1.1.1.*Davranışçı ve Bilişsel Yaklaşımlar* 3
I.1.1.2.*Genetik-Nörobiyolojik yaklaşım* 14
I.1.2. İletişim Kaygısının Etkileri 24
I.1.3. Çocukluk Döneminde İletişim Kaygısı 33
I.2. AİLE İÇİ İLETİŞİM 38
I.2.1. Aile Sistemleri Teorisi ve Sibernetik 45
I.2.2. Aile İletişim Kalıpları 50
I.2.3. Aile İletişim Şemaları 63
I.3. ÇİFT BAĞ (DOUBLE BİND) İLETİŞİM 72
I.4. META İLETİŞİM 76
II UYGULAMA VE YÖNTEM 86
II.1. PROBLEM 86
II.2. AMAÇ 87

II.3. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ 89

II.4. SINIRLILIKLAR 90

II.5. YÖNTEM..... 90

II.5.1. Araştırma Modeli..... 90

II5.2. Örneklem 91

II.5.3. Uygulama 91

II.5.3.1.*Birinci aşama* 91

II.5.3.2.*İkinci Aşama*..... 93

II.5.3.3. *Üçüncü aşama*..... 94

III. BULGULAR 96

III.1. AİKÖ'NİN TÜRKÇE FORMUNUN GEÇERLİLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASINA İLİŞKİN BULGULAR 96

III.1.1.*Çalışma Grubu* 96

III.1.2.*İşlem* 97

III.1.3. *AİKÖ Geçerlilik Güvenirlik Çalışması Bulguları* 98

III.2. ARAŞTIRMANIN BİRİNCİ AŞAMASINA İLİŞKİN BULGULAR 109

III.2.1. *Araştırma Örneklemine İlişkin Demografik Bulgular*..... 109

III.2.2. *Demografik Değişkenler ve İletişim Kaygısı Ölçeği Alt Boyutları Arasındaki İlişkiler*..... 115

IV.2.3. *İletişim Kaygısı Ölçeği Alt Boyutları ile Aile İletişim Kalıbı Ölçeği Alt Boyutları Arasındaki İlişkiler* 124

III.3. ARAŞTIRMANIN İKİNCİ AŞAMASINA İLİŞKİN BULGULAR. 126

III.4. ARAŞTIRMANIN ÜÇÜNCÜ AŞAMASINA İLİŞKİN BULGULAR 193

IV TARTIŞMA VE SONUÇ 199

KAYNAKÇA 230

EKLER 266

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1: Ortak Varyans Tablosu 100

Tablo 2: Maddelerinin Faktör Yükleri (Döndürülmüş Faktör Matrisi) 103

Tablo 3: Aile İletişim kalıpları Ölçeği İçin DFA Modeli 105

Tablo 4: 1. Aşama Frekans Dağılımı 110

Tablo 5: Aile Tipi ve İletişim Kaygısı Düzeyi Dağılımı 11

Tablo 6: Grup İK Boyutu ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişki 115

Tablo 7: Toplantı İK Boyutu ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişki..... 118

Tablo 8: Kişilerarası İK Boyutu ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişki..... 121

Tablo 9: Genel İK Boyutu ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişki..... 123

Tablo 10: İletişim Kaygısı Ölçeği Alt Boyutları ve Aile İletişim Kalıbı Ölçeği Alt Boyutları Arasındaki İlişkiler..... 125

Tablo 11: 3.Aşama Frekans Dağılımı 194

Tablo 12: Paradoksal Mektuplarda Yapılan Hata Sayısı ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişki 194

Tablo 13: Paradoksal Olmayan Mektuplarda Yapılan Hata Sayısı ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişki..... 194

Tablo 14: Mektuplarda Yapılan Toplam Hata Sayısı ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişki..... 196

Tablo 15: Aile İletişim kalıpları Alt Boyutları ve Paradoksal ve Paradoksal Olmayan Mektuplardaki Hata Sayısı Arasındaki İlişkiler..... 197

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1: Ickes'ın (1971.s.50) İletişim Kaygısı Modeli 5

Şekil 2: Kişinin Sosyal Dünyaya İlişkin Bilgilerinin Üç Farklı Tür İlişkisine Yönelik Hiyerarşik Örgütlenmesi 66

Şekil 3: Bir Mesajın Yorumu İçindeki Farklı Şemalardan, İlişkisel Bilgiye Erişme Süreci 70

Şekil 4: Standardize edilmiş sonuçlar ile DFA modeli 108

I GİRİŞ

II.1. İLETİŞİM KAYGISI

İletişimin tanımı açık bir sorun olarak görülse de, iletişim geniş anlamda canlı sistemlerin evrensel bir özelliği olarak düşünülebilir, çünkü: "*İletişim olmadan hiçbir şey çalışmazdı. Çiçekler, polenizasyonda başarılı olmak için arılarla iletişim kurmalıdır. Erkek kuşlar çiftleşebilmek için dişi kuşlarla iletişim kurmak zorundadır. Avlanmak için birlikte hareket etmek zorunda olan aslanlar, nasıl saldırılacağı konusunda birbirleriyle iletişim kurmalıdır*" (Hauser, 1996, s. 1). Bu nedenle bireyin iletişim becerileri, bütün diğer türlerde olduğu gibi, yaşamın tüm boyutlarını kapsar. İletişim, bireylerin birbirleriyle iletişim kurmasına, aidiyet gereksinimini karşılamasına, bilgi arayışına ve bilgi alışverişinde bulunmasına ve hem sosyal destek vermesine hem de almasına olanak tanır. Dolayısıyla iletişim, kişinin içselleştirdiği birincil işlem olmanın yanında, bireyin kendi içsel durumunu dışa aktardığı ve başkaları tarafından erişilebilir hale getirildiği birincil süreçtir. Böylece bir kültürün iletişim sistemi (dil, konuşma, sosyo-dilbilimsel kurallar, işlevsel stratejiler) hem sosyalleşmeyi mümkün kılar hem de birincil ve ikincil sosyalleşmenin neredeyse tüm yönlerinde önemli bir işlev görür.

Bu hayati öneminden dolayı son yıllarda dil ve iletişimin, psikopatolojinin etiyolojisi ve tezahürü için esas teşkil eden faktörler olarak tanımlanmasına yönelik bir eğilim oluşmuştur. İletişim kurabilmek için bireylerin gelen bilgileri doğru bir şekilde değerlendirebilmesi, bilgiye dayanarak tepki vermesi ve ardından bu tepkileri başkalarına iletmesi gerekir. Birçok araştırmacı, bu dizinin herhangi bir yerindeki bozulmayı, psikopatoloji açısından potansiyel olarak önemli kabul etmiştir (McReynolds, 1960; Weakland, 1960; Wynne, Ryckoff, Day ve Hirsch, 1958). İletişimin yaygınlığı ve onun sağladığı koşullar ve ihtiyaçlar göz önüne alındığında, bazı kişilerin iletişim kurmayı bir kaygı kaynağı olarak görmeleri iletişim kaygısının araştırılmasını zorunlu kılmıştır (McCroskey, Daly ve Sorenson, 1976, s. 377).

İletişim kaygısı, yaşamı tehdit eden bir sorun değilse de, yaşam kalitesini etkilemesi ve kaygı yaşayan kişilerin seçimini kısıtlamasından dolayı, üzerinde en çok çalışma yapılan iletişim yapılarından birisi olup halen iletişim alanında çalışan akademisyenlerin büyük ilgi gösterdiği alanlardan biri olmaya devam etmektedir

(Biggers ve Masterson, 1984; Burgoon ve Hale, 1983; Levine ve McCroskey, 1990; McCroskey, Anderson, Richmond ve Wheeless, 1981; McCroskey, Burroughs, Daun ve Richmond, 1990). İletişim kaygısı, yaşamsal bir tehdit oluşturmamasına rağmen, çok sayıda insana zarar verir. McCroskey'e göre üniversite öğrencilerinin yaklaşık %20'si yani 25 öğrenciden 5'i iletişim kaygısı deneyimi yaşamaktadır (McCroskey, 1977, s. 43). Richmond ve McCroskey (1992, s. 46) ise 60 bin kişi ile yapılan araştırmalara dayanarak yaptıkları analizde, nüfusun % 20'sinin yüksek nitelikli iletişim kaygısına sahip olduğunu ve % 80'inin ise genelleştirilmiş bağlamsal iletişim kaygısı deneyimlediğini saptamıştır.

İletişim kaygısı başlangıçta McCroskey tarafından dar anlamda "*kaygının sözlü iletişime yönelik oluşması*" şeklinde tanımlanmıştır (1970, s. 270). Daha sonra yazma kaygısı (Daly ve Miller, 1975), şarkı söyleme kaygısı (Anderson, Anderson ve Garrison, 1978), dinleyici kaygısı (Wheeless, 1975), kişilerarası iletişim kaygısı (Ayres, 1989) ve sözsüz iletişim kaygısı (McCroskey, 1976) gibi kavramları kapsayacak şekilde genişletilmiştir. McCroskey iletişim kaygısı kavramını, daha geniş anlamda iletişimin farklı durumlarını temsil etmesi açısından, "*bireyin başka kişi ya da kişiler ile gerçek ya da beklenen iletişimle ilgili korku veya kaygı düzeyi*" olarak yeniden formüle etmiştir (1977, s. 78). Rubin ve Graham ise iletişim kaygısını "*tüm iletişim durumlarını engellemeye yönelik belirli bir kaçınma eğilimi*" olarak tanımlamıştır (1988, s. 15). DSM-IV tanı kategorisinin içerisinde yer alan yaygın anksiyete bozukluğunun aksine, iletişim kaygısı toplum önünde konuşma veya iletişim durumuyla sınırlıdır ve kaygı bir iletişim formunun oluşması durumunda kendini gösterir. Ayrıca iletişim kaygısı sendromu mutlak kaçınma davranışı olmamasıyla DSM-IV'de yer alan sosyal fobi kategorisinden de ayrışmaktadır.

McCroskey'e (2009, s. 160-161) göre iletişim kaygısının iletişim bilimleri alanında bir problem olarak tanımlanması ve üzerinde çalışma yapılmasını tetikleyen ana unsur, 1940'lı yılların sonları ve 1960'ların sonları arasındaki süreçte yükseköğretimde ortaya çıkan büyük değişimler olmuştur. İletişim disiplini ortaya çıkan bu değişimlerden etkilenmiştir. Bu döneme kadar yüksek öğrenim ABD'de öncelikle toplumun üst sınıflarından gelen öğrencilere, özellikle de daha varlıklı beyaz ailelerin erkek çocuklarına sunulan bir hak durumundadır. Çünkü bu çocuklar toplumun gelecekteki liderleri olarak görülmekte ve yüksek iletişim becerilerine sahip olmaları

gerektiği düşünülmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Amerikan hükümeti tarafından getirilen yeni eğitim programı, savaş gazilerinin eğitimlerini ilerletmelerine yönelik yeni haklar doğurmuştur. Bu hakların kısa süre içerisinde Kore gazilerine de tanınması, toplumun alt sınıflarındaki birçok beyaz erkek, bazı beyaz kadın ve bazı beyaz olmayan azınlık gazilerinin üniversite öğrencisi olma hakkını elde etmesini sağlamıştır. Bunun yanında 1960'lı yıllarda kadınlara ve azınlık üyelerine daha fazla özgürlük sağlamaya yönelik toplumsal hareketler, bu gruplara üye üniversite öğrencilerinin sayısını büyük ölçüde artırmıştır. Bu yeni öğrencilerin birçoğu herhangi bir liderlik beklentisine sahip olmadığı için, topluluk önünde konuşma becerisine ihtiyaç duymamıştır. Ancak bu öğrencilerde, topluluk önünde konuşmanın dışında, iletişim kurma becerisinin ve kişilerarası iletişim kurma eksikliklerinin farkedilmesi, kişilerarası iletişim becerilerinin geliştirilmesine yönelik çalışmaları zorunlu kılmıştır. Bu aşama iletişim kaygısının nedenlerinin belirlenmesi, bu kaygıyı yaşayan kişilerin tespiti ve çözüm yolu üretilmesi noktasında iletişim bilimleri alanında çalışan bilim adamlarına yeni bir alan açmıştır.

İlk yıllarda McCroskey tarafından yürütülen öncü çalışmaların çoğu iletişim kaygısının ölçülmesine ve onu azaltmanın yollarını bulmaya odaklanmıştır. Özellikle iletişim kaygısının topluluk önünde konuşma kaygısından ayrıştırılması ve iletişim kaygısının tedavisine yönelik sistematik duyarsızlaştırma yönteminin kullanılmasına yönelik olarak yapılan çalışmalara yoğunlaşılmıştır (McCroskey, Ralph ve Barrick, 1970; McCroskey, 1976, 1978 ve 1982; Glowgower, Fremouw ve McCroskey, 1978). Bu dönemde iletişim kaygısının gerçek bir problem olup olmadığına yönelik yapılan eleştiriler, son otuz yılda yüzlerce araştırma çalışmasını başlatmış ve günümüze kadar da devam etmesini sağlamıştır.

I.1.1. İletişim Kaygısının Nedenlerini Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar

I.1.1.1.Davranışçı ve Bilişsel Yaklaşımlar

Araştırmacılar, iletişim kaygısına yönelik çalışmaların başlangıç dönemlerinde daha çok etkilerine ve tedavisine yönelik çalışmalara odaklanırken, yakın zamana kadar iletişim kaygısının etiyolojisine nispeten daha az dikkat edilmiştir. 1970'lı yıllarda iletişim kaygısı alanında çalışan araştırmacılar, iletişim kaygısının nasıl ortaya çıktığını

daha iyi anlayabilmek için hem davranışsal hem de bilişsel çeşitli öğrenme kuramlarından yararlanmışlardır. Öğrenme, davranışçılar tarafından genellikle deneyime bağlı olarak gözlenebilen görece kalıcı davranış değişikliği olarak tanımlanırken (Skinner, 1938), bilişselciler öğrenmeyi bilişsel süreçlerde deneyimden kaynaklanan nispeten kalıcı bir değişiklik olarak tanımlar (Piaget, 1928). Her iki kamptaki bilim adamlarının yıllar içinde öğrenme ile ilgili ortaya koydukları kuramlar iletişim kaygısının yapısını anlamamıza katkı sunmuştur.

Alanda çalışan bazı bilim adamları, iletişim kaygısının iletişimin olumsuz sonuçlarıyla ilişkilendirilerek öğrenildiğine inanmalarından dolayı (Beatty, Plax ve Kearney, 1985; McCroskey, 1984, 1997; Phillips, 1977, 1984), daha çok davranışçı bakış açısını benimsemiştir. Bu kapsamda, Pavlov'un (1928) uyarım ve baskılama modeli kaygıyı açıklamaya yönelik çağdaş kuramlara önemli katkı sağlamıştır. Onun teorisi, bireylerin merkezi sinir sisteminin sürekli olarak cevap verilmesi gereken uyaranlarla karşılaştığını öne sürer. Pavlov'un modeline göre bu uyaranlar ya tepkiye neden olur ya da davranışları inhibe eder (Pavlov, 1928).

Ickes'in (1971), iletişim kaygısının açıklanmasında klasik koşullanma ilkelerinden yararlanarak geliştirdiği model, bireyin yaşamı boyunca özellikle de gelişim dönemi boyunca, onu çeşitli tepkiler vermeye iten durumlarla karşı karşıya kaldığı ve daha önce verilen bir tepkinin ödüllendirilmesinin, aynı tepkinin benzer koşullar altında tekrarlanmasını daha olası kıldığı varsayımına dayanır. Dolayısıyla, arzu edilen ve istenmeyen davranış, kişinin yaşamının belli bir gelişim döneminde maruz kaldığı çevreye, o çevreye karşı verdiği tepkilere ve bu tepkilerin desteklenip desteklenmemesine bağlıdır.

Ickes'e (1971, s. 49) göre suskunluk da, istenmeyen öğrenilmiş davranış tepkilerinden biri olarak görülebilir. Model, çocuklarda sosyal çekilme modifikasyonunda (Allen, Hart, Buell, Harris ve Wolf, 1964; Buell, Stoddard, Harris ve Buer, 1968; Evers ve Schwartz, 1973) ve çocukların konuşmalarının değişmesinde (Becker, Peterson, Luria, Shaemaker ve Hellmer, 1962; Bing, 1963; Kagan ve Moss, 1962; Paivio, 1965; Walberg ve Marjoribanks, 1973) pekiştirme yaklaşımının etkili olduğunu göstermiştir.

Ickes'e (1971, s. 50) göre süreç, klasik şartlandırmanın bir sonucu olarak öğrenilen davranışın tekrarlanması olarak tanımlanabilir. Buna göre model aşağıdaki diyagramdaki gibi görünür:

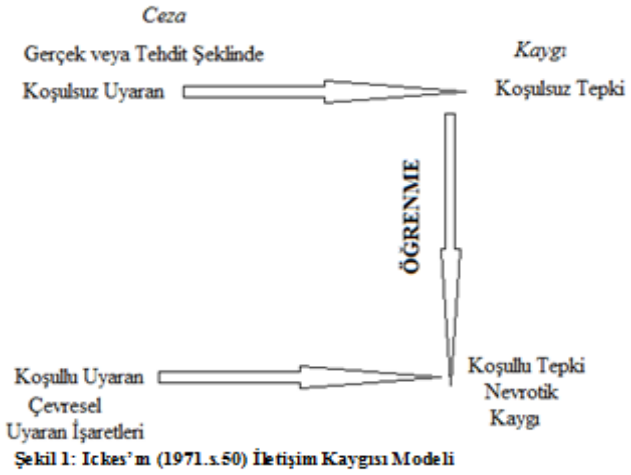

Şekil 1: Ickes'in (1971,s.50) İletişim Kaygısı Modeli

Ickes (1971, s. 51), *"utangaç veya sessiz konuşmacılar öğrenilmiş nevrotik davranışları daha önceki deneyimlerle şartlandırılmış konuşma durumlarına aktarırlar. Suskunluk, koşullandırılmış bir durumla karşı karşıya kaldığında ortaya çıkan nevrotik kaygıya doğrudan atıfta bulunur. Belki de çocukluk döneminde suskun olan bir kişi, misafirler önünde bir konuşma gerçekleştirmek zorunda kalmış ve performansı yeterince travmatik olmuştur, dolayısıyla yüksek yoğunluklu kaygıya ve dolayısıyla nevroza yol açan performansıyla alay edilmiş olunabilir"* görüşündedir.

Disipline önemli katkıları olan Phillips de (1997) davranışçı ekolden etkilenmiş ve sadece iletişim durumunda kaçınma ile ilişkili davranışların esneklik yapısı üzerine odaklanarak bununla mücadeleye yönelik beceri eğitimine yoğunlaşmıştır. Phillips (1997), "kaygı" ve "iletişim kaygısı" gibi kavramların, iletişim kaygısı denklemiyle büyük ölçüde ilgisiz olduğunu ifade ederek, daha çok iletişim kaygısında ortaya çıkan kaçınmaya bağlı davranışlar üzerinde durmuştur. Phillips (1997, s. 307) bir davranış olarak tanımladığı "suskunluğun" yapısını anlamaya çalışmış ve suskunluk davranışını esas olarak *"olanaklıysa iletişim durumlarından kaçınmak ve önlenemeyen durumlarda da beceriksizce bir performans göstermek"* olarak tanımlamıştır. Buna göre "rhetoritherapy" olarak bilinen müdahale yaklaşımını geliştirerek topluluk önünde konuşma durumuyla ilgili beceriler üzerine yoğunlaşmıştır (Phillips, 1997).

Pavlov'un klasik koşullanma teorisi tek başına "niçin bir uyarıcı eşleştirilmeden çıkarıldıktan sonra bile korku oluşmaya devam ediyor?" sorusunu

dikkate almadığı için eleştirilmiştir. Skinner'ın (1938) edimsel koşullanma ilkeleri, bu boşluğu doldurarak, kaygı gelişiminde muhtemelen en sık karşılaşılan pekiştirme yaklaşımını ortaya çıkarmıştır. Skinner (1957) ve Mowrer (1960), bu modele dayanarak, beklentilerin bireyin uygun durum aramasına ya da olumlu sonuçlar doğurabileceği tahmin edilen davranışlara yönelmesine neden olacağı yönünde bir yaklaşım geliştirmiştir. Buna göre, bazı bireyler, katılımın ceza beklentisi doğurmasından dolayı toplumsal etkinliklerden kaçınmayı ödüllendirici bir durum olarak görebilirken, diğerleri için, etkinliğe katılmak ödüllendirilme beklentisi yarattığından, kaçınma cezalandırılma anlamına geliyor olabilir. Böyle bir öğrenmenin çocuğun yaşamının başlarında içselleşmesi beklenir (Aronfreed, 1968) ve daha sonra bunu değiştirmek zordur. Kısacası, sözlü iletişim performansıyla ilişkili olumlu ve olumsuz beklentiler, ödüllerin ve cezaların fiilen ve derhal kullanılabilirliği gibi dış olayların gerekli desteği olmadan, iletişim kaygısına içsel olarak arabuluculuk eder hale gelir.

Edimsel öğrenme ilkelerinin, insanların niçin temsili deneyimler yoluyla topluluk önünde konuşma kaygısını öğrendiğini ele almada yetersiz kaldığını belirten Bandura (1977), insanların doğrudan bir davranışı üretmesi için pekiştirilmesine ihtiyacı olmadığını belirterek, bilişsel unsuru da içine alan karma bir yaklaşım getirmiştir. Bandura'nın (1977, s. 2–6) geliştirdiği sosyal bilişsel teori, bireyin gözlem yoluyla öğrenmesine vurgu yaparak, bilgi ve inançların çevrenin doğrudan veya dolaylı gözlemlenmesiyle ve model alma yoluyla öğrenildiği varsayımına dayanır. Teori karşılıklı determinizm ilkesine dayanır; yani kişi, çevre ve davranış arasında bir etkileşim söz konusudur. Kişi çevre tarafından etkilenir, bunun üzerine kişi belli bir şekilde tepki verir (davranır), bu tepki kişide ve çevrede eyleme yol açar.

Bandura'nın sosyal bilişsel öğrenme kuramı, insanların doğrudan deneyimle olduğu gibi diğer insanların davranışını gözlemleyerek de öğrendiği ve gelecekte kullanılmak üzere bellekte saklanan sonuçların beklentiler oluşturduğu varsayımına dayanır. Model alarak öğrenme dört süreçten oluşur: dikkat, saklama, üretim ve motivasyon. Dikkat aşaması, çevre ve model(ler)in ilgili yönleri tarafından yönlendirilir ve duyusal girdinin sözlü ve görsel temsillerinin kodlanmasını içerir. Saklama aşaması, bu sunumların uzun süreli bellekte saklanmasını içerir ve dikkat bilgilerin işlenme sürecine katılmazsa, daha sonraki bir tarihte geri çağrılmaya elverişli olmazlar. Üretim safhası, depolanmış tasvirleri çizerek eylemin veya davranışın fiili olarak

gerçekleştirilmesidir. Son olarak, motivasyon aşaması, Bandura'nın görüşüne göre, bir kişiyi gözlem sürecinden öğrendiklerini performansa çevirme noktasında harekete geçiren dışsal ve içsel teşvikleri içerir.

Bandura'ya (1977, s. 22) göre, insanların öğrendiklerini uygulayacaklarına dair bir garanti mevcut değildir, bu nedenle pekiştireçler öğrenmenin çıkarılabileceği davranışları harekete geçirir. Sosyal bilişsel yaklaşıma göre, bir kişi kötü bir konuşma deneyimi yaşadığında bunu gözlemleyen diğer bir kişi de bu gözlem sonucunda iletişim kaygısı geliştirebilir. Bu gözlem, gözlemcinin kendi konuşma becerisi hakkında bir beklenti oluşturmasına neden olabileceği gibi, bir konuşma performansı gerçekleştirmek için kendi yetenekleri hakkında algılarını oluşturmasını da etkileyebilir. Kişinin kendisine ilişkin geliştirdiği bu öz yeterlilik algısının iletişim kaygısıyla ilişkili olduğu Hopf ve Colby (1992) tarafından gösterilmiş olup iletişim kaygısı deneyiminin çok önemli bir unsuru olduğuna inanılmaktadır.

İletişim kaygısının etiyolojisine yönelik alternatif bir açıklama, Seligman'ın (1973,1975) pekiştirme teorisinden türetilmiştir. Buradan hareketle iletişim kaygısının oluşumunu açıklamada bilişsel yaklaşımı benimseyen, Greene ve Sparks (1983) "Eylem Birleştirme Kuramı'nı (Action Assembly Theory) geliştirerek olguya bilişsel açıdan yaklaşmıştır. Bu teori, bireylerin birtakım iletişim davranışları denediğini, eğer sonuç pozitifse iletişim kurmaya devam ettiklerini, sonuç negatifse iletişime son verdiklerini iddia eder. Buna göre iletişim kaygısı kişinin iletişim sonuçları hakkında olumsuz bir beklentisinin olması durumunda ortaya çıkan bir tepkidir çünkü kişi yetersizlik hissi yaşar ve gerekli girişimlerde bulunamaz, dolayısıyla etkili iletişim davranışları geliştiremez (Greene ve Sparks, 1983a, s. 350). Örneğin, bir kişinin etkili iletişim için gerekli belirlemelerde ve girişimlerde bulunamadığını düşünelim. Daha sonra bu kişi iletişim olayı hakkında olumsuz beklentiler geliştirir ve dolayısıyla iletişim kaygısı deneyimlemiş olur (Green ve Sparks, 1983, s. 351). Greene ve Sparks (1983) yapmış oldukları çalışmayla bu teorinin birtakım ampirik desteklerini ortaya koymuşlardır. Buna göre, çok kaygılı konuşmacılar, olumsuz değerlendirilmelerine yönelik daha fazla düşünce geliştirdiklerini ve etkili iletişim stratejilerinin belirlenmesinde daha fazla sıkıntı çektiklerini bildirmişlerdir (Greene ve Sparks, 1983, s. 361–362).

Motley (1997) de bilişsel süreçlerin önceliğini vurgulayarak, beklenilen bir iletişim olayına yönelik, konuşmacının oryantasyonunun iletişim kaygısı potansiyelini

anlamanın anahtarı olduğunu belirtmiştir. Motley'e (1997, s. 10–11) göre, eğer bir konuşmacının performans yönelimi bir buz patencisinin veya jimnastikçinin performansına benziyorsa, o kişide iletişim kaygısının olması muhtemeldir. Yani bir iletişimci, gelecekteki bir konuşmayı beceri gerektiren bir gösteri veya büyük sanatsal bir yeteneğin sunumu gibi görüyorsa ve kişinin kendine yönelik dayattığı performans taleplerine karşılık gereksinim duyduğu yetenek eksiliğinin varlığına inanıyorsa, bu durum kendini korkutmasına ve dolayısıyla da yüksek iletişim kaygısı yaşamasına neden olabilir.

Bir başka bilişsel yaklaşım Leary (1983, 1995) tarafında geliştirilmiştir. Leary sosyal kaygı ve kendini sunum ile ilişkili davranışlar arasında bir ayırım olduğunu ve kaygının öznel bir deneyim olduğunu belirtmiştir. Leary (1983, s.132) sosyal kaygının insanların sübjektif olumsuz değerlendirilme olasılığının yanı sıra başka kişi ya da kişiler ile karşılaştığında belirli bir izlenim bırakma arzusundan ya da motivasyon düzeyinden kaynaklanabileceğini ileri sürmüştür. Dolayısıyla iyi bir izlenim bırakma arzusu ya da motivasyonu da iletişim kaygısı gelişiminde önemli bir rol oynayabilir.

Bu kapsamda duygu konusunda çalışan Lazarus'un (1991) teorisi ilişkisel, bilişsel ve motivasyonel bileşenlerden oluşur. Teorinin ilişkisel bileşeni; insanlarda davranışların ve çevresel etkilerin birbirine bağlı şekilde oluşan karşılıklı determinizm çerçevesinde geliştiğini iddia eder. Lazarus (1991, s. 78) insanlar ve çevre arasında sürekli bir değişim olduğunu ve bu değişimlerin olumlu ya da olumsuz duygusal tepkilere yol açabileceğini belirtmiştir. Duygusal tepkiler bu teorinin bilişsel ve motivasyonel bileşenleri tarafından etkilenmektedir. Bilişsel bileşen bilgi ve değerlendirme süreci üzerinde durur. Biz sürekli bilgi sahibi oluruz ve bu bilgilerle bulunduğumuz dünyada nasıl kazanç elde edeceğimizi araştırırız. Bu bilgiler daha sonra, çeşitli durumları değerlendirmemiz veya değer biçmemiz için bize yardımcı olur. Motivasyon bileşeni çeşitli durumlara tepki verip vermememiz için zorunludur, durumu duygusal açıdan iyi ya da kötü olarak değerlendirmemize yardımcı olur. Dolayısıyla insanlar başkalarını etkilemek için motivedirler fakat bunu yapabilmelerine yönelik kendilerine ilişkin şüpheleri varsa bu durum onlarda iletişim kaygısına neden olabilir. Başka bir deyişle, insanların, etkilemek istediği birisini etkilemeye yönelik olumsuz bir öz değerlendirmesi varsa o kişide iletişim kaygısıyla karşılaşabiliriz (Schlenker ve Leary, 1982, s. 665).

Sosyal psikologlar tarafından geliştirilen (Heider, 1946; Jones ve Davis, 1965; Kelley, 1972; Weiner, 1982) atıf teorisi, insanların kendi ve diğer insanların davranışlarını açıklama süreçlerine odaklanmaktadır. İnsanlar, özellikle bir olay olağandışı veya beklenmedik olduğunda, gelecek davranışını tahmin etmeye ihtiyaç duydukları için kendi ve diğer insanların davranışının nedenlerini ortaya çıkarmaya çalışır. Nedenleri tayin ederken, bunların içsel veya dışsal, kontrol edilebilir veya kontrol edilemez ve istikrarlı veya kararsız olup olmadığını belirlemeye çalışırlar (Fiske ve Taylor, 1991). Örneğin, bir konuşmadaki başarısını sürdürülebilir çabasına (yani kontrol edilebilir, içsel ve istikrarlı) bağlayan kişi, başarısından gurur duyabilir ve kendisi ve durum hakkında olumlu atıflar yapabilir. Öte yandan, başarısızlığını öğretmenin ruh haline (kontrol edilemez, dışsal, dengesiz) bağlı olarak nitelendirirse, bir sonraki sefere konuşma yapmak zorunda kalması kaygı verici olabilir. Sonuç olarak, kişinin kendi başarısızlığına farklı nedenler atfetmesi durumunda davranışları farklılık gösterecektir.

Atıf teorisine göre, insanlar çeşitli durumları temel atıf hatası haline getirme eğilimindedirler (Heider, 1958). Yani, kendi davranışlarını duruma bağlarlar (ör. "seyirci yüzünden bir konuşma yapmaktan gerginim") ancak diğer insanların davranışlarını durumdan ziyade eğilimlerine bağlarlar ("o utangaç olduğu için konuşma yaparken gergin"). Bu nedenle, araştırmalar, yüksek düzeyde iletişim kaygısı olan kişilerin, genellikle, diğerleri tarafından, düşük iletişim kaygısına sahip insanlara göre daha az etkili, daha az güvenilir, daha az çekici ve daha az olumlu algılanan kişiler olarak görüldüğünü ortaya koymuştur. İlginç olarak, yüksek iletişim kaygılı kişilerde diğer yüksek iletişim kaygılılar ile aynı nitelikleri ortaya koymaktadır (McCroskey ve Richmond, 1976, s. 21).

Eylem birleştirme teorisi "*otomatik davranış, bir etkileşim hedefi başaramadığında*" (Booth-Butterfield, 1987, s. 389) ortaya çıkan durumları açıklamak için geliştirilmiştir ve insanların iletişimsel davranışını gerçekleştirme süreçlerine odaklanmaktadır (Greene ve Sparks, 1983a). Bu teoride, insanlar ilk önce bir iletişimsel hedef seçerler ve ardından daha önceki davranışların depolanmış hatıralarından ilgili eylemleri seçerek bunları değerlendirirler. Bu değerlendirme, geçmiş tecrübeler ve belirli durumlara dayanan, bireyin kendi iletişim yetkinliğine olan algısından etkilenir. Greene ve Sparks'a (1983b) göre, eğer birey bu davranışa girmeye karar verirse, onun

algılanan başarı veya başarısızlığını izleyecektir. Memnuniyetsizlik ya da başarısızlık, kişinin etkileşim hedeflerini değiştirmesini ya da ek davranışlar üretmeye teşvikini sağlayabilir ve bu da döngüyü yeniden başlatır. Greene ve Sparks'a (1983b, s. 213) göre, "*birey herhangi bir davranış üretemiyorsa, o halde iletişimden sakınma kaçınılmaz olur ve kaygıyı ortaya çıkarır"*. Bu nedenle, Ayres'e (1990) göre, insanlar bir konuşma yapması gerektiğinde sözsüz, kişilerarası ve kendi kendine sunum amaçlarını belirlemelidir. Uygun olmayan hedefler (ör. olumlu bir izlenim yaratmak isteyen ancak popüler olmayan bir kişinin kitleye yanıt verme ihtiyacı duyması gibi) kaygı uyandırır çünkü bu durumda uygun davranışların üretilmesi ve seçilmesi zordur (Ayres, 1990, s. 289–290).

Ayrıca fizyolojik deliller de eylem birleştirme teorisine destek sağlamıştır (Booth-Butterfield, 1987). Yüksek ve düşük iletişim kaygılıların alışılmadık bir iletişim görevi ile karşı karşıya kaldıklarındaki kalp atım hızları karşılaştırılmış ve yüksek iletişim kaygılıların kalp hızlarının düşük iletişim kaygılıların kalp atım hızı oranlarına göre daha yavaş yavaşladığı bulunmuştur. Bu sonuç, yüksek iletişim kaygılıların "*uygun çıktı göstergelerini bir araya getirmek için daha fazla zamana ihtiyaç duydukları*" şeklinde açıklanmıştır (Booth-Butterfield, 1987, s. 389), yani yüksek iletişim kaygısı yaşayanlar ne yapacaklarına uzun süre karar verememektedirler.

Behnke ve Sawyer (1998) iletişim kaygısı araştırmalarında en önemli çağdaş ilerlemelerden birinin durumluluk ve sürekli kaygı ölçümlerinin geliştirilmiş olması olduğunu ileri sürmüştür. Bu ilerleme, büyük ölçüde Cattell ve Scheier'ın (1958) durumluluk ve sürekli kaygı olarak adlandırılan iki faktörün ortaya çıkmasıyla sonuçlanan analitik faktör çalışmasından kaynaklanmıştır. Speilberger (1966) durumsal kaygıyı zamanla değişimlere uğrayabilen ve geçici olan kaygı için kullanırken, sürekli kaygıyı ise nispeten kalıcı bir kişilik özelliği olarak kullanmıştır. Buna göre, kaygı hissetmeye yatkın olan kişilerin, psikolojik refahı açısından tehdit edici olarak algıladıkları durumlarda kaygı ile yanıt verme olasılığı daha yüksektir. Bu durumu açıklamak için düşük düzeyde sürekli iletişim kaygısı yaşayan bir kişinin bazı durumlarda yüksek düzeyde iletişim kaygısı yaşayabileceğini ifade etmiştir. Örneğin normalde sakin bir konuşmacı bir dersle ilgili yapacağı konuşmada, performansının onun başarısının belirleyicisi olduğunu düşünürse, yüksek durumsal veya sürekli iletişim kaygısı yaşayabilir. Buna ek olarak, yüksek düzeyde sürekli iletişim kaygısı

yaşayan bir kişinin, topluluk önünde konuşma yapmadan önce performansına yönelik evde tanıdık izleyiciler önünde konuşma provaları yapmış olması onun gerçek ortamda düşük bir iletişim kaygısı yaşamasını sağlayabilir. Behnke ve Sawyer'a (1998) göre, durumsal ve sürekli kavramlaştırması iletişim kaygısı araştırmalarını güvenilir ve kullanışlı kılmıştır. Çoğu iletişim kaygısı müdahale çalışmaları (Ayres, Hopf ve Will, 2000) hem durumsal hem de sürekli kaygıya müdahalenin etkinliğini vurgular.

Spielberger'ın (1966) psikolojik kaygıyı, durumsal ve sürekli olarak ayırmasından sonra psikolojik kaygının boyutsal niteliği ortaya çıkarılmıştır. McCroskey (1997, s. 67) buna dayanarak insan davranışının en az iki etkileşen faktörün ürünü olduğunu, yani bireyin kişilik özeliklerinin ve belli bir zamanda davranışlara ilişkin durumsal kısıtlamaların davranışı etkilediğini belirtmiştir. Bireysel kişilik özellikleri oldukça kalıcıyken durumsal özellikler oldukça değişkendir. Bir durumsal tepki olarak yaşanan kaygı, bir özellikten farklı olarak, episodik, geçici ve belirli bir uyarana yanıt olarak ortaya çıkan tepkidir.

Buradan hareketle McCroskey'nin Üçlü Modeli (Tri-partite Model) (1984; 1997) üç boyuta bağlı olarak iletişim kaygısının dört tipini açıklar: bağlam, alıcı ve zaman. Bu birbiriyle ilişkili eksenler, bir uçtan diğer uca değişen ve bir süreklilik boyunca ilerleyen iletişim kaygısının dört tipini açıklar niteliktedir. *"Bir uçta sürekli iletişim kaygısı yer alırken diğer uçta durumsal kaygı yer almasına rağmen ne saf olarak sürekli kaygı ne de saf olarak durumsal kaygı muhtemelen anlamlı bir yapı olarak vardır"* (McCroskey, 1997, s. 84). Sürekli iletişim kaygısı nispeten kalıcı kişilik özelliğini ifade ederken, durumsal iletişim kaygısı durumdan duruma dalgalanmalar gösteren bir özelliği ifade eder. İletişim kaygısı sürekli bir hat boyunca ilerleyen sürekli benzeri iletişim kaygısı, genelleştirilmiş-bağlamsal iletişim kaygısı, kişi-grup iletişim kaygısı ve durumsal iletişim kaygısı olmak üzere dört noktalı bir yapıyı oluşturmakta ve teorik açıdan çeşitli boyutlarıyla sürekli bir yapı olarak görülmektedir.

McCroskey'e göre, birinci tip "sürekli kaygı benzeri iletişim kaygısı" her üç boyutu da keser ve "*bağlamlarda geniş bir yelpaze genelinde iletişimin belirli bir biçime doğru nispeten sürekli kişilik tipine yönelik olduğu*" (1997, s. 85) şeklinde açıklanır. Bu nedenle, müdahalenin engellenmesi, sürekli iletişim kaygısında çeşitli bağlamlarda uzun bir süre boyunca süreklilik gösterir (Örneğin, topluluk önünde konuşmada, küçük grup iletişiminde, iş görüşmelerinde).

Başka bir tip "genelleştirilmiş bağlamlarda iletişim kaygısıdır". Bu tip alıcı ve zamanın kestiği belirli bir çerçeve gerektirir. Yani, genelleştirilmiş bağlamsal iletişim kaygısı olan bir kişinin çoğu zaman daha özel ortamlara yönelik iletişim kaygısı ifade etmesi beklenebilir. Bu topluluk önünde konuşma genel ya da "sürekli benzeri" korku içerebilir (*a.g.e.,* s.85).

Üçüncü tür "kişi-grup iletişim kaygısı"dır. Kişi-grup iletişim kaygısı alıcılar, bağlam ve zaman içinde kesmeler içerir. Bunun anlamı, bireyin bir konuşma ya da iş görüşmesi gibi birçok duruma ilişkin iletişim kaygısı ifade etmemesidir. Ancak, aynı birey belirli kişi ve gruplarla iletişim konusunda belirgin bir kaygı ifade edebilir. Örneğin, bir birey, birçok durumda iletişim kaygısından arınmıştır fakat otorite figürleriyle ya da ailenin belirli üyeleriyle iletişim kurma ihtiyacı içine girdiğinde iletişim kaygısı yaşayabilir (*a.g.e.,* s.85).

Dördüncü tip ise "durumsal iletişim kaygısı"dır. Bu daha geçici bir iletişim kaygısıdır ve belirli bir zamanda alıcılar ile özel durumları içerir. McCroskey'e göre, durumsal iletişim kaygısı kişiliğin bir yapısı olmayıp durumsal faktörlere bir yanıttır. Sonuç olarak, başka bir kişi veya grup tarafından etkilenen faktörlerin sonucu olarak geniş dalgalanmalar gösterir (*a.g.e.,* s.85).

McCroskey, hem durumsal hem de sürekli iletişim kaygısının nedeninin, bireyde öğrenilmiş çaresizlik gelişimi olabileceğini belirtmiştir. İletişim kaygısını bilişsel bir konu olarak kavramlaştırdığından, insanların diğer insanlara, durumlara ve sonuçlara ilişkin beklentiler geliştirdiğine inanan McCroskey, yanlış beklentilerin bir yandan güven eksikliğini ortaya çıkarırken diğer taraftan beklentilerin doğru olduğuna inanılmasına neden olduğunu ifade etmektedir. McCroskey göre, "*[z]aman içinde ve çeşitli durumlarda, çeşitli davranışların durumlardaki ve durumlardaki muhtemel sonuçlarıyla ilgili beklentiler geliştiriyoruz. Bu işlemden üç şey olabilir… Olumlu beklentiler, olumsuz beklentiler ve çaresizlik* "(1997, s.33).

Deneme yanılma, resmi öğretim ve bilişsel tercihler yoluyla öğrenilen olumlu beklentiler *"iletişim kaygısının temel öğelerinden olan, kaygı veya korku ile ilişkili değildir"* (*a.g.e.,* s.34). Negatif beklentiler, olumlu beklentiler gibi öğrenilir; ancak bireyin başarıyla ilgili olumlu beklentiler içeren bir davranış dizisi bulunmadığında, birey durumdan kaçınır veya çekilir. McCroskey'e göre, "*bununla birlikte, katılım kaçınılmazsa, olumsuz beklentileri olan davranışlara sahibiz ve dolayısıyla korkunç bir*

cevap doğal sonuçtur" (*a.g.e.*,s.34). Bu nedenle "*öğrenilmiş çaresizliğin gelişimi, olumlu ya da olumsuz beklentilerin düzenli olması halinde ortaya çıkar*" (*a.g.e.*,s. 34). Öğrenilmiş çaresizlik, ödül ve cezanın bireyin davranışına bağlı olmadığı, ancak tutarsız olarak verildiğinde ortaya çıkar. McCroskey'e göre, "*öğrenilmiş çaresizlik ve öğrenilen olumsuz beklentiler, iletişim kaygısının temel bileşenleridir. Öğrenilmiş çaresizlik veya olumsuz beklentiler ne kadar geniş olursa, iletişim kaygısı o kadar fazla süreklilik gösterir. Tersine, öğrenilmiş çaresizlik veya olumsuz beklentiler daha durumsal açıdan spesifik olursa, iletişim kaygısı daha manevra gerektirir*" (*a.g.e.*,s. 35).

Ayres (1997) tartışılan bütün bakış açılarını dikkate alarak bütünsel bir teori ortaya koymuştur. Ayres (1997) tarafından geliştirilen ve test edilen Bileşen Teorisi (*Component Theory*) iletişim kaygısını önceden tahminde altta yatan bileşenlerin anlaşılmasını ilave eder. Model, iletişim kaygısının negatif değerlendirilme, motivasyon, yetkinlik ve sinir sistemi arasındaki karşılıklı etkileşim nedeniyle kendini gösterdiğini belirtmektedir. Bileşen teorisi, diğer bilişsel modellerle uyumlu olarak, iletişim kaygısının öğrenilen, içsel, nitel ve bilişsel süreçlerin bir sonucu olduğunu belirtir. Bu teori aşağıdaki denklem ile özetlenebilir:

İletişim Kaygısı = Algılanan Motivasyon x Negatif Değerlendirilme Korkusu x (1-İletişim Yeterliliğinin Tersi Alınarak Elde Edilen Değeri)

Ayres'in (1997) teorisi üç bileşenlidir: Motivasyonun kişisel algısı, negatif değerlendirilme korkusu ve iletişim yeterliliğinin tersi alınarak elde edilen değer. Denklemden anlaşılacağı gibi, eğer bir kişide motivasyon eksikliği ya da negatif değerlendirme korkusu yoksa ya da iletişim yeterliliği tamsa o kişide iletişim kaygısından söz edilemez. Motivasyon bir şeyi isteme ya da önem verme derecesi olarak tanımlanabilir. Bileşen teorisine göre üst düzey motivasyona sahip bir kişi iletişim kaygısı potansiyeli taşımaktadır. Negatif değerlendirilme korkusu bir kişinin başkaları tarafından nasıl değerlendirildiği düşüncelerine dayalı oluşan korkudur. Örneğin, bir kişinin izleyicilerin kendisi hakkında olumsuz karar vereceği ya da alay edeceğine dair bir beklentisi ya da kararı varsa bu kişinin iletişim kaygısı yaşama olasılığı yüksektir. Son olarak da, kendi kendine algılanan iletişim yetkinliği becerisi belirli bir konuşma görevini yerine getirmek için sahip olunan yetkinliği ifade eder (Ayres, 1997).

Yapılan bazı araştırmalar durumsal iletişim kaygısının nedenleri arasında, yenilik, ortada olma ve diğerlerinin dikkat derecesinin de olduğunu göstermiştir (Beatty ve Friedland, 1990). Eğer bir durum yeni ve yabancı ise konuşmacı tanıdık bir durumda olduğundan daha çok onların nasıl davranacağının belirsiz olmasından dolayı daha fazla kaygılı olma eğilimindedir. Genellikle, daha dikkat çekici ve huzursuz insanların duruma yönelik daha fazla iletişim kaygısı hissetmeleri muhtemeldir. Eğer bir konuşmacı ast konumunda bir konuşma yapıyorsa, yüksek statüde bulunan kişi kuralları ve neyin kabul edileceğini belirleyen kişidir. Kişinin değerlendiriliyor olma durumu iletişim kaygısını arttırabilir. İzleyiciler ve onların dikkatinin yoğunluğu konuşmacının iletişim kaygısında önemli rol oynayan bir faktördür. İzleyici kitlesinin çok fazla ya da çok az ilgili olması konuşmacıyı rahatsız edebilir ve bu da kaygıyı arttırabilir. Dolayısıyla, Ayres'in (1986) öne sürdüğü gibi, bir konuşmacının korkusu izleyici grubun beklentilerini karşılayamamak hissinden doğabilir.

Pertaub, Slater ve Barker (2002) konuşmacıların kaygıları üzerinde izleyicilerin geribildirimlerinin önemli bir etkisi olduğunu göstermiştir. Yaptıkları çalışmada, üç tip sanal izleyicinin konuşmacı tepkilerinde ne tür değişimlere neden olduğunun karşılaştırmasını yapmışlardır. Onlar sanal izleyicilerin olumsuz yanıtının negatif kaygı düzeyini etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca, test öncesi kaygı ölçümlerinden olumlu veya nötr sanal kitlelere konuşan konuşmacıların kaygı düzeylerinin tahmin edilebileceğini iddia ederler.

I.1.1.2.Genetik-Nörobiyolojik yaklaşım

Yukarıda ifade edilen teoriler çoğunlukla iletişim kaygısının öğrenilen bir süreç olduğunu öne sürerken, genetik etkiyi vurgulayan çalışma sonuçları (Bates ve Wachs, 1994; Eysenck, 1991; Eysenck ve Eysenck, 1985; Gray, 1991; Kagan, 1992; Strelau, 1994; Thomas ve Chess, 1977; Wachs, 1992; Zuckerman, 1991a, 1991b, 1995), genetik katkının çevresel katkıdan daha fazla olduğunu ve bu oranın yaklaşık olarak 80/20 olduğunu göstermiştir (Beatty, McCroskey ve Heisel, 1998). Bu sonuçlar kişilik kuramcılarının, insan davranışlarındaki biyolojik rolün etkisine giderek daha fazla önem vermelerinin ve kişinin nörobiyolojik yapısının iletişim davranışlarından sorumlu olduğunu öne süren bir iletişimbiyolojisi teorisi (Communibiology Theory)

geliştirmelerinin yolunu açmıştır (Wrench, Brogan, McCroskey ve Jowi, 2006; Kelly ve Keaten, 2000; Beatty, McCroskey ve Heisel, 1998; Beatty, 1988; Behnke ve Sawyer, 1998).

İletişimbiyolojisi teorisi, iletişim kaygısının esasen bir yatkınlık olduğunu ve genetik yapılarla ilişkili olduğunu, dolayısıyla bunun değiştirilmesinin çoğunlukla mümkün olmadığını varsaymaktadır (Beatty, McCroskey, ve Heisel, 1998). Bates'e (1989) göre, biyolojik temelli özellikler doğum öncesi kökene sahiptir ve bebeklik döneminde genellikle saptanabilir niteliktedir ve dolayısıyla bu özellikler toplumsallaşma süreçlerine öncülük etmektedir. Bu konumun mutlak olarak algılanmaması önemlidir çünkü genetik faktörlerin çok önemli olduğu görüşünü kabul eden biliminsanları, bu faktörlerin davranışın tek belirleyicisi olduğunu öne sürmezler. Bu görüş eğitimin kesinlikle bazı etkilerinin (kültürel etkiler, örgün eğitim, deneyimler vb.) olduğunu kabul etmekle birlikte, bir kişinin genetik kodlarında onun nasıl bir kişi olacağı ve neler yapabileceğinin yer aldığını iddia eder.

McCroskey bu kapsamda, bireylerde farklı sürekli benzeri davranışlar görülmesine yönelik iki ana kaynağın olduğuna inanmaktadır, bunlar kalıtımsal ve çevresel etkilerdir. Her çocuk, her biri için benzersiz olan, bazı kalıtımsal eğilim ve yatkınlıklarla dünyaya gelir. Çocuğun yaşamında yer alan bu eğilimler onun yaşamının şekillenmesinde etkili olur. Çocuğun çevre ile etkileşiminde olduğu gibi bu eğilimlerin de çeşitli etkileri vardır. McCroskey'e göre, "*basitçe söylemek gerekirse, onunla doğabiliriz veya öğrenebiliriz"* (1984, s. 27). Bu durum insanların neden aynı çevre içerisinde aynı uyarana farklı tepkiler verdiğini açıklar.

McCroskey ve Beatty'nin (2000) iletişim sorununun teorik olarak ele alınmasına uygun olarak temel önermeleri şunlardır: (1) Sosyal etkileşimde yer alan bilişsel, duygusal ve motor da dâhil olmak üzere tüm psikolojik süreçler beyin aktivitesine bağlıdır ve bu da iletişim özelliklerinin nörobiyolojisinin anlaşılmasını gerektirir; (2) Beyin aktivitesi psikolojik deneyimden önce gelir; (3) Mizaç özelliklerinin altında yatan nörobiyolojik yapılar ve iletişim kaygısıyla mücadele ile ilgili olanlar gibi bireysel farklılıklar, çoğunlukla genetik mirasın ürünüdür; (4) Çevre, kişilik özelliklerinin gelişimi üzerinde önemsiz bir etkiye sahiptir ve (5) Kişilerarası

davranış farklılıkları esas olarak nörobiyolojik işlevlerdeki bireysel farklılıkların bir sonucudur.

Mizacın biyolojik alt tabakaları ile ilgili teorinin çoğu, Eysenck'in (1947; 1967; 1986; 1990; 1991) çalışmasından ve Grey'nin (1990; 1991; 1994) çalışmalarının sonraki modifikasyonundan gelişmiştir. Eysenck (1986), kişiliğin gerçekten bilimsel çalışmasının açıklayıcı ve nedensel bir unsuru içermesi gerektiğini savunmuştur. Bu amaçla, kişiliği tanımlayıcı bir taksonomisinin "anlamlı temele ait yapılar" (Eysenck, 1986, s.9) dediği şeyi tanımlamıştır. Eysenck var olan birçok kişilik özelliğinin ölçülmesiyle yaptığı faktör analizi sonucunda, kişiliğin içe-dışa dönüklük, nevrotizm-istikrarlılık ve sosyalleşme-psikotizm olmak üzere üç temel yapı içerdiğini ifade etmiştir. İletişimbiyolojisi paradigması da, bu üç duygusal sistemin iletişimsel davranışlarla temsil edildiğini iddia eden varsayıma dayanmaktadır.

Sosyalleşme-psikotizm kavramını kapsayan özellikler arasında agresiflik, benmerkezci tutumlar, antisosyallik, empati, dürtüsellik ve başkaları arasında katı fikirlilik bulunmaktadır. İçe dönüklük-dışa dönüklük kavramına neden olan özellikler, baskınlık, atılganlık, sosyalleşebilirlik, aktivite, heyecan arama yer alır. Nevrotiklik-istikrarlılık kavramını oluşturan özellikler arasında anksiyete, depresyon, suçluluk, mantıksızlık ve başkaları arasında gerginlik bulunur. Revelle (1995), Eysenck'in üç yapı taşı sınıflandırmasının teşebbüs-ödül, bastırma-cezalandırma ve saldırganlık-korku benzeri olduğunu ileri sürmüştür.

Gray (1991; 1994) yaptığı öncü çalışmada, Eysenck'in üç temel kişilik yapısının davranış aktivasyon sistemi, davranış inhibisyon sistemi ve savaş veya kaç sistemi de dâhil olmak üzere üç nörobiyolojik sistemin psikolojik eşdeğerleri olduğunu iddia eder. Revelle de, davranış aktivasyon sistemini "davranışın motoru" olarak etiketler (1995, s. 312). Gray (1994) ve diğerleri (DePue, Luciana, Arbisi, Collins ve Leon, 1994), davranış aktivasyon sisteminin motor programlama sistemi ve beynin dopamin düzeyleri ile nörofizyolojik olarak ilişkili olduğuna dair ikna edici kanıtlar sunmuştur. Revelle'e (1995) göre, davranış aktivasyon sistemi davranışın motoruysa, davranış inhibisyon sistemi fren sistemi olarak görev yapar ve ceza ve yeni uyaranlara ilişkin çevresel koşullara duyarlıdır. Aktive edilmiş bir davranış inhibisyon sisteminin

ortaya çıkışı, kaçınmayı ve inhibe edici davranışları ortaya çıkarır. Bu üç sistemin insan duygusunun nörobiyolojik alt sistemleri olarak görüldüğünü akılda tutmak gerekir ve duygusal özelliklerin, sistemlerin etkinleştirilmesi için düşük eşik değerleri yansıttığı görülür. Örneğin, davranış inhibisyon sistemi eşiği düşük olan bir kişi kaygılanacaktır. Nitekim Eysenck (1986), insanlarda dışadönüklük, nevrotizim ve psikotizmin oluşumunda bu üç genel sistemin etkileşime girmesinin etkili olduğunu iddia etmiştir. Dikkat çekici olarak, Eysenck, tek yumurta ikizleri araştırmalarında, dışadönüklük, nevrotizim ve psikotizmin temel olarak kalıtsal özellikler olduğu sonucuna varmıştır.

Eysenck'in paradigması, birkaç nedenden ötürü iletişim kaygısının doğası konusunda bilgi vericidir. İlk olarak, çok sayıda ampirik çalışmanın sonucuna göre, Eysenck'in ortaya koyduğu üç temel kişilik boyutu ve bu boyutların bileşenlerinin genetik mirasının çevresel katkıya oranının 80/20 olduğunu işaret etmesidir (Eaves ve Eysenck, 1986; Eysenck, 1991; Eysenck ve Eysenck, 1985; Stelmack, 1990; Stelmack ve Geen, 1992; Zuckerman, 1995; Bouchard, 1993; Lykken ve Tellegen, 1996; Horvath, 1995; Rushton, Fulker, Neal, Nias ve Eysenck, 1986). İkincisi, psikobiyologlar, gözlemlenen psikotizm-duygusal kontrol, dışa dönüklük-içe dönüklük ve nevrotizm-duygusal istikrar olarak yorumlanan davranışlardan sorumlu olan nörobiyolojik yapıların eşiklerindeki genetik olarak kalıtsal bireysel farklılıkları belirleme ve haritalama konusunda kayda değer ilerlemeler elde etmiş olmasıdır (Eysenck, 1991; Eysenck ve Eysenck, 1985; Fowles, 1980; Gray, 1991; Nelson, 1994; Rothbart, Derryberry ve Posner, 1994; Steinmetz, 1994; Stelmack, 1990; Strelau, 1983). Üçüncüsü ise, Eysenck'in kişiliğin temel alt boyutlarından olan, dışa dönüklük ve nevrotizmin, iletişim kaygısının başlıca alt bileşeni olduğunu bildirmesidir.

Eysenck'in içe dönüklük ve nevrotik boyutları, iletişim kaygısının kavramsallaştırmasıyla ilişkilidir. Birincisi, McCroskey ve arkadaşları ilk önce iletişim kaygısını, *"mümkünse iletişimden kaçınmak veya iletişim kurmaya zorlandığında çeşitli kaygı duyguları yaşamaya yönelik bir yatkınlık"* olarak tanımlamışlardır (McCroskey, Daly ve Sorensen, 1976, s. 376). Eysenck'in kavramlaştırmasında, sosyal etkileşimden kaçınma içe dönüklüğün bir tezahürüdür. İletişim kaygısı tanımında yer alan "kaygı türü duygular" duygusal istikrarın tam aksine, nevrotizmi temsil eder ve iletişim kaygısının

nevrotik içedönüklükle ilişkilendirilmesini sağlar. Başka bir deyişle, yüksek düzeyde sürekli iletişim kaygısıyla ilişkili çarpık algılamalar, kaçınma eğilimleri, davranışsal bozulma ve hoşnutsuzluk etkileri, nevrotik içe dönüklüğün belirtilerini temsil eder.

Nevrotik düşüncenin ve içe dönüklüğün genetik miras tarafından çok fazla etkilenmesi nedeniyle, iletişimin bu iki kişilik özelliğinin bir karışımı olarak kavranması ve kavramsallaştırılması, iletişim kaygısının genetik kökeni olduğunu düşündürür. Daha doğrusu, psikobiyologlar tarafından haritalandırılmış içe dönük ve nevrotik reaksiyonların altında yatan nörobiyolojik devrenin uyarılması için genetik olarak devralınan sınırlar, sürekli iletişim kaygısına yol açan nörobiyolojik yapılar olarak kabul edilir. İçe kapanıklık ve nevrotizmin belirli yönlerinin iletişimle bağlantısını araştıran ilişkisel çalışmalar bu bağlantıyı açıkça ortaya koymaktadır (Heisel vd. 1997; Eysenck ve Eysenck, 1985).

İletişim kaygısının kavramsallaştırılmasında kendine özgü olumsuz etkilere maruz kalma, kaçınma motivasyonu ve eğilimi, yaklaşma/kaçınma ve hoş/hoş olmayan duyguların varlığını ortaya koyan mevcut biyolojik temelli modellerle örtüşmektedir (Gray, 1991). Ayrıca, kesin nörobiyolojik işlemleri kişilik özellikleri ile ilişkilendirerek önemli ilerleme kaydedilmiştir. Gray'in gözlemlediği gibi, *"mizaç, herhangi bir birey için üç duygusal sistemimizin çalışma özelliklerini belirleyen parametre değerlerini yansıtır"* (1991, s. 23). Ayrıca, *"kişiliğin ana boyutları ... bu tür parametre değerlerinde bireysel farklılıklar tarafından yaratılmıştır"* (*a.g.e.,* s.23). Nitekim genetik olarak belirlenmiş sınırların ya da genel olarak yaklaşma/kaçınmayı (Grey, 1982, 1987, 1990, 1991) dışa dönük olmayı teşvik eden nörobiyolojik yapılar (Eysenck ve Eysenck, 1985; Gray, 1991; Stelmack, 1990; Stelmack ve Geen, 1992) ve nevrotiklik (Eysenck ve Eysenck, 1985; Gray, 1991) için parametreler arasındaki bağlantılar kurulmuştur.

Kendini fark etmeyi, anlayışı ve iletişimi mümkün kılan ve beynin bilinçli bölümü olarak kabul edilen (Marieb ve Mallatt, 1992) serebral korteksin iletişim için önemi açıktır. Marieb ve Mallatt *"prefrontal korteks soyut fikirler, yargılama, ısrarcılık, planlama, sosyal davranış, başkaları için endişe ve vicdan üretimi için gereklidir ... Prefrontal bölgenin bu muazzam hazırlamaları insanları diğer*

hayvanlardan ayırt eder" açıklamasını yapmıştır (*a.g.e.,* s.326). Korteks, iletişim öğretimi bağlamında önemlidir, çünkü beynin davranışsal aktivasyon sistemi, davranışsal baskılama (inhibisyon) sistemi ve savaş veya kaç sistemi gibi anatomik bölgelerinin aksine, girdiye tepki verir ve değişebilir. Korteksin kapasitesi genetik olarak belirlenmesine rağmen, içeriği buna bağlı değildir. Böylece, kişiliği belirleyen belli bir mizaçla doğulabilir ve bunu değiştirmek çok zor olsa da, inanç sistemlerimiz ve bilgi bankamız bunu yapmak için hazırdır. Bu nedenle, iletişimbiyolojisi yaklaşımı, iletişim ilkelerinin ve içeriğinin öğretilmesine engel bulunmadığını öne sürmektedir (McCroskey ve Beatty, 2000).

McCroskey ve Beatty'ye (2000) göre, serebral korteksin evrimsel bir bakış açısıyla sonradan gelişmesi duygusal yapılara karşı daha güçsüz kalmasına neden olmaktadır. İletişim kaygısı çeken pek çok kişi mevcut durumda gösterdiği davranışların yanlış olduğunu bilmesine veya bir topluluk karşısında konuşma yaparken ortaya çıkan yanlış tutumların gereksiz olduğunu bilmesine rağmen bunlara karşı çıkamamaktadır, çünkü serebral korteks evrimsel olarak daha önce oluşan duygusal sisteme yenik düşmektedir.

Bu sistemin özü, belirli duygusal reaksiyonları ve davranış kalıplarını üreten ve destekleyen mizaçla ilgili yapılardan oluşur. Duygusal mizaç ifadesiyle ilgili nörobiolojik süreçler tam olarak anlaşılamamış olmasına rağmen, Papez'in (1937) ilk olarak limbik sistemin bazı kısımlarını duygusal yaşama dâhil etmesinden sonra, limbik sistemin çeşitli alt sistemleri güçlü bir şekilde duygusal mizaçla ilişkilendirilmiştir (Aggleton ve Mishkin, 1986; Davis, 1992; Farb vd. 1992; Gray, 1982, 1990, 1991; LeDoux, 1986; LeDoux vd. 1990; Nelson, 1994; Panksepp, 1982, 1986; Reiman vd. 1984, 1989; Rolls, 1990; Strelau, 1994; Steinmetz, 1994; Zuckerman, 1994, 1995). Nörobiyologlar limbik sistem terimini, limbik lobun medial duvarı, koku alma korteksi (olfactory cortex), hipokampal oluşum (hippocampal formation), singulat ve subkallozal gri ve birkaç subkallozal girusu içeren bir doku halkasından oluşan beyin bölgesi, amigdala, hipotalamus, epithalamus, anterior talamik çekirdekler ve bazal ganglionların bir kısmı için birlikte kullanırlar (Adams ve Victor, 1993). Limbik sistem son derece karmaşıktır ve karmaşık geri besleme döngüleri yoluyla bileşenlerine bağlanan

karmaşık devrelerden oluşur (Steinmetz, 1994). Limbik sistemin her bir bölümünün duygu ile bağlantısına ek olarak, aralarındaki etkileşimler önemlidir. Steinmetz'in belirttiği gibi, *"limbik sistem duyguların bilişsel yönlerini (yani neokortikal bağlantılar yoluyla) duygunun daha otonomik, fizyolojik veya motor yönleriyle (yani, hipotalamik ve beyin sapı bağlantıları) çift yönlü olarak karıştırmak için gerekli tüm bağlantılara sahiptir"* (1994, s. 28–29).

Beyin yapısı tüm insanlar için ortak olsa da, psikobiyologlar limbik sistemin uyaranlara karşı duyarlılığındaki bireysel farklılıklar gözlemlemişlerdir (Buss ve Plomin, 1984; Eysenck, 1991; Gray, 1982, 1990, 1991; Kagan, Reznick ve Sidman, 1988; Nelson, 1994; Steinmetz, 1994; Strelau, 1994; Thomas ve Chess, 1977). Limbik sistem duyarlığındaki bu farklılıklar kabaca toplumsal yaşantılardaki kaygı eğilimine karşılık gelmektedir. Örneğin, Kagan ve arkadaşları (1988), hareketlerinde özgür bir mizaç sergileyen çocuklarla kıyaslandığında daha çekinik mizaca sahip olan çocukların "limbik sistemlerinde düşük tepkime eşiklerine" sahip olduklarını bulgulamıştır. Bu düşük eşik değeri veya daha yüksek reaktivite parametreleri, bebeklik döneminde ortaya çıkmaktadır (Kagan, Reznick ve Sidman, 1988; Kagan ve Sidman, 1991) ve nöronların postsinaptik reseptörlerinin duyarlılığı veya sinaptik iletideki duyarlılık, salınan nörotransmiter miktarı, sinir yapılarının (reseptörler de dâhil olmak üzere) çeşitli uyaranlara olan reaktivitesinin tamamı kişilik özelliklerindeki bireysel farklılıkların belirlenmesinde etkilidir (Strelau, 1994). Nitekim araştırmacılar, çeşitli kişilik özelliklerine sahip insanların biyokimyasında önemli farklılıklar bulmuştur (Zuckerman, 1995).

Belki de mizaç ve duygunun nörobiyolojisinin en ayrıntılı modeli Gray (1982, 1987, 1990, 1991) tarafından önerilmiştir. Gray'in modelinin bir yönü, özellikle iletişim kaygısı ile ilgilidir; davranışsal inhibisyon sistemini oluşturan hipokampus, subiculum ve septum ile ilgili yapıları birbirine bağlayan nörolojik devreler dizisidir. Davranışsal inhibisyon sistemi, yeni uyaranlara yönelik olarak cezanın ve ödülün kesilmesiyle ilgili olarak bütünsel işlev görür. Uyarılma, aktive edilmiş bir davranışsal inhibisyon sisteminin çeşitli sonuçları arasındadır, çünkü limbik sistemle bağlantı halindedir. Gray'e (1991) göre kaygı eğilimi davranışsal inhibisyon sistemi reaktivitesindeki

bireysel farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Kaygı yaşayan kişilerin aşırı aktif davranışsal inhibisyon sistemlerine sahipken, düşük kaygılı bireyler daha düşük inhibisyon sistemlerine sahiptir (Beatty, McCroskey ve Heisel,1998). Buna göre iletişim kaygısı yüksek olanlar, uyarılma için daha düşük toleransların bir sonucu olarak kaygı reaksiyonlarını iletişim kaygısı düşük olanlardan daha sık yaşarlar (Beatty, McCroskey ve Heisel,1998).

Behnke, Beatty ve Dabbs (1982) iletişim kaygısı skorlarını, hipotalamusun sıcaklığı ile topluluk önünde konuşma süresince yüksek oranda ilişkilendiren timpanik sıcaklıkla ilişkilendirmiştir. Performans sürecinde ilişki sıfıra yakın olmasına rağmen, iletişim kaygısı ve sıcaklık, performansdan hemen önce beklenti dönemi için orta derecede ve anlamlı bir şekilde korelasyona sahipti; bu, kaygılı konuşmacılar için hipotalamus aktivasyonunu işaret etmektedir. Bu bulgu, hipotalamusun limbik sistemdeki, özellikle de duygu ile ilgili uyarılmanın işlenmesindeki merkezi rolünü göstermesi açısından önemlidir (Zajonc ve McIntosh, 1992).

Limbik sistem aktivasyonu için, davranış inhibasyon sistemlerinin daha düşük eşik değerlerde aktive olmasının yanı sıra, sosyal çevrenin olumsuz ya da tehditkâr özelliklerine dikkatli odaklanma da etkilidir (Gray, 1991). Dikkat sürdürme veya yeniden yönlendirme yeteneği de dâhil, dikkat yönelimli odaklanmadaki bireysel farklılıklar, mizacın kavramsallaştırılmasının merkezinde yer alır (Ball ve Zuckerman, 1992; Chess ve Thomas, 1989; Derryberry ve Rothbart, 1988; Fowles, 1980; Gray, 1982, 1990, 1991; MacLeod ve Mathews, 1988; Nelson, 1994; Strelau, 1994). En önemlisi, bilişsel odağın düzenlenmesi kavramı, duygu ve stres teorilerinde de çeşitli şekillerde "duyguya karşı soruna odaklılık" (Folkman ve Lazarus, 1980), "benliğe karşın göreve odaklılık" (Sieber, 1977; Wine, 1971) ve "negatife karşı pozitife odaklılık" (Derryberry ve Rothbart, 1988; McLeod ve Mathews, 1988) olarak tanımlanan önemli bir yapı olarak görev yapmıştır. Buna ek olarak, negatif duyarlığa yatkın bireyler diğerlerine kıyasla daha düşük dikkat kontrol seviyeleri bildirmektedirler (Derryberry ve Rothbart, 1988). Her ne kadar "dikkat odaklama", "değerlendirme" ve benzeri konularda metaforik olarak konuşabiliyor olsak da, bu bilişsel süreçleri

yönlendiren nörobiyolojik devrelerin belirlenmesinde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir (Beatty, McCroskey ve Heisel, 1998).

Limbik sistemde yer alan amigdala da kortekste bilgi işlemeyi etkiler (Wallace, Magnuson ve Gray, 1992). Anterior singulat amigdalayı kortekse bağlar ve mid-prefrontal korteks ön dikkat çeken ağ oluşturmak için anterior cingulate girus ile birlikte çalışır (Posner, 1990; Posner ve Peterson, 1990; Posner ve Presti, 1987; Vogt, Finch, ve Olsen, 1992). Araştırmalara göre, kaygılı bireyler, bilgiye tehdit etme yönünde dikkatli bir önyargı gösterirler (Mathews, 1990) ve dikkatlerini bu tür bilgilerden uzaklaştırmada güçlük çekerler (MacLeod ve Mathews, 1988). Dikkatin odaklanması ve fiksasyonda bireysel farklılıklar, erken bebeklik döneminde ortaya çıkmaktadır (Nelson, 1994). Her ikisi de nörolojik temelli olan, esnek olmayan dikkatli kontrol ile kombine edilen olumsuz dikkatli yanlılık, çevrenin olumsuz özelliklerine dikkatini kaydırmak için bireyin yeteneğine müdahale eder.

İçsel duygulara ek olarak, biyolojik olarak belirlenmiş yaklaşma-kaçınma davranış kalıplarındaki bireysel farklılıklar da mizacın temel nitelikleri olarak görülmüştür (Buss ve Plomin, 1984; Calkins ve Fox, 1992; Chess ve Thomas, 1989; Depue ve Achene, 1989; Fowles, 1980; Gray, 1982, 1987, 1990, 1991; Kagan, Reznick ve Sidman, 1988; Kagan ve Sidman, 1991; Panksepp, 1982, 1986; Stelmack, 1990; Stelmack ve Geen, 1992; Strelau, 1983, 1994; Thomas ve Chess, 1977; Zuckerman, 1991b, 1994). İletişim kaygısı kavramı üzerine yapılan ilk çalışmadan bu yana kırk yıl içinde, yaklaşma-kaçınma kalıplarıyla ilgili nörolojik ağlar konusundaki bilgilerde önemli bir artış olmuştur. Dikkatin odaklanması ve düzenlenmesi ile ilgili devrelere benzer şekilde, bu ağlar bebeklik döneminde belirgindir ve doğumdan hemen sonra sosyal yaklaşma-kaçınma gözlemlerini açıklayan geç ergenlik dönemine kadar gelişmeye devam etmektedir (Buss ve Plomin, 1984; Kagan, Reznick ve Sidman, 1988; Thomas ve Chess, 1977).

Kaygı ile nevrotizm arasındaki ilişkiye yansıyan kaygı ile kaçınmanın nörobiyolojik kökeni arasında önemli bir örtüşme vardır. Artan uyarılma ve negatif dikkat odaklılığına ek olarak, Gray'in (1982, 1987, 1990, 1991) yaptığı çalışmalarda davranış inhibisyon sistemlerinin etkinleştirilmesinin de süregelen davranışları inhibe

ettiği gösterilmiştir. Eğer reaksiyon yeterince güçlü ise, davranış inhibisyon sistemi uyarandan kaçış için bir pekiştireç görevi görür. Son yıllarda, biliminsanları, korkuyla ilgili kaçınmada amigdalanın rolünü göstermişlerdir (Davis, 1992). Merkezi amigdala monitörleri karmaşık bir devre içerisinde talamus ve korteks ile bağlantıları yoluyla tehdit edici sinyalleri tanımlar.

Gray'nin belirli uyarıların belirgin davranış inhibisyon sistemini aktive eden ipuçları haline gelmesinin yollarını tanımlaması, kaçınma süreçlerini anlamak için önemli bir katkı sağlamıştır. Durumsal kaygı "çevrim-içi (on-line)" tepki olarak düşünülecek olursa, kaçınma azami uyarılmadan önce maksimum etkili olması için önleyici manevraları içermektedir. Kaçınma için uygulanabilir bir model, bir uyaran ile ilişkili duygusal yükü açıklayan bir bellek teorisini varsayımını gerekli kılar. Gray'e (1991) göre, önceki uyaranlarla olan karşılaşmaların belleğe kodlandığı koşullar, uyarıcıyı algılamanın ve duygusal hafızanın kaçınma ile nasıl bağlantılı olduğunu anlamanın anahtarıdır.

Benzer şekilde Steinmetz de *"mizacın duyguları belirlemede önemli rol oynaması olasıdır ve nöral yapıların çoğunun öğrenme ve hafızanın işlenmesinde yer aldığını"* belirtmektedir (1994, s. 35). Araştırmalar kaygının yoğun olduğu durumlarda oluşan olaylarda yaşanılan süreçlerin, dolaşımdaki hormonların ve diğer biyokimyasal yan ürünlerin negatif etkisinin bir sonucu olarak daha yoğun ve canlı hatırlandığını göstermiştir (Brown ve Kulik, 1977; Davis, 1992; Squire, 1987). Gray (1991), modelini formüle ederken, limbik sistemin bir alt kümesi olan septohipokampal sistemin süregelen olayların sürekli olarak analiz edilmesinde merkezi bir rol oynadığını ve bir sonraki en olası olayı öngördüğünü kabul etmiştir (Beatty, McCroskey ve Heisel,1998).

Çeşitli nörolojik yapıların çakışan fonksiyonları, davranış inhibisyon sistemlerinin hareketsizliğinde çevresel izleme meydana geldiğinde önemsizdir. Bununla birlikte, septohipokampal sistemin duygusal tecrübe içerisine dâhil edilmesi, çevresel tarama ve reaktif davranışsal inhibasyon sisteminin kişiler için olumsuz yönde tahminde bulunma eğilimi göstermelerine neden olmaktadır. Bu kısmen, tahminlerin dayandığı bellek yapılarına kodlanmış deneyimin hem olumsuz hem de olumsuzluğa doğru önyargılı ve kısmen çevredeki caydırıcı ipuçlarının seçici olarak işlenmesinden

kaynaklanmaktadır. Mevcut bilgi durumu göz önüne alındığında, iletişimden kaçınmaya dayanan iletişim kaygısının olma eğilimi, sosyal çevrenin tehdit unsurlarının dikkatle tespit edilmesiyle tetiklenip güçlendirilen ve iletişimle birlikte cılız tecrübeleri hatırlanan, oldukça reaktif davranışsal inhibisyon sistemlerinin aracılık ettiği bir durumdur.

İletişim kaygısı genellikle iletişimden kaçınmaya yöneltmekle birlikte, rakip motivasyonların kendilerini iletişim kurmaya zorunlu kıldığı zamanlar da vardır. Örneğin, Beatty, Forst ve Stewart (1986), aşırı derecede iletişim kaygısı olan kişilerin, sınıfta başarıya ulaşma motivasyonlarının yeterince yüksek olması durumunda, gereken süre boyunca topluluk önünde konuşma yapmaya istekli olduklarını bulmuşlardır. Booth-Butterfield (1988) da benzer bulgular bildirmiştir. Gray'in (1982, 1987, 1990, 1991) modelinde, davranışsal aktivasyon sistemi ayrı bir nörolojik devre olarak ödül ile ilişkili uyaranlara ve cezanın sona erdirilmesiyle ilişkili uyaranlara tepki verir. Anatomik olarak, davranışsal aktivasyon sistemi, bazal gangliyonları, ona bağlanan neokortikal alanları, orta beyinden çıkan dopaminerjik lifleri ve talamik çekirdekleri içerir (Gray, 1991). İletişim kaygısı ve kaçınma ile ilgili öngörüler için önemli olan şunlardır: (1) Davranışsal aktivasyon sistemi yeterince aktif hale getirilmediğinde kaygılı iletişim kurulabilir ve (2) iletişim kaygısı düşük kişiler davranışsal aktivasyon sistemi yeterince aktive edilememişse veya eğer durumsal uyaranlar davranış inhibisyon sistemini aktivasyon için sınıra ulaşmaya yönelik yeter derecede tehdit ediyorlarsa iletişim kuramayabilirler. Genel olarak, uyaranlara tepkiler bu iki nörolojik sistemin reaktivitesinden öngörülebilir ancak aşırı derecedeki uyaranlar reaktif sistemi daha az harekete geçirebilir. Bu açıdan Gray'in (1991) modeli, kişilik özelliklerinin yatkınlığı oluşturduğu ancak davranış açısından mutlak belirleyici olmadığı düşüncesine oldukça uygundur.

I.1.2.İletişim Kaygısının Etkileri

İletişim kaygısı ve buna eşlik eden sonuçlar son yüzyıl içinde iletişim alanında çalışan biliminsanları için önemli bir ilgi alanı olmuştur (McCroskey, 1997). İletişim kaygısının bilişsel, duygusal ve davranışsal sorunları içeren bir sendrom olarak kabul edilmesiyle birlikte yapılan çalışma sonuçları, bunun davranışları, ilişkileri, başkalarının

algılarını, meslek seçimini, istihdam olanaklarını ve eğitimi de kapsayan çok yaygın bir etki alanına sahip olduğunu göstermiştir (McCroskey ve Andersen, 1976; McCroskey ve Richmond, 1979; Pelias ve Pelias, 1988; Ayres, 1986; McCroskey, Booth-Butterfield ve Payne, 1989; Bourhis ve Allen, 1992; Dwyer ve Fus, 2002). Dolayısıyla McCroskey ve Beatty'nin de ifade ettiği gibi iletişim kaygısı "*neredeyse tüm bireylerin hayatını kontrol eden son derece olumsuz, baskın bir güç haline gelebilir*" (1998,s. 220).

McCroskey, iletişim kaygısının içsel etkileri ile ilgili olarak, "*hem bireylerde hem de iletişim kaygısı tiplerinde evrensel olduğu öngörülen tek etkinin, içsel bir rahatsızlık hissi"* olduğunu ifade ederken (1977, s. 41), dışsal etkileri ile ilgili olarak ise "*değişen iletişim kaygısı düzeylerinin evrensel bir ürünü olduğu öngörülen herhangi bir ortak davranış bulunmadığını*" (*a.g.e.*,s.42) ifade etmiştir. Buna karşın yapılan araştırmalar, yüksek düzeyde iletişim kaygısı yaşayan kişilerin cesaret kırıcı iletişim ortamlarında, iletişimden kaçınma amacıyla ortak bazı stratejiler sergilediğini göstermiştir (McCroskey, 1976). Bu kişilerin iletişim ortamında göz temasını önleme, içeceklere bakma, genel bir kaygı hali, uzaktan ve düşmanca görünen çeşitli davranışlar, hareketlerde ve jestlerde sınırlılık göstermeleri yaygındır (Richmond, 1984; Pelias ve Pelias, 1988). İletişimden kaçınmanın zor olduğu durumlarda ise, bu kişiler çekilme, daha az fikir beyan etme, kısa cümlelerle karşılık verme, konuyla ilgili daha az yorum yapma, nadir de olsa aşırı konuşma (gevezelik) ve başkalarının fikirlerine daha sık katılma gibi çabalar sarf ederler (McCroskey ve Richmond, 1987; Richmond, 1984; McCroskey ve Richmond, 1993). Ayrıca, bedende titreme, seste titreme, ses tonunu ayarlayamama, zihinsel yanılma iletişim kaygısı yaşayan bireyler için ortak yaşantılardır (Pelias ve Pelias, 1988).

İletişim kaygısına yönelik yapılan araştırmaların büyük bölümü öncelikli olarak ergenler ve üniversite öğrencileriyle gerçekleştirildiği için akademik alandaki etkilerine yönelik pek çok sonuç elde edilmiştir (Booth-Butterfield, 1987; Comadena ve Prusank, 1988; Daly ve Friedrich, 1981; Garrison ve Garrison, 1979; McCroskey, 1977; Richmond ve McCroskey, 1998; Phillips, 1977; Scott ve Wheeless, 1977). Scott ve Wheeless'a (1977) göre öğrenme ve iletişim ayrılmaz bir şekilde birbirine bağlıdır. Dolayısıyla iletişim becerileri, özellikle de sözlü iletişim becerileri, anaokulundan lisansüstü programlara kadar eğitimin her düzeyindeki başarı için gereklidir. Öğretmenler, öğrencilerin çeşitli konulardaki temel ders kazanımlarını değerlendirmek

için sıklıkla sözlü bildirim yapmalarını istemekte veya ders içi katılımlarından yaralanmaktadır. Dolayısıyla iletişim yetkinliğinin ödüllendirildiği ve iletişim becerileri eksikliğinin ise cezalandırıldığı resmi bir ortam olan okul, eğitim çağına gelen çocuğun yaşamında aileden sonra en önemli baskın çevre haline dönüşerek, iletişim düzeyini geliştirebilen, sürdürebilen veya iletişim düzeyini düşürebilen bir faktör olarak görülmektedir (Daly ve Friedrich, 1981).

Araştırmalar öğrencilerin okulda verdikleri iletişim yanıtlarının iletişim kaygısı düzeylerini etkilediğini ortaya koymaktadır (Daly ve Friedrich, 1981; Phillips, 1977). Okul, sözlü oyun ortamı olarak adlandırılmakta ve düşük iletişim kaygısına sahip öğrenciler bu oyun ortamında daha rahat hareket ederek akademik başarılarını dolayısıyla kaygılı öğrencilere kıyasla not ortalamalarını da arttırmaktadır. Öte yandan, Conner'a göre, iletişim kaygısı yüksek düzeyde olan öğrenciler "*genellikle yanlış okur, gözden kaçırır, farklı olarak etiketlenir ve okul hayatının sosyal yaşamına karışma olasılığı daha düşük olur*" (1987, s. 525). Ayrıca, O'Mara, Allen, Long ve Judd (1996) tarafından yapılan araştırmalarda, yüksek iletişim kaygılı öğrencilerin düşük iletişim kaygılılara kıyasla daha düşük oranda sözsüz yakınlık davranışlarıyla (örn. gülümseyerek, göz teması, vücut konumu) tepki verdikleri bulunmuştur.

İletişim kaygısı genelde kalp atış hızında artış, ellerde terleme ve ağız kuruluğu gibi bazı fizyolojik uyarılma şekilleri olarak görülür. İletişim kaygısı yaşayan ve yaşamayan öğrenciler, konuşma yapma ile ilgili fizyolojik belirtileri tartışırken benzer tanımlayıcıları kullanır, ancak bu uyarılma hakkındaki bilişsel yorumlamaları belirgin bir şekilde farklılık gösterir (Beatty ve Dobos, 1982). İletişim kaygısı olmayan öğrenciler bu durumu heyecan verici bir olay olarak yorumlarken iletişim kaygısı olan öğrenciler ise aynı durumu korku ve kaygı verici bir olay olarak yorumlamaktadır.

Conner, iletişim kaygısında olası özellikleri ve öğrencilerdeki iletişimsel beceri profillerini; iletişime açık öğrenciler için, "*liderlik rolleri üstlenir; derse odaklanabilecekleri yerlerde oturur; ihtiyaç duyduğunda yardım arayabilir; grup davranışlarını etkileyebilir; yüksek sınav/sınıf ortalamalarına ulaşır; okuldan hoşlanır; öğretmenler tarafından öğrenciler içinde daha cazip, güvenilir, akıllı, arzulanan olarak algılanır"* şeklinde, sesiz öğrencileri ise: *"cevap vermekten kaçınır; daha az açıklama yapar; ihtiyacı olduğunda yardım istemekten kaçınır; grup çalışmalarında yetersiz etkileşim kurar; düşük sınav/sınıf ortalamalarına sahiptir; okul hakkında daha olumsuz*

duygulara sahiptir; öğretmenler tarafından öğrenciler içinde daha az çekici, güvenilir, akıllı, arzulanan olarak algılanır" şeklinde ifade etmiştir (1987, s. 525).

McCroskey, Booth-Butterfield ve Payne'e göre, "*yüksek iletişim kaygısı olan öğrenciler daha düşük not ortalamasına ve daha yüksek oranda okulu bırakma oranına sahiptir…Yüksek iletişim kaygısı olan öğrenciler akranlarıyla, danışmanlarıyla ya da sosyal hizmetlerden ve akademik destek sistemlerinden yararlanmaya yönelik daha az iletişim kurmaktadırlar*" (1989, s. 101). Ayrıca bu öğrenciler kaygılarından dolayı sınıf içinde daha az sözlü iletişim gerektiren görevlere yönelmekte ve öğrenci-öğrenci ya da öğrenci öğretim elemanı arasında olası toplantıları ve sözlü iletişim gerektiren akademik ortamları önlemeye yönelik çabalar sarf etmektedir (McCroskey ve Sheahan, 1978; Freimuth, 1976). Bunlara parelel olarak Booth-Butterfield (1988), yüksek iletişim kaygılı öğrencilerin ders içeriğini hatırlama ve kavramada daha az başarılı olduğunu ifade etmiştir. Çalışmalar iletişim kaygısının ayrıca öğrencilerin konuşmalarını hazırlamalarını olumsuz etkilediğini ortaya koymuştur (Ayres, 1996; Daly, Vangelisti ve Weber, 1995).

Aşırı uyarılma veya kaygı negatif etki yaratarak, bilgi işlemeyi engeller ve performansı kesintiye uğratarak sözlü üretkenliğin azalmasına neden olur (Parr, 1966; Schroder, Driver ve Struefert, 1967; Wohlwill, 1966). Bu yorumla tutarlı bir şekilde, Bourhis ve Allen (1992) 30 deneysel çalışmadan elde edilen veriler ışığında yayınlanmış 23 makaleyi meta analize tabi tutarak iletişim kaygısı ve bilişsel performansı değerlendirmiş ve sonuçlar, iletişim kaygısı ile bilişsel performans arasında negatif bir ilişki olduğunu göstermiştir. Yani, kişinin iletişim kaygısı yükseldikçe bilişsel performansı düşmektedir. Eğer bir kişi düşük düzeyde iletişim kaygısına sahipse yüksek performans sergileme eğilimindedir. Bu çalışmalarda bilişsel performans, IQ testleri, akademik not ortalamaları ve ders notları ile ölçülmüştür. Bunlara ek olarak iletişim kaygısı yüksek olan öğrenciler akademik deneyimlerinden daha az memnun olurken (McCroskey ve Sheahan, 1978) aynı zamanda çalışmaya da daha az motivedirler (Frymier, 1993). Düşük iletişim kaygılı öğrencilere kıyasla bu öğrencilerin daha düşük bilgi düzeyine sahip olduğu, görevle ilişkili düşüncelerini daha az bildirdikleri, daha olumsuz düşüncelere sahip oldukları ve dinledikten sonra etkileşimde bulunmaları beklenirken, etkileşim direkt olarak dersle ilişkili olmasa bile konunun daha azını hatırladıkları da bulgulanmıştır (Ayres, 1992).

McCroskey, Booth-Butterfield ve Payne (1989), West Virginia Üniversitesi'nde (WVU) yaptıkları dört yıllık boylamsal bir çalışmada, yüksek iletişim kaygısı olan üniversite öğrencilerinin daha düşük krediler aldıklarını ve düşük iletişim kaygısı olan öğrencilere göre okulu terk etme ihtimalinin (%32,7) daha fazla olduğunu tespit etmiştir. Ericson ve Gardner (1992) ise, iki dört yıllık boylamsal çalışmanın verilerini kullanarak, yüksek iletişim kaygılı lisans öğrencilerinin düşük iletişim kaygılı öğrencilerle kıyaslandığında, yalnızca bir yıl sonra üniversiteden ayrılma ihtimalini belirgin olarak daha yüksek bulmuş, ancak diploma notları açısından farklılık olmadığını tespit etmiştir. Mehrley (1984), Indiana State Üniversitesi'nde birinci sınıf öğrencileri arasında iletişim kaygısı ve pişmanlık arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelik yapmış olduğu çalışmada, düşük iletişim kaygılıların (% 8,4) okuldan ayrılma oranlarının, yüksek iletişim kaygılılardan (% 15,5) anlamlı derecede düşük olduğunu bulurken, orta düzeyde iletişim kaygısı olanların (% 11,6) düşük veya yüksek iletişim kaygılı gruplardan farklılaşmadığını tespit etmiştir.

Durumsal faktörlerin de, yüksek iletişim kaygılıların derse katılımını etkilediği bulunmuştur (Neer ve Kircher, 1989). Buss'a göre (1980) durumsal kaygıyı etkileyen en önemli faktörler şunlardır: Durumun yeniliği, durumun resmiyeti, bireyin ilişkisel durumu (üst-ast), bireyin göz önünde olması, diğerlerinin aşinalığı, mevcut olan diğer kişilere olan benzerlik ve bu kişilerden gelen dikkat derecesi. Örneğin bu kişiler, değerlendirilme korkusunun dikkat yöneltme ve tepki verme güçlüğünü arttıracağı düşüncelerinden dolayı, küçük gruplarda dairesel oturmayı veya doğrudan etkileşimi tercih etmezler. Topluluk önünde konuşma etkinliklerinde kendilerini ve çevreyi gözlemleyerek ilgiyi azaltmaya yönelik önlem alma eğilimindedirler ve sadece konuşurken bilgi vermekten kaçınmazlar aynı zamanda diğerlerini dinlemekten de kaçınırlar (Daly vd., 1989). Bu öğrenciler bir sunum yapmalarının gerekli olduğu durumlarda derse girmeme ve sınıfın arka tarafında ya da daha az etkileşim yaşama olasılığının olduğu bölümlerde oturma eğilimindedir (Richmond,1977). Bu nedenlerden dolayı, bu öğrencilerde dersin niteliğinden çok sınıfın büyüklüğüne bağlı tercih yapma, sınıf katılımına bağlı olan derslerden kaçınma ve yüksek katılım gerektiren dersleri bırakma eğilimi görülmektedir. Ne yazık ki, yüksek iletişim kaygısı, üniversite düzeyindeki öğrencilerde geleneksel, nispeten daha küçük ve tek öğretmenli sınıflarda,

düşük iletişim kaygısı olan öğrencilerden daha fazla akademik performans düşüşüne neden olmaktadır (McCroskey ve Andersen, 1976).

Yüksek iletişim kaygısı aynı zamanda öğrencilerin başarı potansiyeline ilişkin öğretmen algılarını da etkiler. Smythe ve Powers (1978), sınıflarında bulunan yüksek ve düşük iletişim kaygılı öğrenciler için öğretmenlerin oluşturduğu beklentilerin değerlendirildiği bir araştırmada, öğretmenlerin yüksek iletişim kaygılı öğrencilerin düşük iletişim kaygılı öğrencilerden daha kötü performans göstermesini bekleğini bulmuştur. Çoğu araştırma yüksek iletişim kaygılıların kısa süreli etkileşimlere dayalı olumsuz algılara sahip olduklarını gösterse de, bu çalışmadaki öğretmenlerin yüksek iletişim kaygılı öğrenciler için ortaya koydukları olumsuz beklentiler "*bütün bir dönem boyunca sürekli etkileşimlerinin sonucuydu*" (Smythe ve Powers, 1978,s. 491).

McCroskey (1977) üniversite öğrencilerine PRCA-24 (İletişim Kaygısı Ölçeği) ölçeğini uygulayarak iletişim kaygısının sadece akademik başarıyı etkilemediğini aynı zamanda bireyin ekonomik, politik ve sosyal yaşamı üzerinde de olumsuz etkisi olduğunu göstermiştir. Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan çalışmalar sayesinde, iletişim kaygısı olan bireylerin genel olarak kaygılı olma eğiliminde oldukları ve bu kişilerin belirsizliğe düşük tolerans gösterdikleri, kontrol eksikliği yaşadıkları, maceracı olmadıkları, duygusal olgunluk eksikliği gösterdikleri, içe dönük oldukları, düşük benlik saygısına sahip oldukları, yeniliğe kapalı oldukları, anlaşmazlıklara düşük tolerans gösterdikleri ve iddialı olmadıkları bulunmuştur (Richmond ve McCroskey, 1985). Ayrıca iletişim kaygısı bireyin meslek seçimini de etkilemektedir çünkü iletişim kaygısı yaşayan bireyler daha az iletişim yaşayacakları mesleklere yönelme eğilimindedir (Daly ve McCroskey, 1975).

Eğitimin nihai hedefi olan kariyer oluşturma süreci iletişim kaygısından etkilenmektedir, çünkü iletişim kaygısı olan kişiler düşüncesini ve vizyonunu mesleki olarak paylaşmaya çalışırlarken donukluk yaşayabilmektedir. Daly ve McCroskey'e (1975) göre, yüksek iletişim kaygılı bireyler düşük sözel iletişim talebi gerektiren meslekleri tercih ederken, düşük iletişim kaygılılar yüksek sözel iletişim taleplerini gerektiren meslekleri tercih etmektedir. Ayrıca araştırmalar, yüksek iletişim kaygılıların iş görüşmelerine hazırlanmak için daha az zaman harcadığını ve görüşmecilerin bu kişileri düşük iletişim kaygılılardan daha az etkili ve pozisyon için daha az uygun olduğunu algıladığını göstermiştir (Ayres, Keereetaweep, Chen ve Edwards, 1998).

Bunun sonucunda da yüksek iletişim kaygılıların daha düşük gelir elde etme eğiliminde olmaları olasıdır. Falcione, McCroskey ve Daly (1977) yapmış oldukları çalışmada, öğretmenlerin (ilkokul veya lise) veya kamu hizmetinde çalışan yüksek iletişim kaygılıların düşük iletişim kaygılılardan daha az iş doyumuna sahip olduğunu tespit etmiştir. Bu durum yüksek iletişim kaygılıların mesleklerinde daha fazla değişikliğe neden olabilir ve/veya işlerini daha fazla bırakabilirler. Ayrıca Richmond (1977) yapmış olduğu çalışmayla, yüksek iletişim kaygısının iş görüşmesi sürecinde başarılı olma olasılığını azalttığını bulmuştur. Bunun sonucunda da bu kişilerin diğerlerine oranla iş bulma şansı daha düşüktür.

McCroskey ve Richmond, yüksek iletişim kaygılıların, düşük iletişim kaygılılara kıyasla potansiyel kanaat önderleri olarak daha az güvenilir, daha az cazip ve daha az istenilir olarak algıladıklarını tespit etmiştir. Bunun temel nedeni kaygılı kişilerin, kaygı düzeyini arttıran durumlarla yüzleşmeyi redetmeleri olabilir. "*Matematik, laboratuvar bilimleri ve tarım gibi (genelde daha az iletişim gerektirdiği düşünülen) yüksek lisans programlarında başarılı olması beklenen yüksek iletişim kaygılıların, sosyal bilimler, halkla ilişkiler ve iş dünyasında akademik olarak daha az başarılı olması beklenmektedir*" (McCroskey ve Richmond, 1976, s. 21). Buna ek olarak, yüksek iletişim kaygılılar diğer yüksek iletişim kaygılıları, düşük iletişim kaygılıların yüksek iletişim kaygılıları algılamasıyla aynı şekilde algılamaktadırlar. Sonuç olarak McCroskey ve Richmond'a göre, "*basitçe söylemek gerekirse, sonuçlar kimsenin yüksek kaygılı kişileri sevmediğini gösteriyor, bu kişi yüksek kaygılı bir kişi olsa bile*" (*a.g.e.*,s. 21).

Araştırmalar iletişim kaygı düzeyi düşük olan kişilerle kıyaslandığında iletişim kaygı düzeyi daha yüksek olan kişilerin daha düşük özyeterlilik ve benlik saygısı algıladığını göstermiştir (Colby, Hopf ve Ayres, 1993; Dwyer ve Fus, 2002). Gecas (1971), benlik saygısının özyeterlilik ve özsaygı boyutlarından oluştuğunu belirtmiştir. Benzer şekilde, McCroskey ve Richmond (1975), bireylerin kendi iletişim davranışlarına ve değerlerine yönelik eğilimlerine ve algılarına daha çok dikkat etmesi bakımından, öz-güvenilirliğin kendi kendine yeterlilikten farklı olduğunu ileri sürmektedir. Özyeterlik, kişinin amaçlarını gerçekleştirme kabiliyetinde bir güç hissiyle ilgilidir (Gecas, 1971) ve iletişim kaygısının genellikle bir iletişimcinin başarısızlığından ortaya çıktığı düşünülecek olursa (Beatty, Plax ve Kearney, 1985;

Daly ve Stafford, 1984), bu, mantıksal olarak özyeterlik ve iletişim kaygısının yakından ilişkili olması gerektiğini göstermektedir. Dolayısıyla iletişimin, hedefleri gerçekleştirmek için çevreyi değiştirmek üzere tasarlanmış olması, iletişim kaygısının, mutlaka, kişinin arzulanan hedefleri gerçekleştirmek için iletişim kurma yeteneğine olan inancının eksikliği ve dolayısıyla özyeterlik ile ilişkilendirilmesini gerektirir.

Colby vd. (1993), iletişim kaygı düzeyi yüksek olan kişilerin, kendilerine daha az güvenmeleri ve kendilerini daha az çekici bulmalarının yanı sıra iletişim kaygı düzeyi düşük olanlara göre etkileşimde bulunmayı daha az doyurucu bulduklarını bildirmiştir. Jordan ve Powers (1978), özellikle hem sosyal ortamlarda hem de ikili ilişkilerde, iletişim kaygısının sözlü performansı dil kullanımı açısından (daha kısa kelimeler, daha az tanımlayıcı kelime ve daha fazla cümle tekrarlaması) etkilediğini göstermiştir. İletişim kaygısı ile kişilerarası ilişkilerdeki konuşmalarda genel tatmin arasındaki ilişki üzerine yapılan bir araştırmada, Rubin ve Rubin (1989), yüksek iletişim kaygılıların arkadaşları veya tanıdıkları olan gruplarda yaptıkları konuşmalarından daha az tatmin olduklarını saptamıştır; bunun nedeni, muhtemelen, bu tür sohbetlerin yabancılarla yapılan sohbetlerden daha önemli olmasıdır. Ayrıca çalışma sonuçları, iletişim kaygı düzeyi ile sosyal cazibe ve iletişim yeterliliği arasında bir ilişki olduğunu göstermiştir (Chen, 1993). İletişim kaygı düzeyi yüksek olan kişiler kendilerini daha az yetkin algılarken, aynı zamanda başkaları tarafından da daha az yetkin algılandıkları bildirilmiştir (Rosenfeld, Grant ve McCroskey, 1995; Rubin ve Graham, 1988; Rubin, Graham ve Mignerey, 1990).

Yüksek iletişim kaygılıların tipik olarak benlik saygısı düşüktür (McCroskey ve Sheahan, 1978; Cheek ve Buss, 1981; Jones ve Russell, 1982; Leary, 1983; Lustig, 1974; McCroskey ve Richmond, 1975; McCroskey, Richmond, Daly ve Falcione, 1977) ve yüksek iletişim kaygılılar kişisel bilgilerinin daha azını başkalarına açıklama eğilimindedir (Bradac, Tardy ve Hosman, 1980; McCroskey ve Richmond, 1977). McCroskey ve Richmond'a göre, "*eğer bir kişi kendisine yönelik olumsuz bir değerlendirmeye sahipse, başkalarının kendisine yönelik benzer olumsuz algılar oluşturmalarını önlemek için başkalarının onu daha iyi tanımasını önlemeye çalışması mantıklı olur*" (1977, s. 41). McCroskey, Daly, Richmond ve Falcione (1977), yüksek iletişim kaygılı bireyleri tanımlamak için kullanılan ifadelerin çoğunun aynı zamanda benlik saygısı düşük bireyleri tanımlamak için kullanıldığını ileri sürmüştür. Bu

çalışmanın sonuçları, iletişim konusunda yüksek kaygı ve benlik saygısının negatif ilişkili olduğunu; yani sözlü iletişim kaygısı arttıkça benlik saygısının azaldığını göstermiştir. İletişim kaygılı bireylerin pek çok davranışı daha az olumlu karşılanmasına rağmen, sessiz insanlar daha konuşkan olanlara kıyasla diğerleri tarafından daha çok güvenilir bulunmaktadır.

Yüksek iletişim kaygılı olan kişilerin karşıt cinsten randevu talep etme olasılıkları düşük iletişim kaygılılardan daha azdır (McCroskey ve Sheahan, 1978). Ayrıca, McCroskey, Richmond, Daly ve Cox (1975), karşı cinslerin üyelerinin yüksek iletişim kaygılıları sosyal ve cinsel açıdan daha az cazip gördüklerini ve potansiyel iletişim ortakları olarak daha az çekici bulduklarını bulgulamıştır. Yüksek iletişim kaygılı erkekler, kadın partnerlerini başlangıçtaki etkileşimlerde düşük iletişim kaygılı erkeklerinkinden güvenilirlik ve memnuniyet açısından daha az pozitif olarak algılarlar (Ayres, 1989). İlk etkileşimlerde geri dönüt alma davranışı ile ilgili olarak, yüksek iletişim kaygılıların konuşma sürecinde daha fazla kesintiye uğrama, partneriyle aynı anda konuşma ve kekeleme davranışı iletişim kaygısı düşük olanlardan daha fazladır (Ayres, Hopf, Brown ve Suek, 1994).

İletişim kaygısının sağlık alanında da ciddi bazı etkileri olduğu bulunmuştur. Ayres, Colby-Rotell, Wadleigh ve Hopf (1996), yüksek iletişim kaygılıların doktorlarla olan etkileşimlerinden düşük iletişim kaygılılara göre daha az tatmin olduklarını bildirmiştir. Bu bulgunun nedeni, yüksek iletişim kaygılıların düşük iletişim kaygılılar kadar doğru veya hızlı teşhis edilememesi olabilir; çünkü bu kişiler iletişim kurmaktan kaçınmayı tercih etmeleri nedeniyle tıbbi yardım taleplerini erteleyebilir ve sağlık hizmeti sunucularına soru sorma olasılığı daha düşük olabilir. Ölümcül hastalığı olanlarla etkileşime gelince, sağlıklı yüksek iletişim kaygılıların terminal dönem hastalarla iletişim kurma istekliliği düşük iletişim kaygılılarla kıyaslandığında daha azdır ve bu tür hastalarla etkileşim olasılığı bu kişilerin iletişim kaygısını arttırır (Ayres ve Hopf, 1995, s. 231–232).

I.1.3. Çocukluk Döneminde İletişim Kaygısı

İnsanlar, doğumdan itibaren toplumsal etkileşime yönelik bir hazır bulunuşluk biyolojisi ile donatılmışlardır. Yenidoğanın kendi yakın çevresi ile etkileşime girmesine izin veren ifade, algılama, motor ve motivasyon becerileri yapılan çalışmalarla ortaya konmuştur (Bell ve Ainsworth, 1972; Bergamasco ve Beraldo, 1990; Schaffer, 1971, 1974; Trevarthen, 1976, 1977, 1979). Sosyal ortam, tüm bu tür becerilerin geliştirilmesi için ayrıcalıklı bir bağlamdır. Dolayısıyla yetersiz ve bakıma muhtaç olan yeni doğan bu bağlam içerisinde kendini fark eder, ötekini tanır ve bir birey olarak sosyal grubun bir parçası olma özelliği kazanarak kimliğini oluşturur. Bununla birlikte, doğumda psikolojik süreçler önceden oluşturulmamıştır. Bunlar, sosyokültürel koşullardaki açıklama, dönüşüm, tamamlama ve spesifikasyon yoluyla oluşturulur.

Daha bebeklik döneminde, dokunma, fiziksel yakınlık, bakış, yüz ifadesi ve sözel olmayan iletişimi içeren sözsüz mesajlar, ebeveynlerin sıcaklık ve katılımına yönelik temel araçlardır. Bebekler kendilerini ifade etme kapasitelerinde açıkça sınırlı olsalar da, onları "iletişimsel sisteme uyumlu" hale getiren duyumsal yeteneklerle doğarlar (Van Egeren ve Barratt, 2004). Bebekler, ebeveynlerinin bazı sözsüz ve sözlü mesajlarının ardındaki niyetlerini bilinçli olarak anlayamamasına rağmen, başlangıçta yaşanılan bu etkileşimler, ebeveyn ile çocuk arasında işlevsel ve iletişimsel bir ilişkinin gelişimini sağlar. Hertenstein'ın (2002) ebeveyn-bebek dokunuşu üzerine yaptığı araştırması, şartlandırma ve sosyal öğrenme süreçlerinin ebeveyn-bebek etkileşimlerini karakterize ettiğini ortaya koymaktadır. Diğer bir deyişle, bebekler belirli dokunuş türlerinin duygusal durumlar ve tepkilerle ilişkili olduğunu öğrenir. Genel olarak, ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişki bebeklik döneminde başlar, çocukluk çağında ve yetişkinlikte devam eder (Halberstadt, 1991). Dolayısıyla sosyalizasyonda çocuklar için en önemli birincil ortam ailedir.

Başlangıçta çoğu çocuğun erken yaşantıları öncelikli olarak aile içinde görülür, ancak daha sonra okul ve okul tipi gruplar aile ortamı üzerinde baskın olurlar. Ebeveyn tutumları ve okul ortamları arasındaki farklılıkların, çocukların iletişiminde farklı pekiştirme kalıplarına neden olabileceği açıktır. Ancak, iletişim kaygısının gelişiminde bu farkların katkısının ne kadar olduğu daha az belirgin olmakla birlikte, araştırmacılar genel olarak iletişim kaygısının gelişiminin, okul çevresi ve aile bağlamında kullanılan

iletişim kalıpları tarafından etkilenen çok yönlü bir süreç olduğu konusunda fikir birliğine varmıştır (Daly ve Friedrich, 1981; Richmond ve McCroskey, 1992). Dolayısıyla iletişim kaygısının ortaya çıkışı, hem iç dinamiklerin (gelişmekte olan çocukta doğal olarak oluşan ontogenetik fiziksel, entelektüel ve psikolojik değişiklikler) hem de dış dinamiklerin (ebeveynler, akranlar, okullar ve diğer sosyal kurumların sosyalleştirici etkilerinin) bir fonksiyonudur.

Ebeveyn-çocuk ilişkisi, ailedeki en temel nesiller arası ilişki olup bir aileyi tanımlayan ilişki şeklidir. Ebeveynlerin bilinçli olarak çocuk sahibi olup olmamasına bakılmaksızın, ebeveyn-çocuk ilişkisi bir ölçüde zorunluluktur. Dolayısıyla aile, çocukların başlangıçta bir benlik hissi geliştirdiği ve ana motivasyonunu, değerlerini, kimliğini ve inançlarını ebeveynleri ve kardeşleri ile etkileşim kurarak oluşturduğu temel bağlamdır (Gecas, 1981; Davilla, 1995; Fitzpatrick ve Badzinski, 1994; Fitzpatrick ve Vangelisti, 1995; Haslett ve Samter, 1997; John, 1999; Koerner ve Fitzpatrick, 2002a ve 2002b; Meadowcroft ve Fitzpatrick, 1988; Saphir ve Chaffee, 2002; Sillars, 1995; Socha ve Diggs, 1999). Bu çerçevede iletişim davranışları, yaşamın ilk dört yılındaki önemli kişilerle (ebeveynler ve kardeşler) yaşanılan etkileşilerden kuvvetle etkilenir (Daly, 1977). Hetherington ve Frankie'ye göre "*[ç]ocuk, taklit, modelleme veya kendini diğerlerinin yerine koymak suretiyle ebeveynlere benzer özellik ve değerleri elde eder*" (1967, s. 119).

Huang'ın (1999) belirttiği gibi, araştırmalar aile iletişim kalıpları ve stillerinin birtakım alanlarda çocukların tutum ve davranışlarını etkilediğini ortaya koymuştur. Aslında bazı yeni araştırmalar, iletişim kaygısı (Elwood ve Schrader, 1998; Hsu, 1998), utangaçlık (Huang, 1999) ve iletişim kurma isteksizliği gibi iletişim sorunları ile aile iletişim kalıpları arasındaki bağlantıyı göstermeye başlamıştır (Avtgis, 1999). Doğrudan iletişim kaygısını incelememesine rağmen, bazı araştırmalar ise model almanın etkisini desteklemektedir (Jakibchuk ve Smerigilio, 1976; O'Connor, 1972). Örneğin, Whitehurst (1976) çocukların ebeveyn konuşma tarzını taklit ettiklerini bulgulamıştır. Denny ve Connors (1974), çocukların ailelerinin sorgulama tekniklerini taklit etme eğiliminde olduğunu bildirmektedir. Son olarak, birçok araştırmacı ebeveyn çocuk etkileşiminin uyumunu bildirmektedir (Moerk, 1975; Mussen, Conger ve Kagan, 1974; Seitz ve Stewart, 1975).

Aile, konuşma bağlamı ve sosyal bilgi kaynağı olması nedeniyle, çocuk üzerinde çok fazla etki yaratmaktadır (Haslett ve Alexander, 1988; Haslett ve Samter, 1997; Koerner ve Fitzpatrick, 2002a ve 2002b). Dahası, ebeveynler iletişim becerilerini öğretmek ve güçlendirmek için çocuğa fırsatlar sunarak, çocuğun sergilediği özel iletişim davranışlarına ilişkin tutumların gelişimini şekillendirmiş olurlar. Daly ve Friedrich (1981) yapmış oldukların çalışmada, çocuklarda iletişim kaygısının gelişiminde etkili faktörlerin, aile türü, algılanan teşvik miktarı ve bireyin iletişim için aldığı ödüllerin olduğunu ortaya koyarak, iletişim kaygısının gelişebileceği ailelerin düşük etkileşim ve etkileşime yönelik düşük pekiştirme ile karakterize edilebileceğini savunmaktadır. Bu yaklaşıma göre çocuk, bir yandan normal bir insani dürtüyle iletişim kurmayı arzularken, öte yandan cezalandırılma korkusuyla iletişimden kaçınır. Ayrıca pekiştirme paradigması, tutarsız ödüllendirme ve cezanın iletişim kaygısı gelişiminde benzer etkiye sahip olduğu varsayımına dayanır. Yani, iletişim kaygısının gelişiminin nedeni çocuğun ödül veya cezanın davranışları ne zaman izleyeceğini tahmin edememesindendir. Böylece, çocuk çevreyi kontrol edemez ve bir bakıma çaresiz durumda kalır (Beatty, Plax ve Payne, 1984). Garrison ve Garrison (1977,1979), iletişim kaygısının gelişiminin erken çocukluk döneminde başladığını ve sosyal öğrenme ortamının temel konuşma becerilerinin gelişimini olumsuz etkileyebileceğini iddia etmektedir. McCroskey, Richmond ve Stewart (1986) ise, iletişim kaygısının kişilik türüne çok benzer şekilde geliştiğini, bunun kalıtımın ya da çevrenin bir fonksiyonu ya da her ikisinin bir kombinasyonu olduğunu ileri sürmektedir. Dolayısıyla iletişim kaygısının gelişiminde hem pekiştirme hem de modelleme açıklamaları, aile iletişiminin nedensel bir değişken olarak önemini ortaya koymaktadır (Beatty, Plax ve Kearney, 1985; Hutchinson ve Neuliep, 1993).

Daha spesifik olarak, Chaffee, McLeod ve Atkin (1971), çocukların toplumsallaşma şekillerini, kısmen ebeveynlerin ve çocukların iletişim şekline bağımlı olduğunu ifade etmiştir. Bu kapsamda, Ritchie ve Fitzpatrick'e (1990) göre aile iletişim kalıplarından birisi olan diyalog yönelimli ailelerde çocukların duygularını göstermeleri ve başkaları ile aynı düşüncede olmasalar bile fikirlerini ifade etmeleri teşvik edilir. Buna karşılık uyum yönelimli ailelerde çocukların tartışmaları önlemeleri ve ebeveynlerin fikirlerine soru sormadan uymaları beklenir. Pekiştirme perspektifinden, çocukların fikirlerini ifade etmelerini teşvik eden diyalog yönelimli ailelerde yetişen

çocukların iletişim kaygısı geliştirmesi, çocuklara tartışmadan kaçınmayı öğreten uyum yönelimli ailelerden daha az olasıdır. Bu kapsamda Elwood ve Schrader'in (1998), yedinci sınıf, dokuzuncu sınıf ve üniversite öğrencilerinden oluşan bir örneklemle, aile iletişim kalıpları üzerine yapmış olduğu çalışmada, uyum yöneliminin iletişim kaygısıyla ilişkisinin olmadığını, fakat diyalog yöneliminin, grup içi ve kişilerarası bağlamlarda iletişim kaygısının belirgin ve negatif yordayıcısı olduğunu bulmuştur. Bu nedenle, aile ortamları, açık fikir alışverişinde bulunma ve konuşmanın teşviki ile karakterize olan kişiler, iki iletişim bağlamında da daha düşük iletişim kaygısı puanlarına sahiptir. Huang (1999), her iki korelasyon oldukça düşük olmasına rağmen (sırasıyla, .27 ve .28), ailede uyum yönelimi ve utangaçlık arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ve aynı zamanda utangaçlık ve diyalog yönelimi arasında negatif bir korelasyon olduğunu bulmuştur. Aile iletişim kalıplarına ek olarak, Hsu (1998), ebeveynlerin kabul-reddetme ve diğer aile değişkenleri (örn. bağlanma, ifade gücü, bağımsızlık ve iletişim ile mücadele çatışması) üzerindeki etkisini incelemiş ve aile ifade gücünün iletişim kaygısıyla en güçlü ilişkiye sahip olduğunu ve uyum yöneliminin hem erkek hem de kadınlar için iletişim kaygısıyla anlamlı derecede ilişkili olduğunu ancak diyalog yöneliminin kadınlar için iletişim kaygısıyla anlamlı ve olumsuz olarak ilişkiliyken erkeklerde anlamlı bir etki sözkonusu olmadığını bulmuştur (Hsu, 1998).

Yapılan araştırmalar çocuklarda yüksek sosyal kaygı yaşanmasıyla ilişkili olarak, ailelerin iletişimden yoksun olma eğiliminin yanı sıra (Walberg ve Marjoribanks, 1973), ailelerin birçok durumda etkileşimi daha az teşvik etmesinin (Schiefelbusch, 1951) de etkili olduğunu göstermiştir. Bu ailelerin dışardan gözlemleyenlere gergin, dağınık, karışık (Pekarsky, 1952) ve aynı zamanda düşmanca görünürken (Becker ve Krug, 1964; Kagan ve Moss, 1962), nadiren de olsa bu ailelerin çocuklardan yüksek beklentilere sahip oldukları gösterilmiştir. Kaygılı çocukların anneleri çocuğa, daha az müdahalede bulunur; katı, kısıtlayıcı ve baskındır; sık sık çocuğu eleştirir ve çocuğa sosyal ortamda düşük çeşitlilik sağlar (Becker vd. 1962; Beckwith, 1972; Kagan ve Moss, 1962; Moll ve Darley, 1960; Paivio, 1964; Pekarsky, 1952; Wulbert, Inglies, Kriegsmann ve Mills, 1975). Kaygılı çocukların babalarının ise kendilerini geri çektiği ve genellikle tarafsız ve yönelimsiz oldukları belirtilmiştir (Bugental, Love ve Kaswan, 1972; Lewis ve Weinraub, 1976; Schiefelbusch, 1951). Birçok durumda bu tür ebeveyn tutumlarının iletişim kaygısıyla ilişkili olduğu

gösterilmiştir (Griffin ve Heider, 1967). İletişim kaygısının, çocuğun konuşma ve performansına yönelik aldığı ebeveyn teşvikinin miktarı ile negatif olarak ilişkili olduğu ve dolayısıyla sıkça ödüllendirilen ve nadiren iletişim için cezalandırılan çocukların diğerlerinden daha az iletişim kaygısı yaşadıkları gösterilmiştir (Paivio ve Lambert, 1959). Yani ailede erken yaşlarda pozitif pekiştirme ve teşvik, başkalarıyla iletişim kurma konusunda olumlu bir tutum geliştirmek için gerekli temel yaklaşımlardır (Daly ve Friedrich, 1981; Bourhis, Allen ve Wells, 1993).

1970'li yıllara kadar, ebeveyn-çocuk iletişimi üzerine yapılan araştırmaların çoğu toplumsal cinsiyet rollerinden dolayı anne-çocuk iletişimi üzerine yoğunlaşmıştı (Grolnick ve Gurland, 2002). Fakat yapılan araştırmalar çocukların güçlü rol modeli taklit ettiği görüşünü ortaya çıkarmıştır (Bandura, Ross ve Ross, 1963; Bandura ve Huston, 1961). Dolayısıyla ailede babalar güçlü rol modelleri sunarak ve kabul edilebilir sosyal davranışları güçlendirerek çocuklarının sosyalleşmesine hâkim olurlar (Hutchinson ve Neuliep, 1993). Hetherington (1965), ebeveynlerin model olarak seçilmesinde, hem erkek hem de kız çocukların egemen ebeveyni taklit ettiğini bulmuştur. Her ne kadar bir çocuğun iletişimsel gelişimi her iki ebeveyn tarafından etkilense de çoğu teorisyen babanın daha etkili olduğu ve dolayısıyla antisosyal ve istenmeyen davranışların engellenmesinde nispeten daha etkili olduğunu vurgulamaktadır. Benzer şekilde Hutchinson ve Neuliep'in (1993) çalışmasının sonuçları, kız çocuklarının anneyi modellemesinin veya akran modellemesinin (bu sonuç Beatty vd.nin (1985) bulguları ile çelişmekle birlikte) iletişim kaygısı gelişimiyle ilişkili olmadığını ortaya koymaktadır. Berquist, Bourhis ve Allen (1992) de, aile bağlamında babaların iletişim kurma şekillerinin, çocukların iletişim tutumu düzeyinin en iyi tahmin edici faktörü olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla iletişim kaygısının gelişmesini önlemek için uygun iletişim rol modellerinin varlığı, ebeveynler ve kardeşler tarafından karşılıklı etkileşim için pozitif destek sağlanması ve evde uygun iletişim becerileri eğitimi gereklidir (Daly ve Friedrich, 1981). Daly ve Friedrich (1981), ebeveynleri tarafından iletişim girişimine yönelik daha olumlu pekiştirme bildiren bireylerin, aksi yönde ebeveyn tutumu bildiren bireylerden daha düşük iletişim kaygısı yaşadıklarını tespit etmiştir.

Ebeveynlerin çocuklarıyla çok az iletişim kurmaları ve hem kendi duygularını hem de onların duygularını açıkça tartışmamaları, çocukların günlük etkileşim ya da

duyguların tartışılması için etkili modeller oluşturamamasına neden olmaktadır. Goleman (1995), duygusal zekânın gelişmesinde aile etkileşiminin merkezi olduğunu ve hem kendi duygularımızı hem de karşı tarafın duygularını anlayarak bunlara nasıl tepkiler vereceğimizi burada yaşanılan etkileşimlerle öğrendiğimizi belirtmektedir. Gottman (1997) çocukları için duyguları tartışmaya ve uygun problem çözme becerilerini geliştirmeye odaklanan "duygu koçluğu"na yönelen ebeveynlerin, arkadaşlarıyla daha uyumlu, daha az davranış problemi yaşayan ve şiddete yönelimi daha düşük olan çocuklar yetiştirdiği ve bu çocukların kendilerini daha kolay rahatlatabildiklerini, çatışmadan kurtulduklarını ve üretken olduklarını belirtmiştir. Ailelerinde duyguya verilen sözel dikkat eksikliği göz önüne alındığında, iletişim kaygısı yaşayan bireyler, aptalca algılanma korkusu gibi olumsuz duygularla başa çıkmanın (kaçınma, suskunluk gibi) verimli yollarını öğrenmemiş olabilirler. Aptalca algılanma korkusu iletişim kurma ihtiyacını gölgelediğinden iletişim kaygısı oluşabilir.

I.2. AİLE İÇİ İLETİŞİM

Toplumsal bir varlık olma yatkınlığıyla yaşama gözlerini açan insanoğlunun, kendisini tanımlarken ilk başvurduğu refarans noktası, genellikle toplumsallaşmanın birinci basamağında yer alan ailesidir. Bunun nedeni, birincil sosyalizasyon sürecinde yaşanılan etkileşim ve iletişimlere ilişkin deneyimlerin yoğun etkisinin, bireyin yaşamını şekillendirerek bütün yaşamı boyunca onunla taşınmasıdır. Bu durum, bireyde, yaşamında ailesinden başka kendisini ait hissedebileceği başka hiç kimse yokmuş hissi uyandırır. Bununla birlikte çoğu insan, orijin olarak ait olduğu aileden ayrıldıktan kısa bir süre sonra yeni bir aile kurmaya yönelir ve birden fazla düzeyde yer alan ailenin parçası olarak, döngüsel bir toplumsal yapıya hizmet eder.

"Aile" terimiyle uyarılan görüntüler çok farklı olmasına rağmen, ortak bir hususa sahip olma eğilimindedir: Bu ortak nokta, ailelerin iletişim yoluyla kurulduğu ve varlığını iletişim yoluyla sürdürdüğü gerçeğidir. Nitekim ailelerimiz ve aileye yönelik imajlarımız sosyal etkileşim yoluyla oluşturulmaktadır (Fitzpatrick, 1988; Noller ve Fitzpatrick, 1993). Bu nedenle, hangi kültürel bilginin, kaynağın ve uygulamaların birey tarafından kullanılabilir olduğunu ve içselleştirilmesi gerektiğini ona dayatan ebeveynlerin, sosyalizasyon sürecinde kullandığı en önemli araç iletişimdir. İletişim

süreci sayesinde dış dünyadan gelen bilgileri işleyerek içselleştiren ve dış dünyaya ilişkin bir gerçeklik oluşturan birey, kendisinde gelişen öznel gerçeklikle dış dünya gerçekliğini uyumlu hale getirerek bütünsel bir yapıya kavuşur. Böylece kültürel iletişim sistemi (dil, konuşma, sosyolinguistik kurallar, işlevsel stratejiler) hem birincil hem de ikincil sosyalizasyonun neredeyse tüm yönlerinde önemli bir işlev üstlenir ve bu iletişimsel etkinlikler yoluyla birey kendini tekrar tekrar inşaa edebilir. Berger ve Luckmann'a (1967) göre bu önemli rolü nedeniyle iletişim sistemi, sosyalleşmenin en önemli içeriğini ve en önemli aracını oluşturur.

Aile iletişimi üzerine yapılan araştırmalar uzun bir geçmişe sahip olup, günlük aile içi iletişim uygulamalarından, toplumsallaşma ve yorumsal süreçlere kadar pek çok alanı kapsayacak şekilde geniş bir alana yayılmıştır (Applegate, Burke, Burleson, Delia ve Kline, 1985; Applegate, Burleson ve Delia, 1992; Applegate ve Delia, 1980; Burleson, 1983; Burleson, Delia ve Applegate, 1992; O'Keefe ve Delia, 1982). Birincil sosyalizasyon bağlamında iletişim sisteminin edinilmesini inceleyen araştırmalar, daha çok çocuğun iletişim kurmayı nasıl öğrendiğine ve çocuğun içinde bulunduğu grubunun karakteristik iletişimsel uygulamalarını nasıl kazanmaya başladığına odaklanmıştır. Çocuklarda iletişim yeteneğini inceleyen araştırmaların çoğu ise, çocuğun dil kodunu (dil edinimi çalışmaları) ve bu kodun uygun kullanımı için sosyal kuralları (gelişimsel sosyodilbilim çalışmaları) araştırmaya yöneliktir. Son 30 yıl, işlevsel ve işlevsel olmayan aile etkileşimi hakkında, literatürü yeniden şekillendiren aile iletişim alanında heyecan verici yeni gelişmelere tanık oldu. Bu yeni çalışmalar mevcut aile sorunlarına ilişkin pek çok gerekli bilgiyi sağlamaktadır. Son zamanlarda boşanma, çocuk istismarı, aile içi şiddet ve zihinsel sağlık sorunları gibi konulara artan odaklanma ile akademisyenler, terapistler, din adamları ve iletişim alanında çalışan biliminsanları, bu sorunların altında yatan ana nedenin gerçekte iletişim sorunları olduğunu anlamaya başladı. Bu farkındalık, biliminsanlarını aile iletişim biçimlerini, işlevlerini ve süreçlerini daha iyi kavrayarak, bu sorunların nedenlerini anlamaya ve belki de gelecekte bunları önlemeye yönelik adımlar atmaya yöneltmiştir.

İletişim, bireylerin anlam yarattığı, paylaştığı ve anlamları düzenlediği işlemsel bir süreçtir. Bir süreç olarak iletişim, devam eden, karmaşık ve değişen bir faaliyettir (Dance, 1967). Bu kapsamda her ailenin iletişim sistemi de, benzersiz bir geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek beklentisiyle süreklilik gösterir. Aile içindeki geçmiş

deneyimler mevcut etkileşimleri ve iletişimleri açıkça etkiler. İletişim şekli, ailenin mevcut gerçekliğini tanımlar ve aile ilişkilerini şekillendirir, yani aileler geleceğe yönelik gerçekliklerini iletişim yoluyla sürekli olarak yeniden müzakere ederler ve kurarlar. Bu nedenle, aileyi, belirli bir iletişim örneğinden veya ailenin bir üyesinden anlamaya çalışmak yerine bir bütün olarak anlamak gerekir, çünkü çoğu aile sadece ikili ilişkilerden oluşmaz ve işlem süreci karmaşıktır. İletişim, iki aile üyesi arasında olsa bile her zaman bütün bir aile sisteminde oluşur. Bu kapsamda tamamının olmasa da çoğu aile iletişimi uzmanının sistem teorisine dayanan bir dünya görüşü vardır. Bu dünya görüşü genellikle iletişimdeki iki genel bakış açısından biri veya her ikisiyle birleştirilir: Etkileşimsel bakış açısı ve pragmatik bakış açısı.

Etkileşimsel bakış açısı, iletişimde bulunan kişiye bir rol oynadıkça odaklanır; buna göre iletişim, bakış açısının odağı olan rolü kolaylaştırıcı bir diyalog olarak görülür (Fisher, 1978). Bu bakış açısı aile iletişim araştırmalarını yönlendiren Ernest W Burgess'in öncü çalışmalarına dayanır. Bunun birincil nedeni, Burgess'in aileyi etkileşim açısından tanımlayan ilk kişi olmasıdır: Ona göre bir aile *"sadece üyelerinin bir toplamı"* değil, yaşayan, değişen ve büyümekte olan bir şey, *"etkileşim içindeki kişilerin birliği"* anlamına gelmektedir (Burgess, 1926, s. 5). Burgess, ailenin bir kurum olarak ele alınması yerine, etkileşim ile yaratılmış ve sürdürülmüş bir birim olarak kavramlaştırılmasına odaklanmanın bir katalizörü olmuştur.

Etkileşimsel yaklaşım, ilk defa Burgess tarafından kullanılmış olsa da, Gerald Handel ve Robert Hess'in 1950'li yılların başında yaptıkları çalışmalara kadar bu yaklaşımı benimseyip kullanan hiçbir araştırma yürütülmemiştir (Handel, 1994). Hess ve Handel 1959 yılında Burgess'in tanımına dayanarak, ailenin iç dinamiklerini anlamaya yönelik olarak ilk kez, derinlemesine görüşmelerle gerçekleştirdikleri nitel çalışmayı yayınlamışlardır. Hess ve Handel'in (1959) *Aile Dünyaları* (*Family Worlds*) adlı çalışması, etkileşim yoluyla gerçekliğini inşa eden bir birim olarak ailenin araştırılmasına yönelik ilk veri temelli çalışma olmuştur. Temel bulgular, yapıdan bağımsız olarak, tüm aileler için ortak olan beş ana aile yaşam sürecini ortaya koymuştur: Ayrılık ve bağlılık kalıpları tesis etmek, imgelerin tatmin edici bir şekilde uyumlu olmasını sağlamak, sürekli gelişen aile temaları, ailenin deneyim dünyasının sınırlarını oluşturmak ve aile üyelerinin cinsiyeti ve yaşı gibi önemli biyolojik sosyal sorunlarla başa çıkmak.

Aile iletişim alanının diğer teorik temel taşları arasında Berger ve Kellner'in evlilik konusundaki klasik makalesi (1964) ve aile içi etkileşimi üç aile tipini tanımlamak için inceleyen Kantor ve Lehr'in *Aile İçinde* (*Inside the Family*) (1975) adlı çalışması bulunmaktadır: Kapalı aileler (sabit sınırlarla öngörülebilir şekilde işlev görür, yetki, aile değerleri ve ılımlılık vurgulanır, zamanlama ve planlamada öngörülebilirliği tercih eder); açık aileler (esnek zamanlama ve aile dışı sınırlarını tercih eder ve aile çatışmalarını gidermek için zorlamadan ziyade ikna etmeyi vurgular); ve düzensiz aileler (beklenmedik bir şekilde hem aile bireyleri hem de yabancılar için çok geçirgen sınırlarla hareket eder, zaman ve enerjiyi düzensizce geçirir çünkü kendiliğindenlik çok değerlidir). Hess ve Handel'in (1959) daha önce yaptığı çalışmada olduğu gibi, Kantor ve Lehr'in (1975) araştırmasında da ayrılma/bağlılık ve sınırların özellikle önemli olduğu tespit edilmiştir.

Aile iletişimi araştırmalarında etkisi görülen iletişimle ilgili ikinci genel bakış açısı olan pragmatik bakış açısı, Watzlawick vd.nin klasik *İnsan İletişiminin Pragmatiği* (*Pragmatics of Human Communication*) çalışmasında anlatılan İnsan İletişim Modeli'nde özetlenmiştir (Watzlawick, Beavin ve Jackson, 1967). Esasen, pragmatik bakış açısı, iletişimsel bir eylemin sonucu veya etkisinden ziyade *"iletişimcinin, insan iletişiminin temel bileşeni olarak davranışına odaklanmaktadır"* (Fisher, 1978, s. 195). Bu bakış açısı hem aile iletişimi hem de aile terapisi için teorik rehberlik açısından önemli bir kaynaktır (Whitchurch ve Rogers, 1993). Genel olarak iletişim disiplininde Palo Alto Modeli olarak adlandırılan pragmatik bakış açısı, dört teorik tabana dayanır (Wilder, 1979): Sibernetik/Genel Sistem Teorisi/Bilgi Teorisi, Mantıksal Türlerin Teorisi (Whitehead ve Russell, 1910–1913), Matematiksel Grup Teorisi ve İletişim davranışında "kurallar" yönelimi. Bu dört teori temeline dayanmakla birlikte Palo Alto Okulu'nun insan İletişim Modeli'nde özellikle Sistem/Sibernetik/ Bilgi Teorisi etkili olmuştur. Pragmatik bakış açısı tarafından yürütülen aile iletişim araştırmaları, iletişimde bulunan kişilerin davranışlarının karşılıklı bağımlılığının ilişkileri tanımladığı temel aksiyomuna dayanır.

Watzlawick, Beavin ve Jackson (1967) kitaplarında, insanların iletişim kurmak için dijital ve analog kodları kullandığını ileri sürmüştür. Dijital kodlarda, anlam sembolik olarak iletilir ve bu semboller tamamen keyfi ve uzlaşımsal anlam gruplarıdır. Başka bir deyişle, sembol ile sembolün ifade ettiği şey veya düşünce arasında hiçbir

zorunlu ilişki yoktur. Semboller için verilen yaygın iki örnek, sözcükler ve sayılardır. Bir dil topluluğunun üyeleri "*acıkma*" sözüğünü o fiziksel durumu temsil değerinde kullandığı sürece, bu bir sembol olarak varlığını sürdürür. İnsanlar basitçe bu harflerle üretilen sesleri o fiziksel duruma göre seçerler. Bir dil topluluğunun üyeleri aynı sembolleri kullanır ve bunları geleneksel anlam birimleri olarak tanır. Bu aksiyomdan yola çıkarak aile iletişim araştırmacıları, her ailenin benzersiz bir minikültür olduğu aksiyomunu ortaya atmışlardır (Whitchurch ve Dickson, 1999). Minikültür kendi sembollerini geliştirir ve bu sembollere atıf yapılan anlam ancak minikültürün bir parçası olan kişiler tarafından anlaşılır. Örneğin, aile üyelerine takılan yakıştırma adlar, aile şakaları veya referanslar sadece o aile üyeleri tarafından anlaşılır. Kültürel iletişimde önemli olan bağlam, bu noktada aile içi iletişimde de öne çıkar çünkü aile içerisindeki mesajlar sadece aile üyeleri tarafından yaratılan gerçeklik içinde anlaşılabilir. Shotter (1993), iletişim ve gerçeklik deneyimi arasındaki bu ilişkiyi bir döngü olarak karakterize eder ve dış gerçekliğin, ailedeki iletişim süreçleri aracılığıyla deneyimlenme şekline bağlı olarak, aile iletişim kalıplarının oluşmasına hizmet ettiğini söyler.

Anolojik kodlar ise iletmek istedikleri ile benzerlik gösteren anlamları ifade eder. Kod, ifade ettiği şeyden uzak bir temsil değildir ve dolayısıyla kod ile ifade edilen anlam arasında doğrudan bir ilişki vardır. Örneğin, analojik bir kod kullanılarak "*sigara içilmez*" işaretinin kullanılması, sigara içmeye izin verilmediğini belirtmek için sigaranın üzerine çapraz bir çizginin çizilmesi ile ifade edilebilir. Tersine, dijital bir koddaki sigara içilmez işareti sadece sembolik kelimelere dayanılarak "*sigara içilmez*" yazısıyla oluşturulabilir. Birçok sözsüz davranış, anolojik kodu içinde barındırır. Örneğin, mimikler sadece bir duygunun uzak bir temsili değil, gerçek duyguların ifadeleridir. Aile üyeleri arasındaki iletişimin büyük bir kısmı sözsüz analojik kodlar aracılığıyla gerçekleşir. Ebeveynler, yeni doğmuş bebekleriyle hemen hemen tamamen anolojik kodlar (örn. bir bebeğin ağlaması veya esnemesi) aracılığıyla iletişim kurar ve çocukların yaşları ilerledikçe, ebeveynler çocuğun ifadelerini çözme konusunda oldukça yetenekli hale gelir.

Fakat bütün davranışlar iletişim midir? Watzlawick vd. (1967) bu soruya, başlangıçta, iletişimsizliğin imkânsız olduğunu öne sürerek cevap vermiştir. Yani buna göre her davranış iletişimseldir. Aslında aile üyelerinin birbirini çok iyi tanıyor olması,

onların diğer aile üyelerinin davranışlarının arkasındaki niyeti belirleyebilmesini ya da ne yapabileceklerini tahmin etmesini sağlıyor olabilir. Bavelas daha sonra bilgilendirici bir değere sahip olmasına rağmen, "*tüm davranışların iletişimsel olmadığı*" görüşünü savunmuştur (1990, s.599). Buna göre, kişinin yorumu iletişimle aynı anlama gelmemektedir. İletişim, bir kişinin yorumlarının ötesine uzanan karşılıklı bir süreç olup, ortak öznelliğe dayanır. Öznelerarasılık, paylaşılan anlamı veya bir kişinin ötekini anladığı ve öteki tarafından anlaşıldığı bir durumu ifade eder. Aileler için söz konusu olan uzun süreli geçmiş ve ortak deneyim, üyelerinin aksi takdirde elde edemeyecekleri rahat ilişki düzeyinde bir öznelerarasılığa ulaşmasını sağlar. Uzun süre evli olan çiftler genellikle ortak bir öznelerarasılığa ulaşır ve eşlerden biri iletişim sürecinde çok az sayıda kelime kullansa veya kelimeleri değiştirse bile diğeri onun ne düşündüğünü ve hissettiğini anladığını ifade eder. Bununla birlikte, birbirlerini çok iyi tanıyan çiftler bile, birbirlerini anlamak için uzun süren değişimlere gidebilmekte, fakat buna rağmen, birbirlerini bazen asla anlamamakta ve davranışlarını anlamaya ve koordine etmeye çalışırken ellerinden gelen en iyi işi yapmak zorunda kalmaktadır (Pearce, 1976).

İletişimin başarısını sağlayan bir diğer husus da, geribildirim ya da mesaj hakkında alınan yorum ve değerlendirmelerdir. Geri bildirim insanlar için belirli bir sembolün anlamı konusunda aynı fikirde olmamanın mümkün olduğu anlamına gelir. Örneğin, ebeveynler, "eğlenceli" bir etkinliği, çocuklarının yaptıklarından çok farklı şekilde tanımlayabilir ve sonuçta çocuktan yeni ve paylaşılan bir anlamı açıklığa kavuşturması ve düzenlemesini isteyebilir. Watzlawick vd. (1967) aile üyelerinin, durumun veya aile sisteminin normlarının dışına adım atarak, şeylere yeni bir bakış açısıyla yaklaşmaları sürecini "*tekrar gözden geçirme*" olarak adlandırmışlardır.

Watzlawick vd.nin (1967) aile iletişimi çalışmasının merkezinde yer alan bir başka aksiyom: "*Her iletişimin bir içerik ve ilişki yönü vardır öyle ki iletişim öncelikle sınıflandırılır ve buna bağlı olarak da meta-iletişim oluşur*" şeklindedir. Mesajın içeriği söylenenleri ifade eder, mesajdaki ilişki boyutu ise nasıl söylendiği ve ilişki üzerindeki etkisini ifade eder. İlişki mesajları çoğunlukla sözsüz davranışlarla iletilir. Watzlawick vd.ne göre, ilişki mesajları daima çok önemlidir. Aile iletişimi üzerine yapılan çalışmanın çoğu ilişki mesajlarının incelenmesine yöneliktir. Çatışma içinde olan çiftler, iletişimlerinin eşinde yarattığı etkiyi yeterince tahmin edemeyebilir veya abartılı tahmin etmiş olabilirler. Benzer şekilde ebeveynler aynı içeriği iki çocuğa sunabilir, ancak ilişki

mesajı her çocuk tarafından farklı şekilde algılanabilir veya yorumlanabilir. Bu noktada Watzlawick vd.ne göre meta-iletişim aile için önemli bir yetenektir, özellikle de aile içi iletişimde yanlışlıklar olduğunda. Problemlerin yoğun olduğu aile ilişkilerinde, meta-iletişim tipik olarak yoktur ya da sabittir; diğer bir deyişle aile üyeleri sürekli içeriğin yorumlanması veya ilişkinin doğası üzerine savaşmaktadır.

Rogers (1972), eşler arasındaki diyaloglardaki etkileşim kalıpları veya mesaj-yanıt alışverişini ve kişilerarası iletişimin evlilik diyaloğu bağlamında nasıl işlediğini ortaya koymaya yönelik yaptığı tez çalışmasını Palo Alto grubunun teorik çalışmalarına (Whitchurch ve Rogers, 1993), özellikle de Watzlawick (1964), Sluzki ve Beavin (1965) ve Watzlawick vd.ne (1967) ait teorik çalışmaya dayandırarak, deneysel bir ilişkisel kontrol modeli geliştirmiştir. Onun modelinde kontrol, bir evlilik ilişkisinde gücün ortaya çıktığı süreç olarak görülür; eşler, mesaj alışverişi yoluyla, ötekinin davranışlarını etkilemeye çalışmaktadırlar. Kontrol ve güç, toplumsal olarak belirlenmiş fenomen olarak görülse de, Rogers ve arkadaşları, güç temeli için "iktidar" terimini kullanmıştır; böylece, güç dinamik bir süreç yerine bir sonuç olarak görülmüştür.

Benzer şekilde, Fitzpatrick'in (1976) tez çalışmasında da, evlilik araştırmanın odak noktasında yer almıştır. Ona göre her evlilik diğerinden farklıdır ve ampirik olarak herhangi bir evliliğin benzersiz özellikleri, iki eşin etkileşiminden gelmektedir. Fitzpatrick'in çalışması, eşler arasındaki ilişkilerin ampirik temelli bir tipolojisini geliştirmede hem algılara hem de iletişim davranışlarına dayandığı için, hem etkileşimsel hem de pragmatik bakış açısını kapsar. İlk tipoloji gelişiminde Fitzpatrick (1976), çiftlerin evlilik ilişkisini sekiz faktör (değişme, paylaşma, özerklik, ayrışmamış alan, zamansal düzenlilik, çatışmayı önleme ve atılganlık) çerçevesinde algılama ve deneyimleme şekline göre üç evlilik türü tespit etmiştir: Geleneksel yaklaşım; bağımsız yaklaşım ve ayrışık yaklaşım. Buna göre, geleneksel yaklaşımda yer alan çiftler geleneksel değerler, istikrar, geleneksel roller ve evlilikte yüksek düzeyde arkadaşlık ve paylaşım sergilemektedirler; bağımsız yaklaşımda yer alan çiftler ilişkilerinde ve aile yaşantılarında genellikle geleneksel olmayan değerlere sahiptir ve bu çiftlerin özerklik, farklı kişisel ve psikolojik alana sahip olmasının yanı sıra evliliklerinde yüksek düzeyde arkadaşlık ve paylaşım söz konusudur; ayrışık yaklaşımda yer alan çiftler ise geleneksel değerlere sahip çiftlerdir ancak bu değerlerle ilgili kararsızlık söz konusudur, bu çiftlerde ifade edilmemiş çatışmalar vardır ve evlilikte düşük arkadaşlık ve paylaşım

seviyeleri görülmektedir. Fitzpatrick (1976, 1988) ayrıca "saf" çift tipleri (çiftlerin aynı özelliklere sahip olduğu) ve "karışık" çift türleri (çiftlerin farklı özelliklere sahip olduğu) arasında ayrım yapmıştır.

Aile iletişim yaklaşımını benimseyen akademisyenler, ilişkinin etkileşim yoluyla kurulmasının, aile üyelerinin kendi iletişimleri aracılığıyla aile kimliğini yaratması ve sürdürmesi nedeniyle, bir ailenin toplumsal gerçekliğini oluşturma süreci için merkezi olduğunu düşünmüşlerdir. Başka bir deyişle, aile içindeki iletişim temel unsurdur, yani iletişimin kendisi ailenin toplumsal dünyasını yaratır. Bu görüşte, olayların gerçek anlamda somut anlamları yoktur; bunun yerine, aile içinde anlam yaratma süreci, üyelerin olaylara tepkisi ve sözlü-sözsüz iletişim davranışları ve bu davranışların ailenin sosyal dünyasında ne anlama geldiği ile ortaya çıkmaktadır. Böylece, anlam, aile üyeleri arasında zamanla iletişim yoluyla oluşturulur ve uzun vadeli, kalıcı etkileşim şekillerini etkiler.

I.2.1. Aile Sistemleri Teorisi ve Sibernetik

Aile Sistemleri Teorisi, istenir çıktılar üretme ve varlığını sürdürme amacı doğrultusunda, iç ve dış ortamdan çeşitli girdiler alan bir sistemin, bu girdileri üyelerinin birlikte ve uyumlu çalışmaları sonucunda istenilir hedeflere ulaştırabileceğini açıklayan *Genel Sistemler Teorisi*'nden elde edilmiştir. Genel Sistem Teorisi'nin gelişiminde etkili olan iki ana figür biyolog Ludwig von Bertalanffy ve matematikçi ve mühendis Norbert Wiener'dır (Bertalanffy, 1969; Wiener, 1948). Bertalanffy'ye göre sistem, "*kendi aralarında ve çevreyle ilişkide bulunan bir dizi unsurdan başka bir şey değildir*" (1975, s.159).

Whitchurch ve Constantine (1993), Genel Sistem Teorisi'nin üç temel aksiyomunu belirlemiştir. Bunlardan birincisi, sistem kuramının bilimi birleştirici özelliğe sahip olmasıdır. Genel sistem teorisinin ilkeleri, geleneksel akademik sınırları aşarak, birçok kişi tarafından kullanılır. Yani biliminsanları çalışmalarında, doğa ve sosyal bilimler alanındaki sistemlere başvurur. Bu nedenle sistem kuramı, otomobil motorunun işleyişini tanımlayan kavramlar ve süreçler (makine mühendisliği), bir ailenin işleyişinin (aile bilimi) tanımlanması veya belirli bir ekosistemin (biyoloji) işleyişi için eşit derecede uygulanabilir.

Genel sistem teorisinin ikinci aksiyomu, bir sistemin bütün olarak anlaşılması geretiği şeklindedir. Bütüncüllük (Holizm) olarak bilinen bu kavram tüm sistem yaklaşımlarının temelidir ve bir sistemin, yalnızca bileşenlerinin her birinin birbirinden ayrı olarak incelenmesi ile anlaşılamıyacağı gerçeğine dayanır. Bir otomobil motorunun işlevleri ve çıktıları hakkında bilgi sahibi olmak istiyorsak, alternatör ve yağ filtresini dikkatli bir şekilde incelememiz tek başına bize gerekli bilgiyi sağlamayacaktır. Benzer şekilde bu, sadece evcil hayvanlarını ve çocuklarını dikkatle inceleyerek bir aile hakkında yeterince bilgi sahibi olmayacağımız anlamına gelir. Bütüncüllük kavramı "bütünün parçalarının toplamından daha büyük" olduğunu ifade eder ve sistemi anlamak için, bütün unsurları ve bunların birbirleriyle nasıl ilişkili olduğunu göz önüne alarak, ona bütünsel olarak bakılmasını şart koşar. Sistemin herhangi bir parçası daima diğer parçalarla bağımlılığı ile sınırlanır ve bu bağımlılık modelini sistemin kendisi düzenler (Shannon ve Weaver, 1949). Fakat bir sistem, girdi biçiminde yeni kaynaklar almadan hayatta kalamaz. Bu nedenle, bir sistem ortamdan girdiler alır, onları işler ve çevreye geri gönderilen çıktılar oluşturur. Bazen girdiler ve çıktılar somut malzemeler olurken bazen enerji ve bilgiden oluşur.

Genel sistem teorisinin üçüncü aksiyomu ise, insan sistemlerinin özdüşünümsel olmasıdır. Özdüşünümsel kavramı, kendi hedeflerini geliştirip kendi davranışlarını izleyebilmek anlamına gelmektedir. Yani sistemler karşılıklı bağımlılığa ek olarak, kendi kendini düzenleme ve denetleme ile karakterize edilir. Başka bir deyişle, sistemler istikrarlı kalabilmek ve hedeflere ulaşmak için çıktılarını izler, düzenler ve kontrol eder. Bu, insan sistemlerinin geribildirimle işleyebilen sibernetik sistemler olması gerçeğini ifade eder; yani sibernetik içerisinde iletişim, birbirini etkileyen, sistemin yapısını şekillendiren ve kontrol eden ayrıca herhangi bir organizma gibi dengeyi ve değişimi sağlayan bir parça ya da değişkenler sistemi olarak anlaşılır (Littlejohn, Foss, 2011).

Wiener tarafından 1950'li yıllarda popülerleştirilen sibernetik, geri bildirim döngüleri ve kontrol süreçlerine odaklanan sistem teorisi alanında yer alır. Sibernetik, dairesel kuvvetler üzerinde durarak, bir şeyin lineer bir biçimde başka bir şeye neden olduğu fikrine karşı çıkar. Bunun yerine, şeylerin birbirlerini dairesel bir şekilde nasıl etkilediğine, sistemlerin denetimi nasıl sağladığına, dengenin nasıl sağlandığına ve geri bildirim döngülerinin denge sağlayıp değişim oluşturabileceğine dikkat çekmektedir. Bu nedenle sibernetik, geleneksel ilişkilerin asla değişmeyen statik yapılar olmadığını

kabul eder ve bireylerin sözcükleri ve eylemlerinin başkalarının tepkisini etkilediğini kabul eden sibernetik etkileşim modellerini savunur. Bunu düşünmenin bir başka yolu, davranışlarımızı başkalarından aldığımız geribildirimlerle sürekli olarak uyarlamamızdır. Bir ilişkide, her iki taraf da aynı şeyi yapar ve ilişkinin karakterini etkiler ve kurar.

Aileler de tüm sistemler gibi bir ilişki modeli ile karakterize edilen benzersiz bütünlerdir (Rogers ve Escudero, 2004). Ailenin iletişim örüntüleri üzerine yapılan çalışmalar, genel sistem teorisyenleri tarafından yapılan, farklı ve zaman zaman benzer görünmeyen sistemler arasındaki izomorfik (eşyapılı) ilişkileri keşfetmeye çalışan türden çalışmalarla birçok benzerliğe sahiptir. Sistemler "*nesneler kümesi ve nesneler arasındaki ilişkiler ve bunların nitelikleri*" (Hall ve Fagen, 1956, s. 18) olarak ele alındıklarında, burada söz konusu olan nesneler diğer insanlarla ilişki içinde olan insanlar olur ve bunların en önemli özelliklerinden biri de iletişimsel davranışlar olarak ortaya çıkar. Dolayısıyla bir aile sistemi, aralarında ilişkiler olan özel bir gruptur; bu ilişkiler, birbirleriyle iletişim kuran üyeler tarafından kurulur, sürdürülür ve açık hale gelir. Genel olarak, herhangi bir insan etkileşim sistemi "diğer kişilerle iletişim kuran kişiler" olarak tanımlanabilir. Bir sistemin bu en basit tanımı bile "nesneleri" arka plana koyup ilişkilerini ön plana çıkarmayı zorunlu kılar. Dahası, aile ilişkileri sürdüğü sürece, bunlar zaman içinde kalıplar oluşturur ve zamanla bir aile sisteminin özünü oluşturan örüntülere hizmet eder. Bu ilişkiler ve kalıplar bütünsel herhangi bir sistem benzeri tam bir sistem oluşturur. Yani daha fazla parçalanamayan bir analiz birimi olur. Aileye, sistem dışı bir yaklaşım, ailenin her bir üyesini bir birim olarak ele alır ve ayrı parçalar olarak değerlendirir. Sistem yaklaşımı bunun yerine ailenin bütününe odaklanmayı ve üyelerini de bu kapsamda ele almayı önerir.

Aile sistemleri teorisinin gelişiminde, eğitim (Eppler ve Weir, 2009), hemşirelik (Bell, 2009), sosyal hizmetler (Dunst ve Trivette, 2009), tıp (Steinglass, 2006), halk sağlığı (Novilla, Barnes, De La Cruz, Williams ve Rogers, 2006) ve din (Richardson, 2005) de dâhil olmak üzere çok çeşitli disiplinlerden teorisyenin, araştırmacının, eğitimcinin desteği bulunsa da bu alanda en önemli katkıyı psikiyatri (Schweitzer, Zwack, Weber, Nicolai ve Hirschenberger, 2007) ve evlilik-aile terapisi (Bartle-Haring ve Slesnick, 2012) alanında çalışan biliminsanları sağlamıştır. 1950'li yıllardan itibaren mesleki ilgi alanı birey olan psikiyatr ve psikoterapistlerin birçoğu,

bireyi ekolojik sistemin yani ailenin bir parçası olarak görmüştür, çünkü aile sistemi onlara, içinde ve arasında bulunan benzersiz etkileşim ve iletişim modeliyle, yaşanılan süreçler hakkında derinlemesine bilgi sağlamıştır. Buna ek olarak, aile sistemleri teorisinin alana uygulanması, her ailenin benzersiz bir tarihsel, sosyal, etnik ve kültürel bağlam içinde gömülü olduğunun anlaşılmasının önemini ortaya çıkarmıştır. Böylece, aileye sistem yaklaşımıyla bakış çok kolay gerçekleşmiş ve alan uzmanları bireyin geçmişini oluşturan yapılarda patolojik unsur aramaya başlayarak ilk kez hastayla birlikte aileyi de fark etmişlerdir.

Bu yeni anlayışın oluşmasına katkı sağlayan önemli araştırma programlarından birisi, Rockefeller Vakfı tarafından iletişim araştırmaları için finanse edilen Bateson Projesi olmuştur. Gregory Bateson 1940'lı yıllarda başlayan bilgi, geribildirim ve sistem teorisi ile ilgili disiplinlerarası toplantılar yapan Josiah Macy Konferansları'na katılmış ve Don Jackson, John Weakland ve Jay Haley gibi aile terapisi alanında iyi bilinen bir grupla birlikte, çeşitli iletişimsel fenomenler üzerinde çalışmalar yürütmüştür. Bateson Projesi öncelikli olarak şizofrenide "çift bağ" teorisi ile özdeşleşmiş olsa da, bazı patolojik davranışların, içinde bulunulan bağlamla birlikte ortaya çıkan etkileşim ve iletişimlerin bir sonucu olarak açığa çıktığını belirlemesi açısından çok daha önemlidir. Jackson (1965, s. 1) bu yeni bakış açısını şöyle özetlemiştir: "*Dolayısıyla semptomlar, savunmalar, karakter yapısı ve kişilik, belirli bir kişilerarası bağlama yanıt olarak ortaya çıkan bireyin tipik etkileşimlerini tanımlayan terimler olarak görülebilir*".

Jackson'ın (1965) açıklamalarındaki en önemli ifade "görülebilir"dir, çünkü psikopatolojiyi kavramsallaştırmak için alternatif ve yeni bir yol olduğunu ve bu nedenle tedaviye yönelik yeni bir yolun varlığını ima etmiştir. Bu, sadece insan davranışının tabiatı hakkında ek bir teori değil, Wilder'in (1979, s. 176) de belirttiği gibi, kavramsallaştırmada bir paradigma değişimi ve yeni bir epistemolojik yönelimdir. Çoğu sosyal bilim modelleri hala enerjiye ve termodinamiğin birinci yasasına (enerjinin korunumu) dayanan geleneksel fiziğin epistemolojisini yansıtırken, bu yeni epistemoloji, doğrusal nedensellikten ziyade dairesel, örüntü, stokastik süreç, entropi ve bir anlamda termodinamiğin ikinci kanunu üzerine inşa edilen bilgi kavramına dayanıyordu. Bu bakış açısıyla, bir nesneyi tanımlayan şey maddi bir yapı değil, parçalarının arasındaki etkileşim kalıpları tarafından tanımlanan organizasyonudur

(Bavelas ve Segal, 1982, s. 100). Bir sistem olarak tasarlandığında, aileyi oluşturan bireylerden daha çok aile üyeleri arasındaki karşılıklı ilişkilerin aileyi anlamamızda merkezi olduğu açıktır. Örneğin, eşinden ayrılmış bir annenin ailenin başına geçtiğini bilmek, bize ailenin içinde neler olduğuna dair bir şey söylemez. Bu tek ebeveynli aileyi neyin benzersiz kıldığını anlamak, bu ailenin üyelerinin birbirleriyle nasıl etkileşime girdiğini anlamayı gerektirir. Yani analiz birimi, aile üyeleri arasında ortaya çıkan ilişkilerdir (Anderson, Sabatelli, Kosutic, 2013, s. 122)

Buna ek olarak, aile sistemleri teorisi, aile üyeleri arasındaki ilişkilerin, tekrar eden, öngörülebilir ve ilişkisel kuralların amaca yönelik birlikteliği tarafından yönetildiğini ortaya koymaktadır (Anderson ve Sabatelli, 2007; Kantor ve Lehr, 1975; Watzlawick vd. 1967). Aile üyeleri arasındaki etkileşimler rasgele davranışlar değildir. Onlar amaçlı ve hedefe yöneliktir. Yani aileler, üyelerinin iç ihtiyaçlarını ve taleplerini ve toplumdaki dış kurumların gereksinimlerini karşılamak için geniş bir bileşenler topluluğunun görevlerini yerine getirmelerine izin verecek şekilde organize edilir (Hill, 1971, s. 16).

Ailenin organizasyonunun ayrıca nesiller, cinsiyetler veya işlevlerle hiyerarşik olarak düzenlenebilen bireyler ve alt sistemler (örneğin, evlilik, ebeveyn, kardeş) de dâhil olmak üzere çeşitli birimlerden oluştuğu için yapısal olarak karmaşık olduğu söylenebilir. Diğer bir deyişle, bazı alt sistemler, diğerlerinden daha fazla güç veya etkileye sahip olabilir. Bu birimler birlikte büyük aile sistemini oluşturur (Minuchin, 1974, s. 52). Bireysel aile üyeleri ve alt sistemler arasındaki ilişkiler, aynı zamanda ailenin ortak amaçlarının veya görevlerinin nasıl yürütüldüğünü belirleyen bir kurallar sistemi tarafından organize edilmiş olarak görülür (Broderick, 1993, s. 144).

Aile de tıpkı sosyal kulüpler, arkadaş grupları veya okul gibi bir mikro sistemdir. Mikro sistemler ve birey arasında gerçekleşen etkileşimler, bireye yakın olmaları nedeniyle çevresel (proksimal) süreçler olarak adlandırılır. Bu çevresel süreçlerin, gelişmekte olan bireye yakınlıkları nedeniyle de, bireyle doğrudan temas kurmayan ortamlardan daha fazla etki yarattığı düşünülmektedir. Bu yakınlık nedeniyle aile sistemlerinin birbirine bağımlı olduğu söylenir çünkü sistemin herhangi bir bölümündeki değişiklik tüm sistem boyunca etki yaratır ve diğer bölümlerde de değişiklikler talep eder (Bertalanffy, 1975; Whitchurch ve Constantine, 1993). Bu nokta önemlidir çünkü tüm değişim seviyeleri kolayca fark edilemez ve aile sistemi boyunca

yankılanan değişiklikler, bireysel bir üye ya da aile birimi dışında, daha geniş ortamda ortaya çıkabilir (Bateson, 2000; Whitchurch ve Constantine, 1993).

Watzlawick, Beavin ve Jackson, 1967 yılında yaptıkları patolojik davranışlara yönelik araştırmada mikro sistemin ne gibi etkileri olduğunu ortaya koymuştur: "*Eğer rahatsız edici davranış sergileyen kişi (psikopatoloji) yalıtılıp incelenirse, bu durumda ele alınması gereken koşulun niteliğidir, yani daha geniş anlamda insan zihninin doğasıdır. Soruşturmanın sınırları, bu davranışın başkalarına etkilerini ve onlarında tepkilerini içerecek şekilde genişletilirse, bütün bunların gerçekleştiği bağlam, odakta bulunan incelenmek üzere izole edilmiş bireyin daha geniş bir sistemin parçası haline gelmesini sağlar. İnsan davranışının gözlemcisi zihin için çıkarımsal bir araştırmadan, gözlemlenebilir ilişki tezahürlerinin incelenmesine dönüşür.*" Watzlawick ve arkadaşlarına göre, her davranış (daha sonraki eylemlerin) bir neden ve (önceki eylemlere karşı) tepki olarak düşünülür. Bununla birlikte, her kişi ortaya çıkan etkileşimi eşsiz bir şekilde yorumlayacak ve çoğunlukla problemin nedenini diğerine atfedecektir. Örneğin karısına "kötü bir duygu durumuyla ortama girdin" diyen kocasına kadın "içeri girip beni provake ettikten sonra duygu durumum kötüleşti" diye cevap vermesinde olduğu gibi, karşılıklı sözel ifadeler, özünde anlam inşa etmenin bir yoludur.

I.2.2. Aile İletişim Kalıpları

Birey toplumun bir üyesi olarak doğmaz fakat toplumsallaşmaya yatkınlıkla doğar, dolayısıyla ontolojik olarak sahip olduğu bu yatkınlık, toplumun üyesi olması için neleri öğrenmesi ve yapması gerektiği hususunda ona referans olur. Bandura (1977), insanların toplumsal gerçekliği nasıl inşa ettiklerini ve iletişim kurmayı nasıl öğrendiklerini açıklamaya yönelik olarak Sosyal Öğrenme Kuramı'nı geliştirmiştir. Kuram insanların sosyal dünyayı ve sosyal dünyada varlıklarını sürdürmeyi birbirinden öğrendiğini açıklamaktadır. Sosyal Öğrenme Kuramı'na göre, bireylerin çevresel deneyimleri, özelliklerinin oluşumunu etkiler. Bandura, insanların genellikle başkalarının davranışlarını modellediğini ve çevrenin de bu modellemeyi güçlendirdiğini öne sürmektedir (Santrock, 1991). Aile çevresi, bireyin bu modellemeyi gerçekleştirdiği en önemli ve ilk sosyal bağlamdır.

En önemli beş sosyalizasyon aracı arasında (aile, okul, akran, çevre ve kitle iletişim araçları) aile, çocukların ebeveynlerinden inanç, tutum ve bilgi geliştirdikleri temel toplumsallaşma bağlamıdır (Gecas, 1992. s. 1864). Aile iletişimi ve etkileri üzerinde çalışma yürüten pek çok biliminsanı, aile dinamiklerinin çocukların büyüme döneminde kişilik gelişimleri üzerinde önemli bir rol oynadığını (Kantrowitz, 2004) ve yetişkinlik döneminde bazı bireylerin yaşamış oldukları sorunların, içinde yetiştikleri aile sistemiyle ilişkili olabileceğini belirtmektedir (Conlin, 2004, s. 60–61). Özellikle ebeveyn-çocuk iletişimi, kişilerin özelliklerini ve kişilik gelişimini etkileyebilecek "*en önemli güçlerden*" biri olarak düşünülmektedir (Chaffee, McLeod ve Wackman, 1973, s. 349). Aileler farklı ebeveyn-çocuk iletişim modelleri geliştirirler ve aile iletişim yapısındaki bu farklılıklar çocuğun toplumsallaşması üzerinde güçlü ve tutarlı bir etki yaratır. Bu nedenle, her bireyin hayatında, onu toplumsal diyalektikte yer almaya yönlendirilen geçici bir dizilim vardır.

Çocuğun toplumsallaşması üzerinde bu kadar önemli etkiye sahip olan aile uzun zamandan beri alan uzmanları tarafından en önemli sistemlerden biri olarak kabul edilmekte ve ailelerin sahip olduğu benzersiz iletişim örüntüsünün belirli ortak özelliklere sahip olup olmadığına yönelik araştırmalar yürütülmektedir (Berger ve Ludemann, 1967; Burleson, Delia ve Applegate, 1995; Fitzpatrick ve Ritchie, 1993; McLeod ve Chaffee, 1972; Reiss, 1981; Ritchie ve Fitzpatrick, 1990). Özellikle Reiss (1981, s. 236) aile üyelerinin benzersiz olarak paylaşılan bir dünya görüşüne ve sosyal çevrelerini tanımlayan değer ve inanç sistemine sahip olduğunu ve bu karekteristik özellikleriyle diğerlerinden ayrıştığını kuvvetle savunmuştur. Bu değer ve inanç sistemleri, aile üyelerinin toplumsal çevreyi ve ailenin bu çevredeki yerini nasıl algıladığı ve sonuç olarak ailenin içerde ve dışarda nasıl iletişim kurduğu konusunda çok fazla bilgi sağlar (Noller ve Fitzpatrick, 1993). Ailenin sahip olduğu bu inaçlar, değerler ve davranışlar birlikte aile iletişim kalıplarının oluşmasına hizmet eder. Bunlar birbirine bağlıdır, yani nedensellik konusunda ne inanç ve değerler ne de davranışlar birincil değildir; bunun yerine, her biri ötekini etkiler ve tümü de ötekinden etkilenir.

Aile iletişim kalıplarının yapısı, iletişim uzmanları tarafından kırk yılı aşkın bir süredir yaygın bir şekilde kullanılmaktadır ve bu alanda yapılan araştırmalarla zengin bir araştırma literatürü birikmiştir (Lull, 1980; McLeod ve Chaffee, 1972; Meadowcroft, 1985). Chaffee, McLeod ve Wackman (1973) aile iletişim yapılarını incelemeye yönelik

olarak ilk defa aile iletişim kalıpları kavramını kullanmış ve aile iletişim kalıplarının iki boyutunu ortaya koymuştur. Onların yapmış olduğu öncü çalışmalardan sonra pek çok araştırmacı ilgisini aile iletişim kalıplarının aile sistemi üzerindeki rolünü anlamaya çevirmiştir. Örneğin, Ritchie ve Fitzpatrick (1990) sosyal yönelim ve kavramsal yönelimi, sırasıyla uyum yönelimine ve diyalog yönelimine yeniden formüle etmiştir. Daha sonra, Elwood ve Schrader (1998) aile iletişim kalıpları ve iletişimden kaçınma ile ilişkili olarak yaptıkları çalışmada, diyalog yöneliminin gruplar ve kişilerarası bağlamlarda iletişimden kaçınmanın önemli ve negatif bir öngörüsünü sağladığını bulmuştur. Huang'ın (1999) araştırması benlik saygısı, kendini açığa vurma, kendini denetleme ve kontrol, sosyal isteklilik, utangaçlık ve sosyal arzulanma da dâhil olmak üzere çocukların kişilik özellikleri seti ile aile iletişim kalıpları arasındaki ilişkilere odaklanmıştır. Avtgis (1999) iletişimsel durumlara yaklaşma veya kaçınma eğilimi ile aile iletişim kalıpları arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Koesten (2004) ise aile iletişim kalıpları ve iletişim becerisi arasındaki ilişkiye yönelik çalışmalar yürütmüştür.

Aile iletişim kalıplarının orijinal kavramsallaştırması, psikolog Heider'ın (1946) daha önceki çalışmasının bir uzantısı olarak Newcomb (1953) tarafından geliştirilen A-B-X modelinden çok etkilenmiştir. Newcomb'ın (1953, s. 393), A-B-X modeli, kişilerarası etkileşimi iki insan arasındaki bir dizi iletişimsel eylem olarak değerlendirir: Birbirini olumlu veya olumsuz olarak etkileyen iki insanın (A ve B), bir iletişim nesnesi olan X'e bağlı olduklarını varsayar. Buna göre "*mümkün olan en basit iletişimsel eylemde bir kişi (A) başka bir kişiye (B) bir şey hakkında bilgi gönderir (X)*". A ve B'nin birbirlerine ve tartıştıkları konulara yönelik tutumları A-B-X modelinin önemli bileşenleridir ve iki kişinin birbirlerine ve dış bir objeye karşı beğenme veya beğenmeme tutumu durumunda bazı ilişki kalıpları dengelenecek bazıları ise dengelenmeyecektir. Bunun da ötesinde, denge durumunda her bir katılımcı değişime karşı koyacak, dengesizlik durumunda ise 'bilişsel' dengeyi tekrardan kazanmak için girişimlerde bulunacaktır. Burada, A çocuk, B ebeveyn, X ise konu olarak düşünülebilir. Bu durumda A-B-X bir sistemi temsil etmektedir ve birbirini etkilemekte, birbirlerinden de etkilenmektedir.

McLeod ve Chaffee (1972) Newcomb'ın modelini takip ederek ebeveyn-çocuk iletişim yapıları ve kalıplarının tipolojisini geliştirmiştir. McLeod ve Chaffee (1972) kavramsal açıdan Newcomb'dan ayrışmıştır. Buna göre Newcomb, yönelimler olarak

adlandırdığı A-B, A-X ve B-X tutumlarının, her A-B-X sisteminde bulunan sabitler olduğunu iddia etmiştir. Buna karşılık, McLeod ve Chaffee, A-B-X'i aile sistemindeki yönelimlerin değişkenleri olduğunu savunmuştur. Yani bir ailenin iletişim kalıbı, ebeveynler ve çocuklar arasındaki etkileşimlerin her iki yönelimi de vurguladığı ölçüde, diğer bir ailenin iletişim kalıbından farklıdır: (a) diğer kişiye doğru yönelim (A-B) ve (b) tartışma konularına yönelik yönelim (A-X veya B-X). Bu durumda diğer kişiye yönelik iletişim davranışı, özellikle de "başkasının tutumuna saygı duymak için tasarlanmış" iletişim, *sosyo-yönelim* olarak tanımlanır (McLeod ve Chaffee, 1972, s. 83). Tartışmalara, özellikle de aile çevresi dışındaki sosyal dünyada fikirlerin tartışılmasını teşvik eden iletişim ve konuların birden fazla yanının ele alınmasına yönelik iletişim *kavram odaklı yönelim* olarak tanımlanır. Bu kavramsallaştırmaya uygun olarak, aile sistemlerinin ebeveyn-çocuk etkileşimlerinin sosyo ve kavram odaklı davranış sergiledikleri oranda değiştiği bulunmuştur (McLeod ve Chaffee, 1972).

Yapılan çalışmalarda aile iletişim ortamının incelemesiyle, iki yönelimden birinin vurgulandığı etkileşimlerde birtakım normlara sahip olduğu ortaya konulmuştur (Chaffee ve McLeod, 1972; Chaffee, McLeod ve Atkin, 1971; McLeod ve Chaffee, 1972). Buna göre sosyal yönelimli ailelerde, çocukların uyumlu ilişkiler geliştirmesi ve korumasının yanı sıra ebeveynleri ve diğerleriyle çatışmaya girmemesi istenirken, kavram yönelimli ailelerde çocukların fikirlerini ailesi dâhil olmak üzere herkese açık bir şekilde ifade etmesi ve tartışması beklenir. Bunun sonucunda, çocuklar tartışmalı konuların alternatif bakış açılarını keşfedebilecek ve bu bireylerle aktif olarak tartışmalara katılabilecektir. Bu iki boyut aile iletişim kalıplarının farklılıklarını ölçmektedir.

Chaffee vd. (1971), davranışları güvenilir şekilde tahmin edebilen bu iki boyutu ölçmek için çeşitli ortamlarda kullanılan bir ölçek geliştirmiştir, ancak ölçüm aracı hem metodolojik olarak (McLeod ve Chaffee, 1979; Ritchie, 1985; Tims ve Masland, 1985) hem de kavramsal olarak eleştirilmiştir (Ritchie, 1987, 1988). Ritchie (1987, 1988), aile iletişim kalıpları ölçeği ve altta yatan kavramlar arasındaki epistemik ilişkiyi yeniden analiz ederek, aile iletişim kalıpları ölçeğine verilen yanıtların, gerçek aile normlarını veya davranışlarını ölçtüğü varsayımına ve sosyal yönelim boyutunun uyumlu sosyal ilişkilere yönelik bir eğilimi ölçtüğüne yönelik geleneksel görüşe itiraz etmiştir. Orijinal Aile İletişim Kalıpları Ölçeği'nin, metodolojik ve kavramsal

problemlerini belirten Ritchie (1991), sosyo-yönelim ve kavram yönelim boyutlarının yeniden yapılandırılması ve yeniden etiketlenmesini önermiştir.

Ritchie ve Fitzpatrick (1990), McLeod ve Chaffee'nin (1972) araştırmasına dayanarak, ailelerin nasıl iletişim kurduğunu saptamak amacıyla, ailelerdeki iletişimi *diyalog* (conversation) ve *uyum* (conformity) yönelimli olarak yeniden kavramsallaştırmıştır. Diyalog yönelimi ve uyum yönelimi boyutları, aile üyelerinin iletişimsel davranışını güvenilir bir şekilde ayırt eder. Genel olarak diyalog yönelimi uyumlu sosyal ilişkilerle olumlu şekilde ilişkilendirilirken, uyum yönelimi ise olumsuz ilişkili olarak değerlendirilir (Ritchie, 1991, s. 548).

Koerner ve Fitzpatrick (2002b, s. 85) diyalog yönelimli aileleri, her aile üyesinin geniş bir dizi konu ile ilgili serbest etkileşime katılımının teşvik edildiği bir iklimin yaratıldığı aileler olarak tanımlamıştır. Bu boyutun üst düzeyinde yer alan ailelerde, aile üyeleri serbestçe, düzenli olarak ve spontan bir şekilde etkileşimde bulunur. Bu aileler etkileşimde bulunarak çok vakit geçirir ve aile üyeleri kendi bireysel aktivitelerini, düşüncelerini ve duygularını diğerleriyle paylaşır. Bu ailelerde, ailenin bir birim olarak katılmayı planladığı hareketler veya aktiviteler, aile içerisinde tartışılır. Buna karşın, diyalog yönelimi boyutunda alt düzeyde olan ailelerde, aile üyeleri birbirleriyle daha az sıklıkta etkileşime geçerler ve tüm aile üyeleri arasında açıkça tartışılan çok az konu vardır. Özel düşüncelerin, duyguların ve aktivitelerin paylaşımı daha azdır. Bu ailelerde, ailenin bir birim olarak katıldığı aktiviteler genellikle detaylı bir biçimde tartışılmaz.

Koerner ve Fitzpatrick'e (2002b, s. 85–86) göre uyum yönelimi, aile iletişiminin, tutumların, değerlerin ve inançların homojenliğini vurgulayan bir aile iklimini ifade eder. Bu boyutun üst düzeyinde olan aileler, inançların ve tutumların tekdüzeliğini vurgulayan etkileşimler ile karakterize edilmiştir. Aile etkileşimleri genellikle uyuma, çatışmadan kaçınmaya ve aile üyelerinin karşılıklı bağlılığına odaklanır. Bu ailelerdeki iletişim, ebeveynlere ve diğer yetişkinlere boyun eğmeyi yansıtır. Aynı zamanda bu ailelerin çocukları duygularını dışa vurma konusunda çekingendir ve başkalarıyla iletişim kurmadan kaçınabilirler. Uyum yönelimi boyutunun alt ucunda olan aileler ise, aile üyelerinin bireysellikleri ve ailelerinden bağımsızlıkları kadar, çeşitli tutumlar ve inançlara odaklanan etkileşimlerle tanımlanmıştır. İletişimleri,

tüm aile üyelerinin eşitliğini yansıtır. Örneğin, bu ailelerde genellikle çocuklar da karar alma sürecine katılır.

Ritchie'ye (1997, s. 176) göre, uyum ve diyalog yönelimleri, bilgi alış verişinde bulunma veya gizlemeye yönelik, aile normlarıyla da ilişkilidir. Uyum yönelimi geleneksel değerlerle, otoriteye saygı ve ifade önleyici kurallarla ilişkilidir. Diyalog yönelimi ise, çatışmayı kabullenme, çatışmayla yüzleşme ve aynı zamanda ebeveynlerin evliliklerinde açık paylaşım, bağımsızlık ve özerklikle ilişkilidir (Fitzpatrick ve Ritchie, 1994; Ritchie, 1997). Uyum yönelimi yüksek olan ailelere ait çocuklar diyalog yönelimli ailelerin çocuklarıyla kaşılaştırıldığında, akran baskısına daha duyarlıdır ve evde yeni fikirleri test etme konusunda daha az isteklidirler (Dixson, 1995, s. 54). Bir ailenin uyum yönelimi, ebeveynler ve çocuklar tarafından kullanılan çok özel konuşmalara da yansır. Örneğin, Koerner ve Cvancara (2002, s. 149–150) diyalog yönelimi yüksek olan ailelerin çocuklarında, daha fazla öneri, yorum ve soru sorma ile birlikte görüşmelerinde daha fazla bildirim, düşünce ve doğrulama kullanımı tespit etmişlerdir. Genel olarak, yüksek uyuma sahip olan ailelerin konuşma eylemleri nispeten kendine daha fazla odaklanmıştır, yani konuşmaları kendi referans çerçevelerinde işlemektedir. Buna kıyasla, düşük uyumlu ailelerden gelen kişilerin öteki odaklı yapısı, öteki kişilerin bakış açısıyla görüşmeleri nispeten daha olası görülmüştür (Koerner ve Cvancara, 2002).

Yüksek uyum yöneliminin geleneksel aile yapısı olarak adlandırılabileceği düşünülmektedir. Bu görüşe göre, aileler birbirine bağlı ve hiyerarşiktir. Yani, aile üyeleri, aileyle olan ilişkilerini, ailenin dışındaki ilişkilere tercih ederler ve mekân ve para gibi kaynakların, aile üyeleri arasında paylaşılmasını beklerler. Uyum yöneliminde yüksek aileler, aile ile geçirdikleri zaman dilimlerini en üst düzeye çıkarmak için bireysel programların aile üyeleri arasında koordine edilmesi gerektiğini ve aile üyelerinin kişisel çıkarlarını ailenin endekslerine tabi tutmasını beklemektedir. Ebeveynlerin aile için kararlar vermesi ve çocukların ebeveylerinin istekleri doğrultusunda hareket etmesi beklenir. Bunun tersine, uyum yöneliminde düşük aileler geleneksel bir aile yapısına inanmazlar. Bunun yerine, daha az bağlı ve hiyerarşik olarak örgütlenmiş ailelere inanırlar. Uyum yöneliminin düşük ucundaki aileler, aile dışı ilişkilerin aile ilişkileri kadar önemli olduğunu ve ailenin aile yapısının zayıflamasına yol açsa bile aile üyelerinin kişisel büyümelerinin teşvik edilmesi gerektiğine ve

bağımsızlığına inanırlar, kişisel alanı değerlendirebilirler ve ailelerin çıkarlarını kişisel menfaate tabi tutarlar (Koerner ve Fitzpatrick, 2002b, s. 86).

Aile iletişim kalıplarının çeşitli psikososyal sonuçlar üzerinde önemli bir etkisi olduğu kanısı bulunmaktadır. Örneğin, uyum yöneliminden düşük puan alan aile üyelerinin, gerçek-benlik algıları ve ideal-benlik algıları arasındaki tutarsızlıkların daha büyük çıkmasının sonucu olarak, uyum yönelimlerinde depresyon ile negatif ilişki bulunmuştur (Koerner ve Fitzpatrick, 1997a, s. 71). Düşük uyum yönelimli aileler, aile bireylerinin kendilerini ailelerinden bağımsız olarak tanımlamaya teşvik eder ve böylece aile üyeleri gerçek benliklerini ideal-benlikleriyle karşılaştırırlar; yüksek uyum yönelimli aileler ise aile üyelerinin kendilerini aile üyeliği açısından tanımlamaya teşvik eder, böylece aile üyeleri gerçek-benliklerini kendilerinden olunması istenen benlikle karşılaştırırlar. Çelişkili benlik teorisine göre (Higgins, 1987, s. 325) gerçek benlik ve ideal benlik arasındaki tutarsızlıklar depresyon ile ilişkilidir; gerçek-benlik ile olması istenilen benlik arasındaki tutarsızlıklar ise kaygı ile bağlantılıdır. Bununla birlikte, depresyon ve kaygı, aile iletişim kalıplarıyla bağlantılı tek psikolojik sonuç değildir. Elwood ve Schrader (1998, ss. 499–500) aile iletişim kalıpları ve iletişim kaygısı arasındaki ilişkiyi araştırırken, diyalog yöneliminin, birkaç özel ve kamusal iletişim bağlamında iletişim kaygısı ile negatif yönde ilişkili olduğunu ve sırasıyla uyum yönelimi açısından düşük, orta ve yüksek aileler için diyalog yönelimi ve iletişim kaygısı arasında eğrisel bir ilişki olduğunu bulgulamıştır.

Ailelerin uyum ve diyalogla ilişkili iletişim yönelimlerini benimsemelerinin çeşitli nedenleri vardır. Kohn (1997) ve Ritchie'nin (1997) çalışmaları, aile iletişim yöneliminin kısmen ebeveynlerin eğitim durumuna ve işyeri ortamına bağlı olduğunu göstermektedir. Kohn başlangıçta genelleme öğrenme sürecinin ailelere, işyeri çevresine benzer bir etkileşim desenini benimsetmeye teşvik ettiğini ileri sürmüştür. Örneğin, uyum ve itaat gerektiren işlerde çalışan ebeveynler, çocuklarından da aynı değerleri beklemektedir. Benzer şekilde, kendini ifade etmeyi, kendi kendini yönlendirmeyi ve özerk davranmayı gerektiren işlerde çalışan ebeveynler ise, bu değerlerin çocuklarında da oluşmasını istemektedir. Ebeveynler açıkça bir iletişim yönelimi öğretmedikleri halde, aile iletişim yönelimi, örtük modelleme ve güçlendirme için bir bağlamdır (Elwood ve Schrader, 1998, s. 494). Ritchie (1997, s. 184) benzer

şekilde, ebeveynlerin işyerinde açıklık, özerklik ve inisiyatifi destekleyen bir iletişim ortamı olmasının, ailedeki diyalog yönelimiyle ilişkili olduğunu bulmuştur.

Aile iletişim kalıplarına ilişkin yapılan çalışmalardan bazıları ise aile türünün etkisine yöneliktir. Aile türü üzerine çalışan iletişim akademisyenleri ortak bazı aksiyomlara sahiptir. Öncelikle, bu perspektiften bakan akademisyenler, aileler arasında muazzam bir değişkenliğin varlığını kabul etmekle birlikte, ailelerin birkaç temel, tanımlanabilir türe sahip olduğunu kabul eder. İkincisi, bu yaklaşımlar sistematik olarak aile fonksiyonlarının bir kısmını kategorize etmektedir. Bu kategorizasyon, aile yaşamının merkezi boyutlarını önermekle gerçekleştirilir. Üçüncüsü ise, her ne kadar bütün tipolojilerin birincil işlevi tanımlama olsa da, tipolojiler aynı zamanda öngörüler, açıklamalar ve önermeler için de kullanılabilir. Gerçekten de, iletişim akademisyenleri için bir aile tipolojisinin gerçek değeri, betimleme gücünde değil, aile türlerini çeşitli önemli aile süreçleri ve sonuçlarıyla sistematik olarak ilişkilendirme kabiliyetinde yatmaktadır (Christensen ve Arrington, 1987, s. 259–296).

Bu aksiyomlardan yola çıkarak diyalog ve uyum yöneliminin, aile işlevlerinin merkezinde yer aldığı ve aile tiplerinin temelini oluşturduğu söylenebilir. Onların bu merkezi konumu ve aile işlevleri üzerindeki etkisi, mutlaka aynı etiketler altında olmamakla birlikte, çeşitli iletişim araştırmacıları tarafından tartışılmıştır. Örneğin, Noller (1995, s. 98), ailede uyumun önemini fark ederek, ebeveyn-ergen iletişiminin sosyalizasyon işlevi üzerine etkisini anlamaya yönelik yaptığı araştırmada, ergenlik çağındaki çocukların özerklik ve ailelerin kontrol istekleri ile olan bağımlılık isteklerinin dengelenme şeklinin çocukların sosyalleşmesini etkilediğini göstermiştir. Özellikle, Noller ailelerin uyum yönelimlerinin, ergenlerin kimlik oluşumu, benlik saygısı, problem çözme ve karar verme süreçleri ile ilişkili olduğunu bulmuştur. Benzer şekilde, ailelerde uyum yönelimi Baumrind'ın (1971) ebeveynlik stilleri tipolojisinin de merkezinde yer alır. Baumrind'a göre, otoriter ebeveynler çocuklarından en yüksek düzeyde uyumu beklerken, güvenli ebeveynler daha az uyum beklentisi içindedir ve serbesiyetçi ebeveynler ise en az uyum beklentisi gösterirler (1971, s. 100). Baumrind, ebeveynlikle ilgili bu farklılıkların, çocukların sosyal sorumluluk, akademik ve sosyal kazanımlarını ne ölçüde geliştirdiğini tahmin etmede çok etkili olduğunu ifade etmiştir.

Ailelerin iletişimiyle ilgili bu iki temel inancın gerçek aile iletişimi üzerindeki etkileri genellikle birbirine bağlıdır. Yani, aile iletişimi üzerinde ana etkilerinin

olmasından ziyade, bu iki yönelim genellikle birbirleri ile etkileşim halindedir. Dolayısıyla, bir yönelimin aile iletişimi üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğunu anlamak için yalnızca bu yönelim düzeyini bilmek yeterli değildir, diğer yönelim düzeyinin de bilinmesi gerekir. Örneğin, bir ailenin türünü tahmin etmek için, bu ailenin uyum yöneliminde yüksek olduğunu bilmek yeterli değildir, çünkü bunun aile iletişimi üzerindeki etkisi, o ailenin diyalog yönelimine ve bunun tam tersine bağlıdır (Koerner ve Fitzpatrick, 1997b, ss. 247–248). Başka bir ifadeyle, uyum ve diyalog yönelimi, aile iletişimi üzerinde doğrudan etkilere sahip olmasının dışında, birbirleriyle etkileşime girerek birbirlerinden niteliksel yollarla farklı aile türleri oluştururlar.

Hem diyalog yöneliminde hem de uyum yöneliminde yüksek puan alan aileler, *fikir birliğine dayalı aileler* olarak kavramlaştırılmıştır. Bu ailelerin iletişim örüntüsü, bir tarafta mevcut hiyerarşiyi kabul etmeye ve korumaya yönelik bir baskı ile diğer yandan açık iletişim ve yeni fikirleri keşfetme arasında bir gerilim ile karakterize edilir. Yani, bu ailelerdeki ebeveynler çocuklarıyla ve çocukların ne söyledikleriyle ilgilenirler, ancak aile ve çocuklar için karar vermeleri gerektiğine inanırlar. Bu gerginliği, çocuklarını dinleyerek ve kararlarını çocuklarına anlatacak zaman ve enerjiyi harcayarak çözerler; bu da çocukların, ana-babanın kararlarının arkasındaki akıl yürütme, inanç ve değerleri anlamalarını sağlar. Bu ailelerin çocukları genellikle aile görüşmelerini değerlendirerek ebeveynlerinin değer ve inançlarını benimsemeyi öğrenirler. Etki konusunda: En çok ebeveynlerinin inanç ve değerleri ile tutarlı olan mesajlar ile ikna olurlar ve genellikle ebeveynlerinin belirttiği konumlardan veya değerlerden sapan mesajları reddetme eğilimindedirler (Koerner ve Fitzpatrick, 2002a, s. 44).

Diyalog yöneliminde yüksek ancak uyum yöneliminde düşük puan alan aileler *çoğulcu aileler* olarak kavramlaştırılmıştır. Çoğulcu ailelerde iletişim, açık ve sınırsız tartışmalarla karakterize edilir ve bu tartışmalar tüm aile üyelerine açıktır. Bu ailelerdeki ebeveynler, çocuklarını kontrol altına almaya ya da onlar adına tüm kararları vermeye ihtiyaç duymazlar. Bu ebeveyn tutumları, aile üyelerinin görüşlerini hemen desteklemekten ziyade, o görüşleri savunan kişinin argümanlarına göre değerlendirirler ve karar verilir. Yani, ebeveynler çocuklarının görüşlerini kabul etmeye ve aile karar verme sürecine eşit olarak katılmalarına izin vermeye isteklidir. Bu ailelerin çocukları, aile görüşmelerini değerlendirebilir ve aynı zamanda kendi iletişim yetkinliklerini ve

kendi kararlarını alma yeteneklerine olan güveni teşvik eden bağımsız ve özerk olmayı öğrenirler. Sonuç olarak, çoğulcu ailelerin çocuklarına verdikleri bilgi işleme ve karar verme süreçlerinde rasyonel argümanlara dayalı mesajlar çok etkilidir (Koerner ve Fitzpatrick, 2002a, s. 44).

Diyalog yöneliminde düşük ancak uyum yöneliminde yüksek puan alan aileler *koruyucu aileler* olarak kavramlaştırılmıştır. Koruyucu ailelerde iletişim ebeveyn otoritesine itaat üzerine ve kavramsal konulara ya da ailenin içinde açık iletişim kurmaya az önem verilerek vurgulanır. Bu ailelerdeki ebeveynler, aileleri ve çocukları hakkında karar vermeleri gerektiğine inanırlar ve çocuklarına düşüncelerinin nedenlerini açıklama konusunda çok az isteklidirler. Koruyucu ailelerdeki çocuklar aile görüşmelerinde konuşmalarına çok az değer verildiğini ve karar verme yeteneklerine güvenmemeyi öğrenirler. Sonuç olarak, argüman kalitesinden bağımsız olarak, dış güçler tarafından kolayca etkilenir ve ikna edilirler (Koerner ve Fitzpatrick, 2002a, ss. 44–45).

Hem diyalog yöneliminde hem de uyum yöneliminde düşük puan alan aileler, *serbesiyetçi aileler* olarak kavramlaştırılmıştır. Aile iletişimleri genellikle sınırlı sayıdaki konuyla ilgilidir ve aile üyeleri arasında düşük düzeyde etkileşim söz konusudur. Serbesiyetçi ailelerdeki ebeveynler, tüm aile üyelerinin kendi kararlarını verebilmesi gerektiğini düşünürler ancak çoğulcu ailelerde olan ebeveynlerin aksine, çocuklarının kararlarına çok az ilgi duyarlar ve onlarla iletişim kurmaya çalışmazlar (Koerner ve Fitzpatrick, 2002a, s. 45). Serbesiyetçi aile üyelerinin çoğu duygusal olarak ailelerinden kopmuştur. Bu ailelerin çocukları, aile görüşmelerinde çok az değerleri olduğunu ve kendi kararlarını vermeleri gerektiğini öğrenirler. Ancak, ailelerinden çok fazla destek alamadıkları için, karar verme yeteneklerini sorgulamaya başlarlar. Sonuç olarak, bilgi işleme ve karar verme süreçlerinde genellikle akranları ve diğer dış kaynaklardan etkilenirler.

Diyalog yöneliminin ve uyum yöneliminin aile davranışları üzerindeki etkisini araştıran bir dizi çalışma, ailelerin iletişim yönelimlerini davranışlarında nasıl ifade ettiğini anlamaya odaklanmıştır. Bu çalışmaların amacı, diyalog yönelimi ve uyum yöneliminin nasıl işlediğini ve sundukları işlevlerin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlamaya yöneliktir. Koerner ve Cvancara'nın (1995) 30.000'den fazla konuşma eylemi üreten 80'den fazla aileyi içerecek şekilde yaptıkları iki çalışmanın

bulguları birleştirildiğinde sonuçlar, aile içi iletişimde uyum yönelimi (yani, fikir birliğine dayanan ve koruyucu aileler) yüksek olan ailelerin uyum yönelimi düşük ailelere göre daha fazla düzenleyici davranış sergilediğini ve daha az doğrulayıcı davranış sergilediğini ortaya koymuştur (yani, çoğulcu ve serbesiyetçi). Buna ek olarak uyum yönelimi yüksek olan aileler uyum yönelimi daha düşük ailelerle karşılaştırıldığında daha düşük empati becerisine sahiptir. Bu, beklenmedik bir bulgu değildir, çünkü aile normlarına uygundur (yani ebeveyn normlarına), aile üyelerinin bireysel yaşamlarında aile üyeleriyle empati kurması ya da birbirinin iç dünyasını gerçek anlamda anlaması beklenmez. Aile üyelerinin norm ve kurallara ilişkin bilgisi uyum göstermesi için yeterlidir. Dolayısıyla, bu bulgular aile uyumunda ailelerde yakınlık veya bütünleşme anlamına gelmektedir. Aksine çoğu ailede uyum açıkça zorlayıcı özelliklere sahiptir.

Koerner ve Fitzpatrick (1997a, 1997b) başka bir dizi çalışmada, aile iletişim kalıplarının aile içi çatışma sürecindeki etkisini, çocukların ailelerinden ne tür çatışma tarzı ve çatışmayla baş etme yöntemi öğrendiklerini ve gelecekteki romantik ilişkilerine nasıl aktardıklarını araştırmıştır. Aile tipleri açısından elde edilen sonuçlar fikir birliğine dayalı ailelerin küçük çatışmalardan kaçındıklarını, ancak önemli olduğunu düşündükleri durumlarda çatışmaya girdiklerini ve çatışma etkileşimlerinin genellikle olumlu ve destekleyici nitelikte olduğunu bulmuşlardır. Bununla birlikte çatışmaları da olumsuz etkilenme durumları ile karekterize edilir. Fikir birliğine dayalı aile üyeleri çatışma durumlarında çözüme yönelik olarak dışarıdan destek alabilirler, bu da genellikle düşmanlıkların olumsuz etkilerini hafifletmeye yardımcı olur. Tüm aile tipleri içerisinde çoğulcu aileler çatışma ile en çok vakit geçirir ve onu en sık yaşarlar, buna karşılık çatışmaları en kolay bu aileler çözümler. Çatışma, aile hayatının normal ve beklenen bir parçası olarak görülür ve istekli bir şekilde buna dâhil olunur. Sonuç olarak, çatışma çözümleme davranışlarında beceriklidirler ve çatışma etkileşimleri, tüm aile tipleri içerisinde en olumlu ve destekleyici olanıdır. Bu ailelerin üyeleri dışarıdan destek isteyebilir ve bunu elde edebilirler, bu durum aile çatışmasının potansiyel olarak olumsuz sonuçlarından kaçınmak için onlara daha fazla yardımcı olur. Çoğulcu ailelerin tam aksine, koruyucu aileler genelde çatışmadan kaçınma konusunda oldukça başarılı olmasına rağmen aile çatışmalarında zorluklar yaşar. Bununla birlikte, çatışma olduğunda, aileyi tehdit edici olarak yaşanır ve aile üyeleri çatışmanın çözümü

konusunda düşük beceri ve etkileşimlerinde yüksek düzeyde sözlü saldırganlık sergiler. Bu davranışların olumsuz sonuçları, aile üyelerinin ailenin dışında sosyal yardım arama ve yardıma erişme konusundaki isteksizliği ve yetersizliği ile birleşir. Koruyucu ailelerin patlamaya hazır çatışmalarının aksine serbesiyetçi ailelerde görülen çatışmalar daha az dramatiktir. Çatışmanın kaçınılmaz olduğu durumlarda, çatışan taraflar çok fazla sözlü saldırganlığa yönelmez. Bununla birlikte, aile üyeleri sosyal desteği kolayca elde edemediği için, serbesiyetçi aileler çatışmanın olumsuz sonuçlarından bazılarını yaşarlar.

Koerner ve Fitzpatrick'in (1997b, s. 249) yaptıkları ikinci çalışmada, sonuçlar, uyum yönelimli ailelerden gelen genç yetişkinlerin romantik ilişkilerinde partnerleri ile olan çatışmalarda karşılıklı olumsuz davranışlar ve tek taraflı direnç geliştirdiklerini gösterdi. Ayrıca uyum yönelimli ailelerden gelenlerdeki davranış örüntüsü, daha az karşılıklı olumlu davranışı, daha fazla tamamlayıcı davranışlar ve partnerle olan çatışmalardan daha fazla kaçınma ve agresif davranışla ilişkili görüldü. Uyum yönelimli ve diyalog yönelimli bakımından yüksek olan fikir birliğine dayalı ailelerden gelen katılımcılar uyum yönelimi yüksek fakat diyalog yönelimi düşük koruyucu ailelerden gelen kişilerle kıyaslandığında, ikili ilişkilerinde karşılıklı olarak daha az olumlu davranış, daha tamamlayıcı davranış, daha agresif davranış ve romantik ilişkilerinde partnerleriyle çatışmadan daha az kaçınma göstermiştir. Benzer şekilde, uyum yöneliminde düşük fakat diyalog yöneliminde yüksek olan çoğulcu ailelerden gelen katılımcılar, uyum ve diyalog yöneliminden düşük olan serbesiyetçi ailelerden gelen katılımcılara göre ikili duygusal ilişkilerinde partnerleriyle olan çatışmalarında daha karşılıklı olarak olumlu davranış gösterirken, daha az tamamlayıcı davranışa, daha az saldırgan davranışa ve daha az çatışmadan kaçınma oranına sahiptiler.

Aile iletişimi ve çocukların esnekliği ile ilgili literatürü inceleyen Fitzpatrick ve Koerner (1996), aile iletişim kalıplarının çocukların olumsuz çevresel etkilere karşı esnekliğini üç şekilde etkilediğini bulmuştur. Birincisi, farklı aile tipleri, çocukları için farklı etkileşim stratejileri modellemektedir. Sonuç olarak, aile türüne bağlı olarak, çocuklar farklı iletişim davranışlarını içselleştirir; bazıları diğerlerinden daha esnektir. Genellikle, ailelerde yüksek diyalog yönelimi bağlamdan bağımsız olarak çocukların esnekliği ile ilişkilendirilir. Bununla birlikte, uyum yönelimi ile ilişkili çocuk davranışlarının esneklik üzerindeki etkisi, son derece bağlamla bağlantılıdır. Örneğin,

bir otorite figürünün etkisinin pozitif olduğu durumlarda, uyum yönelimi esneklik ile ilişkiliyken, bir otorite figürünün etkisinin negatif olduğu durumlarda, uyum yönelimi daha düşük esneklikle ilişkilendirilir (Koerner ve Fitzpatrick, 1997a, s. 53).

İkincisi, farklı aile türleri, davranışlar için farklı beklentiler içerir ve isteklilikleri ve bu beklentileri yerine getirme olanakları açısından farklılık arz eder. Sonuç olarak, çocukların başkalarının nasıl davranması gerektiğine dair beklentileri, beklenti ihlallerine verdikleri tepkiler ve başkalarından nasıl davrandıklarını öğrenme becerileri farklılık gösterir. Genel olarak, konuşma yönelimli ailelerin çocukları, rollerini ve beklentilerini başkaları ile müzakere etmelerine olanak tanıyan daha iyi iletişim ve problem çözme becerilerine sahiptir; bu da, bu çocukların zor ortamlarda daha iyi işlev görmesine yol açar. Ayrıca, genel olarak, yüksek uyum yönelimi, çocukların başkalarının beklentileri ile başa çıkma yeteneği üzerinde zıt etkiye sahiptir. Genellikle, bu ailelerin çocukları daha az esnektir ve değişen durumlara çok iyi adapte olamazlar. Sonuç olarak, bu çocuklar yeni ve zorlu durumlara ilgi göstermezler ve daha esnek olan ve yeni durumlara daha iyi uyum sağlayabilen çocuklara göre daha az esnektirler (Koerner ve Fitzpatrick, 1997a, s. 53).

Son olarak, dört aile tipindeki aileler, çocuklarının akranlarıyla bütünleşmeleri üzerindeki etkileri bakımından da farklıdır. Yani, farklı aile tiplerinden olan çocukların sosyal becerileri, farklı sosyal durumlara uyum yeteneği ve sosyal çevrelerine yardım etme ve yardım talep etme yetenekleri farklıdır. Genellikle, yüksek diyalog yönelimli aileler, çocukların akranlarıyla iyi ilişkiler geliştirmek için gerekli olan iletişim becerilerini geliştirmelerine olanak tanıdığı için bu açıdan bir fayda sağlamaktadır. Uyum yöneliminin etkileri daha az açıktır. Uyum yöneliminden yüksek puan alan aileler çoğu kez çocuklarına toplumsal kuralları, normları öğreterek ve çocuklarının akran ilişkilerini yürütmelerine yardım ederek onlardan beklenen davranışı ortaya çıkarmayı başarırlar. Öte yandan, akranlar farklı davranışlar bekleyebilir ve bundan dolayıda yüksek uyum yönelimi akran ilişkisinde ters etki yapabilir. Sonuçta, çocukların esnekliği ile ilgili kanıtlar, fikir birliğine dayanan ve çoğulcu ailelerin çocuklarının ailenin dışındaki stres kaynaklarına karşı daha esnek olduklarını göstermektedir. Bununla birlikte, stresörler anne babadan kaynaklanıyorsa (örneğin, istismar veya alkolizm), çoğulcu ve serbesiyetçi ailelerin çocukları, fikir birliğine dayanan ve koruyucu ailelerin çocuklarından daha esnektir (Koerner ve Fitzpatrick, 1997a, s. 54).

Diyalog yönelimi ve uyum yönelimi, kavramsal olarak birbirinden farklıdır, ancak aile etkileşiminin bağımsız boyutları değildir. Diğer bir deyişle, hem diyalog yöneliminde hem de uyum yöneliminde yüksek olan veya her ikisinde de düşük olan aileler kesinlikle vardır, bunun yanında diyalog yöneliminde yüksek olan aileler uyum yöneliminde düşük olma eğilimi gösterirlerken, uyum yöneliminde yüksek olan aileler diyalog yöneliminde düşük olma eğilimindedir.

Diyalog yönelimi ve uyum yönelimi arasındaki negatif korelasyon kısmen kültürel güçlerin sonucudur. Bununla birlikte, diyalog yönelimi ve uyum yönelimi arasındaki negatif korelasyonun tamamı ailenin kültürel dokusundan çok, daha büyük kültürel faktörlere atfedilebilir. Aynı zamanda, iki boyut arasında daha küçük bir negatif korelasyon öneren pragmatik hususlar vardır.

I.2.3. Aile İletişim Şemaları

İnsanlar sosyal dünyada varlıklarını sürdürmek ve kolay hareket edebilmek amacıyla, tekrarlanan yaşam deneyimlerine paralel olarak bilişsel haritalar, temsili dünyalar (Sandler ve Rosenblatt, 1962) veya çalışma modelleri geliştirir (Bowlby, 1969). Şemalar genellikle geçmiş deneyim ve davranışları örgütlü olarak tasvir ederek, bir kişiyi yeni deneyimler oluşturmada yönlendiren gerçeklik teorileri olarak düşünülür (Bartlett, 1932; Markus ve Zajonc, 1985). Bir komut dosyası, olaylar hakkındaki bilginin bir sunumudur ve "*iyi bilinen bir durumu tanımlayan önceden belirlenmiş, kalıplaşmış eylem dizisi*" olarak tanımlanır (Schank ve Abelson, 1977, s. 41).

Sosyal durumlara ilişkin şemalar, sosyal davranışları yönlendirmeye yardımcı olmak için hem prosedürel bilgiyi hem de algılayıcının sosyal durumu düşünmesine ve anlamasına yardımcı olacak semantik bilgiyi içerir (Cantor ve Kihlstrom, 1985, s. 9–10). Bildirimsel bilgi, şeylerin veya kişilerin özellikleri hakkında tanımlayıcı bilgi ve geçmişte belirli olaylarla ilgili epizodik belleğe ve aynı türden tekrarlanan deneyimler üzerine kurulu soyut bilgileri içeren semantik belleğe ayrılabilir. Bildiri niteliğindeki bilgilerin öğelerinin birleşik ağdaki düğümler olarak birbiriyle bağlantılı olduğu düşünülür, böylece bir düğümün etkinleştirilmesi ya da devreye sokulması, ilgili bilgiler için daha yüksek erişilebilirlik düzeyine yol açar (Anderson, 1983, s. 215). Diğer taraftan, prosedürel bilgi, kişinin bilgi işleme sürecinde kullandığı kural ve becerilerin

repertuarını belirtir. Bu, ilgili hedeflere ya da bitiş durumlarına nasıl ulaşılabileceğini ve daha sonra üretimler olarak temsil edilip edilmeyeceğini açıklamaya yönelik bilgileri içerir. Prosedürel bilgi, farkındalık dışında ilgili bilgi ve işlevlerle otomatik olarak tetiklenir (Kihlstrom, 1987, s. 1446–1447).

Baldwin (1992) ilişki şemalarının bileşimi ile ilgili çok detaylı ve sofistike bir model önermiştir. Baldwin'in modeline göre (s. 468–469) ilişkisel şemalar, belleğe veya alt şemalara depolanan üç bilgi alt kümesinden oluşur. Bilginin ilk alt kümesi, öz ile ilişkilidir ve geleneksel olarak kendilik şeması olarak adlandırılır. İdealler, hedefler, kişinin duyguları ve kişinin tutum ve inançları gibi kendine özgü düşünceleri içerir. Bilginin ikinci alt kümesi, ötekilerle olan ilişkiyle ilgilidir, yani ötekilerin bilgisinden oluşur. Öteki şeması, başkalarının algılarını, inançlarını, tutumlarını ve kendi davranışları için sahip oldukları beklentileri içerir. Üçüncü alt küme kişilerarası kodlardan oluşur ve ötekilerle prototip ilişkisel etkileşimleri tanımlayan davranışsal dizilerin modellerini içerir. Sosyal durumları yorumlamak, davranış hakkında beklentiler oluşturmak ve davranışları planlamak için kullanılabilecek tipik davranışsal dizilerin bildirimsel ve uygulama bilgisini içerir. Kişilerarası komut dosyaları, davranış dizileri hakkındaki bilgiye ek olarak, duygular ve motivasyonlar gibi davranış dizileri ile ilişkili konuları da kapsar. Her ne kadar bu üç alt grup birbirinden ayrı olarak kavramsallaştırılmış olsa da, Baldwin'in (1992) temel teorik iddiası, bu üç alt dizinin birbirine sıkıca bağlı olduğu ve aslında hepsinin aynı bilişsel yapıya (ilişki şemasına) ait olduğu şeklindedir.

İnsanlar benzer etkileşim şekilleri ve tekrarlanan deneyimlere bağlı olarak, ilişki şemaları geliştirir. Her şema, ilişkili kendilik şeması olan bir kişilerarası komut dosyasından ve ilişkili bir başka şemadan oluşur (Baldwin, 1992, s. 469). Kişilerarası komut dosyası, kalıplaşmış ilişkisel bir kalıbı tanımlayan bir dizi eylemi ve olayı temsil eden bir bilişsel yapı olarak tanımlanabilir. Herhangi bir komut dosyasının hem bilgilendirici hem de prosedürel yönleri vardır. Kişilerarası komut dosyası, etkileşim kalıbı ile ilgili bildiri niteliğindeki bilgiyi, özellikle de davranışların hangi tepkilerin izinde bulunduğu konusunda özet bilgiyi içermektedir. Bu bilgi, sosyal durumları ve başkalarının davranışlarını yorumlamak için kullanılabilir. Prosedürel bilgi olarak, komut dosyasının doğası, kişilerarası beklentiler oluşturmak ve uygun davranışı planlamak için kullanılabilir. Belli bir etkileşim örüntüsüyle sık sık karşılaşılırsa, örüntü

komut dosyasının otomatik olarak işlediği noktaya kadar aşırı uyarlanabilir ve hatta tamamen uygun olmayan durumlarda da uygulanabilir (Smith ve Lerner, 1986, s. 257). Kişilerarası bir komut dosyasının içinde yer alanlar, hem ben hem de ötekinin düşünceleri, duyguları ve hedefleri hakkında beklentileri içerir (Baldwin, 1992, s. 466).

Baldwin'in (1992) modelinin özü, benliğe yönelik idrakin, ötekilere yönelik idrakin ve ilişkiye yönelik idakin birbirine bağlı olduğu ve birbirini güçlü şekilde desteklediği temeline dayanır. İlişki şeması kavramının açık sınırları, esas olarak benlik kavramının ve kişilerarası komut dizilerinin ilişki şemasına dâhil edilmesinden kaynaklanmaktadır. Benlik kavramının dâhil edilmesi, biliş kavramının merkeziyetçiliği ve hemen hemen tüm diğer bilişsel yapılarla bağlantılı olması nedeniyle ilişki şemasının içeriğini genişletir. İlişkisel komut dosyalarının dâhil edilmesi, ilişki şemaları kavramını genişletir çünkü kişilerarası komut dosyaları genellikle bir dizi ilişki boyunca tekrarlanan deneyimler üzerine kurulmuştur (Abelson, 1981). Sonuç olarak, kişilerarası komut dizileri, birkaç ilişkide gerçekleşen etkileşimlerin hatıralarını içerir. Bu tür komutların bir ilişki şemasına dâhil edilmesinin etkisi, farklı ilişkiler için şemalar arasında ayrım yapmanın aslında imkânsız hale geldiği anlamına gelir. Böylece, her ilişki şeması, bir kişinin sosyal dünyaya ilişkin bilgisinin tümünü veya tümü olmasa bile çoğunu birleştirmek için kolayca yorumlanabilir. Baldwin'in (1992, s. 479) tanımıyla, bireysel ilişki şemaları arasında açık bir sınır yoktur.

Fletcher (Fletcher, 1993; Fletcher ve Thomas, 1996) ise daha dar tanımlanmış ilişki şemalarıyla ilgili bir model önermiştir. İlişki şemalarının, tüm sosyal ilişkiler için geçerli olan genelleştirilmiş bilgiden, yalnızca belirli bir kişilerarası ilişki ile ilgili benzersiz bilgiye kadar değişen farklı özgüllük düzeylerinde varolduğunu kavramsallaştırdığı için daha dar tanımlıdır. Özellikle Fletcher'ın modeli, ilişki şemalarını üç hiyerarşik seviyede ele alır (Fletcher, 1993, s. 72; bkz. Şekil 1). En genel düzeyde, tüm sosyal ilişkiler için geçerli olan bilgileri kapsayan genel toplumsal şema yer alır. Bu genel sosyal bilgi, kişinin yabancı olup olmadığı, kişinin en yakın arkadaşı mı, yeni bir iş arkadaşı mı yoksa eski bir düşman mı olduğuna bakılmaksızın, tüm etkileşimler için geçerli olan karşılıklılık veya pragmatik kurallar gibi inançları içerebilir. İkinci düzey, romantik ilişkiler, ebeveyn ilişkileri, mesleki ilişkiler ve arkadaşlık ilişkileri gibi, sahip olunabilecek farklı ilişkilere özgü bilgileri içeren birkaç ilişki türüne yönelik inançları içerir. Bu seviyede yer alan şemalarda depolanan bilgi,

genel ilişki bilgisinden daha spesifiktir ve Fletcher'a (1993. ss. 71–72.) göre, insanlara kendi ve ötekilerin davranışının nedensel açıklamasını sağlar. Fletcher'ın kendi araştırması yakın ilişkilere ve yakın ilişki şemalarının araştırılmasına odaklanırken, benzer inanç sistemlerinin diğer ilişki türleri için biliş içinde varolduğunu varsaymaktadır. Son olarak, en spesifik seviyede, bir kişinin belirli bir başka kişiyle olan belirli bir ilişkiye uygulanan, ilişkiye özgü şemalar bulunur. Bu şemalar, yalnızca belirli bir ilişki bağlamında ortaya konulan anıları, atıfları ve deneyimleri içerir ve bireylerin bilişlerini, davranışlarını ve yorumlarını belirli ilişkilere uyarlamasına izin verir. Başka bir deyişle, bu özel ilişki şeması, her bir ilişkiyi benzersiz kılar ve diğer ilişkilerden ayırdedilebilir olmasını sağlar.

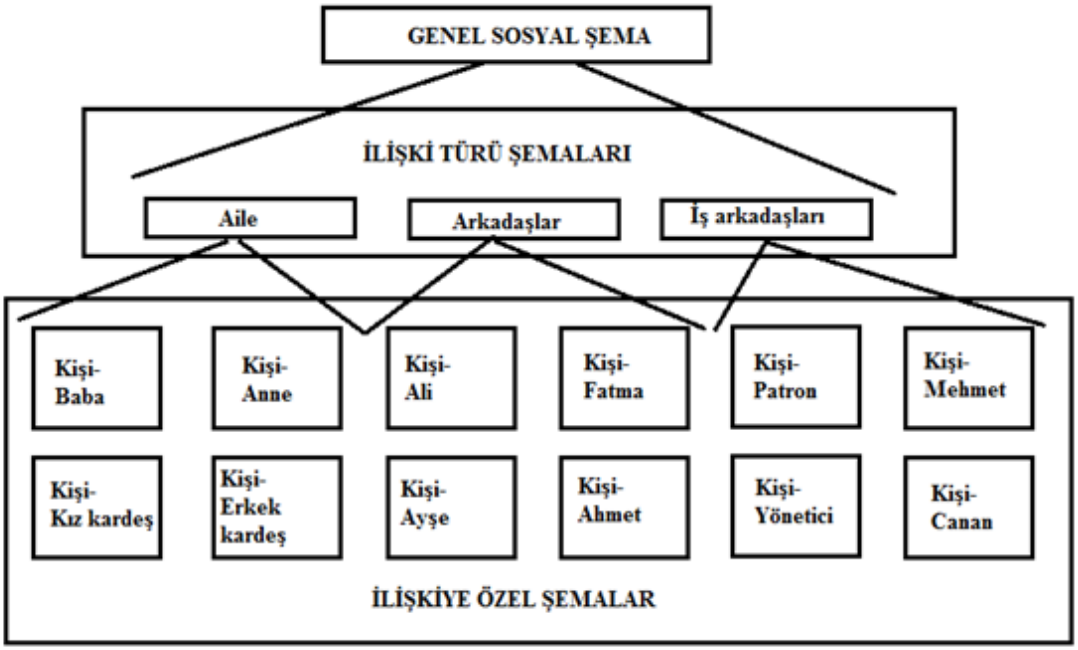

şekil 2 **Kişinin sosyal dünyaya ilişkin bilgilerinin üç farklı tür ilişkisine yönelik hiyerarşik örgütlenmesi**

İlişki şemalarını, hiyerarşik olarak yapılandırılmış şekilde önermekle, Fletcher'ın (1993) modeli Baldwin'in (1992) modelinde eksik olan iki şeyi gerçekleştirir. Birincisi, Fletcher'ın ilişkisel şemaları Baldwin'den daha dar olarak tanımlanmıştır. İkincisi, ilişkisel bilgiyi üç farklı genelleme ve uygulanabilirlik seviyesine yerleştirerek, Fletcher ayrıca ilişkisel bilginin belleğe nasıl depolandığına dair, bir ilişkinin içeriğinde edinilen bilgilerin diğer ilişkilere nasıl uygulanabileceğini

açıklayan hem ekonomik, hem de verimli bir model önermektedir (Koerner ve Fitzpatrick, 2002b, s. 77).

İlişki şemaları oluşumu, şemaların geliştiği ilişkilerdeki doğrudan deneyimleri ya da bu ilişkiler hakkında iletişim kurmayı içerir. Örneğin, insanlar, romantik ilişkileri hakkında kendi romantik ilişkileriyle ilgili deneyimleri temel alan romantik ilişkiler için bir şema geliştirebilir (örneğin, diğerlerini romantik ilişkilerde gözlemleyerek, bu tür ilişkileri başkalarıyla tartışarak veya medya temsilciliği yoluyla) ya da her ikisinin birleşiminden bir şema oluşturabilir. Şema geliştirme sürecinde, kişinin şeması daha karmaşık, daha soyut ve bellekte daha sıkı bir şekilde organize olacaktır (Fiske ve Taylor, 1991). İlişki şemaları söz konusu olduğunda, her tür ilişkide yapılan benzer deneyimler, genel bir sosyal şemanın parçası haline gelir. Yalnızca aynı türdeki ilişkilerde yapılan deneyimler, ilişki türü şemalarının bir parçası olur. Son olarak, yalnızca belirli bir ilişkide yapılan deneyimler, ilişkiye özgü şemaların bir parçası haline gelir. Aynı süreç, doğrudan deneyimden başka yollarla edinilen ilişkisel bilgiler için de geçerlidir. Tüm ilişkiler için geçerli olan sosyal bilgi, genel sosyal şemanın bir parçası haline gelir; aynı türdeki tüm ilişkiler için geçerli olan bilgi, ilişki türü şemasının bir parçası olur ve yalnızca belirli bir ilişki için geçerli olan bilgi, ilişkiye özgü şemanın parçası olur (Akt. Koerner ve Fitzpatrick, 2002b, s. 78).

Koerner ve Fitzpatrick'e (2002b, s. 79) göre, daha spesifik bir şema seviyesinde bulunan bilgi, daha soyut bir seviyede bulunan bilgiden farklıdır. Kullanıcılar, her zaman ilgili bilgilere ilişkin, ilişkiye özel şemalarına eriştikten sonra, hiyerarşik merdivenlerden yukarı doğru ilerler. Yani, bilgi ilişkiye özgü şemada mevcut değilse, kişi daha sonra ilişki türü şemasını araştırır. Şayet aranılan bilgi ilişki türü şemasında da mevcut değilse, kişiler genel olarak toplumsal şemaya başvuracaktır. Özellikle Pinker (1999), bu işlemin, belirli düzensiz fiillerin hafızasına ve düzenli fiil kurma kurallarına dayanan fiil formlarının üretimi için kullanıldığını göstermiştir. Yetişkin konuşmacılar tarafından yapılan gramer hatalarının analizine ve çocukların dil edinme sürecine dayanarak, Pinker (1991, 1999), kişilerin, fiillerin geçmiş zamanını oluştururken, her zaman, anılarını düzensiz formlar için araştırdığını gösteren etkileyici bir dizi kanıt toplamıştır. Ancak, o fiil için düzensiz formlar hafızadan alınmadığında, kişi daha genel hafızada saklanan gramer kurallarına dayalı fiil formunu üretir. Bu sonuca destek olan kanıtlardan bazıları, geleneksel olmayan düzensiz fiiller, nadiren

kullanıldıkları dil kullanıcılarının düzensiz formlarını ezberleyecek kadar sık duymalarına izin vermediği için zamanla, daha az kullanılan fiillerin düzenli hale gelmeleri gerçeğidir (Pinker, 1991, s. 18).

A. Aron ve E.N. Aron (1996), ilişki şemalarının kendi ve ötekilerle ilgili bilgileri içerdiği düşüncesini destekleyerek, yakın ilişkilerde partnerlerin ortağı hakkındaki bilgileri kendi hakkında bilgi olarak kodladığı ve çözdüğünü bulmuştur. Sonuç olarak, şeyleri değerlendirmek istediğinde, ortağının tercihlerini genellikle kendi tercihi olarak kullanır (karşılıklı olarak). Bu, sadece benliğin ve ötekinin aynı bilişsel şemada depolanmadığını, aynı zamanda bilgi işleminde eşit derecede erişilebilir olduğunu ve karar vermenin önyargıyı geçebileceğini göstermektedir (Akt. Koerner ve Fitzpatrick, 2002b, ss. 80–81).

Çıkarımlar ve değerlendirmelerle ilgili olarak, Murray, Holmes, MacDonald ve Ellsworth (1998, s. 1478) kişilerin kendi hakkındaki değerlendirmeleri, ortaklarının bakış açısı ve ilişkileri hakkındaki değerlendirmelerinin birbirine bağlı olduğunu ve bu değerlendirmeleri kendilerini geliştiren bir biçimde ayarladıklarını ifade etmiştir. Murray ve Holmes (1996, ss. 112–113), ilişki şemalarının sonuçlar üzerindeki etkisini de benzer şekilde göstererek, şu anda tatmin edici ilişkilerde olanların ortakları ve ortaklarının davranışları hakkında olumlu yönde algılara sahip olduğunu bulmuştur. Benzer bir anlamda Holmberg ve Veroff (1996, s. 348), insanların ortaklarına ve ilişkilerine ilişkin anılarının değişkenlik gösterdiğini ve ilişkilerinin mevcut durumundan etkilendiğini bulgulamıştır.

Vorauer ve Ross (1996) tarafından yapılan araştırmalar, bir ilişkinin mevcut durumunun, ortakların birbirleri ve ilişkileri ile ilgili bilgilendirme hedeflerini etkilediğini ve ayrıca ortakların bilgi arama davranışını etkilediğini ortaya koymuştur. Son olarak, Fletcher ve Thomas (1996) ilişki şemalarının davranışları doğrudan etkilediğini gösteren verileri sunmuştur. Özellikle, ilişkinin geçici kararlarının sözel davranışları etkilediğini, ancak ilişkinin geniş çaplı kararlarının sözsüz davranışları etkilediğini tespit etmişlerdir. Dolayısıyla, ilişkilerin zihinsel temsillerinin otomatik ve kontrollü bilişsel süreçler ve davranış üzerinde önemli bir etkisi olduğunu gösteren güçlü kanıtlar elde edilmiştir (Akt. Koerner ve Fitzpatrick, 2002b, s. 81).

Aile iletişim şemalarının boyutlarını anlamaya yönelik olarak iki araştırma yapılmıştır. Birincisi, Fitzpatrick ve arkadaşlarının evlilik şeması hakkındaki

çalışmalarıdır (Fitzpatrick, 1990) ve ikincisi Ritchie'nin (1991) ebeveyn-çocuk iletişimi üzerine çalışmasıdır. Koerner ve Fitzpatrick (2002) "Aile İletişim Teorisi Üzerine" ("Toward A Theory of Family Communicationa") adlı ortak makalede, Baldwin'in genel ilişki şemaları teorisine dayanan, bir aile iletişim modeli geliştirmiş ve iletişim davranışının büyük oranda aile ilişki şemaları tarafından belirlenen bilişsel süreçlerin sonucu olduğunu ifade etmişlerdir. Buna göre, ailevi ilişkilerin nasıl algılandığı ve bunlara yönelik nasıl davranışlar ortaya konulduğu, aile ilişki şemalarına bağlıdır ve aileye ilişkin şemaların oluşumu da ailedeki etkileşimlerle doğrudan ilişkilidir. Aile ilişki şemaları, genel modelde tanımlanan ilişki türü şemalarıdır. Diğer bir deyişle, bireylerin ilişkileri ve kişilerarası davranışları ile ilgili bilgileri işlemek için kullandıkları ilişkisel bilginin hiyerarşik bir organizasyonunun bir parçasıdır (Şekil 2. Koerner ve Fitzpatrick, 2002, s. 83). Bir aile ilişki şemasındaki bilgi, aile içinde ve diğer toplumsallaşma faktörlerinde doğrudan deneyimlere dayanır ve bir kişinin aile üyeleri ile olan tüm ilişkileri için geçerlidir. Aile ilişki şemasındaki inançlar, en azından samimiyet, kişilik, sevgi, dış faktörler, diyalog ve uyum yönelimi hakkındaki inançları içerir.

Evlilik iletişiminde olduğu gibi, ebeveyn-çocuk iletişiminin bireysel algılamaları, altta yatan şema göstergeleri olarak kabul edilebilir (Meadowcroft ve Fitzpatrick, 1988). Daha spesifik olarak, aile iletişim kalıpları aile içi iletişimin iç çalışma modelleri olarak hizmet eder. Çocuklar, aile üyelerinin sözlü ve sözsüz davranışlarını ve diğer aile üyelerinin davranışlarını aile iletişim şemalarına dayalı olarak nasıl yorumlayacaklarını öğrenirler.

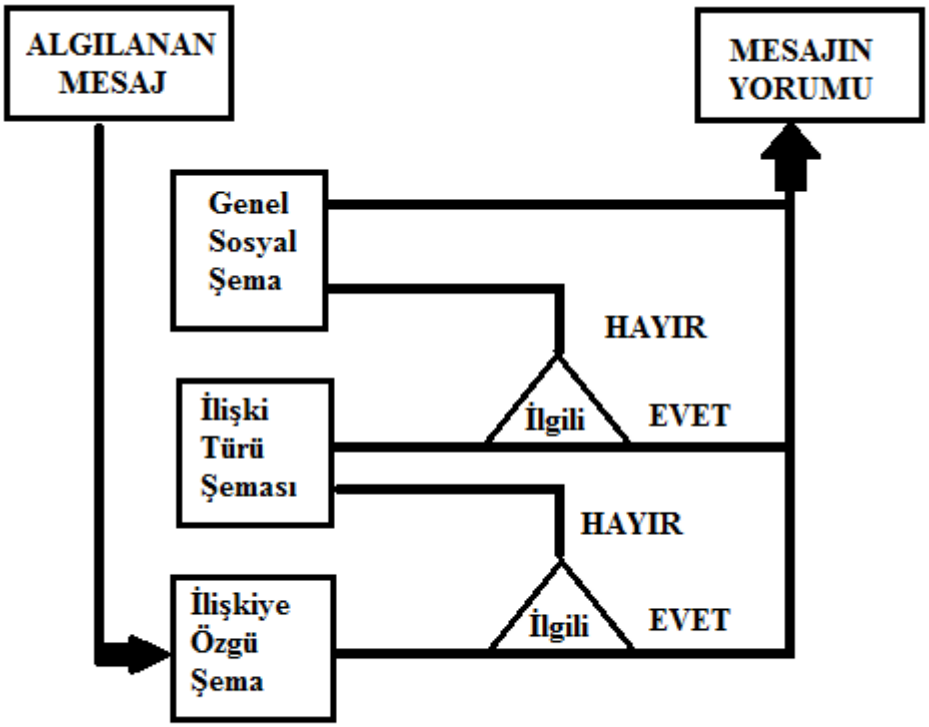

Şekil 3 Bir Mesajın Yorumu İçindeki Farklı İlişkisel Şemalardan, İlişkisel Bilgiye Erişme Süreci.

Aile ilişki şemaları öznelerarasılığı ifade eder. İlişki türü şemaları, aynı türdeki ilişkide tekrarlanan deneyimler üzerine kurulduğundan, aile ilişki şemaları, aile üyelerinin çoğunun veya hepsinin katıldığı etkileşimlerde oluşan aile üyeleri tarafından tekrarlanan deneyimler üzerine kuruludur. Tüm aile üyeleri için aile ilişki şemalarının deneyimsel temelleri aynı değilse de, çok benzerdir. Ayrıca, aile ilişki şemalarını belirleyen diğer toplumsallaşma etkilerinin birçoğu da paylaşılır. Aile içinde birlikte tüketilen medyatik açıklamalar ve paylaşılan aile hikâyesi veya tartışılan aile gelenekleri dâhil olmak üzere, aileler birlikte birçok sosyal faktörü yaşarlar. Yani, aile üyeleri, aile ilişki şemalarını belirleyen deneyimsel tabanı ve sosyal faktörleri paylaştığından, ortak öznelliklere sahiptir (Koerner ve Fitzpatrick, 2002b, s. 84).

Aile üyeleri, aile ilişki şemalarının geliştirilmesine ilişkin olarak, sadece toplumsallaşma aracılarının yarattığı etkilerin pasif alıcıları değildir (Reiss, 1981). Aksine, kendilerini tanımlamakta ve birbirleriyle olan ilişkilerini ve etkileşimlerini bildirme noktasında aktif konumdadırlar. Aslında, aile iletişiminin ana işlevlerinden birinin aile bireylerinin kendilerini bir aile olarak tanımlamaları ve sahip oldukları ilişkileri birbirleriyle müzakere etmesi olduğu söylenebilir. Ebeveynler, çocukları aile

bağlamında nasıl davranacakları konusunda sürekli olarak eğitir ve diğerlerine onların tepkileri ve davranışları hakkında önemli geribildirimler verir. Öte yandan, çocuklar ebeveynlerinin davranışlarına tepki göstererek, talimatlarını sorgular ve ebeveynlerin kuralları ile kendi davranışları arasındaki uyuşmazlıkların yanı sıra ebeveynlerin çocuklarının eğitimindeki tutarsızlıklarına da dikkat çeker. Bu etkileşimler sadece çocukların özdenetim kabiliyetlerini geliştirmelerine hizmet etmez, aynı zamanda onları ebeveyn-çocuk, etkileşimlerini ve ilişkilerini yöneten kuralların ve normların çoğunu diğer birçok sosyal ilişkinin büyük ölçüde konuşulmadığı şekilde kabul etmelerini, tartışmalarını ve yeniden görüşmelerini sağlamaya da zorlar. Yani, aile ilişkileri şemaları açıkça aile etkileşiminin sonuçlarıdır (Akt. Koerner ve Fitzpatrick, 2002b, s. 89).

Ebeveyn-çocuk iletişiminin bireysel algılamalarının altında yatan ana unsurunda şema göstergeleri olduğu kabul edilmektedir (Meadowcroft ve Fitzpatrick, 1988). Daha spesifik olarak, aile iletişim kalıpları aile içi iletişimin iç çalışma modelleri olarak hizmet eder. Çocuklar, ebeveynlerinin ve diğer aile üyelerinin sözlü ve sözsüz davranışlarını aile iletişim şemalarına dayalı olarak nasıl yorumlayacaklarını öğrenirler. Ailelerde iletişim için paylaşılan bir şemanın olmaması aynı zamanda çevrenin paylaşılmayan önemli bir yönünü de temsil edebilir. Aile iletişim şeması paylaşmayan ailelerin üyeleri aynı zamanda aile yaşamının diğer boyutlarını diğer aile üyelerinden farklı olarak algılayabilirler. Başka bir ifadeyle, farklı aile iletişim şeması olan bireylerin, aile yapısı ve kural uygulamalarını, aile katılımı veya bütünlüğünü aynı şekilde görme olasılığı düşüktür. Ayrıca, çocuklar ebeveynlerin evlilik ile ilgili tutumları konusunda hemfikir olmayacaktır. Bunun da ötesinde, bir iletişim şemasını paylaşan ebeveynler ve çocuklar bir ailede bulunması gereken paylaşım, gelenekçilik ve çatışmayı önleme düzeyini kabul ederler (Fitzpatrick ve Ritchie, 1994, s. 278).

Fitzpatrick ve Ritchie (1994, ss. 297–298) yapmış oldukları çalışmada aile üyelerinin aynı iletişim şemasını paylaştıklarında aile yaşamının bir dizi başka boyutunda da anlaşma sağladıklarını bulmuştur. Bir aile iletişim şemasını paylaşan ailelerde, ebeveyn ve çocuk tarafından yapılan aile yapısı değerlendirmeleri arasındaki bağıntıların boyutu ve bağlanma düzeyi, iletişim şemasının paylaşımının olmadığı ailelere göre anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Benzer şekilde, bir aile iletişim ortamını paylaşan ailelerde yetişen çocuklar, gelecekteki evliliklerinde ebeveynlerinin

evliliklerinde sergiledikleri paylaşımı, gelenekçiliği ve çatışma önlemeyi aynı düzeyde istemektedir.

I.3. ÇİFT BAĞ (DOUBLE BİND) İLETİŞİM

Mental Araştırma Enstitüsü'nün (Mental Research Institute) muhtemelen en önemli başarılarından birisi, şizofreninin etiyolojisinin ortaya konulmasına yönelik olarak geliştirmiş olduğu "*Çift Bağ Teorisidir*" (Bateson, Jackson, Haley ve Weakland, 1956). Bu çalışmada, iletişim sorunlarının ruhsal hastalık üretiminde önemli bir faktör olduğu öne sürülmüştür. Arieti (1974, s. 247) şizofreninin, kurbanın psiko-fiziksel bir varlık olarak içinde kök salmış nedenlere bağlı intrapsişik bir hastalık olduğu düşüncesini dile getirirken, buna karşılık Bateson vd. (1956, Akt. Arieti, 1974. s. 244) en azından bazı durumlarda şizofreninin ailede işlevsiz etkileşim ve iletişim süreçlerinin sonucu olabileceğini önererek geleneksel görünümü kırmıştır.

Bateson, Jackson, Haley ve Weakland (1963, s. 154), çift bağ hipotezini başlangıçta, şizofreninin etiyolojisini açıklamaya yönelik bir iletişim modeli olarak öne sürmüş olmasına rağmen, çeşitli araştırmalarda çift bağ iletişim kalıbının, suça bulaşma ve bağımlılık (Coodley, 1961; Ferreıra, 1960), otizm (King, 1975) ve nevroz (Haley, 1963) gibi çeşitli çocukluk dönemi psikolojik rahatsızlıklarına doğrudan neden olduğu veya katkıda bulunduğu belirtilmiştir. Bateson vd.ne göre, "*şizofrenide çift bağ, etiyolojiyi açıklamak için gerekli ancak yetersiz bir koşuldur ve diğer taraftan şizofrenik iletişimin değişmeyen bir yan ürünüdür*" (Bateson vd., 1963, s. 157). Bu araştırmacılar şizofrenlerin, sürekli, tehditkâr, paradoksal "çift bağ" iletişim atmosferinde yetişmeyi gerektiren bir geçmişleri olduğunu öne sürmüşlerdir. Çift bağ iletişimindeki mesaj çocuğun cevap vermesini gerektirir, ancak ince farkları görme ve cevap verme, mesajın en az bir yönüyle çelişmektedir. Aynı zamanda mesajı gönderen kişi (özellikle de anne) çocuk için, görmezden gelemeyeceği çok önemli bir konumdadır. Bundan dolayı çocuk, çözülmesi mümkün olmayan bir durumla karşılaşarak yanlış ve uygun olmayan tepkiler vermeyi öğrenmeye başlar. Bateson vd. bu öğrenmenin, şizofreni psikopatolojisinin ayrılmaz bir parçası olarak düşünülen, düşünce ve iletişim eksikliğinin gelişmesine katkıda bulunduğuna inanıyorlardı. Böylece, çift bağ hipotezi, çocukluk şizofrenisinde belli iletişim kalıplarına özel belirti özelliği atfeder. Önemli bir sonuç da, çocukların bu

tür iletişimlerden, ergen ve yetişkinlerden çok daha fazla olumsuz etkilenmesidir. Son dönemlerde yapılan araştırmalardan bazıları, aile içi çift bağ iletişimin bir çocuğun davranışsal problemin nedeni değil sonucu olduğunu ifade ederken (Bugental, Love, Kaswan ve April, 1971; Smith, 1976), diğerleri duygusal rahatsızlığın belirtileri ile diğer aile üyeleri arasında devam eden karşılıklı çift bağdan oluşan bir durum olduğunu belirterek açıklamayı genişletmiştir (Guerin,1976).

Çeşitli psikolojik problem belirtisi gösteren çocukların, niteliksel olarak farklı ebeveyn-çocuk etkileşim türlerine kardeşlerinden çok daha fazla maruz kaldığı fikri önemli ölçüde destek bulmaktadır (Bateson, 1960; Lu, 1961). Vogel ve Bell (1960) aile içinde çocuklardan birinin günah keçisi rolüne itildiği ve kardeşlerinde hiçbir patolojik belirti ortaya çıkmazken, günah keçisi ilan edilen çocukta, duygusal açıdan rahatsızlıklar oluştuğunu ve patolojik birtakım sonuçlar ortaya çıktığını ifade etmişlerdir. Lidz, Fleck, Alanen ve Cornelison (1963) ailede çocuklardan birinde psikolojik sorunlara ilişkin birtakım belirtilerin ortaya çıkması buna karşın diğer kardeşlerde bu tür belirtilerin ortaya çıkmamasından sorumlu olduğunu düşündükleri birkaç aile üstü faktör tespit etmişlerdir. Bununla birlikte, çift bağ olgusunun ailenin farklı üyelerini nasıl içerdiğini ve farklı etki düzeylerini gösteren sistematik bir çalışma yapılmamıştır.

Bateson, Jackson, Haley ve Weakland (1956, ss. 253–254) çift bağ iletişim sürecini şöyle tanımlar: 1) Dinleyiciyi kaçınma durumuna sokan birincil negatif bağlantı; 2) Aynı zamanda, birinci karar ile çakışan, sözlü veya üst-dilsel (meta lengüistik) bir iletişim biçiminde olabilecek ikinci bir karar; 3) Bireyin durumdan kaçınmasını amaçlayan üçüncü dereceden bir açıklama. Araştırmacılar son açıklamanın gereksiz olduğuna inanıyorlar çünkü ilk iki ifadede yer alan ve bireyin "varlığını sürdürmesine" yönelik esas tehdit, bireyin bu duruma ayırımcılık yapmasını ve iletişimde bulunana kadar durumu terk etmesini engeller. Bu, bir iletişim formu içinde gerçekleştiğinde: 1) Duygusal yoğunluk ve önemli bir ilişki, bir kişinin diğer bir kişiden alınan mesajı açıkça ayırt edebilmesi ve sınıflandırması zorunlu olduğunda ve 2) İleti alıcısının, gelen bilgileri netleştirmek için mesajlar veremeyeceği veya meta-iletişimsel bir geri bildirimde bulunamadığı bir ilişkide ortaya çıkıyorsa, Bateson vd. "çift bağ" olarak adlandırdıkları durumun oluştuğunu ifade etmişlerdir.

Bağ, gelen mesajın bazı yönlerine dayanan herhangi bir ayırımcılık ve sınıflamanın kaçınılmaz olarak ceza üreteceğine işaret eder çünkü ince farkları tamamen doğru şekilde görmek mümkün değildir. Sonuç olarak, birey ceza gerektirmeyen bazı girişimlerde bulunmak için, gelen mesajın en az bir yönünü yanlış yorumlamaya zorlanır. Weakland ve Fry (1962) bir çift bağ iletişim örneği olarak, bir annenin hastaneye kaldırılmış şizofreni oğlu için gönderdiği bir mektuptan söz eder: "*Ve sigara alışkanlığının senden daha güçlü olmasına izin verme. Bazen bu alışkanlıklar bunu yapmanın bir yolunu bulur. Bir fırsatını bulduğumda sana bir karton sigara vereceğim. Ancak çok fazla sigara içmek kötü bir iştir*" (s. 612). Birinci negatif ihtiyati karar "*sigara içmeyin*" hemen ikinci bir ihtiyati karar "*sigara iç*" ile çelişkilidir. Mesajın alıcısı, mesajın bir yönüyle çelişmeden, mesajı açıkça ayırt edemez veya sınıflandıramaz ve cevaplayamaz.

Bateson vd. (1956), Meissner (1964) ve Weakland ile Fry (1962), bir mesajın bağ oluşturmasının önemli bir koşulunun, alıcının ikilem (meta-iletişim) bilgisini ifade edememesi ve dolayısıyla çelişkiyi netleştirememesi olduğunu öne sürmüşlerdir. Yanıt vermedeki zorluğun, ilişkide bulunan bireyler arasındaki yoğun ilişkiyle ve doğrudan sözel ifadelerin reddedilebileceği böylece de duygusal bağların yok olabileceği korkusuyla ilgili olabileceğini belirtmişlerdir. Bu teorik formülasyona dayanarak, çeşitli psikolojik belirtiler gösteren çocuklar, kaçınma veya çekilme manevralarını kullanarak (Olson, 1972; Sluzki, Beavin, Tarnopolsky ve Veron, 1967) ve çelişkili mesajlar yaratarak kendileri için önemli olan diğerlerinden gelen çelişkili iletişimlere tepki verirler (Meissner, 1964). Özünde, çocuğun ilişkisinin bozulmaması, ilişkinin devamı için gösterdiği çabaya katkıda bulunur.

Kişilerarası ilişkinin veya ilişkilerin doğası çift bağlamlı formülasyon için önemlidir (Watzlawick, Beavin ve Jackson, 1967; Weakland, 1960). Bateson vd. (1956) bu noktayı açıkça belirtmese de, ilişkinin yoğunluğu hem çelişkili iletişime hem de ilişkiye olan bağımlılık hissine katkıda bulunur. Bu yoğun duygusallık, çatışan iletişimin oluşmasına neden olur ve bu da duygusallığın sürdürüldüğü bir döngünün varlığı anlamına gelir. Bu döngünün, özellikle aile içi ilişkilerde belirginleştiği ima edilir.

İlişkiye yönelik bir diğer önemli konu da, kişilerarası mesafedir. Yakınlık/mesafe sürekliliğine yönelik aşırılıklar, aile içindeki problemli ilişkilerle

ilgilidir (Henry, 1965). Özellikle Bowen (1976, s. 87) bir aile üyesinin duygusal bir kesintiye uğramasının (aşırı bir psikolojik yalıtım ve/veya fiziksel uzaklıkla ortaya çıkan) çözülmemiş duygusal bağların göstergesi olduğunu ve bu durumda açıkça semiyotik bir ilişkinin varlığının söz konusu olduğunu ileri sürmüştür. Minuchin (1974, ss. 60–70) sırasıyla aşırı iç içe geçme ve uzak olma olarak adlandırılan aşırı ve yetersiz bağlanmanın uyumsuz özelliklerini ifade etmiştir. Dolayısıyla, teoriye dayalı olarak aile ilişkilerinde aşırı yakınlık ya da aşırı mesafe aile üyeleri arasında olağanüstü duygusallık belirtme eğiliminde olunan bir tabloyu göstermektedir.

Kişinin doğru tanımlama ve konuşma içeriğinde ifade edilen duygulara duyarlı olması ve konuşmaya eşlik eden meta-iletişim, kuşkusuz birbirini anlamada insanlara yardım eder ve böylece daha başarılı bir toplumsal uyum sağlanır. Duygusal mesajlardaki meta-iletişimsel ipuçlarının çarpıtılması veya kullanılmaması ve tanımlanamaması açıkça bazı kararsız davranışlara yol açabilir. Bunun tersi de mümkündür: Bir kişinin kişilerarası iletişimi düzenlemesindeki ciddi bir rahatsızlık, duygusal bir mesajda çeşitli ipuçlarını ayırt etme ve kullanma kabiliyetini etkileyebilir. Dollard ve Miller (1950), sözcüklerin belirli bir ipucu türü olduğunu ve bu ipuçlarının düzenli bir şekilde öğrenildiğini ve böylece tüm iletişim ve sosyal ilişkilerin temeli haline geldiğini belirtmişlerdir. "*Düzgün anlatımın belirli minimum standartlardaki eğitimle birlikte bariz mantıksal çelişkileri ve saçmalıkları saptamak ve ortadan kaldırmaya yönelik olarak büyük bir etkisi vardır*" (Dollard ve Miller, 1950, s. 120). Bu ayırımları yapabilme yeteneği, normal gelişimin temel ve önemli bir parçası olarak görülebilir. Normalde uygun tepkilere yol açan bu ayırımları yapmayı öğrenme süreci, çift bağ iletişimin varlığında çatışma durumuna dönüşür.

Dollard ve Miller (1950) tarafından çatışmadan kaçınma yaklaşımı olarak tanımlanan daha genel çatışma durumunun, çift bağ hipotezinin özel bir örneği olarak görülmesi mümkündür. Çift bağ durumunda birey daha sonra ortaya koyacağı davranışlara dayanak oluşturacak bir karar vermelidir. "*Yanlış*" karar cezaya yol açar ve belirgin "*doğru*" bir karar yoktur. Dollard ve Miller'ın paradigmasına göre, bu duruma yakalanan kişi ne karara rahatlıkla yaklaşabilir ne de karardan kaçınabilir. Her ne kadar girişimde bulunmaya yönelik güçlü bir motivasyon olsa da (yani bir karar ve cevap vermek) bu girişimi önlemeye yönelik de güçlü bir motivasyon vardır (yani kaçınılmaz olarak "yanlış" olacağı için cezalandırılmaktan rahatsızlık duyar). Birey, orta noktada,

çok çelişkili ve rahatsız edici bir duruma yakalanır. Bu rahatsızlık, durgunluğu kırmak için bir şey yapmayı gerektirir ve bu da kişinin kendisini cezalandırmasına yol açar. Bateson vd. muhtemelen, çift bağ mesajın bölümlerinin algısal çarpıklığını, çatışma durumunun bireysel geçici çözümü olarak görmektedirler.

I.4. META İLETİŞİM

Watzlawick ve Palo Alto Okulu araştırmacılarının bakış açısı, bir sosyal bağlamda gözlenen davranışların atomistik değil, etkileşimsel olduğunu göstermiştir. İnsan davranışlarına ilişkin paralel bir açıklama Von Bertalanffy (1968) tarafından ayrıntılı şekilde ortaya konulmuştur. Hem Watzlawick hem de Von Bertalanffy, eski mekanistik görüşe göre, fizikselin yanı sıra tüm sosyal olguların da rasgele bir şekilde hareket eden atomların sonucu olarak görülebildiğini belirtir. Hem etkileşimsel hem de sistem yaklaşımına göre, insanlar örgütlenmiş kalıplar aracılığıyla faaliyet göstermektedir. Hem sistem teorisyenleri hem de Palo Alto Okulu teorisyenleri örgütle, parça ve süreçlerin sırasıyla, parçalar arası çok değişkenli etkileşimlerle ilgili ilkeleri ve yasaları bulmaya çalışmışlardır. Sibernetik süreçler hem Watzlawick hem de Von Bertalanffy için önemliydi. Palo Alto araştırmacıları, aileyi toplumsal bir sistem olarak incelemekle beraber onların fazlalık yönlerini, etkileşimde tekrarlayan kalıplarını bulmaya çalışmıştır. Aileyi işlevsel ve işlevsel olmayan bir şekilde stabilize eden homoztaz gibi faktörler Satir (1967), Haley ve Hoffman (1968) tarafından araştırılmıştır.

İletişimde özellikle de meta iletişimde, kişisel anlamların, insan etkileşimleri boyunca sürekli şekillendirilerek ve dönüştürülerek ortaya çıkan içselleştirme/dışlama süreçlerinin dinamiklerinde önemli bir rol oynadığını anlıyoruz. Burada önemli bir varsayım, anlam yapılarının duygusal göstergebilim süreçlerinin ve kültürel olarak örgütlenmiş bağlamlarda var olan toplumsal önerilerin egemen etkisi altında gerçekleşmesidir. Bu tür bir varsayım, insan gelişiminde yer alan süreçleri anlamak için, ontolojinin yanında çoklu ve bütünleşik form ve boyutlarda ortaya çıkan temellerden oluşmaktadır.

Bateson'ın iletişim modelinin merkezinde yer alan meta-iletişim kavramı ilk olarak 1951 (s. 209) yılında Bateson tarafından "*iletişim üzerine iletişim*" olarak

tanımlanmıştır. Daha önceleri sözsüz iletişimin bir parçası olarak araştırılmış olan meta-iletişimsel süreçlerin ilişkisel boyutu son zamanlarda çocuk gelişimi alanında özel bir rol olarak kabul edilmiştir. Watzlawick, Beavin ve Jackson (1967) tarafından klinik uygulamalarında sözel olmayan ilişkisel iletişimi ifade etmek için kullanılan meta-iletişim terimi, aynı zamanda Bateson (2000) tarafından yapılan çalışmalarda, paylaşılan etkileşim çerçevelerini oluşturmada meta-iletişimsel sinyallerin nasıl kullanıldığını ortaya koymak amacıyla da kullanılmıştır.

Meta iletişim yapısının geliştirilmesi, iletişim bilimleri alanında gerçekleşmekle birlikte (Leeds-Hurwitz, 1989, 1995), aile etkileşimleri (Pontecorvo ve Fasulo, 1999), çocuk-çocuk etkileşimleri ve ilişkileri üzerine (Stambak ve Sinclair, 1993) ilgi çekici araştırmalara da ilham vermiştir. İlk vurgu sözsüz iletişim araştırmaları üzerine yapılmış olsa da, daha sonra ilişkisel meta iletişimin sözel ve sözsüz ifadelerini kapsayacak şekilde, meta iletişim süreçlerinin analizini genişletmek için teorik ve metodolojik çabalarla değiştirilmiştir. Bu özellikle gelişim psikolojisi alanında (Branco, 1998, 2002; Fogel ve Branco, 1997) ve iletişim çalışmalarında (Leeds-Hurwitz, 1995) gerçekleştirilmiştir.

Meta-iletişim terimi zorunlu olarak "*iletişimle ilgili iletişim*" anlamına gelmektedir. Ancak, iletişimle ilgili her türlü iletişim özellikle psikolojik araştırmalar bağlamında ilginç değildir. Meta-iletişim etiketi altında en az üç ana alt kategori vardır: a) Dil-bilimsel çalışmaların bir konusu veya alanı olarak meta-iletişim; b) İletişime katılanları, aldıkları mesajı, sözlü ve/veya sözsüz iletişim içeriğinin göstergeleri veya belirteçleri karşısında farklı, sıra dışı, ince veya hemen görünmeyen yönleriyle yorumlamaya yönlendirmek için bir araç olarak kullanılan meta iletişim; c) İlişkisel meta iletişim, diğer bir deyişle, ortakların etkileşimlerinin veya kişisel ilişkilerinin kalitesiyle ilgili herhangi bir konuda iletişim. Bu son tür, meta iletişim konuyla ilgili literatürde geleneksel olarak atıfta bulunulan meta iletişim türü olarak görülür (Bateson vd.1956).

"İletişimle ilgili iletişim" olarak tanımlanan meta iletişim kavramı, insan gelişiminde çeşitli bağlamlarda iletişimsel süreçlere uygulanmıştır. Kavram ilk olarak Bateson'ın (1951, s. 209) antropolojik çalışmalarında ve Watzlawick, Beavin ve Jackson'ın (1967) klinik çalışmalarında ortaya çıkmıştır. Meta iletişim, "*yönlendirilen*"

iletişimden daha üst düzeyde soyutlama gerektiren "*yönlendiren*" iletişimle ilgili olan iletişimi tanımlar (Mitchell, 1991, s. 84).

Çift bağ durumunun önlenmesi veya çözülmesinin birinci yolu literatürde meta iletişim olarak tanımlanmıştır. Çift bağın herhangi bir ilişkide ortaya çıkabileceği açıktır, ancak bu tür iletişimin frekansı bazı ailelerde o kadar yüksektir ki, kişiler tüm iletişimlere çift bağ gibi tepki vermeye başlarlar. Bu tarz bir ilişki öğrenildikten sonra, diğer etkileşim türlerinin ayırımcılığı bozulur ve kişi şizofreni görünümünde hareket edebilir. Bu süreç oluşabilirken, tüm çift bağ durumların aslında bağlayıcı veya zorunlu olarak patolojik olduğu varsayılmamalıdır.

Aşağıdaki durumda meta-iletişimin bir açıklaması gösterilmektedir. Geçmiş kurallara göre oyun oynayan iki kişiyi ve kuralların başlangıçta açıkken zaman içinde örtülü hale geldiğini düşünün. Oyun sırasında kişilerden birisi bu kuralları ihlal edip oynamayı bırakır ve sorunu tartışmaya başlar. Oyunun kuralları ile ilgili bu tartışma gerçek oyundan farklı bir soyutlama düzeyindedir. Oyun kurallarının ihlal edilmesi oyunu örtük hale getirir, bu durumda uyuşmazlığı belirtmek ve kuralları tekrar açık hale getirmek gerekir. Kuralların tekrar teyit edilmesi, oyunun oynanmasında kullanılan iletişimden farklı bir tartışma türüdür. Şimdi yapılan tartışma oyun sürecini ve kurallarını içerir. Oyun sırasında yapılan tartışmayı bir tür iletişim olarak göz önüne alırsak, bu iletişim tartışması meta-iletişim olarak adlandırılabilir. Meta-iletişim kurarak mesajlarını iletmek suretiyle bu iki kişi anlaşmazlıklarını çözmeyi başarırlar. Bu, oyun kurallarının farklı tanımlamalarına sahip olduklarını öğrenerek veya başka yollarla yapılabilir. Önemli olan, oyun sırasında ortaya çıkan çatışma hakkında meta-iletişim kurabildiklerini ve problemleri çözdüklerini görmeleridir. Aynı modeli kullanarak, potansiyel bir çift bağ durumunun nasıl engellenebileceğini anlamamıza katkı sağlar.

Orijinal çift bağ makalesinde Bateson (1956, s. 259), hastanede yatmış bir şizofrenin annesi tarafından ziyaret edildiği bir durumu açıklamaktadır. "*Hasta annesini kucaklamaya çalışırken gerilir ve ondan uzaklaşarak 'Artık beni sevmiyor musun?' diye sorar. Sözlü düzeyde sevgi ima ediliyordu; fakat sözlü olmayan düzeyde bir reddediş söz konusuydu. Bağımlı ilişki yüzünden, yarattığı çift bağlı duruma sözlü olarak cevap veremedi. Örtülü olarak hissettiğini şeyleri (yani meta-iletişim) açıkça söyleyemediğinden, çift bağlanma durumuyla sıkışıp kaldı.*"

Genel olarak, bir kişinin yakın ve bağımlı bir ilişkiye sahip olduğu biriyle çift bağ iletişim geliştiğinde, oluşan mesaja cevap vermesi daha zordur. Bunun nedeni, ilişkinin önemi dolayısıyla, meta-iletişimin bu ilişkiyi yok etme veya zarar verme ihtimalidir. Meissner (1964, s. 10) bağımlılık ilişkisi içindeki birinin, çift bağ bir mesajla karşı karşıya kaldığında yaşadığı ikilemi açıklamıştır. Duygusal olarak, mesajın açıklığa kavuşturulması için iletişim kurma ihtiyacı ile ilişkiyi korumak için iletişimin açıklığa kavuşturulmasını önleme ihtiyacı arasında durur. Kişi ikilemini, iletişimi maskeleyerek çözer, böylece reddedici bir yanıt olasılığını azaltır. Bu manevra, diğerinden net bir olumlu tepki olasılığını azaltır. Belirli bir ilişki ile en çok ilgilenenler, onu değiştirmeyi istemekle birlikte ilişkiyi olduğu gibi korumak için her türlü davranışı sergilemekte, hatta bu konuda kendi algılarını değiştirmektedir. Paradoksal olarak, çift bağ iletilerin oluştuğu ilişki ne kadar bağımlıysa, ilişkiyi değiştirme veya kaybetme olasılığı nedeniyle bu iletileri açıklığa kavuşturmaya direnç de o kadar fazladır.

Çelişen ifadelerle meta-iletişim kurmaktan çok, çift bağ olabilecek bir duruma yanıt vermenin başka yolları vardır. Sluzki vd. (1967, ss. 501–502) katılımcının çift bağı önlemek için kullanabileceği dört yaklaşımı açıklamıştır: Kişi uyuşmayan mesajlar hakkında yorum yapmanın yanı sıra; fiziksel olarak veya sessizlik şeklinde geriye çekilebilir; mesajın sadece bir bölümünü kabul edebilir; mesajı sözel bir ifade veya semtomatik davranışla diskalifiye edebilir. Weakland ve Fry de (1962, s. 616) çift bağdan kaçınmanın benzer yollarını ifade eder: Uyuşmazlık üzerine yorum yapma, yanıt olarak ikili bir mesaj verme veya mesaj hakkında mizahi bir ifade kullanma. Ayrıca Weakland, bu tür yanıtların yararlı olabileceğini kanıtlamasına rağmen, gönderenin herhangi bir yanıtı gizleme, reddetme veya engelleme yoluyla sıklıkla karşı koyduğunu bildirmiştir. Bu durum temelde, iletişimin açıklığa kavuşturulma olanağını en aza indirir. Bu nedenle alıcı, kendi algılarına güvenmeyi daha az hissetmeye başlar ve aldığı mesajları ayırt etmekte güçlük çekebilir. Bu nedenle, dünyası giderek daha karmaşık ve kafa karıştırıcı bir hal alabilir ve çeşitli deneyimleri bastırmaya ve kendi dünyasına çekilmeye başlayabilir. Bu, kısmen çift bağ ile şizofreni arasındaki bağlantı için verilen açıklamadır.

Bateson'ın (1951) insan mesajlarının karmaşıklığına ilişkin ilk tanımları elektrik mühendisi Warren S. McCulloch'ın (1970) çalışmalarına dayanmaktadır. McCulloch için iletilen her mesaj, aynı anda önceki olaylar hakkında bir bildiri ya da

rapor ve sonraki olaylar için bir komut ya da uyarı oluşturur. Bateson A kişisinin sözlerinin bu iki yönü de içerdiğini ileri sürer: Bu sözler A'nın algısı veya bilgisi hakkında B'ye bilgi verir ve B'nin daha ileri eylemleri için bir "neden veya temel" sağlar. Buna göre, kendinin varlığı ve insanların gösterdiği karşılıklı farkındalık ile ortaya çıkan "tamamen yeni iletişim düzenini" tanımlamak için "meta-iletişim" kavramını kullandı (1951b, s. 209). Meta iletişim *"iletişimle ilgili iletişim olarak tanımlanmış ve a) kodlamaya ilişkin ve b) iletişimciler arasındaki ilişkiyle ilgili tüm değiştirilmiş ipuçları ve önermeleri"* kapsamıştır. Bateson doğrudan doğruya bu iki tür meta-iletişimin, açıkça ayırt edilemediğini belirtmiştir. Kodlamanın düzenlenmesi ile ilgili önerme, çoğunlukla örtük veya açıkça, ilişki ile ilgili önermelerden oluşmaktadır ve ilişkinin tüm göstergelerini kodlamayı gerektirir.

Kodlanmış davranışların daha fazla incelenmesi, meta-iletişimin çok karışık ve refleksif olduğunu ortaya koymaktadır. Bateson, belirli bir kodlamadaki ifadelerin, kodlama sistemini örtük olarak teyit ettiğini, böylece varlığı ve ilkeleri hakkında meta-iletişim yapıldığını gözlemlemiştir (1951). Kültürel değerler üzerindeki soyut önermeler eylemler aracılığıyla ve varoluşlarını ve uygunluklarını ima edip pekiştiren iletişimler aracılığıyla meta düzeyde iletilir. Dolayısıyla davranışlarını incelerken bir kişinin değerlerini ve kodlama sistemlerini ayırmak yanlıştır. Kişinin vermiş olduğu mesajlar karakterini, öğrenilen öğrenme alışkanlıklarını ve iletişim kurma şeklini yansıtır. Bütün davranışlar kendinden referanslıdır. Bateson bu bağlamda meta-iletişimin genel gruplarının "kodlama önermeleri", "karakter oluşumu" ve "kültürel sisteme hâkim olan insan ilişkileri" olduğunu gözlemlemiştir (1951a, s. 222).

Bateson (1972) makalesinde mesajların "boyutunu", "belirtici/ima edici düzey" olarak isimlendirmiştir. Soyutlamanın "belirtici/ima edici" olandan farklı düzeylerini tartışan Bateson, mesajların kodlanmasının iki açıklamasını verir. İlkine "meta dilbilimsel" adını verir ve "*bu daha soyut düzeyler dizisi veya kümesi söylemin öznesinin dil olduğu yerdeki açık veya örtük iletileri içerir*" ifadesini kullanır (1972, s. 178). İkinci betimlemesi, meta-iletişimsel mesajların nasıl yorumlanması gerektiği hakkındaki örtük mesajların ileri bir kümesi üzerinedir (1972, s. 178). Böylelikle, kodlama işlevini birkaç farklı düzeye dağıtmış olur: Bir düzey açık veya örtük dile ve bir diğeri varsayımsal olarak meta-iletişimsel iletilerin yorumunu örtük bir şekilde öğreten daha soyut düzeye gönderme yapar. "Meta-iletişimsel", "söylemin konusunun

konuşmacılar arasındaki ilişkiler olduğu" başka bir "soyutlama düzeyleri kümesine" göndermede bulunmak için kullanılır (1972, s. 178). Bu nedenle, ima önermeleri/belirtici önermeler, kodlama ve ilişki, iletilerin önemli bileşenleri olarak korunur ama çeşitli "mantıksal türleri" kapsayan soyutlamanın düzeylerinin çeşitliliği üzerinde gerçekleştiği düşünülmektedir.

Bertrand Russell'ın (1967) Mantıksal Türler Kuramı'nda, çift bağ kuramı, insan iletişimindeki ayırt etme ve sınıflandırma sorularında olduğu gibi, seçim ve bağlam problemlerini de aydınlatır. Daha basit bir şekilde söylemek gerekirse, bir sınıf (küme) ve üyeleri (elemanları) arasında soyutlama düzeyinde bir fark vardır: Küme kendisinin bir üyesi olamayacağı gibi, kümenin elemanlarından birisi de olamaz. İletişim durumlarında, bu süreksizlik çoğunlukla ihlal edilir. Örneğin, çifte bağın (eşit derecede değerli ve eşit derecede yetersiz iletiler arasındaki seçim) var olduğu durumlar da ihlal edilenlerdendir. Soyutlamanın farklı düzeylerinin iletileri, özellikle çelişkili ve paradoksal iletileri ayırt edebilmekle tanımlanabilir. Çelişki, aynı mantıksal türün iki iletisi arasındaki bir ilişki olarak var olur. Örneğin, bir öğrenci sınav kâğıdı üzerindeki şu yönergeyle karşılaştığında: *"Burada dur. Sonraki sayfadan devam et."* Çelişkili iletiler arasındaki dijital bir ayrım olarak seçim yapmak (seçim yanlış da olsa) olanaklıdır ve çifte bağ kısıtlamaları yoktur.

Diğer yandan, paradoks, iki ileti arasında bir seçim yapmayı gerektirir – biri diğerini daha yüksek bir mantıksal tür olarak çerçeveler. Örneğin, bir kimse "*Bu cümleyi okuma*" talimatıyla karşılaşabilir. Bunun sonucu olarak, bir paradoksla karşı karşıya kalır. Durumun karşısında küme ve sınıflandırma sorunu durumuyla yüzleşir. Diğer bir ifadeyle, bu paradoksta bir seçim yapmak için, bu kişinin yeni bir çerçeve için farklı bir soyutlama düzeyine geçmesi gerekir. Kişinin seçim yapamaması, gerçek olmaktan ziyade sadece görünüştedir.

İletilerin sözel yorumlamada ayrıştırılması ve sınıflandırılması, yorumlayan için seçim yapmanın benzer problemlerini açığa çıkarır. "Teknik" ve "içinden geldiği gibi" yorumlama unsurları farklı ele alındığında, yorumcu performansı için birini ya da diğerini seçmelidir. Eğer bir performans teknik ve mekanikse, doğal ve içinden geldiği gibi olamaz, bunun tersi de geçerlidir. "Teknik" ve "içinden gelme" aynı mantıksal türün iki farklı stilini veya iletisini anlatır ama birbirine zıttır. Bir yorumcu ya verili bir tekniği izler ve bu içinden geldiği gibi olmaz ya da içinden geldiği gibi davranır ve

tekniği göz ardı eder. Ayrım yapma ve bir stil seçme kararıyla birlikte, yorumcu olası seçimleri sürdüreceği bir bağlam seçer. Ancak, performansta birleşen veya bir araya getirilen bu aynı kuramsal unsurlar iki kola ayrılmış bir şekilde sınıflandırıldığında, seçim paradoksal bir şekilde ortaya çıkar. Yorumcunun performansında teknik olarak yetkin ve literatür konusunda doğal olarak iyi eğitilmiş olması beklenir. Performansı yapan kişinin, başka düzeyde ayrı kalması gereken teknik ve kendiliğinden olanı daha üst düzeyde uzlaştırabilmesi (gerçek gösteri olarak) gerekir.

Kendiliğinden nasıl eylenir veya hislerle nasıl tepki verilir sorusu bu noktada önemlidir. Bu soruyu ortaya atan kişi, bir otoriteye danışmayı seçmektedir. Böylelikle, problemi, ne yapılması gerektiğini gerçekten bilen birisi tarafından çözülebileceği yere, yani üst düzey bir soyutlama düzeyine taşır. Burada bir seçimi sınıflandırma kararı bağlamı bir otoriteye gönderir. Eğer otorite bu meta-iletişimsel taktiği reddeder ve kişinin içinden geldiği gibi olmasında ısrar ederse, meta-iletişimin reddi gerçek bir paradoksla sonuçlanır ki bu da çifte bağdır. Kişi bu durumda performansa devam etmeli ve gerçek anlamda taklit etmelidir.

Dolayısıyla, çifte bağı karakterize eden şey ise meta-iletişim karşısında bir emirdir (uyarı/ihtar); yani, referans çerçevesinden onun üzerine yorum yapabilmek için bir adım geri çekilmektir. Çifte bağ seçimin olanaksızlığı ve öznenin iflası değil, özel durumlardaki kısıtlamalardaki iletiler arasında bağlamsal seçim yapma koşuludur. Bir kimsenin iki alternatiften birisini seçmek zorunda olması ama seçememesi yüzünden, çifte bağ görünüşte değil, gerçek bir paradoks ortaya koyar. Sözel yorumlamadaki çelişki ve paradoks durumu, performansçı ve dinleyicinin somut varlığının birlikteliğini oluşturur. Çifte bağ mantığın zamansız sisteminden paradoksu çıkarır ve onu insanlar tarafından yaşanan varoluşsal bir durumun içerisine yerleştirir. Bunun anlamı, anlamların önceden verili olmadığıdır çünkü bir metin yorumlanmak üzere (sözel ya da sessizce) uygulamaya konulur. Bu yüzden, yorumun sürekli, dinamik bir performans olarak ortaya çıktığını söylenebilir.

Çifte bağ sözel yorumlamanın özellikle işlemsel bir tanımını verir. Hakiki bir önsezi, literatürün performansını kısıtlayan bağlamsal koşulların sadece bir ifadesidir. Örneğin, jest ve mimikler hem kişiliği hem de diğerlerinin bu kişiliği nasıl algıladığını ifade eder. Benzer bir şekilde, bir kimse literatürde hem yalnız, hem de başkalarıyla olmalıdır. Ayrıca, kişi aynı anda konuşmalı ve dinlemeli, düşünmeli ve hissetmeli,

hatırlamalı ve unutmalıdır. Sözel yorumlama performanstaki hareket üzerindeki bu bağlamsal kısıtları kendiliğinden ve belirsiz bir şekilde kapsar. Burada belirsizlik muğlâk ve yetersiz bilgi demek değildir, ilişkiler sistemindeki aynı derecede yeterli, çoklu seçenekler arasından seçim yapılamamasıdır.

Çift bağ iletişimlerin kavranması, paradoksun doğasına yönelik işlenebilir/uygulanabilir iç görü gerektirir. Bu, Bateson vd.nin bütün çifte bağlamalarda "olmazsa olmaz" olarak tanımladıkları bir unsurdur. Paradoks, çifte bağlamanın sayısız olası biçimlerinin altında yatan soyut işlem ilkesi ya da anahtarı olarak kabul edilebilir. Bir iletişim sistemindeki paradoksların belirlenmesi sorunu zorluklardan biridir. Bunun bir nedeni, bu sistemlerin uzamsal bir yerinin olmaması, maddi anlamda bir içerisinin ya da dışarısının olmamasıdır. Bunun yerine bu sistemlerin etkileşim motifleri vardır. Bu motifler bir veya daha fazla iletişimde bulunan kişinin kendi yarattıkları deneyimsel alanlarda yer alırlar. Paradoksun belirlenmesinde hayati önem taşıyan soru şudur: "Bu, kim için bir paradokstur?" Bir paradoksun tanımlanması ve kod çözümü ayrılmaz bir biçimde zaman içinde belirli bir noktada, kod çözücünün ruhsal durumu ile bağlantılıdır. Bir diğer ve benzeri zorluk ise, çeşitli mikro ve gözle görülebilir birimlerde ve oluşabilecek olan bağlamlarda çift bağı tanımlayacak olan gözlemcinin yeteneğiyle ilgilidir.

İlişkisel meta-iletişim, etkileşim içindeki bireyler tarafından interaktif şekilde inşa edilmiş "çerçevenin" kalitesini gösterir (Branco, 1998; Fogel, 1993; Fogel ve Branco, 1997). Duygusal ton (Valsiner, 2001, ss. 115–116) ve bu tür çerçevelerin niteliği, her biri bir diğerinin eylemini yorumlayıp belirli anlamlar verdiği için katılımcılar arasında sürekli müzakere edilir. Bununla birlikte, bu tür müzakere süreçleri, etkileşim içindeki bireylerin kalıcı bir farkındalığını mutlaka gerektirmez. Bunun anlamı, yorumların genellikle katılanların deneyimledikleri, ancak bireylerin farkındalık alanı içinde olmayan, kabul görmeyen duygusal ve motivasyonel durumlarından etkilenmesidir. Dahası, "dostça", "düşmanca" veya "rekabetçi" dallar, her birinin ilişkisel ve ilişkisel olmayan konular hakkındaki yorumları tamamen farklı olabilir, böylece katılımcıların etkileşimi anlaması her zaman aynı değildir. Bu durum sayısız yanlış anlamaya, belirsizliğe ve kararsızlığa yol açar ve müzakereye devam etmeye veya etkileşimi sürdürmeyi reddetmeye neden olabilir.

Kısacası, iletişimin meta-iletişimsel boyutu, meta-iletişim çerçevelerinin birlikte yaratılmasını sağlar. Bireyler etkileşimlerinde ilerledikçe, bu çerçeveler sözlü ve sözsüz düzeyde sürekli olarak müzakere edilir; sanki gerçek bir "paylaşılan" çerçeve her zaman aralarındaki iletişim akışından önde olur. Müzakere süreçleri, etkileşim boyunca kesintisiz bir şekilde ortaya çıkan dinamik anlamların ortaya çıkışını anlamak için temel kavramdır ve sosyal etkileşimin her katılımcısı tarafından oluşturulan hedef ve değer yönelimlerinin akışkan ve dinamik doğası ile derinden ilişkilidir. Birliktelik süresince, bazıları daha fazla destek kazanacak ve bazıları ise çeşitli duygusallık dereceleriyle emilerek fiili ve öznel tecrübelerin bir fonksiyonu olarak kaybolacaktır.

İnsanlar ilişkisel ve ilişkisel olmayan konular hakkında birbirleriyle iletişim kurarlar. İlişkisel anlamlar etkileşim boyunca sürekli olarak yaratılırken, ilişkisel olmayan içerik çoğunlukla sözel olmayan bir şekilde ortaya çıkmaya eğilimlidir.

İnsanların hareketleri, duruşları, yüz ifadeleri, jest ve mimikleri ve diğerlerini kontrol etme biçimleri, etkileşimlerinin her "çerçevesi" için kalıcı olarak benzersiz bir nitelik ortaya çıkarır. Katılımcılar tarafından kullanılan her tür işaretin karmaşık yorumu, anlamların eşleştirilmesine yol açar ve bu süreç çok yönlü bir sanat çalışması olarak kabul edilebilir. Çoğu zaman, çerçevenin kararsızlığı katılımcılar için dayanılmaz hale gelir ve yorumlama görevi çok zorlaşır (hatta imkânsız olur). Bu gibi durumlarda, hangi çerçevede olduklarını tanımlamak için daha aktif olarak pazarlık yapılır ya da vazgeçilir. Dolayısıyla, etkileşim çerçevesinin niteliğiyle ilgili karşılıklı anlayışla rahat hissetmek daha interaktif gelişmeler ve üretken çalışmalara izin vermeye yönelik temel bir şeydir. Bize, "saf" dediğimiz kişinin belirli bir konudaki sorumluluğumuzu sevgiyle küçümseyip ifade etmediğini mi? yoksa aptalca, derin düşmanlık içinde olduğunu açıkça ilan edip etmediğini bilmek için nispetten istikrarlı belirtilere ihtiyacımız vardır.

İletişimsel olgunun karmaşıklığı, "dışarıdaki" dünyayı ve hatta içsel düşünceleri ve fikirleri temsil eden sembolik bir sistem olarak "dil"in karşıtı olan bir ifade kurucu olay olarak düşündüğümüz "dil"i geliştirir. "Dostane", "ironik", "düşmanca" veya "rekabetçi" çerçeveler aynı zamanda, ilişkisel olmayan konularla ilgili tamamen farklı yorumlara neden olabilir. Örneğin, bir ürünün kalitesi ile ilgili bilgiler, meta-iletişimsel işaretlerin tümü tarafından belirlenen çerçeveye bağlı olarak ürünün iyi veya kötü bir tercih olduğu yorumlanmasına neden olabilir. Ayrıca, meta-iletişimsel göstergeler sıklıkla birbiriyle çelişkili olup, çelişkilere ve çift bağa neden olmaktadır

(Bateson, 1972; Watzlawick vd. 1967). Bir arkadaşınız "*Lütfen bu gece vereceğimiz partiye gel, senin orada olmanı isterim!*" dediğinde, ama gözleri, yüz ifadesi ve vücut duruşu aynı şeyi anlatmıyorsa, gitmeye karar vermeden önce çok tereddüt edebiliriz.

İnsan iletişiminin dinamikleri, değerler, inançlar, tercihler ve hedefler üzerine yoğunlaşmaktadır. Değerler ve inançlar arasındaki kavramsal farklılıklar, inançlara kıyasla değerlerin derin duygu yüklü niteliğinde yatmaktadır. Dolayısıyla, özellikle değerlerin içselleştirilmesinin önemi doğrudan ve dolaylı olarak kişilik özelliklerinin ve insan davranışlarının uyumlu çalışması ile ilişkilendirilir (Goodnow, 1997; Murphey, 1992; Staub, 1991).

Değerler ayrıca kimlik yapılandırılması ve hedef yönelimleri ile de yakından bağlantılıdır (Branco, 2001; Valsiner, Branco, ve Dantas, 1997). Her birey kendi sübjektif motivasyon sistemini sırasıyla dil ve bilişle ilgili olan kasıtlı ve kasıtsız süreçlerle, bir taraftan da duygu ve eğilimlerle düzenlemektedir. Bu, kişi çeşitli bağlamlarda bir deneyimden diğerine geçerken ortaya çıkar. Kimlik ve değerler gibi temel referanslar, gelişmekte olan bireyin birliğini sağlamada önemli bir rol oynamasına rağmen, kişinin motivasyon sistemi, ilişki akışı boyunca ilerledikçe, önceliklerini değiştirmek suretiyle ve yeni öznel hedefler ve perspektifler yaratarak sürekli değişime uğrar.

Bir görüşmede yer alan katılımcılar genellikle, devam eden etkileşime hâkim olan örtülü öznellikler, konuyu birlikte yönlendirme, amaçlar ve duygusal ruh halleri ile hedefe ulaşırlar. Bu, ayrıca, devam eden faaliyeti açıkça ortaya koymayan, sözel ve sözel olmayan kaynaklar aracılığıyla yerine getirilir.

II. UYGULAMA VE YÖNTEM

II.1. PROBLEM:

Sosyal bilimciler, aile yapısını, bir bireyin iletişimsel gelişimi üzerindeki en önemli faktör olarak kabul eder. Bireyler kim olduklarını, dünyadaki yerlerini ve en kritiği de yaşam alanlarında varlıklarını sürdürebilmeye yönelik iletişim stratejilerini genel olarak aile üyeleri ve erken dönem bakıcıları ile iletişim etkileşimi içinde öğrenirler (Berger ve Luckmann, 1967; Fitzpatrick ve Ritchie, 1994; Gudykunst ve Kim, 1997; McLeod ve Chaffee, 1972; Reiss, 1981; Ritchie ve Fitzpatrick, 1990).

Koerner ve Eis (2001) ve Reiss (1981) ailelerin, aile üyelerinin sosyal algılarını etkileyen eşsiz dünya görüşlerini, değer ve inanç sistemlerini paylaştıklarını ileri sürmektedir. Koerner ve Eis'e (2001) göre, bu değer ve inanç sistemleri, aile üyelerinin toplumsal çevresi ve ailenin içinde bulunduğu konumu nasıl algıladıkları ve sonuçta onun içinde nasıl iletişim kurdukları gibi konularda çok kapsamlı sonuçlar doğurmaktadır. Ailelerin iletişim kurma biçimlerinin, yalnızca aile işlevleri için önem arz etmediği, aynı zamanda aile dışındaki ilişkilerde bireysel iletişimsel davranışlara kadar uzandığı ve bu etkilerin yetişkinliğe kadar sürdüğü açıktır (Lull, 1980).

Kişilerin iletişim yaklaşımları kurdukları iletişimdeki başarıyı etkiler ve bu da çoğunlukla kendi aile yapıları içinde iletişim kurma yöntemlerine bağlıdır (Reiss, 1981; Fitzpatrick ve Ritchie, 1994). Aile yapısı çocuğun birincil sosyalizasyon alanı olarak işlev görür ve bu yapı ile ortaya çıkan iletişim davranışının yaygın etkisi, birey aileden ayrıldıktan sonra da uzun süre devam eder (Koerner ve Fitzpatrick, 1997a; Lull, 1980; McLeod ve Chaffee, 1972). Toplumsallaşma süreci boyunca, aile içindeki iletişim tarzı çocuğun iletişimsel olayları zihinsel olarak yorumlamasına katkıda bulunur. Bu zihinsel yorumlamalar bir yandan çocuğun kişiliğinin oluşmasına destek olurken diğer yandan aile içinde ve dışında girdiği etkileşim ve iletişimlerde şablonlar haline dönüşür (Gudykunst ve Kim, 1997; Lull, 1980).

İletişimin yaygınlığı ve onun sağladığı koşullar ve ihtiyaçlar göz önüne alındığında, bazı kişilerin iletişim kurmayı bir kaygı kaynağı olarak görmeleri iletişim kaygısının araştırılmasını zorunlu kılmıştır (McCroskey, Daly ve Sorenson, 1976).

İletişim kaygısına yönelik araştırmalar, genellikle iletişim kaygısının ne olduğunun tanımlanması ve bu kaygının insan yaşamını nasıl etkilediği üzerinedir. Araştırmaların büyük bölümü nüfusun yaklaşık yüzde yirmisinin bu sorunla karşılaştığını göstermesi nedeniyle, sorunun büyüklüğünü de açığa koymaktadır. Araştırmacılar iletişim kaygısının nedenlerine yönelik birtakım açıklamalar ortaya koymuş olmalarına rağmen, kesin bir neden tespit edilememiştir. İletişim konusunda kaygı yaşayan bireylerden bilgi edinilmesine yönelik araştırmalar açık değildir. Bu nedenle, aile iletişim kalıplarındaki farklılıkların üyelerinin iletişim yatkınlığını nasıl etkilediğini incelemek, bizim için, sadece aile içi iletişimi daha iyi anlamak için değil aynı zamanda belirli aile sistemlerinde yetişen bireylerin iletişim tarzlarının anlaşılmasında da kritik öneme sahip olan araştırma problemimizi oluşturmaktadır.

II.2. AMAÇ:

Bu araştırmanın genel amacı; iletişim kaygısı yaşayan ve yaşamayan kişilerin çocukluk dönemi yaşam deneyimlerinin karşılaştırması ve iletişim kaygısında, aile iletişim kalıpları ve çift bağ iletişimin etkisinin incelenmesidir.

Temel amaca bağlı olarak şu sorulara yanıt aranacaktır:

1. İletişim kaygısı yaşayan öğrencilerin çocukluk dönemine ilişkin diğerlerinden farklı ve ortak özellikler taşıyan yaşam öyküleri var mı?
2. İletişim kaygısı boyutlarında, öğrenciler çeşitli değişkenler (cinsiyet, yaş, sınıf, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, annenin çalışma durumu, baba mesleği, yaşadığı yerin büyüklüğü, kardeş sayısı, aile yapısı) açısından farklılık gösteriyor mu?
3. İletişim kaygısı yaşayan öğrenciler ile kaygı yaşamayan öğrencilerin aile iletişim kalıpları farklı mı?
4. İletişim kaygısı ölçeği alt boyutları ile aile iletişim kalıbı ölçeği alt boyutları arasındaki ilişki var mı?
5. İletişim kaygısı olan ve olmayan gruplarda verilen mesajın duygusal uygunluğunu ayırt etmeleri farklılaşıyor mu?

6. İletişim kaygısı yaşayan öğrenciler ile yaşamayan öğrenciler, çelişkili bir duygusal mesaj ile içeriği/kapsamı değiştirilmiş bir mesaj arasında ayırım yapma yeteneğinde farklılaşmakta mıdır?

7. Çelişkili duygusal mesajların değerlendirilmesinde, aile iletişim kalıpları açısından bir farklılaşma var mı?

Çalışmanın amaçları doğrultusunda test edilecek hipotezler aşağıdaki şekildedir:

H1: İletişim kaygısı düzeyi aile türüne göre farklılaşmaktadır.

H2: İletişim kaygısı düzeyi aile iletişim kalıbı boyutlarında farklılaşmaktadır.

H3: İletişim kaygısı düzeyi ile aile iletişim kalıbı boyutlarından uyuma yönelim arasında pozitif bir ilişki vardır

H4: İletişim kaygısı düzeyi ile aile iletişim kalıbı boyutlarından diyalog yönelimi arasında negatif bir ilişki vardır.

H5: İletişim kaygısı düzeyi yüksek olanların yaşam deneyimlerine ilişkin anıları daha negatiftir.

H6: Koruyucu aile türünde yer alan katılımcıların yaşam deneyimleri çoğulcu ailede yer alan katılımcılardan daha olumsuz anılar içermektedir.

H7: Çelişkili mesajların ayrıştırılmasında uyuma yönelik aile iletişim kalıbına sahip olanlar diyalog yönelimli aile iletişim kalıbına sahip olanlardan daha az başarılıdırlar.

H8: İletişim kaygısı yüksek olanların çelişkili ifadeleri ayrıştırma becerisi iletişim kaygısı düşük olanlardan farklıdır.

H9: Çelişkili ifadeleri ayrıştırma becerisi aile türüne göre farklılaşmaktadır.

H10: İletişim kaygısı düzeyi çeşitli değişkenlere göre (cinsiyete, anne-baba eğitim düzeyi, anne-baba mesleği, oturulan yer, kardeş sayısı) göre farklılaşmaktadır.

II.3. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ:

İletişim kaygısı ile ilgi araştırmalar genellikle, bireysel ve bütüncül yaşam deneyimini ortadan kaldıran, ampirik, niceliksel çalışmalar olmuştur. Planlanan çalışmada bireylerin yaşam deneyimlerinin karşılaştırılacak olmasının yanı sıra ailelerin iletişim kalıplarına yoğunlaşmayı ve çift bağ iletişimin etkisini de deneysel olarak ortaya koyup, iletişim kaygısını bir bütünlük içinde ele almayı hedeflemesinden dolayı önemlidir. Elde edilen verilerin ortaya konulması sonucunda, ebeveynler iletişim kaygısında çocuklarda görülebilecek olası belirtilerin farkına varabilir ve bu konuda önleyici tedbirler alınabilir. Araştırma ayrıca iletişim kaygısının yoğunlaştığı zaman dilimlerinin anlaşımlasında önemli bilgi sağlayabilir. Katılımcılar, iletişim kaygılarının yoğunlaştığı önemli zaman periyotlarına, durumlara ya da olaylara karar verebilirlerse, iletişim kaygısının etkisini azaltmak için müdahalede bulunabilir.

Bu çalışmada hem nitel hem de nicel veri toplama tekniklerinin bir arada kullanılması çalışmanın önemini arttırmaktadır. Diğer çalışmalardan farklı olarak kaygı yaşayanların öykülerinin alınmasının yanı sıra aile iletişim kalıplarının anlaşılmasına ve çift bağ mesajların kaygı üzerinde etkisine yönelik veri elde edilmesi amaçlanmıştır. Bu araştırma, iletişim kaygısı, aile iletişim kalıpları ve çift bağ iletişim araştırma literatürüne bir takım katkılar sunacaktır. Birincisi bu çalışma iletişim kaygısı alanına yeni bir bakış açısı kazandıracak ve kaygının oluşumunda çift bağ iletişimin olası etkisini görmemizi sağlayacaktır. İkinci olarak, aile iletişim kalıpları ile iletişim kaygısı arasında ilişkiyi ortaya koyarak ebeveyn-çocuk etkileşiminin çocukların sosyalizasyonu üzerindeki yerini daha net görmemizi sağlayacaktır. Üçüncü olarak bu çalışmanın verilerinin deneysel olarak da desteklenmiş olması etkisini arttıracaktır.

Araştırmadan elde edilecek bilgiler sadece ebeveynlere değil aynı zamanda eğitimcilere de katkı sağlayacaktır. Araştırmalar iletişim kaygısının öğrenci ve öğretmen etkileşimini etkilediğini gösteriyor. Öğretmenler yüksek iletişim kaygısı olan öğrencilerle daha az karşılaşmak istemekte ve bazen olumsuz iletişim, öğrencilerdeki kaygının güçlenmesine neden olmaktadır. Eğer eğitim ortamında belirli negatif olaylarla ilgili daha fazla bilgi sahibi oluna bilinirse, öğretmenler iletişim kaygısının farklı yaş dönemlerindeki özelliklerini, iletişim kaygısını arttırabilece davranış örüntülerini neler

olduğunu bilerek, iletişim kaygısının azaltılmasına yönelik ne tür önlemlerin alınması gerektiğine yönelik çaba sarf edebilecektir.

II.4. SINIRLILIKLAR:

Araştırma kapsamına, 2016-2017 eğitim-öğretim yılında, Kastamonu Üniversitesi'nde okumakta olan 800 öğrenci alınacaktır. Bu toplam öğrencilerin % 5'ine denk gelmektedir. Araştırma bulgularının, araştırmanın yürütüldüğü çalışma grubuna benzer gruplara genelene bileceği düşünülmektedir. Bu araştırma, ele alınan değişkenler ile sınırlıdır.

II.5. YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümü araştırma modeli, evren ve örneklem, verilerin toplanması, verilerin analizi ve yorumlanması alt bölümlerinden oluşmaktadır.

II.5.1. Araştırma Modeli

İletişim kaygısı gelişiminde aile iletişim kalıpları ve paradoksal (çift bağ) iletişimin etkisini incelemek amacıyla gerçekleştirilen araştırma, nitel, nicel ve deneysel araştırma yönetmelerinin bir arada kullanıldığı betimsel bir çalışmadır. Birinci aşama, çalışmanın ikinci ve üçüncü aşamalarında, araştırmaya katılmak üzere uygun katılımcıların belirlenmesi ve aile iletişim kalıpları ile iletişim kaygısı arasındaki ilişkinin ortaya konulması amacıyla, katılımcılara "İletişim Kaygısı Ölçeği" ve "Aile İletişim Kalıpları Ölçeği"nin uygulanması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın ikinci aşamasında, birinci aşamada elde edilen verilerin analizi sonucunda iletişim kaygısı yüksek ve düşük olan ve aynı zamanda farklı aile iletişim kalıplarına sahip olan katılımcılarla, çocukluk dönemi yaşam deneyimlerini öğrenmek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş ve bu bölüm çalışmanın nitel kısmını oluşturmuştur. Çalışmanın üçüncü aşaması ise farklı iletişim kaygısı düzeyinde, aile türünde ve aile iletişim kalıbına sahip olan katılımcıların paradoksal (çift bağ) ifadelerin yer aldığı mektuplar ile bu tür ifadelerin yer almadığı mektuplardaki hata oranlarının karşılaştırılması amacıyla bilgisayar ortamında deneysel çalışma gerçekleştirilmiştir.

II.5.2.Örneklem

Çalışmanın evrenini Kastamonu Üniversitesi'nde 2016-2017 döneminde, eğitim öğretime devam eden öğrenciler oluşturmaktadır. Bu öğrenciler içerisinden çalışmanın birinci aşamasına; Fen-Edebiyat Fakültesi, İlahiyat Fakültesi, Eğitim Fakültesi ve Meslek Yüksek Okulunda öğrenci olarak bulunan 800 kişi tesadüfi örneklem yöntemiyle katılmış, bazı anketlerin eksik ve hatalı doldurulmuş olmasından analizlerden çıkarılarak 741 katılımcı üzerinden analizler gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın ikinci aşamasına birinci aşamaya katılan öğrenciler içerisinden farklı iletişim kaygısı düzeyinde ve farklı aile türünde yer alan 60 katılımcı davet edilmiş, bunlardan gönüllü olan 46 katılımcıyla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın üçüncü aşamasına ise yine birinci aşamaya katılan katılımcılardan farklı iletişim kaygısı düzeyinde ve farklı aile türünde yer alan 138 katılımcı katılmıştır.

II.5.3.Uygulama

II.5.3.1.Birinci Aşama

Araştırmanın birinci aşaması katılımcıların, iletişim kaygısı düzeyinin, aile iletişim kalıplarının ve buna bağlı olarak aile türlerinin belirlenmesine yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada kullanılan veriler, araştırmacı tarafından oluşturulan bilgi envanteri formu ile elde edilmiştir. Bilgi envanteri formu, kişisel bilgi formu (EK:2), İletişim Kaygısı Ölçeği (İKÖ-24) (EK:3) ve Aile İletişim Kalıpları Ölçeği (EK:4) olmak üzere üç farklı bölümden oluşmaktadır. Bilgi envanteri araştırmacı tarafından katılımcıların demografik özellikleri hakkında bilgi almak amacıyla oluşturulmuştur.

İletişim Kaygısı Ölçeği (İKÖ-24): Ölçek 1982 yılında McCroskey tarafından geliştirilmiş, aynı zamanda 1985 yılında McCroskey ve arkadaşları tarafından tekrar geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılmıştır. Güvenirlik katsayısı olan Cronch Alpha değeri 0.94 olarak bulunmuştur. Kişisel İletişim Kaygısı Raporu (Personal Report of Communication Apprehension- PRCA-24) olarak bilinen bu ölçeğin Türkçe'ye uyarlama çalışması Çakmak tarafından 2014 yılında gerçekleştirilmiştir.

Toplam 24 maddeden oluşan bu ölçekte, kesinlikle katılıyorum, katılıyorum, kararsızım, katılmıyorum, kesinlikle katılmıyorum şeklinde beşli likert ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin özgün formu grup iletişim kaygısı (1.2.3.4.5 ve 6. sorular), toplantı iletişim kaygısı (7.8.9.10.11 ve 12. sorular), bireylerarası iletişim kaygısı (13.14.15.16.17 ve 18. sorular) ve genel iletişim kaygı (19.20.21.22.23 ve 24. sorular) olmak üzere dört alt boyuttan oluşmaktadır (EK:3).

Ayrıca ölçeğin puanlanmasına şu şekilde elde edilmektedir: Kesinlikle katılıyorum= 1 puan, katılıyorum= 2 puan, kararsızım=3 puan, katılmıyorum=4 puan, kesinlikle katılmıyorum=5 puan olarak belirlenmiştir. Toplam puan aşağıdaki şekilde elde edilmektedir (McCroskey ve ark. 1985):

Grup = 18 – (1) + (2) - (3) + (4) - (5) + (6)

Toplantı =18 - (7) + (8) + (9) –(10) – (11) + (12)

Bireylerarası= 18 – (13) + (14) – (15) + (16) + (17) – (18)

Genel =18 + (19) – (20) + (21) – (22) + (23) – (24)

Grup, toplantı, bireylararası ve genel iletişim kaygısı puanlarının düşük, orta ve yüksek puanlama türleri aşağıdaki şekilde verilmektedir (McCroskey, 1982):

Toplam	**Yüksek**	**Düşük**
Toplam Puan	>80	< 51
Grup (Alt Puan)	>20	< 11
Toplantı (Alt Puan)	>20	< 13
Kişilerarası (Alt Puan)	>18	< 11
Genel (Alt Puan)	>24	< 14

Kaynak: McCroskey, J.C. (1982; Akt.: Çakmak, 2014, s.104)

Kaygı düzeylerine bakıldığında toplam 24 ve 51 (puan <51 ise) arasında olan düşük iletişim kaygına sahiptir. 51 ve 80 arasında puana sahip olan orta düzey iletişim kaygısına sahiptir. 81 ve 120 (puan > 80 ise) arasında puana sahip olan ise yüksek düzey iletişim kaygısına sahiptir.

Aile İletişim Kalıbı Ölçeği (AİKÖ): Öğrencilerin aile iletişim kalıplarını belirlemeye yönelik olarak ise Ritchie ve Fitzpatrick (1990) tarafından revize edilen Aile İletişim Kalıbı Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek, aile üyeleri arasında vurgulanan uyum

ve diyalog düzeylerini belirten iki boyuttan oluşmaktadır. AİKÖ 26 maddeden oluşmakta olup, diyalog yönelimi boyutu ilk 15 maddeyi (Ör. Hemen hemen her şeyi ebeveynlerime söyleyebilirdim) ve uyum yönelimi boyutu ise son 11 maddeyi (Ör. Eğer görüşlerim ebeveynlerimden farklı ise bazen kızarlardı) içermektedir. Ölçek maddeleri, kesinlikle katılmıyorumdan (1) kesinlikle katılıyoruma (5) kadar değişen ve katılımcıların beyanına dayalı (self-report) olarak cevap verdikleri 5 puanlı Likert yanıt formatı kullanılarak derecelendirilmiştir. Ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenirlik çalışması Ritchie ve Fitzpatrick'ten gerekli izinler alınarak, mevcut çalışma kapsamında yapılmış ve Türkçe literatüre kazandırılmıştır (EK:4).

Ölçeğin puanlanmasında iki alt boyuttan alınan puanlar esas alınmaktadır. Diyalog yönelimi boyutunda katılımcının alabileceği en düşük puan 15 en yüksek puan 75; uyum yönelimi boyutunda ise katılımcının alabileceği en düşük puan 11, en yüksek puan ise 55'dir. Katılımcıların aile tiplerine dağıtılması her boyuttan alınan puanların ortalamasının belirlenmesi ile gerçekleştirilmektedir. Uyum boyutunun ortalamasının üzerinde puan alanlar yüksek, ortalamanın altında puan anlar ise düşük uyum düzeyinde yer alırken; diyalog yönelimi puanı ortalamasının üstünde yer alanlar yüksek, altında yer alanlar ise düşük diyalog yönelimli olarak adlandırılmaktadırlar. Buna göre hem uyum hem de diyalog yöneliminde yüksek grupta yer alanlar fikir birliğine dayalı ailelerde, hem uyum hem diyalog yöneliminde düşük grupta yer alanlar serbesiyetçi ailelerde, uyum yönelimi boyutunda yüksek diyalog yönelimi boyutunda düşük puan alan grupta yer alan katılımcılar koruyucu, diyalog yönelimi boyutundan yüksek uyum yönelimi boyutundan düşük puan alan katılımcılar ise çoğulcu ailelerde yer almaktadır.

II.5.3.2.İkinci Aşama

Bu aşama nitel veri toplama tekniklerinden, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada belirlenen 60 katılımcı çalışmanın bu aşamasına davet edilmiş, bunlardan çalışmaya katılmayı kabul eden 46 katılımcıyla yaşam deneyimlerini anlamaya yönelik bire bir derinlemesine görüşme yapılmıştır. Araştırmanın bu bölümünün temel amacı iletişim kaygısı yüksek olan ve düşük olan öğrencilerin çocukluk dönemi yaşam deneyimlerini ve iletişim kalıplarını anlamaya çalışmak ve karşılaştırmaktır. Araştırmada kullanılan görüşme formu, 2002

yılında Hall tarafından iletişim kaygısını belirlemeye yönelik yaşam öykülerini derlediği doktora çalışması esas alınarak oluşturulmuştur (Ek:5).

Araştırmanın bu bölümüne katılacak öğrenciler belirlendikten sonra, her birinin ilgili soruları esas alarak yaşam öykülerini anlatmaları istenmiştir. Bu aşamada görüşmeler bireysel olarak, üniversitenin psikolojik danışmanlık merkezinde yer alan görüşme odasında randevu usulüyle gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde katılımcılardan izin alınarak daha sonra çözümlenmek üzere ses kaydı kullanılmıştır. Derinlemesine görüşmeler tek bir oturumda gerçekleştirilmiş olup her bir oturum ortalama 30 ile 60 dakika arasında sürmüştür. Görüşmenin başlangıcında öğrencilerin kaygısını kırmaya yönelik bazı dolgu soruları sorulmuştur.

II.5.3.3.Üçüncü Aşama

Çalışmanın üçüncü aşamasında, birinci aşamaya katılan farklı iletişim kaygı düzeyinde ve farklı aile türünde yer alan 138 katılımcıyla çalışılmıştır. Bu aşamanın temel amacı katılımcıların paradoksal (çift bağ) olan ve olmayan ifadeleri ayırt edebilme düzeylerini belirlemek, bunun iletişim kaygısı ve aile iletişim kalıpları boyutlarıyla olan ilişkisine ve farklılaşmasına bakmaktır. Bu amaçla Smith'in (1972) çift bağ iletişime maruz kalmanın kaygıyı arttırma düzeyini araştırdığı doktora çalışmasında kullandığı materyalden yararlanılmıştır (EK:6). Smith (1972) amacı doğrultusunda katılımcılara bir anneden kızına iletilen 30 mektup metni kullanmıştır. Mektupların yazıldığı kadının yaşı 18 ile 25 yaş arasındadır ve ebeveynlerinin boşanmasından sonra geçirdiği duygusal problemler nedeniyle bir klinikte tedavi görmektedir. Bu tedavi sürecinde annesinden çeşitli mektuplar alamaktadır. Mektup içeriğinin iki türü mevcuttur, paradoksal ve paradoksal olmayan. Paradoksal olan materyal, soyutlamanın farklı seviyelerinde birbirini ret eden sözlü mesajlardan oluşmaktadır (çift bağ). Paradoksal olmayan materyal ise çatışma içermeyen mesajlar içermektedir. Her iki uyarıcı kümesi de aynı içerik alanlarını kapsamakta ve aynı sayıda cümleyi içermektedir. Hem paradoksal hem de paradoksal olmayan uyaran setlerinin her biri yaklaşık 92 saniyede okunabilecek uzunlukta olup, mevcut çalışmada orijinal çalışmadan farklı olarak ilk 10 mektup kullanılmıştır. Her mektubun okunmasından sonra, okunulan mektuba ilişkin ortalama 7 ifade 5'er saniye arayla katılımcıya

okunmuş ve katılımcılara okunulan ifadelerin mektupta bulunup bulunmadığına karar vermesi istenmiştir. Her mektubun iki türü mevcuttur deneklere mektuplar tesadüfi olarak sunulmuş fakat her katılımcı beş paradoksal beş paradoksal olmayan mektup almışlardır.

Katılımcılar çalışmaya teker teker okulun rehberlik servisinde bulunan görüşme odasında bilgisayar ortamında alınmıştır. Katılımcılara bilgisayardan kendilerine çeşitli mektuplar dinletileceği ve mektubun bitiminde ise mektupla ilişkili çeşitli ifadelerin okunacağı bildirilmiştir. Kendilerinden istenilenin mektuptan sonra okunulan ifadenin mektupta doğru şekilde bulunduğunu düşünüyorlar ise "D" harfine basmaları yanlış olduğunu düşünüyorlar ise "Y" harfine basmaları istenmiştir. Her ifadenin sadece bir defa okunacağı ve okuma bittikten sonra 5 saniyelik düşünme süreleri olduğu bu süre zarfında ilgili harfe basmadıkları takdirde cevaplarının yanlış kabul edileceği, bu nedenle dikkatli olmaları istenmiştir. Mektuplardan sonra okunan ifadeler iki set grubu içinde aynı olup tek fark okunulan mektupların paradoksal olup olmamasıdır.

III. BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın hipotezlerini test etmeye yönelik olarak planlanan çalışma aşamalarından elde edilen veriler, uygulama sırasına göre ele alınarak istatistiksel çözümlemeleri yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda birinci aşamada Kastamonu Üniversitesi bünyesinde 2016-2017 eğitim öğretim yılı içerisinde öğrenimlerine devam eden 741 öğrenciyle çalışılmış olup, uygulanan anket ve ölçek sonuçları aşağıda sunulmuştur. İkinci aşamada birinci aşamadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda belirlenen öğrencilerle, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak yüz yüze derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş ve bu görüşmelerden elde edilen bilgiler nitel çözümlemeye tabi tutularak sonuçlar belirtilmiştir. Üçüncü aşamada ise birinci aşamaya katılan öğrenciler arasından farklı aile tipinde ve farklı iletişim kaygısı düzeyinde yer alan katılımcılardan gönüllü olanlar deneye alınmış olup, buradan elde edilen veriler analiz edilmiştir.

III.1. AİKÖ'nin Türkçe Formunun Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışmasına İlişkin Bulgular

III.1.1. Çalışma Grubu

Orijinal ölçeğin geçerlilik ve güvenirlik çalışması 13-18 yaş arasında yer alan katılımcılarla gerçekleştirilmiş olmakla birlikte daha sonra yapılan farklı çalışmalarda ölçeğin 13 yaş ve üstü bütün gruplarda kullanılabildiğine yönelik sonuçlar elde edilmiş olması nedeniyle, çalışmada ölçeğin farklı yaş gruplarına uygulanabilirliğini test etmek amacıyla iki farklı yaş grubuyla çalışılmıştır. Birinci grupta Kastamonu İli Merkez İlçe'de bulunan ortaöğretim okullarında 2017-2018 eğitim öğretim yılı içerisinde öğrenimine devam eden (13-18 yaş aralığı) 166'sı kadın 106'sı erkek olmak üzere toplam 315 katılımcı yer almıştır. Bu grupta yer alan katılımcıların ölçeklerinin analiz aşamasında değerlendirilmesinde 42 ölçeğin hatalı doldurulma ve ölçek maddelerinin boş bırakılmasından dolayı değerlendirmeden çıkarılarak 272 katılımcıyla analizler gerçekleştirilmiştir. Birinci grupta yer alan katılımcıların 60'ı (37 kadın-23 erkek) 13 yaşında, 40'ı (25 kadın-15 erkek) 14 yaşında, 43'ü (22 kadın-21 erkek) 15 yaşında, 39'u (20 kadın-19 erkek) 16 yaşında, 49'u (30 kadın-19 erkek) 17 yaşında ve 41'i (21 kadın-

20 erkek) ise 18 yaş grubunda yer almış olup, hem kadın hem de erkek katılımcıların yaş ortalaması 15'dir. Çalışmaya katılan ikinci grup ise, Kastamonu Üniversitesi'nde 2016-2017 eğitim öğretim yılı içerisinde öğrenimlerine devam eden, 507'si kadın, 234'ü erkek olmak üzere 741 öğrenciden oluşmaktadır. İkinci grupta yer alan 741 katılımcının 180'i (145 kadın-35 erkek) 19 yaşında, 157'si (107 kadın-50 erkek) 20 yaşında, 161'i (104 kadın-57 erkek) 21 yaşında, 122'si (78 kadın - 44 erkek) 22 yaşında ve 121'i (73 kadın-48 erkek) ise 23 yaş ve üstünde yer almış olup, bu grupta yer alan hem kadın hem de erkek katılımcıların yaş ortalaması 21'dir.

III.1.2. İşlem

Özgün formu İngilizce olan AİKÖ'nün Türkçeye çevrilmesi ilk olarak hem araştırmacı hem de İngilizce dili alanında uzman olan (ikisi orta öğretimde İngilizce öğretmeni, ikisi üniversitede İngilizce alanında görev yapan öğretim üyesi) beş kişi tarafından birbirinden bağımsız olarak yapılmıştır. Daha sonra bu çeviriler Türk dili konusunda uzman iki kişi tarafından kültüre uyumluluk ve dil bilgisine uygunluk açısından incelenmiş ve gerekli düzeltmeler yapılarak bir ölçek elde edilmiştir. Elde edilen ölçek biri iletişim alanında, ikisi psikolojik danışmanlık alanında çalışan üç uzmana inceletilmiş ve uzman görüşü alınmıştır. AİKÖ'nün Türkçe formu ile orijinal form arasındaki tutarlılığı belirlemek için dilsel eşdeğerlik çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada her iki form iyi düzeyde İngilizce bilen 45 İngilizce öğretmenine (Kastamonu İli Merkez İlçe'de görev yapan) iki hafta arayla önce İngilizce formu sonra Türkçe formu uygulanmıştır. Dilsel eşdeğerlilik için yapılan korelasyon analizi sonucunda ölçeğin kaynak dili olan İngilizce formu ile hedef dili olan Türkçe formu arasında üst düzey pozitif yönde anlamlı bir ilişki ($r=.81$, $p<.001$) olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, boyutlar arasında İngilizce ve Türkçe form puanları arasındaki korelasyon diyalog yönelimi boyutu için .87, uyum yönelimi boyutu için ise .78 olarak belirlenmiştir. Türkçe ve İngilizce formların eşdeğer olduğu görüldükten sonra geçerlik ve güvenirlik analizlerine başlanmıştır.

AİKÖ'nün Türk öğrencilerden elde edilen puanlarının oluşturduğu faktör yapısını incelemek amacıyla açımlayıcı faktör analizi (*exploratory factor analysis*) ve varimaks rotasyonu (ortaöğretim ve üniversite grubunda yer alan katılımcılar için ayrı

ayrı), ölçüt bağıntılı geçerliliğini saptamak amacıyla (ortaöğretim grubunda yer alan katılımcıların verileri kullanılarak), geçerlilik güvenirlik çalışması Yılmaz (2000) tarafından yapılan Anne-Baba Tutum Ölçeği'nin *Kabul/İlgi Boyutu ve Psikolojik Özerklik Boyutu* maddeleri ile geçerlilik güvenirlik çalışması Kuzgun ve Eldeleklioğlu (2005) tarafından yapılan Anne-Baba Tutum Ölçeği'nin *Demokratik Boyutu ve Otoriter Boyutu*nda yer alan maddelerden oluşan ölçek formu kullanılarak, alt boyutlarından alınan puanlar arasındaki ilişki Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısı hesaplanmış ve özgün ölçeğin geliştirilmesindeki yaklaşıma uygun olarak da doğrulayıcı faktör analizi (*confirmatory factor analysis*) (ortaöğretim ve üniversite grubunda yer alan katılımcıların verileri birleştirilerek) yapılmıştır. Böylece ölçeğin faktöryel geçerliliği, iki farklı faktör analizi uygulamasıyla incelenmiştir.

III.1.3. AİKÖ Geçerlilik Güvenirlik Çalışması Bulguları

Veri toplama işlemi bitirildikten sonra elde edilen veriler uygun istatistiksel işlemleri bilgisayarda yapmak üzere düzenlenmiştir. Verilerin analizinde SPSS-23 ve AMOS paket programı kullanılmıştır. Daha sonra ölçeğin geçerliğine ilişkin olarak,

Açımlayıcı Faktör Analizi ve Yapı Geçerliliği: AİKÖ'nün faktör yapılarını belirlemek amacıyla Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) yapılmıştır. Faktör analizi, birbiriyle ilişkili p tane değişkeni bir araya getirerek az sayıda ilişkisiz ve kavramsal olarak anlamlı yeni değişkenler bulmayı, keşfetmeyi amaçlayan çok değişkenli bir istatistiktir (Büyüköztürk, 2002, s.). İlk olarak verilerin faktör analizi için uygunluğu, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Barlett Sphericity testi ile incelenmiştir. KMO, örneklem hacmi yeterliliğini ölçmeye yarayan bir test olup örneklemin hacminin büyüklüğü ile ilgilenir. Bu testin değeri küçük çıkarsa, çift olarak değişkenler arasındaki ilişkinin diğer değişkenlerce açıklanmayacağını gösterir. Bu durumda da faktör analizine devam etmek doğru olmaz. KMO bir oran olup %60'ın üstünde olması ve Barlett testinin anlamlı çıkması, verilerin faktör analizi için uygun olduğunu gösterir (Büyüköztürk, 2003, s. 120). Bu testler, örneklemin ve envanter maddeleri arasındaki korelasyonun uygunluğunun sınanmasında kullanılır (Beavers vd., 2013, s.). Bu testlerin gerçekleştirilmesi ile elde edilecek katsayıların anlamlı olması, yapı

geçerliğinin araştırılmasında gerçekleştirilen faktör analizinin anlamlı olduğunu göstermektedir.

Değişkenler arasındaki korelasyon deseninin sıkı olması istenilen bir durumdur. Bu ölçütle ilgili Kaiser (1974) 0,5 oranını hemen hemen kabul edilebilir bir kesim noktası olarak ifade etmiş, KMO değerini 0,5- 07 arası orta, 0,7-0,8 arası iyi, 0,8-0,9 arası çok iyi ve 0,9 üzerini süper şeklinde sınıflamıştır (s.34). Yapılan işlemler sonucunda 26 madde için elde etmiş olduğumuz KMO değerinin, üniversite grubu için 0.962, ortaöğretim grubu için ise 0.932 olduğu ve iki grubun da 0.90-1.00 aralığında olduğundan örneklem hacmi uygunluğunun çok iyi olduğu ve veri setimizin faktör analizi için iyi uyum gösterdiği görülmüştür.

Diğer taraftan Bartlett testi ise korelasyon matrisinde değişkenlerin en azından bir kısmı arasında yüksek oranlı korelasyonlar olduğunu test eder. Analize devam edilebilmesi içim "Korelasyon matrisi birim matristir" sıfır hipotezinin reddedilmesi gerekir. Eğer sıfır hipotezi reddedilirse, değişkenler arasında yüksek korelasyon olduğunu, başka bir deyişle veri setinin faktör analizi için uygun olduğunu gösterir (Hair, Anderson, Tatham ve Black, 1998, s.592). Veri setimiz için yapılan Barlett testi için ki-kare değerimiz iki grup içinde oldukça yüksek ve buna bağlı olarak anlamlılık değeri 0,000 olarak hesaplanmıştır. Sıfır hipotezi reddedilmiştir, bunun anlamı veri setimiz faktör analizi için uygundur. Bu bulgular doğrultusunda verilere açımlayıcı faktör analizi uygulanmıştır.

Açıklayıcı faktör analizinde çalışmaya katılan iki grup için de faktörleme yöntemi olarak Temel Bileşenler Analizi (*Principal Component Analysis*) kullanılmıştır. Ölçeğin faktörlerini yorumlayabilmek için dik döndürme yöntemlerinden Varimax tekniği kullanılmıştır. Faktör analizinde aynı yapıyı ölçmeyen maddelerin ayıklanması gerekir. Bunun için dikkate alınan ölçütlerden biri, ortak varyans (*communality*) olarak ifade edilir (Çanakçı, 2008, s.117). Ortak varyans, bir değişkenin analizdeki diğer değişkenlerle paylaştığı varyans miktarı şeklinde açıklanmaktadır (Kalaycı, 2010). Tablo 1'de faktör analizi sonucunda elde edilen ortak varyans tablosu görülmektedir.

Tablo 1:
Ortak Varyans Tablosu

			ORTAÖĞRETİM GRUBU	ÜNİVERSİTE GRUBU
No	**İfade**	**Başlangıç Öz Değerleri**	**Çıkartma Değerleri**	**Çıkartma Değerleri**
M1	Siyaset ve din gibi bazı kimselerin görüş ayrılığına düştüğü konular hakkında ailemiz içinde sıklıkla konuşurduk.	1,000	,599	,563
M2	Ebeveynlerim sık sık "aile kararlarında aile üyelerinin her birinin söz sahibi olması gerektiğini" söylerlerdi.	1,000	,623	,622
M3	Bir konu hakkında konuşurken, ebeveynlerim sık sık benim fikrimi sorardı.	1,000	,628	,650
M4	Ebeveynlerim onların düşüncelerine ve inançlarına meydan okumamı teşvik ederlerdi.	1,000	,500	,613
M5	Ebeveynlerim sık sık "Her zaman bir meselenin her iki tarafına da bakmam" gerektiğini söylerlerdi.	1,000	,592	,643
M6	Ben genellikle ebeveynlerime olaylar hakkında ne düşündüğümü söylerdim.	1,000	,672	,672
M7	Hemen hemen her şeyi ebeveynlerime anlatabilirdim.	1,000	,569	,575
M8	Ailemizde sıklıkla duygularımız ve hislerimiz hakkında konuşurduk.	1,000	,605	,591
M9	Ebeveynlerimle sık sık önemli olmayan konularda uzun ve rahat sohbetler ederdik.	1,000	,503	,482

M10	Aynı görüşte olmadığımız zaman bile, ebeveynlerimle konuşmaktan gerçekten keyif alırdım.	1,000	,569	,629
M11	Benimle aynı görüşte olmadıkları zaman bile, ebeveynlerim fikirlerimi dinlemekten hoşlanırdı.	1,000	,614	,629
M12	Ebeveynlerim, duygularımı ifade etmem için beni teşvik ederdi.	1,000	,570	,678
M13	Ebeveynlerim, kendi duyguları konusunda çok açık olma eğilimindeydi.	1,000	,490	,561
M14	Gün boyunca yaptığımız şeyler hakkında ailecek sıklıkla konuşurduk.	1,000	,552	,537
M15	Ailemizde, gelecek planlarımız ve umutlarımız hakkında sıklıkla konuşurduk.	1,000	,594	,621
M16	Ebeveynlerim sık sık, "Büyüdüğün zaman daha iyi anlayacaksın" gibi şeyler söylerdi.	1,000	,481	,570
M17	Ebeveynlerim sık sık, "Benim fikirlerim doğru, onları sorgulamamalısın" gibi şeyler söylerdi.	1,000	,633	,547
M18	Ebeveynlerim genellikle "Bir çocuk yetişkinler ile tartışmamalıdır." gibi şeyler söylerlerdi.	1,000	,631	,564
M19	Ebeveynlerim sık sık, "Hakkında hiç konuşulmaması gereken şeyler vardır" gibi şeyler söylerdi.	1,000	,544	,586
M20	Ebeveynlerim sık sık, "İnsanları kızdırmaktansa tartışmalarda yenilgiyi kabullenmelisin" gibi bir şey söylerdi.	1,000	,543	,446
M21	Gerçekten önemli bir konu olduğunda, ebeveynlerim sorgulamadan onlara itaat	1,000	,662	,547

	etmemi beklerdi.			
M22	Evimizde, son sözü genellikle ebeveynlerim söylerdi.	1,000	,622	,569
M23	Ebeveynlerim, patron olmanın önemli olduğunu düşünürdü.	1,000	,498	,515
M24	Eğer görüşlerim ebeveynlerimin görüşünden farklı ise bazen kızarlardı.	1,000	,605	,557
M25	Ebeveynlerim bir şeyi onaylamamışlarsa, o konu hakkında bir şey duymak istemezlerdi.	1,000	,627	,583
M26	Evde olduğum sürece, benden ailemin kurallarına itaat etmem beklenirdi.	1,000	,679	,571

Ortak varyans tablosunda ölçekteki her bir maddenin ortak bir faktördeki varyansı birlikte açıklama oranları verilmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012, s.216). Bu tabloda faktörlerin, herhangi bir maddede birlikte açıkladıkları ortak faktör varyanslarının büyük olması gerekmektedir ve ortak faktör varyans değerlerinin 0,40'ın altında olmaması gerekmektedir (Andy, 2000, s.193). Ölçeğin ortak varyans tablosunda maddelerin çıkartma değerleri incelendiğinde böyle bir madde ile iki çalışma grubunda da karşılaşılmamış ve faktör varyanslarının genel olarak yüksek olduğu görülmüştür.

Araştırmada kullanılan orijinal ölçeğin iki faktörden oluştuğu göz önüne alınarak, ölçek maddelerinin temel bileşenler yöntemi ile incelenmesi sonucunda özdeğeri 1'in üzerinde olan iki faktör belirlenmiştir. Birinci faktörün (diyalog yönelimi) özdeğeri üniversite grubu için 9.158, açıkladığı varyans %35,218 olurken ortaöğretim grubu için birinci faktörün özdeğeri 9.27, açıkladığı varyans %33.384 olarak bulunmuştur. İkinci faktörün (uyum yönelimi) özdeğeri üniversite grubu için 5.965, açıkladığı varyans %22.946 olurken ortaöğretim grubu için ikinci faktörün özdeğeri 5.934, açıkladığı varyans %25.092 olarak bulunmuştur. Bu iki faktörün varyansa yaptığı katkı üniversite grubunda % 58,164 ortaöğretim grubunda ise %58.476'dır.

Maddelerin faktör yük değerlerini gösteren faktör matrisine (*component matrix*) varimax tekniği ile yapılan döndürme sonucunda döndürülmüş faktör matrisi (*rotated component matrix*) elde edilir. Döndürmenin amacı, yorumlanabilir, anlamlı faktörler elde etmektir (Kalaycı, 2010). Tablo 2'de döndürme işlemi sonucunda elde edilen "Döndürülmüş Bileşenler Matrisi" tablosu yer almaktadır. Bu matriste orijinal değişken ve onun faktörü arasındaki korelasyonlar görülmektedir.

Tablo 2
Maddelerinin Faktör Yükleri (Döndürülmüş Faktör Matrisi)

	Üniversite Grubu		**Ortaöğretim Grubu**	
	Faktörler		**Faktörler**	
Mad.	**Diyalog Yönelimi**	**Uyum Yönelimi**	**Diyalog Yönelimi**	**Uyum Yönelimi**
M12	,823		,755	
M6	,820		,820	
M3	,805		,778	
M5	,801		,764	
M10	,793		,749	
M11	,793		,778	
M2	,788		,783	
M4	,783		,706	
M15	,781		,771	
M8	,769		,764	
M7	,758		,754	
M1	,750		,773	
M13	,748		,700	
M14	,731		,739	
M9	,694		,704	
M19		,765		,730
M26		,755		,824
M22		,752		,788
M18		,751		,789
M25		,746		,788
M17		,739		,786
M21		,738		,791
M16		,737		,691
M24		,732		,773
M23		,717		,699
M20		,646		,737

Bir değişken hangi faktör altında mutlak değer olarak büyük ağırlığa sahipse o değişken o faktör ile yakın ilişki içindedir demektir (Kalaycı, 2010). 350 ve üzerindeki veri sayısı için faktör ağırlığının 0,30 ve üzerinde olması gerekir. 0,50 ve üzerindeki ağırlıklar ise oldukça iyi olarak kabul edilir, bu sebeple ölçeğin açıklayıcı faktör analizi için faktör yükü kabul düzeyi 0,40 olarak belirlenmiştir. (Hair, Anderson, Tatham ve Black, 1998'den akt. Kalaycı, 2010). Bununla birlikte, döndürülmüş bileşenler matrisi tablosu, maddelerin binişiklik durumunu incelememizi sağlamaktadır. Açımlayıcı faktör analizinde binişiklik arzu edilmeyen bir durumdur, çünkü bir maddenin yalnızca bir özelliği ölçmesi istenir. Maddenin binişik olmaması için iki ya da daha fazla faktörde sahip olduğu yük değerlerinin kabul düzeyinin üstünde olmaması ve aralarında, 1 düzeyinden küçük farklılık olmaması gerekmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012, s.205). Tablo 2'de görülebileceği gibi herhangi bir maddenin birden fazla faktöre yükleme yapmadığı, kendi faktörleri altında kararlı bir yapı oluşturdukları, yani kendi maddeleri ile korelasyonları yüksek, diğer maddelerle düşük olduğu gözlenmektedir. Tablodaki tüm maddelerin faktör yükleri 0,50'nin üzerindedir bu ağırlıklar oldukça iyi kabul edilmektedir. Bu çerçevede iki faktör oluşmuştur: ölçeğin ilk on beş maddesi diyalog yönelimi boyutunu oluştururken son on bir maddesi ise uyum yönelimi boyutunu oluşturmuştur.

Ölçüt Bağıntılı Geçerlik: AİKÖ'nün ölçüt bağıntılı geçerliği için araştırma ortaöğretim araştırma grubuna, geçerlilik güvenirlik çalışması Yılmaz (2000) tarafından yapılan Anne-Baba Tutum Ölçeği'nin *Kabul/İlgi Boyutu ve Psikolojik Özerklik Boyutu* maddeleri ile geçerlilik güvenirlik çalışması Kuzgun ve Eldeleklioğlu (2005) tarafından yapılan Anne-Baba Tutum Ölçeğinin *Demokratik ve Otoriter boyutlarında* yer alan maddelerden oluşan iki ölçek uygulanmış ve aralarındaki korelasyon incelenmiştir. Kuzgun ve Eldeleklioğlu (2005), tarafından geliştirilen Ana Baba Tutumları Ölçeği, "hiç uygun değil"den "tamamen uygun"a kadar değişen 5 basamaklı Likert tipi bir ölçek olup toplam 40 maddeden oluşmaktadır. Bu çalışmada ölçeğin demokratik ebeveyn tutumlarını ölçen 15 maddelik demokratik boyutu maddeleri ile otoriter ebeveyn tutumlarını ölçen 10 maddelik otoriter boyutu maddeleri kullanılmıştır. Bu boyutların tercih edilmesinin nedeni diyalog yönelimi boyutundan alınan puanların artmasının demokratik ebeveyn tutumları ile uyum yönelimi boyutunun puanlarının

artmasının ise otoriter ebeveyn tutumları ile örtüşmesinden dolayıdır. Yılmaz (2000) tarafından geliştirilen Anne-Baba Tutum Ölçeği, 27 maddeden ve 3 boyuttan oluşmaktadır. Mevcut çalışmada 9 maddeden oluşan kabul/ilgi boyutu ve 8 maddeden oluşan psikolojik özerklik boyutu kullanılmıştır. Kabul/ilgi boyutu diyalog yönelimine benzer şekilde, çocukların ebeveynlerini ne derece sevecen, ilgili ve katılımcı olduklarını ölçmeyi amaçlar. Psikolojik özerklik boyutu ise uyum yönelimine paralel şekilde çocukların algıladıkları ebeveyn demokratik tutumu ne derece uyguladıklarını ve çocuğun bireyselliğini ifadeye ne derece cesaretlendirdiklerini ölçmeyi amaçlamaktadır. İki ölçeğin maddeleri incelendiğinde 7 maddesinin ortak ifadeler içerdiği görülmektedir. Bu doğrultuda yapılan analiz sonuçları, AİKÖ'nün diyalog yönelimi boyutunun kabul/ilgi boyutu ile ($r=0,76$, $p<0,01$), demokratiklik boyutu ile ($r=0,68$, $p<0,01$) pozitif yönlü, otoriterlik boyutuyla ise ($r=-0,19$, $p>0,01$) negatif yönlü ilişkisi bulunurken, uyum yönelimi boyutunun psikolojik özerklik boyutuyla ($r=0,68$, $p<0,01$), otoriter boyutuyla ($r=0,71$, $p<0,01$) düzeyinde pozitif yönlü ilişki bulunmuştur.

Doğrulayıcı Faktör Analizi: Doğrulayıcı faktör analizi (DFA) araştırmacının elindeki verinin orijinal (daha önce keşfedilmiş ve farklı çalışmalarda kullanılmış olan) yapıya uyup uymadığını gösterir. Araştırmacı elinde bulunan verinin daha önce kurgulanmış olan faktör yapısı ile uyumlu olup olmadığını ortaya koymak ister. Yani analizin amacı değişkenin faktör yapısını test etmektir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012, s.275). Bu doğrultuda doğrulayıcı faktör analizi, envanterin yapı geçerliğini değerlendirmek ve buna ilişkin kanıtlar ortaya koymak açısından güçlü bir yöntemdir (Kline, 2005, s.72 ; Stapleton, 1997, s.119). Doğrulayıcı faktör analizi ile açımlayıcı faktör analizinde elde edilen faktörler altında belirtilen maddelerin gerçekten ilgili faktörleri temsil edip etmediği belirlenir (Özdamar, 2013). Doğrulayıcı faktör analizi, önceden seçilen faktör modelinin veriye uyumunun sağlanıp sağlanamadığını değerlendirmek için kullanılan en etkili analizdir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012, s.275).

Açımlayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen 2 faktörlü ve 26 maddeden oluşan modelin faktör yapıları, AMOS programında doğrulayıcı faktör analizi ile

sınanmıştır. İlk olarak modelde bir sınırlama yapılmadan ve yeni bağlantılar eklenmeden modelin uyum istatistikleri ve modifikasyon indeksi sonuçları incelenmiştir. Uyum indeksleri, modelin veri tarafından kabul edilebilir bir düzeyde desteklenip desteklenmediğini göstermektedir (Schumacker ve Lomax, 2004, s.75). Veri ile model arasındaki uyumu gösteren değerlendirme kriterleri, kabul edilebilir seviyeleri ve modelimize ait uyum indeksleri Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3
Aile İletişim kalıpları Ölçeği İçin DFA Modeli

İlk model uyum ölçütleri	**Referans değer**
Ki-Kare=**1147,144; df=298; p=0,00**	**p<0,05**
$X2/Df$=**3.849**	**<3**
Kestirim Hatası Kareler Ortalamasının Karekökü (RMSEA)=**0,053**	**<0,08**
Uyum İyiliği İndeksi (GFI)=**913**	**>0,90**
Normlaştırılmış Uyum İndeksi (NFI)=**0,931**	**>0,90**
Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (CFI)=**0,948**	**>0,90**
Artırmalı Uyum İndeksi (IFI)=**0,948**	**>0,90**

Uyum istatistiklerinden sonra incelenen konu modelin modifikasyonu hakkında bilgi veren modifikasyon indeksleridir (*modification indices*). MI, gözlenen ve gizil değişkenler arasındaki kovaryansa bakarak modele ilişkin modifikasyonlar verir (Sümer, 2000, s.55). Bu modifikasyonlar hata terimleri temelinde oluşturulur ve modelde orijinal olarak öngörülemeyen, ancak ilgili düzenlemenin yapılmasıyla modelde kazanılacak ki-kare miktarını gösterir. Bu kapsamda modifikasyonlar, gözlenen ve gizil değişkenler arasında önerilen yeni bağlantıları kapsar (Meydan ve Şeşen, 2011). Tablo 3'te yer alan uyum istatistikleri incelendiğinde değerlerin referans değerleri ile uyumluluk gösterdiği görülmüştür.

Veri ile model arasındaki uyumu değerlendirmede kullanılan ölçüm ölçütlerinden birisi Ki-kare/serbestlik derecesidir (CMIN/DF). Söz konusu uyum indeksleri sıfıra yakın olması ya da 5'in altında bir değer alması gerekmektedir (Wheaton, Muthén, Alwin ve Summers, 1977, s.120). Araştırma modelimiz için CMIN/DF değeri 3.849 olarak hesaplanmıştır. Böylece modelin kabul edilebilir bir uyum olduğunu göstermektedir. Uyum iyiliği indeksi (GFI) ve karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI); 0,90 veya daha üstü değerler kabul edilir uyumu gösterir (Bryne, 2001,

s.78; Hair, Anderson, Tatham ve Black, 1998, s.187). Modelimizin uyum iyiliği indeksi (GFI) değerinin 0,93 olması ise iyi bir uyum olduğunu; karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI) değerinin 0,948 olması kabul edilebilir bir uyumun olduğunu göstermektedir. Kestirim hataların ortalama karekökü (RMSEA); 0,10 altında değerler kabul edilebilir uyumu gösterir (Stevens, 2001) ve RMSEA değerinin 0,053 olması da modelimizde iyi bir uyumun olduğunu göstermiştir. Sonuç olarak bu haliyle modelimizi kabul edebiliriz. Model ile verilerimiz iyi bir uyum göstermektedir.

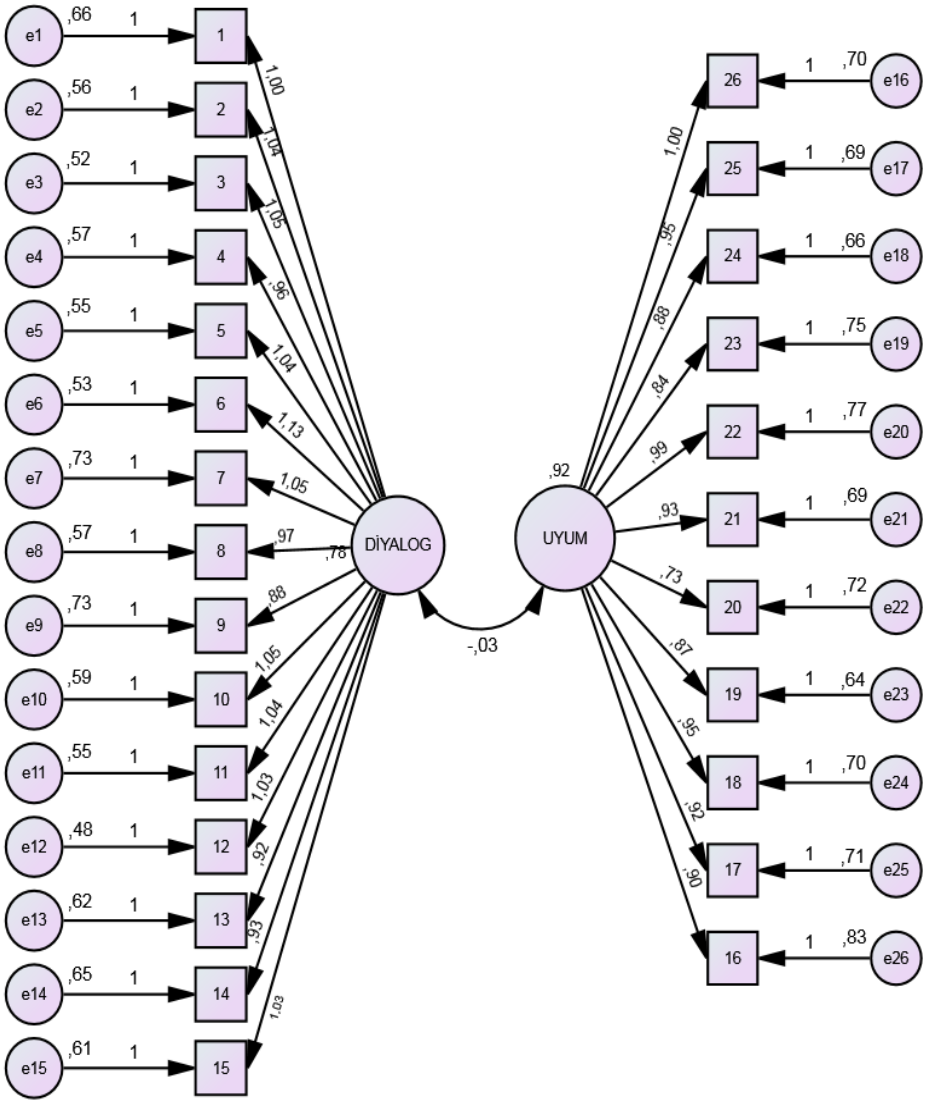

Şekil 4: Standardize edilmiş sonuçlar ile DFA modeli

Güvenirliğe İlişkin Bulgular: Ritchie ve Fitzpatrick (1990) yaptıkları geçerlilik güvenirlik çalışmasında uyum yönelimi için Cronbach alfa değerlerini .76 ve diyalog yönelimi için ise .84 bulmuşlardır. Test-tekrar test sonuçları ise uyum

yöneliminde .81 diyalog yöneliminde .71 olarak bulunmuştur. Yapılan farklı çalışmalarda elde edilen sonuçlarda diyalog yönelimi için Cronbach alfa değerleri, .84 ile .87 arasında değişirken uyum yönelimi için Cronbach alfa değerleri .72'den .87'ye kadar değişmektedir (Rubin, Rubin, Graham, Perse ve Seibold, 2009, s.131). Rebecca Dumlao ve Renee Botta (2000) diyalog yönelimi için .90 ve uyum yönelimi için .84'lük bir alfa katsayısı bildirmiştir. Qin Zhang (2007), diyalog yönelimi için .83 ve uyum yönelimi için .86'lık bir alfa bildirmiştir. Mevcut çalışmada, ölçeğin madde-test korelasyonlarının ve güvenilirliklerinin kestirilmesinde SPSS 23.0 programı kullanılmıştır. Güvenirliğe ilişkin veriler ortaöğretim ve üniversite öğrencilerinin verilerinin birleştirilmesi ile elde edilmiştir. Buna göre diyalog yönelimi boyutunun Cronbach alfa değeri 0.88 bulunurken, uyum yönelimi boyutunun Cronbach alfa değeri 0.81 bulunmuştur.

III.2. Araştırmanın Birinci Aşamasına İlişkin Bulgular

Bulgular bölümünde önce, çalışmanın birinci aşamasına katılan örneklem grubunun genel yapısını tanıtıcı frekans ve yüzde dağılımları ile birlikte katılımcıların içinde yer aldıkları aile tipleri ve yaşadıkları iletişim kaygısı düzeylerine yönelik bilgiler kısa açıklamaları ile birlikte verilmiştir. Daha sonra ise anket ile elde edilen veriler araştırmanın hipotezleri ve bu hipotezlerin sunuluş sırasına göre istatistiksel analizlere tabi tutulmuştur. Verilerin analizinde SPSS 23 paket programı kullanılmıştır. Analizlere geçilmeden önce verilerin normal dağılım gösterip göstermediğine Kolmogorov Simirnov Z testi ve basıklık (Skewness) - çarpıklık (Kurtosis) katsayıları ile bakılmıştır. İlişkisel analizlerde Bivariate Korelasyon analizi, farklılaşmaya yönelik olarak ise çoklu varyans analizi uygulanmıştır. Farklılığa yönelik yapılan analizlerde gruplar arası farklılaşmaya verilerin homojen olup olmamasına göre Post Hoc Tukey veya Tamhane testleri uygulanmıştır.

III.2.1. Araştırma Örneklemine İlişkin Demografik Bulgular

Araştırma örneklemine ilişkin demografik bilgiler tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4
1.AşamaFrekans Dağılımı Tablosu.

Değişken		Cinsiyet				Toplam	
		Kadın		Erkek			
		n	%	n	%	n	%
Yaş	19 ve Altı	145	19.6	35	4.7	**180**	**24.3**
	20 Yaş	107	14.4	50	6.7	**157**	**21.2**
	21 Yaş	104	14.0	57	7.7	**161**	**21.7**
	22 Yaş	78	10.5	44	5.9	**122**	**16.5**
	23 ve Üstü	73	9.9	48	6.5	**121**	**16.3**
Fakülte	Fen Edebiyat	166	22.4	50	6.7	**216**	**29.1**
	Eğitim	119	16.1	51	6.9	**170**	**22.9**
	İlahiyat	112	15.1	57	7.7	**169**	**22.8**
	Meslek Yüksek Okulu	110	14.8	76	10.3	**186**	**25.1**
Sınıf	1. Sınıf	122	16.5	52	7.0	**174**	**23.5**
	2. Sınıf	187	25.2	105	14.2	**292**	**39.4**
	3. Sınıf	91	12.3	47	6.3	**138**	**18.6**
	4. Sınıf	107	14.4	30	4.0	**137**	**18.5**
Anne Eğitim Düzeyi	Okur Yazar Değil	45	6.1	25	3.4	**70**	**9.4**
	Okur-Yazar	15	2.0	10	1.3	**25**	**3.4**
	İlkokul	297	40.1	114	15.4	**411**	**55.5**
	Ortaokul	90	12.1	53	7.2	**143**	**19.3**
	Lise	46	6.2	23	3.1	**69**	**9.3**
	Yüksekokul ve Üzeri	14	1.9	9	1.2	**23**	**3.1**
Baba Eğitim Düzeyi	Okur-Yazar	18	2.4	7	0.9	**25**	**3.4**
	İlkokul	182	24.6	92	12.4	**274**	**37.0**
	Ortaokul	127	17.1	49	6.6	**176**	**23.8**
	Lise	109	14.7	52	7.0	**161**	**21.7**
	Yüksek Okul	24	3.2	8	1.1	**32**	**4.3**
	Üniversite ve Üstü	47	6.3	26	3.5	**73**	**9.9**
Yaşadığı Yer	Köy	106	14.3	61	8.2	**167**	**22.5**
	İlçe	147	19.8	50	6.7	**197**	**26.6**
	İl Merkezi	114	15.4	53	7.2	**167**	**22.5**
	Büyük Şehir	140	18.9	70	9.4	**210**	**28.3**
Ailedeki Kişi Sayısı	3 Kişi	36	4.9	18	2.4	**54**	**7.3**
	4 Kişi	129	17.4	61	8.2	**190**	**25.6**
	5 Kişi	142	19.2	68	9.2	**210**	**28.3**
	6 Kişi	104	14.0	36	4.9	**140**	**18.9**
	7 kişi	45	6.1	25	3.4	**70**	**9.4**
	8 Kişi ve Üstü	51	6.9	26	3.5	**77**	**10.4**
Ailedeki Çocuk Sayısı	Tek Çocuk	33	4.5	20	2.7	**53**	**7.2**
	2 Çocuk	148	20.0	70	9.4	**218**	**29.4**
	3 Çocuk	170	22.9	71	9.6	**241**	**32.5**

	4 Çocuk	81	10.9	36	4.9	**117**	**15.8**
	5 Çocuk	37	5.0	21	2.8	**58**	**7.8**
	6 Çocuk ve Üstü	38	5.1	16	2.2	**54**	**7.3**
Baba Mesleği	**Çiftçi**	57	7.7	39	5.3	**96**	**13.0**
	Emekli	119	16.1	49	6.6	**168**	**22.7**
	Memur+Profesyönel	81	10.9	40	5.4	**121**	**16.3**
	Ticaret (Esnaf - İşadamı	81	10.9	25	3.4	**106**	**14.3**
	İşçi	169	22.8	81	10.9	**250**	**33.7**
Anne Mesleği	**Ev hanım**	431	58.2	198	26.7	**629**	**84.9**
	Ücret Karşılığı Bir İşte Çalışıyor	76	10.3	36	4.9	**112**	**15.1**
Aile Yapısı	**Çekirdek aile**	379	51.1	170	22.9	**549**	**74.1**
	Geleneksel Aile	94	12.7	53	7.2	**147**	**19.8**
	Tek Ebeveynli Aile	34	4.6	11	1.5	**45**	**6.1**
Toplam		**507**	**68.4**	**234**	**31.6**	**741**	**100.0**

Çalışmaya katılmalarına yönelik öğrencilere dağıtılan toplam anket sayısı 850 olup bunlardan 780 anket öğrenciler tarafından doldurulmuştur. Doldurulan anketlerden 39 tanesi yanlış veya eksik doldurulmasından dolayı çalışmadan çıkarılmış ve verilerin analizi 741 anket üzerinden yapılmıştır.

Buna göre çalışmaya 507'i kadın (% 68.4), 234 (% 31.6) erkek öğrenci katılımıştır. Çalışmaya katılan 741 katılımcının 180'i*(145 kadın (%19.6)-35 erkek (%4.7))* (%24.3) 19 yaş ve altında yer alırken 157'si*(107 kadın (%14.4)-50 erkek (%6.7))* (%21.2) 20 yaşında, 161'i*(104 kadın (%14.0)- 57 erkek (%7.7))* (%21.7) 21 yaşında, 122'si*(78 kadın (%10.5)- 44 erkek (%5.9))* (%16.5) 22 yaşında ve 121'i*(73 kadın (%9.9)-48 erkek (%6.5))* (%16.3) ise 23 yaş ve üstünde yer almıştır.

Toplam 741 katılımcının 216'sı*(166 kadın (%22.4)-50 erkek (%6.7))* (%29.1) Fen Edebiyat Fakültesi'nde, 170'i*(119 kadın (%16.1)-51 erkek (%6.9))* (%22.9) Eğitim Fakültesi'nde, 169'u*(112 kadın (%15.1)-57 erkek (%7.7))* (%22.8) İlahiyat Fakültesi'nde ve 186'sı*(110 kadın (%14.8)-76 erkek (%10.3))* (%25.1) ise Meslek Yüksek Okulu'nda eğitimlerine devam etmekte olup, bunların 174'ü*(122 kadın (%16.5)-52 erkek (%7.0))* (%23.5) birinci sınıf, 292'si*(187 kadın (%25.2)-105 erkek (%14.2))* (%39.4) ikinci sınıf, 138'i*(91 kadın (%12.3)-47 erkek (%6.3))* (%18.6) üçüncü sınıf ve 137'si*(107 kadın (%14.4)-30 erkek (%4.0))* (%18.5) ise dördüncü sınıf öğrencisidir.

Katılımcıların 70'inin*(45 kadın (%6.1)-25 erkek (%3.4))* (%9.4) annesi okuma-yazma bilmezken, 25'i*(15 kadın (%2=)-10 erkek (%1.3))* (%3.4) okur-yazar, 411'i*(297 erkek (%40.1)-114 erkek (%15.4))* (%55.5) ilkokul mezunu, 143'ü*(90 kadın (%12.1)-53 erkek (%7.2))* (%19.3) ortaokul mezunu, 69'u*(46*

kadın(%6.2)- 23 erkek (%3.1)) (%9.3) lise mezunu ve 23'ü*(14 kadın (%1.9)-9 erkek (%1.2))* (%3.1) ise yüksekokul ve üzerinde eğitim almıştır. Babaların eğitim durumu incelendiğinde, okur-yazar olmayan grupta baba olmadığı bulunurken, katılımcılardan 25'inin*(18 kadın (%2.4)-7 erkek (%0.9))* (%3.4) babası okur-yazar, 274'ü*(182 kadın (%24.6)-92 erkek (12.4))* (%37.0) ilkokul mezunu, 176'sı*(127 kadın (%17.1)-49 erkek (%6.6))* (%23.8) ortaokul mezunu, 161'i*(109 kadın (%14.7)-52 erkek (%7.0))* (%21.7) lise mezunu, 32'si*(24 kadın (%3.2)-8 erkek (%1.1))* (%4.3) yüksekokul mezunu ve 73'ü*(47 kadın (%6.3)-26 erkek (%3.5))* (%9.9) ise üniversite ve üzerinde eğitim almıştır.

Katılımcıların 167'si*(106 kadın (%14.3)-61 erkek (%8.2))* (%22.5) yaşamının büyük bölümünü köyde geçirirken, 197'si*(147 kadın (%19.8)-50 erkek (%6.7))* (%26.6) yaşamının önemli bölümünü ilçede, 167'si*(114 kadın (%15.4)-53 erkek (%7.2))* (%22.5) il merkezinde ve 210'u*(140 kadın (%18.9)-70 erkek (%9.4))* (%28.3) ise büyükşehirde geçirmiştir.

Katılımcıların 54'ünün*(36 kadın (%4.9)-18 erkek (%2.4))* (%7.3) ailesinde toplam üç kişi bulunurken, 190*(129 kadın (%17.4)-61 erkek (%8.2))* (%25.6) katılımcının ailesinde toplam dört kişi, 210'nunda*(142 kadın (%19.2)-68 erkek (%9.2))* (%28.3) beş kişi, 140'ında*(104 kadın (%14)-36 erkek (%4.9))* (%18.9) altı kişi, 70'inde*(45 kadın (%6.1)-25 erkek (%3.4))* (%9.4) yedi kişi ve 77'sinde*(51 kadın (%6.9)-26 erkek (%3.5))* (%10.4) ise sekiz ve üzerinde kişi yer almaktadır. Katılımcıların ailelerinde ki çocuk sayısına bakıldığında, 53*(33 kadın (%4.0)-20 erkek (%2.7))* (%7.2) katılımcı ailenin tek çocuğu olduğunu bildirirken, katılımcıların 218'i*(148 kadın (%20)-70 erkek (%9.4))* (%29.4) iki, 241'i*(170 kadın (%22.9)-71 erkek (%9.6))* (%32.5) üç, 117'si*(81 kadın (%10.9)-36 erkek (%4.9))* (%15.8) dört, 58'i*(37 kadın (%5.0)-21 erkek (%2.8))* (%7.8) beş ve 54'ü*(38 kadın (%5.1)-16 erkek (%2.2))* (%7.3) ise altı ve üzerinde kardeş olduklarını bildirmiştir.

741 katılımcıdan 96'sının*(57 kadın (%7.7)-39 erkek (%5.3))* (%13.0) babası geçimini hayvancılık ve çiftçilikle sağlarken, 168*(119 kadın (%16.1)-49 erkek (%6.6))* (%22.7) katılımcının babası emekli, 121'inin*(81 kadın (%10.9)-40 erkek (%5.4))* (%16.3) babası memur veya profesyönel (mimar, doktor, avukat vb.), 106'sının*(81 kadın (%10.9)-25 erkek (%3.4))* (%14.3) babası ticaretle (esnaf, işadamı) geçimini sağlamakta ve 250'sinin*(169 kadın (%22.8)-81 erkek (%10.9))* (%33.7) babası ise işçi olarak geçimini sağlamaktadır. Katılımcıların annelerinin çalışma durumuna bakıldığında, 629*(431 kadın (%58.2)-198 erkek (%26.7))* (%84.9) katılımcının annesinin ev hanımı olduğu, 112'sinin*(76 kadın (%10.3)-36 erkek (%4.9))* (%15.1) annesinin ise ücret karşılığı bir işte çalıştığı görülmüştür.

Katılımcıları aile yapıları incelendiğinde, 549*(379 kadın (%51.1)-170 erkek (%22.9))* (%74.1) katılımcı çekirdek ailede yer aldığını bildirirken, 147*(94 kadın (%12.7)-53 erkek (%7.2)* (%19.8) katılımcı geniş ve 45*(34 kadın (%4.6)-11 erkek (%1.5))* (%6.1) katılımcı ise tek ebeveynli bir ailede yaşadığını bildirmiştir.

Tablo 5
Aile Tipi ve İletişim Kaygısı Düzeyi Dağılımı

Değişken		Aile Tipi								Toplam	
		Çoğulcu		Koruyucu		Fikir Birliğine Dayalı		Serbesiyetçi			
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Grup İletişim Kaygı Düzeyi	Düşük	56	7.6	28	3.8	57	7.7	8	1.1	**149**	**20.1**
	Orta	135	18.2	127	17.1	163	22.0	36	4.9	**461**	**62.2**
	Yüksek	22	3.0	54	7.3	48	6.5	7	0.9	**131**	**17.7**
Toplantı İletişim Kaygı Düzeyi	Düşük	52	7.0	33	4.5	54	7.3	12	1.6	**151**	**20.4**
	Orta	131	17.7	111	15.0	162	21.9	32	4.3	**436**	**58.8**
	Yüksek	30	4.0	65	8.8	52	7.0	7	0.9	**154**	**20.8**
Kişilerarası İletişim Kaygı Düzeyi	Düşük	63	8.5	31	4.2	52	7.0	8	1.1	**154**	**20.8**
	Orta	119	16.1	131	17.7	174	23.5	33	4.5	**457**	**61.7**
	Yüksek	31	4.2	47	6.3	42	5.7	10	1.3	**130**	**17.5**
Genel İletişim Kaygı Düzeyi	Düşük	44	5.9	18	2.4	51	6.9	12	1.6	**125**	**16.9**
	Orta	141	19.0	138	18.6	179	24.2	30	4.0	**488**	**65.9**
	Yüksek	28	3.8	53	7.2	38	5.1	9	1.2	**128**	**17.3**
Toplam		**213**	**28.7**	**209**	**28.2**	**268**	**36.2**	**51**	**6.9**	**741**	**100.0**

Katılımcıların içinde yer aldıkları aile tipi ve buna bağlı olarak yaşadıkları iletişim kaygısı düzeyleri incelendiğinde aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir (Tablo:5). Katılımcılar Aile İletişim Kalıbı Ölçeğine vermiş oldukları cevaplar doğrultusunda diyalog yönelimi ve uyum yönelimi gruplarına ayrılmışlardır. Bu alt boyutlardan alınan puanın yüksekliği veya düşüklüğüne göre ise çoğulcu, koruyucu, fikir birliğine dayanan ve serbesiyetçi aile tiplerine ayrılmışlardır. Diyalog yönelimi ve uyum yönelimi puanlarının ortalamasının bir standart puan sağında kalan gruplar iki boyut içinde düşük kabul edilmiş ve bu bölümde yer alan katılımcılar serbesiyetçi aile tipine atanmışlardır.

Diyalog yöneliminde yüksek uyum yöneliminde düşük puan katılımcılar çoğulcu aile tipinde yer alırken, uyum yöneliminde yüksek diyalog yöneliminde düşük alan katılımcılar koruyucu aile grubuna dâhil edilmişlerdir. Hem diyalog yönelimi hem de uyum yönelimi yüksek olan katılımcılar ise fikir birliğine dayalı aile tipi içerisinde yer almışlardır.

Çalışmaya katılan öğrencilerin 131'i (%17.7) Grup İletişim Kaygısı boyutunda, yüksek düzeyde iletişim kaygısı yaşamakta olup, bunların 22'si (%3.0) çoğulcu ailelerde, 54'ü (%7.3) koruyucu ailelerde, 48'i (%6.5) fikir birliğine dayalı ailelerde ve 7'si (%0.9) ise serbesiyetçi ailelerde yer almaktadır. Grup İletişim Kaygısı Boyutunda en düşük düzeyde kaygı yaşayan 149 (%20.1) katılımcıların dağılımına bakıldığında ise çoğulcu ailelerde yer alan 56 (%7.6) katılımcının, koruyucu ailelerde yer alan 28 (%3.8) katılımcının, fikir birliğine dayalı ailelerde yer alan 57 (%7.7) katılımcının ve serbesiyetçi ailelerde yer alan 8 (%1.1) katılımcının düşük düzeyde kaygı yaşadığı bulunmuştur.

Çalışmaya katılan öğrencilerin 154'ü (%20.8) Toplantı İletişim Kaygısı boyutunda, yüksek düzeyde iletişim kaygısı yaşamakta olup, bunların 30'u (%4.0) çoğulcu ailelerde, 65'i (%8.8) koruyucu ailelerde, 52'si (7.0) fikir birliğine dayalı ailelerde ve 7'si (%0.9) ise serbesiyetçi ailelerde yer almaktadır. Toplantı İletişim Kaygısı boyutunda en düşük düzeyde kaygı yaşayan 151 (%20.4) katılımcının dağılımına bakıldığında ise çoğulcu ailelerde yer alan 52 (%7.0) katılımcı, koruyucu ailelerde yer alan 33 (%4.5) katılımcı, fikir birliğine dayalı ailelerde yer alan 54 (%7.3) katılımcı ve serbesiyetçi ailelerde yer alan 12 (%1.6) katılımcının düşük düzeyde kaygı yaşadığı bulunmuştur.

Çalışmaya katılan öğrencilerin 130'u (%17.5) Kişilearası İletişim Kaygısı boyutunda, yüksek düzeyde iletişim kaygısı yaşamakta olup, bunların 31'i (%4.2) çoğulcu ailelerde, 47'si (%6.3) koruyucu ailelerde, 42'si (%5.7) fikir birliğine dayalı ailelerde ve 10'u (%1.3) ise serbesiyetçi ailelerde yer almaktadır. Kişilerarası İletişim Kaygısı boyutunda en düşük düzeyde kaygı yaşayan 154 (%20.8) katılımcının dağılımına bakıldığında ise çoğulcu ailelerde yer alan 63 (%8.5) katılımcının, koruyucu ailelerde yer alan 31 (%4.2) katılımcı, fikir birliğine dayalı ailelerde yer alan 52 (%7.0)

katılımcı ve serbesiyetçi ailelerde yer alan 8 (%1.1) katılımcının düşük düzeyde kaygı yaşadığı bulunmuştur.

Çalışmaya katılan öğrencilerin 128'i (%17.3) Genel İletişim Kaygısı boyutunda, yüksek düzeyde iletişim kaygısı yaşamakta olup, bunların 28'i (%3.8) çoğulcu ailelerde, 53'ü (%7.2) koruyucu ailelerde, 38'i (%5.1) fikir birliğine dayalı ailelerde ve 9'u (%1.2) ise serbesiyetçi ailelerde yer almaktadır. Genel İletişim Kaygısı boyutunda en düşük düzeyde kaygı yaşayan 125 (%16.9) katılımcının dağılımına bakıldığında ise çoğulcu ailelerde yer alan 44 (%5.9) katılımcının, koruyucu ailelerde yer alan 18 (%2.4) katılımcı, fikir birliğine dayalı ailelerde yer alan 51 (%6.9) katılımcı ve serbesiyetçi ailelerde yer alan 12 (%1.6) katılımcının düşük düzeyde kaygı yaşadığı bulunmuştur.

III.2.2. Demografik Değişkenler ve İletişim Kaygısı Ölçeği Alt Boyutları Arasındaki İlişkiler

İletişim kaygısı ölçeği, grup iletişim kaygısı, toplantı iletişim kaygısı, kişilerarası iletişim kaygısı ve genel iletişim kaygısı alt boyutlarından meydana gelmektedir. İletişim kaygısı alt boyutları ile aile tipi, aile iletişim kalıbı, cinsiyet, yaş, okunulan fakülte, sınıf, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, yaşanılan yer, ailedeki kişi sayısı, ailedeki çocuk sayısı, baba mesleği, annenin çalışma durumuve aile yapısı değişkenleri arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılığın olup olmadığı araştırılmıştır. Bunun için her bir demografik değişkenle iletişim kaygısı alt boyutları arasındaki farklılığın olup olmadığı analize tabii tutulmuştur. Araştırma için One-way ANOVA analizi yapılmıştır. Analiz yapılmadan önce verilerin normal dağılım gösterip göstermediğine Kolmogorov-Simirnov Z testi ve basıklık (Skewness) - çarpıklık (Kurtosis) katsayıları ile bakılmıştır olup, basıklık ve çarpıklık değerleri ± 1.50 Aralığında yer aldığı için verilerin dağılımı normal kabul edilmiştir. Manova testinde gruplar arası farklılaşmaya bakılırken grup varyanslarının homojenliği incelenmiş ve homojen dağılım gösteren verilerde gruplar arası farklılaşmaya Post-Hoc Tukey testiyle bakılırken; homojen olmayan verilerde ise gruplar arası farklılaşmaya Tamhane testi ile bakılmıştır. İletişim kaygısı alt boyutları ile bağımsız değişkenlere ilişkin elde edilen

sonuçlar anlamlı farklılaşma görülen değişkenler esas alınarak her bir alt boyut için ayrı ayrı aşağıda verilmiştir.

Tablo 6
Grup İletişim Kaygısı Boyutu ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişki

Değişken		GRUP İLETİŞİM KAYGISI				
		n	Ort.	ss	F.	Sig.
Aile Tipi	Çoğulcu	213	15.71	4.90	**7.45**	**.000**
	Koruyucu	209	17.92	5.06		
	Fikir Birliği	268	16.74	4.83		
	Serbesiyetçi	51	17.41	4.38		
Diyalog Yönelimi	Düşük	348	17.75	4.92	**23.37**	**.000**
	Yüksek	393	16.01	4.84		
Uyum Yönelimi	Düşük	365	16.43	4.97	**4.61**	**.032**
	Yüksek	376	17.21	4.92		
Cinsiyet	Kadın	507	17.11	4.91	**5.18**	**.023**
	Erkek	234	16.22	5.00		
Yaşadığı Yer	Köy	167	17.65	4.57	**3.32**	**.019**
	İlçe	197	16.99	5.17		
	İl Merkezi	167	16.78	4.83		
	Büyükşehir	210	16.06	5.06		
Anne Çalışma Durumu	Ev Hanımı	629	17.00	4.90	**4.98**	**.026**
	Çalışıyor	112	15.87	5.15		

İletişim kaygısı alt boyutlarından olan, grup iletişim kaygısının bağımlı değişken olarak alındığı varyans analizi sonuçlarına göre (Tablo 6), aile tipinin ($F_{3,737}$=7.45;P<.000), diyalog yönelimi düzeyinin ($F_{1,739}$=23.37;P<.000), uyum yönelimi düzeyinin ($F_{1,739}$=4.61;P<.032), cinsiyetin ($F_{1,739}$=5.18;P<.023), yaşanılan yerin ($F_{3,737}$=3.32;P<.019) ve anne çalışma durumunun ($F_{1,739}$=4.98;P<.026) ana etkileri anlamlı bulunurken, yaşın ($F_{4,736}$=1.39; P>.050), okunulan fakültenin ($F_{3,737}$=2.08;P>.050), sınıfın ($F_{3,737}$=.643;P>.050), baba eğitim düzeyinin ($F_{5,735}$=.891;P>.050), ailedeki kişi sayısının ($F_{5,735}$=1.518;P>.050), ailedeki çocuk sayısının ($F_{5,735}$=1.007;P>.050), baba mesleğinin ($F_{4,736}$=.329;P>.050) ve aile yapısının ($F_{2,738}$=1.518;P>.050) ise istatistiksel olarak anlamlı farklılaşmaya neden olmadığı bulunmuştur.

Çalışmaya katılan öğrencilerin aile tipine göre grup iletişim kaygısı boyutundaki farklılaşmalarına verilerin homojen dağılması nedeniyle Post Hoc Tukey testiyle bakılmış olup; çoğulcu aile tipinde yer alan öğrencilerin puan ortalamaları ($\overline{X}$

$\bar{X}_{Çoğulcu\ Aile}$=15.71) en düşük düzeyde olup bu grupta yer alan katılımcılar istatistiksel şekilde koruyucu aile tipinde yer alan öğrencilerden ($\bar{X}_{Koruyucu\ Aile}$=17.92) anlamlı şekilde daha düşük grupla iletişim kaygısı yaşamaktadır; koruyucu aile tipinde yer alan öğrencilerin puan ortalamaları en yüksek olup bu grupta yer alan öğrenciler hem çoğulcu aile tipinde yer alan öğrencilerden hem de fikir birliğine dayalı aile tipinde yer alan katılımcılardan ($\bar{X}_{Fikir\ Birliğine\ Dayalı\ Aile}$=16.74) anlamlı şekilde daha fazla grupla iletişim kaygısı yaşamaktadır; serbesiyetçi aile tipinde yer alan öğrenciler ise ($\bar{X}_{Serbesiyetçi\ Aile}$=17.41) hiçbir grupla istatistiksel farklılaşma göstermemektedir.

Aile iletişim kalıpları ölçeğinin alt boyutlarından olan diyalog yöneliminden yüksek puan alan grupta yer alan katılımcıların ortalamaları ($\bar{X}_{Yüksek}$=16.01) bu boyutta düşük puan alan katılımcıların ortalamalarından ($\bar{X}_{Düşük}$=17.75) daha düşük olup bunlar grupla iletişim kaygısı açısından istatistiksel olarak daha düşük kaygı yaşamaktadırlar. Uyum yönelimi boyutunda ise daha yüksek puan alan katılımcıların ortalamaları ($\bar{X}_{Yüksek}$=17.21) bu boyutta düşük puan alan katılımcıların ortalamalarından ($\bar{X}_{Düşük}$=16.43) daha yüksek olup bu grupta yer alanlar grupla iletişim kaygısı açısından istatistiksel olarak daha fazla kaygı yaşamaktadırlar.

Cinsiyet açısından grupla iletişim kaygısı puanlarına bakıldığında kadın katılımcıların grup iletişim kaygısı puan ortalamaları ($\bar{X}_{Kadın}$=17.11) erkek katılımcıların ortalamalarından ($\bar{X}_{Erkek}$=16.22) istatistiksel olarak anlamlı şekilde daha fazla olup kadın katılımcılar daha fazla grupla iletişim kaygısı yaşamaktadırlar.

Katılımcıların yaşamlarının büyük bölümünü geçirdikleri yer açısından, grup iletişim kaygısı boyutundaki farklılaşmalarına verilerin homojen dağılması nedeniyle Post Hoc Tukey testiyle bakılmış olup; yaşamının büyük bölümünü köyde geçirmiş olan katılımcıların ortalamaları ($\bar{X}_{Köy}$=17.65) diğer grupların tamamından daha yüksek olup bu grupta yer alan katılımcılar istatistiksel olarak anlamlı şekilde yaşamının büyük bölümünü büyük şehirde geçiren katılımcılardan ($\bar{X}_{Büyük\ Şehir}$=16.06) daha fazla grupla iletişim kaygısı yaşarken, yaşamının büyük bölümünü ilçede ($\bar{X}_{İlçe}$=16.99) ve ilmerkezinde ($\bar{X}_{İl\ Merkezi}$=16.78) geçiren katılımcılar ile diğer gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır.

Katılımcıların annelerinin çalışma durumları açısından grupla iletişim kaygılarına bakıldığında, annesi ücret karşılığında bir işte çalışan katılımcıların puan ortalamaları ($\overline{X}_{Çalışıyor}$=15.87) annesi ev hanımı olan grupta yer alanların puan ortalamalarından ($\overline{X}_{Ev\ Hanımı}$=17.00) daha düşük olup bu grupta yer alan katılımcılar istatistiksel olarak anlamlı şekilde daha düşük grupla iletişim kaygısı yaşamaktadırlar.

Tablo 7
Toplantı İletişim Kaygısı Boyutu ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişki

Değişken		TOPLANTI İLETİŞİM KAYGISI				
		n	Ort.	ss	F.	Sig.
Aile Tipi	Çoğulcu	213	15.98	4.40	**6.97**	**.000**
	Koruyucu	209	17.92	4.99		
	Fikir Birliği	268	16.34	4.87		
	Serbesiyetçi	51	16.10	4.71		
Diyalog Yönelimi	Düşük	348	17.52	4.84	**21.12**	**.000**
	Yüksek	393	15.91	4.68		
Uyum Yönelimi	Düşük	365	16.24	4.56	**5.64**	**.018**
	Yüksek	376	17.08	5.03		
Cinsiyet	Kadın	507	17.13	4.80	**15.31**	**.000**
	Erkek	234	15.65	4.71		
Yaşadığı Yer	Köy	167	17.57	4.68	**3.32**	**.019**
	İlçe	197	16.59	5.12		
	İl Merkezi	167	16.66	4.52		
	Büyükşehir	210	16.01	4.79		
Yaş	19 ve Altı	180	16.91	4.90	**2.62**	**.034**
	20 Yaşında	157	17.10	4.49		
	21 Yaşında	161	16.50	5.02		
	22 Yaşında	122	17.13	4.89		
	23 ve Üzeri	121	15.48	4.63		
Okunulan Fakülte	Fen-Edebiyat	216	17.22	5.17	**3.01**	**.030**
	Eğitim	170	15.90	4.40		
	İlahiyat	169	17.05	4.90		
	Meslek Yüksek Okulu	186	16.37	4.61		

İletişim kaygısı alt boyutlarından olan, toplantı iletişim kaygısının bağımlı değişken olarak alındığı varyans analizi sonuçlarına göre (Tablo 7), aile tipinin ($F_{3,737}$=6.97;P<.000), diyalog yönelimi düzeyinin ($F_{1,739}$=21.12;P<.000), uyum yönelimi düzeyinin ($F_{1,739}$=5.64;P<.018), cinsiyetin ($F_{1,739}$=15.31;P<.023), yaşanılan yerin ($F_{3,737}$=3.32;P<.019), yaşın ($F_{4,736}$=2.62;P<.034) ve okunulan fakültenin ($F_{3,737}$=3.01;P<.030) ana etkileri anlamlı bulunurken, sınıfın ($F_{3,737}$=.039;P>.050), baba

eğitim düzeyinin ($F_{5,735}$=.862;P>.050), ailedeki kişi sayısının ($F_{5,735}$=.608;P>.050), ailedeki çocuk sayısının ($F_{5,735}$=.562;P>.050), baba mesleğinin ($F_{4,736}$=.540;P>.050) ve aile yapısının ($F_{2,738}$=.522;P>.050) ise istatistiksel olarak anlamlı farklılaşmaya neden olmadığı bulunmuştur.

Çalışmaya katılan öğrencilerin aile tipine göre toplantı iletişim kaygısı boyutundaki farklılaşmalarına verilerin homojen dağılması nedeniyle Post Hoc Tukey testiyle bakılmış olup; çoğulcu aile tipinde yer alan öğrencilerin puan ortalamaları ($\overline{X}_{Çoğulcu\ Aile}$=15.98) en düşük düzeyde olup bu grupta yer alan katılımcılar istatistiksel olarak anlamlı şekilde koruyucu aile tipinde yer alan öğrencilerden ($\overline{X}_{Koruyucu\ Aile}$=17.92) daha düşük toplantı iletişim kaygısı yaşamaktadır; koruyucu aile tipinde yer alan öğrencilerin puan ortalamaları en yüksek olup bu grupta yer alan öğrenciler hem çoğulcu aile tipinde yer alan öğrencilerden hem de fikir birliğine dayalı aile tipinde yer alan katılımcılardan ($\overline{X}_{Fikir\ Birliğine\ Dayalı\ Aile}$=16.34) anlamlı şekilde daha fazla toplantı iletişim kaygısı yaşamaktadır; serbesiyetçi aile tipinde yer alan öğrenciler ise ($\overline{X}_{Serbesiyetçi\ Aile}$=16.10) hiçbir grupla istatistiksel farklılaşma göstermemektedir.

Aile iletişim kalıpları ölçeğinin alt boyutlarından olan diyalog yöneliminden yüksek puan alan grupta yer alan katılımcıların ortalamaları ($\overline{X}_{Yüksek}$=15.91) bu boyutta düşük puan alan katılımcıların ortalamalarından ($\overline{X}_{Düşük}$=17.52) daha düşük olup bunlar toplantı iletişim kaygısı açısından istatistiksel olarak anlamlı şekilde daha düşük kaygı yaşamaktadırlar. Uyum yönelimi boyutunda ise daha yüksek puan alan katılımcıların ortalamaları ($\overline{X}_{Yüksek}$=17.08) bu boyutta düşük puan alan katılımcıların ortalamalarından ($\overline{X}_{Düşük}$=16.24) daha yüksek olup bu grupta yer alanlar toplantı iletişim kaygısı açısından istatistiksel olarak anlamlı şekilde daha fazla kaygı yaşamaktadırlar.

Cinsiyet açısından toplantı iletişim kaygısı puanlarına bakıldığında kadın katılımcıların toplantı iletişim kaygısı puan ortalamaları ($\overline{X}_{Kadın}$=17.13) erkek katılımcıların ortalamalarından ($\overline{X}_{Erkek}$=15.65) istatistiksel olarak anlamlı şekilde daha fazla olup kadın katılımcılar daha fazla toplantı iletişim kaygısı yaşamaktadırlar.

Katılımcıların yaşamlarının büyük bölümünü geçirdikleri yer açısından, toplantı iletişim kaygısı boyutundaki farklılaşmalarına verilerin homojen dağılması nedeniyle Post Hoc Tukey testiyle bakılmış olup; yaşamının büyük bölümünü köyde geçirmiş olan katılımcıların ortalamaları ($\overline{X}_{Köy}$=17.57) diğer grupların tamamından daha yüksek olup bu grupta yer alan katılımcılar istatistiksel olarak anlamlı şekilde yaşamının büyük bölümünü büyük şehirde geçiren katılımcılardan ($\overline{X}_{Büyük\ Şehir}$=16.01) daha fazla toplantı iletişim kaygısı yaşarken, yaşamının büyük bölümünü ilçede ($\overline{X}_{İlçe}$=16.59) ve ilmerkezinde ($\overline{X}_{İl\ Merkezi}$=16.66) geçiren katılımcılar ile diğer gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır.

Katılımcıların yaşları açısından, toplantı iletişim kaygısı boyutundaki farklılaşmalara verilerin homojen dağılması nedeniyle Post Hoc Tukey testiyle bakılmış olup; yaşı 23 ve üzerinde olan katılımcıların toplantı iletişim kaygısı puan ortalamaları ($\overline{X}_{23\ Yaş\ ve\ Üstü}$=15.48) diğer grupların tamamından düşük olup, bu grupta yer alan katılımcılar istatistiksel olarak anlamlı şekilde 20 yaş grubunda yer alan katılımcılardan ($\overline{X}_{20\ Yaş}$=17.10) ve 22 yaş grubunda yer alan katılımcılardan ($\overline{X}_{22\ Yaş}$=17.13) daha düşük toplantı iletişim kaygısı yaşamaktadır. Diğer yaş gruplarında yer alan katılımcılar arasında anlamlı farklılaşma bulunamamıştır.

Katılımcıların okudukları fakülte açısından, toplantı iletişim kaygısı boyutundaki farklılaşmalarına verilerin homojen dağılması nedeniyle Post Hoc Tukey testiyle bakılmış olup; Eğitim Fakültesi'nde okuyan öğrencilerin toplantı iletişim kaygısı puan ortalamaları ($\overline{X}_{Eğitim\ Fakültesi}$=15.90) en düşük olup, bu grupta yer alanlar istatistiksel olarak anlamlı şekilde Fen-Edebiyat Fakültesi'nde okuyan katılımcılardan ($\overline{X}_{Fen\text{-}Edebiyat\ Fakültesi}$=17.22) daha düşük toplantı iletişim kaygısı yaşamaktadır. Diğer fakülte ve yüksekokul da okuyan katılımcıların puan ortalaması ise anlamlı farklılaşmaya neden olmamaktadır.

Tablo 8

Kişilerarası İletişim Kaygısı Boyutu ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişki

Değişken		KİŞİLERARASI İLETİŞİM KAYGISI				
		n	Ort.	ss	F.	Sig.
Aile Tipi	Çoğulcu	213	13.13	4.66	**7.27**	**.000**
	Koruyucu	209	15.09	4.52		
	Fikir Birliği	268	14.16	4.30		
	Serbesiyetçi	51	14.84	3.85		
Diyalog Yönelimi	Düşük	348	15.16	4.24	**32.83**	**.000**
	Yüksek	393	13.30	4.55		
Yaşadığı Yer	Köy	167	15.16	4.59	**3.70**	**.012**
	İlçe	197	14.05	4.62		
	İl Merkezi	167	13.87	4.06		
	Büyükşehir	210	13.73	4.55		
Annenin çalışma Durumu	Ev Hanımı	629	14.32	4.54	**4.52**	**.034**
	Çalışıyor	112	13.34	4.16		

İletişim kaygısı alt boyutlarından olan, kişilerarası iletişim kaygısının bağımlı değişken olarak alındığı varyans analizi sonuçlarına göre (Tablo 8), aile tipinin ($F_{3,737}$=7.27;P<.000), diyalog yönelimi düzeyinin ($F_{1,739}$=32.83;P<.000), yaşanılan yerin ($F_{3,737}$=3.70;P<.012) ve annenin çalışma durumunun ($F_{1,739}$=4.52;P<.034) ana etkileri anlamlı bulunurken, cinsiyetin ($F_{1,739}$=.361;P>.050), yaşın ($F_{4,736}$=1.03;P>.050), uyum yöneliminin ($F_{1,739}$=3.55;P>.050), okunulan fakületnin ($F_{3,737}$=1.25;P>.050), sınıfın ($F_{3,737}$=.031;P>.050), anne eğitim düzeyinin ($F_{5,735}$=.844;P>.050), baba eğitim düzeyinin ($F_{5,735}$=1.12;P>.050), ailedeki kişi sayısının ($F_{5,735}$=.526;P>.050), ailedeki çocuk sayısının ($F_{5,735}$=.698;P>.050), baba mesleğinin ($F_{4,736}$=1.05;P>.050) ve aile yapısının ($F_{2,738}$=.928;P>.050) ise istatistiksel olarak anlamlı farklılaşmaya neden olmadığı bulunmuştur.

Çalışmaya katılan öğrencilerin aile tipine göre kişilerarası iletişim kaygısı boyutundaki farklılaşmalarına verilerin homojen dağılması nedeniyle Post Hoc Tukey testiyle bakılmış olup; çoğulcu aile tipinde yer alan öğrencilerin puan ortalamaları ($\overline{X}_{Çoğulcu\ Aile}$=13.13) en düşük düzeyde olup bu grupta yer alan katılımcılar istatistiksel olarak anlamlı şekilde koruyucu aile tipinde yer alan öğrencilerden ($\overline{X}_{Koruyucu\ Aile}$=15.09) daha düşük kişilerarası iletişim kaygısı yaşamaktadır; fikir birliğine dayalı aile tipinde yer alan katılımcıların ($\overline{X}_{Fikir\ Birliğine\ Dayalı\ Aile}$=14.16) ve serbesiyetçi aile

tipinde yer alan katılımcıların ($\overline{X}_{Serbesiyetçi\ Aile}$=14.84) puan ortalamaları ise hiçbir grupla istatistiksel farklılaşmaya neden olmamaktadır.

Aile iletişim kalıpları ölçeğinin alt boyutlarından olan diyalog yöneliminden yüksek puan alan grupta yer alan katılımcıların ortalamaları ($\overline{X}_{Yüksek}$=13.30) bu boyutta düşük puan alan katılımcıların ortalamalarından ($\overline{X}_{Düşük}$=15.16) daha düşük olup bunlar kişilerarası iletişim kaygısı açısından istatistiksel olarak anlamlı şekilde daha düşük kaygı yaşamaktadırlar. Uyum yönelimi boyutunda ise düşük veya yüksek puan grupta yer almak istatistiksel bir farklılaşmaya neden olmamıştır.

Katılımcıların yaşamlarının büyük bölümünü geçirdikleri yer açısından, kişilerarası iletişim kaygısı boyutundaki farklılaşmalarına verilerin homojen dağılması nedeniyle Post Hoc Tukey testiyle bakılmış olup; yaşamının büyük bölümünü köyde geçirmiş olan katılımcıların ortalamaları ($\overline{X}_{Köy}$=15.16) diğer grupların tamamından daha yüksek olup bu grupta yer alan katılımcılar istatistiksel olarak anlamlı şekilde, yaşamının büyük bölümünü hem büyük şehirde ($\overline{X}_{Büyük\ Şehir}$=13.73) hem de ilmerkezinde ($\overline{X}_{İl\ Merkezi}$=13.87) geçiren katılımcılardan daha fazla kişilerarası iletişim kaygısı yaşarken, yaşamının büyük bölümünü ilçede ($\overline{X}_{İlçe}$=14.05) geçiren katılımcılar ile diğer gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır.

Katılımcıların annelerinin çalışma durumları açısından kişilerarası iletişim kaygılarına bakıldığında, annesi ücret karşılığında bir işte çalışan katılımcıların puan ortalamaları ($\overline{X}_{Çalışıyor}$=13.34) annesi ev hanımı olan grupta yer alanların puan ortalamalarından ($\overline{X}_{Ev\ Hanımı}$=14.32) daha düşük olup bu grupta yer alan katılımcılar istatistiksel olarak anlamlı şekilde daha düşük kişilerarası iletişim kaygısı yaşamaktadırlar.

Tablo 9

Genel İletişim Kaygısı Boyutu ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişki

Değişken		GENEL İLETİŞİM KAYGISI				
		n	Ort.	ss	F.	Sig.
Aile Tipi	Çoğulcu	213	15.34	4.92	**7.10**	**.000**
	Koruyucu	209	17.57	5.07		
	Fikir Birliği	268	15.97	5.27		
	Serbesiyetçi	51	16.24	5.44		
Diyalog Yönelimi	Düşük	348	17.26	5.03	**25.44**	**.000**
	Yüksek	393	15.37	5.17		
Cinsiyet	Kadın	507	16.58	5.13	**6.03**	**.014**
	Erkek	234	15.57	5.27		

İletişim kaygısı alt boyutlarından olan, genel iletişim kaygısının bağımlı değişken olarak alındığı varyans analizi sonuçlarına göre (Tablo 9), aile tipinin ($F_{3,737}$=7.10;P<.000), diyalog yönelimi düzeyinin ($F_{1,739}$=25.44;P<.000), ve cinsiyetin ($F_{1,739}$=6.03;P<.014) ana etkileri anlamlı bulunurken, annenin çalışma durumunun ($F_{1,739}$=2.89; P>.050), yaşın ($F_{4,736}$=1.33;P>.050), uyum yöneliminin ($F_{1,739}$=3.22; P>.050), okunulan fakületnin ($F_{3,737}$=1.32; P>.050), sınıfın ($F_{3,737}$=.051; P>.050), yaşanılan yerin ($F_{3,737}$=2.28; P>.050) anne eğitim düzeyinin ($F_{5,735}$=2.34;P>.050), baba eğitim düzeyinin ($F_{5,735}$=1.86;P>.050), ailedeki kişi sayısının ($F_{5,735}$=.818;P>.050), ailedeki çocuk sayısının ($F_{5,735}$=.398;P>.050), baba mesleğinin ($F_{4,736}$=.514;P>.050), annenin çalışma durumunun ($F_{1,739}$=2.89;P>.050) ve aile yapısının ($F_{2,738}$=1.12;P>.050) ise istatistiksel olarak anlamlı farklılaşmaya neden olmadığı bulunmuştur.

Çalışmaya katılan öğrencilerin aile tipine göre genel iletişim kaygısı boyutundaki farklılaşmalarına verilerin homojen dağılması nedeniyle Post Hoc Tukey testiyle bakılmış olup; çoğulcu aile tipinde yer alan öğrencilerin puan ortalamaları ($\overline{X}_{Çoğulcu\ Aile}$=15.34) en düşük düzeyde olup bu grupta yer alan katılımcılar istatistiksel olarak anlamlı şekilde hem koruyucu aile tipinde yer alan katılımcılardan ($\overline{X}_{Koruyucu\ Aile}$=17.57) hem de fikir birliğine dayalı aile tipinde yer alan katılımcılardan ($\overline{X}_{Fikir\ Birliğine\ Dayalı\ Aile}$=15.97) daha düşük genel iletişim kaygısı yaşamaktadır; serbesiyetçi aile tipinde yer alan katılımcıların ($\overline{X}_{Serbesiyetçi\ Aile}$=16.24) puan ortalamaları ise hiçbir grupla istatistiksel farklılaşmaya neden olmamaktadır.

Aile iletişim kalıpları ölçeğinin alt boyutlarından olan diyalog yöneliminden yüksek puan alan grupta yer alan katılımcıların ortalamaları ($\overline{X}_{Yüksek}$=15.37) bu boyutta düşük puan alan katılımcıların ortalamalarından ($\overline{X}_{Düşük}$=17.26) daha düşük olup bunlar genel iletişim kaygısı açısından istatistiksel olarak anlamlı şekilde daha düşük kaygı yaşamaktadırlar. Uyum yönelimi boyutunda ise düşük veya yüksek puan grupta yer almak istatistiksel bir farklılaşmaya neden olmamıştır.

Cinsiyet açısından genel iletişim kaygısı puanlarına bakıldığında kadın katılımcıların genel iletişim kaygısı puan ortalamaları ($\overline{X}_{Kadın}$=16.58) erkek katılımcıların ortalamalarından ($\overline{X}_{Erkek}$=15.57) istatistiksel olarak anlamlı şekilde daha fazla olup kadın katılımcılar daha fazla genel iletişim kaygısı yaşamaktadırlar.

III.2.3. İletişim Kaygısı Ölçeği Alt Boyutları ile Aile İletişim Kalıbı Ölçeği Alt Boyutları Arasındaki İlişkiler

İletişim kaygısı alt boyutları ile aile iletişim kalıpları alt boyutları arasındaki ilişkiye Pearson Korelasyon analizi ile bakılmış ve sonuçlar Tablo ’da gösterilmiştir. Katılımcıların iletişim kaygısı algıları ile aile iletişim kalıplarına yönelik algılarına ilişkin korelasyon tablosu incelendiğinde; İletişim kaygısının grup iletişim kaygısı boyutu, toplantı iletişim kaygısı boyutu, kişiler arası iletişim kaygısı boyutu ve genel iletişim kaygısı boyutu ile aile iletişim kalıbı boyutlarından diyalog yönelimi boyutu arasında zayıf düzeyde negatif ilişki bulunurken, aynı iletişim kaygısı boyutları ile aile iletişim kalıbı boyutlarından olan uyum yönelimi boyutu arasında ise zayıf düzeyde pozitif ilişki bulunmuştur.

Tablo 10
İletişim Kaygısı Ölçeği Alt Boyutları ve Aile İletişim Kalıbı Ölçeği Alt Boyutları Arasındaki İlişkiler

Boyutlar	Grup İletişim Kaygısı	Toplantı İletişim kaygısı	Kişilerarası İletişim Kaygısı	Genel İletişim Kaygısı	Diyalog Yönelimi	Uyum Yönelimi	Toplam İletişim kaygısı
Grup İletişim Kaygısı	1	.558**	.392**	.452**	-.208**	.090*	.736**
Toplantı İletişim kaygısı		1	.551**	.619**	-.154**	.113**	.827**
Kişilerarası İletişim Kaygısı			1	.576**	-.190**	.070*	.762**
Genel İletişim Kaygısı				1	-.192**	.093*	.811**
Diyalog Yönelimi					1	.009	-.241**
Uyum Yönelimi						1	.117**
Toplam İletişim Kaygısı							1

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed)

Grup iletişim kaygısı boyutu ile diyalog yönelimi arasında zayıf düzeyde negatif ilişki olduğu bulunmuştur (Tablo 10). Buna göre grup iletişim kaygısı ile diyalog yönelimi boyutu arasında (r=-.208; P< .001) negatif ilişki olup katılımcıların diyalog yönelimi arttıkça grup iletişim kaygısı düzeyleri azalmaktadır. Toplantı iletişim kaygısı ile diyalog yönelimi boyutu arasında (r=-.154; P<.001) negatif ilişki olup katılımcıların diyalog yönelimleri arttıkça toplantı iletişim kaygısı düzeyleri azalmaktadır. Kişilerarası iletişim kaygısı boyutu ile diyalog yönelimi boyutu arasında (r=-.190; P<.001) negatif ilişki olup katılımcıların diyalog yönelimi arttıkça kişilerarası iletişim kaygısı düzeyleri azalmaktadır. Genel iletişim kaygısı boyutu ile diyalog yönelimi boyutu arasında (r= -192; P<.001) negatif ilişki olup katılımcıların diyalog yönelimleri arttıkça genel iletişim kaygısı düzeyleri azalmaktadır. Katılımcıların iletişim kaygısı toplam puanları ile diyalog yönelimi boyutu arasında (r=-.241; P<.001) düzeyinde negatif ilişki olup katılımcıların diyalog yönelimleri arttıkça toplam iletişim kaygısı puanları azalmaktadır.

Grup iletişim kaygısı boyutu ile uyum yönelimi arasında zayıf düzeyde pozitif ilişki olduğu bulunmuştur. Buna göre grup iletişim kaygısı ile uyum yönelimi boyutu arasında (r=.090; P< .005) pozitif ilişki olup katılımcıların uyum yönelimi arttıkça grup iletişim kaygısı düzeyleri artmaktadır. Toplantı iletişim kaygısı ile uyum yönelimi boyutu arasında (r=-.113; P<.005) pozitif ilişki olup katılımcıların uyum yönelimleri arttıkça toplantı iletişim kaygısı düzeyleri artmaktadır. Kişilerarası iletişim kaygısı boyutu ile uyum yönelimi boyutu arasında (r=.070; P<.005) pozitif ilişki olup katılımcıların uyum yönelimi arttıkça kişilerarası iletişim kaygısı düzeyleri artmaktadır. Genel iletişim kaygısı boyutu ile uyum yönelimi boyutu arasında (r= .093; P<.005) pozitif ilişki olup katılımcıların uyum yönelimleri arttıkça genel iletişim kaygısı düzeyleri artmaktadır. Katılımcıların iletişim kaygısı toplam puanları ile uyum yönelimi boyutu arasında (r=.117; P<.005) düzeyinde pozitif ilişki olup katılımcıların uyum yönelimleri arttıkça toplam iletişim kaygısı puanları artmaktadır.

III.3. Araştırmanın İkinci Aşamasına İlişkin Bulgular

Birinci aşamada iletişim kaygısı ve aile iletişim kalıplarını belirlemeye yönelik olarak uygulanan anketlerin sonuçlarına göre iletişim kaygısı en yüksek ve iletişim kaygısı en düşük olan katılımcılar belirlenmiş olup, bu katılımcılar içerisinden farklı aile tiplerinde yer alan katılımcılar ikinci aşamaya katılmak üzere davet edilmişlerdir. Bu amaç doğrultusunda görüşmeler üniversitenin psikolojik danışma biriminde yer alan görüşme odasında bireysel olarak gerçekleştirilmiştir. Görüşme odası nötür ve katılımcılarda kaygı oluşturmayan rahat bir ortam olup görüşmeler araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara görüşmelerin kayıt altına alınacağı fakat kesinlikle isimlerinin kullanılmayacağı, bunun yerine bir görüşme kodu verileceği ve elde edilen bilgilerin üçüncü kişilerle paylaşılmayacağı bildirilmiştir. Ayrıca katılımcılara araştırmanın amacı ve kapsamı hakkında da bilgi verilmiştir. Katılımcılar araştırmanın gizliliği konusunda ikna edilerek bir bilgilendirilmiş onam formu imzalatılmıştır.

Derinlemesine görüşmeler tek bir oturumda gerçekleştirilmiştir. Her oturum ortalama 30 ile 60 dakika arasında sürmüştür. Katılımcıların rahatlamasına yönelik olarak başlangıçta demografik bir takım sorular sorulmuştur (Kardeş sayısı, çocukluk

döneminde yaşadığı yer, anne baba eğitimi gibi). Yow (1994) bu tür görüşmelerde katılımcılara önce tehdit algısı oluşturmayacak bir takım soruların yöneltilmesinin önemli olduğunu vurgulamıştır.

Görüşmeler tamamlandıktan sonra, elde edilen ses kayıtlarının çözümlemesi yapılmış, toplanan veriler sistematik olarak sıralanmış ve düzenlenmiştir.

Çalışmanın ikinci aşamasında, birinci aşamada elde edilen veriler değerlendirilerek iletişim kaygısı yüksek 30 katılımcı ve iletişim kaygısı düşük 30 katılımcı görüşmeye davet edilmiştir. İletişim kaygısı yüksek 24 ve iletişim kaygısı düşük 22 katılımcı bu daveti kabul etmiş ve derinlemesine görüşmeye katılmıştır. Katılımcıların demografik dağılımlarına bakıldığında: çalışmaya 38 kadın ($20_{\text{iletişim kaygısı yüksek}}$ ve $18_{\text{iletişim kaygısı düşük}}$) ve 8 erkek ($4_{\text{iletişim kaygısı yüksek}}$ ve $4_{\text{iletişim kaygısı düşük}}$) katılmıştır.

İletişim kaygısı yüksek olan katılımcıların 12 tanesi (%50) koruyucu, 8 tanesi (%33) fikir birliğine dayanan, 3 tanesi (%13) çoğulcu ve 1 tanesi (%4) ise serbesiyetçi aile tipinde yer alırken, iletişim kaygısı düşük olan katılımcıların 12 tanesi (%55) çoğulcu, 9 tanesi (%41) fikir birliğine dayanan ve 1 tanesi (%4) ise koruyucu aile tipinde yer almaktadır. İletişim kaygısı yüksek olan katılımcıların ailelerinde ki ortalama çocuk sayısı 4 iken iletişim kaygısı düşük olan grupta ailedeki ortalama çocuk sayısı 3'tür.

İletişim kaygısı yüksek olan katılımcıların 6 tanesi (%25) çocukluk döneminde köyde yaşarken, 7 tanesi (%29) ilçede, 5 tanesi (%21) şehirde ve 6 tanesi de (%25) çocukluk döneminde büyük şehirde yaşamıştır. Buna karşın iletişim kaygısı düşük olan grupta yer alan katılımcıların 5 tanesi (%23) çocukluk döneminde köyde yaşarken, 5 tanesi (%23) ilçede, 6 tanesi (%27) şehirde ve 6 tanesi (%27) ise çocukluk döneminde büyük şehirde yaşamıştır.

İletişim kaygısı yüksek olan grupta yer alan katılımcıların annelerinin eğitim düzeyine bakıldığında, 7 tanesinin (%29) annesi ya okur-yazar değil ya da sadece okur-yazar, 12 tanesi (%50) ilokul mezunu, 4 tanesi (%17) ortaokul ve 1 tanesi (%4) ise lise mezunu olup yüksekokul ve üzerinde eğitim almış olan anne yoktur. Buna karşılık iletişim kaygısı düşük olan grupta yer alan katılımcıların 2 tanesinin (%9) annesi okur-

yazar, 13 tanesinin (%59) ilkokul, 6 tanesinin (%27) ortaokul ve 1 tanesinin (%5) annesi ise lise eğitimi almıştır. İletişim kaygısı yüksek grupta yer alan katılımcıların anneleri ortalama 4 yıl eğitim almışken iletişim kaygısı düşük olan grupta yerlanan katılımcıların anneleri ortalama 6 yıl eğitim almıştır.

İletişim kaygısı yüksek olan grupta yer alan katılımcıların babalarının eğitim düzeyine bakıldığında, 2 tanesinin (%8) babası okur-yazar, 12 tanesi (%50) ilokul mezunu, 3 tanesi (%13) ortaokul, 6 tanesi (%25) lise ve 1 tanesi (%4) ise üniversite mezunudur. Buna karşılık iletişim kaygısı düşük olan grupta yer alan katılımcıların 7 tanesinin (%32) babası ilkokul, 7 tanesinin (%32) ortaokul, 4 tanesinin (%18) lise ve 4 tanesinin (%18) babası ise üniversite eğitimi almıştır. İletişim kaygısı yüksek grupta yer alan katılımcıların babaları ortalama 7 yıl eğitim almışken iletişim kaygısı düşük olan grupta yerlanan katılımcıların babaları ise ortalama 9 yıl eğitim almıştır.

Katılımcılara yarı yapılandırılmış görüşme kapsamında aşağıdaki sorular sorulmuş ve cevaplar alınmıştır:

- ***İlk olarak çocukluk döneminizi göz önüne aldığınızda, sizde hangi duygu durumunun öne çıktığını düşünmenizi ve buna ilişkin düşüncelerinizi ifade etmenizi istiyorum.***

Bu soruya çalışmaya katılan ve iletişim kaygısı yüksek olan grupta yer alan katılımcıların 10 tanesi (%42) mutsuz bir çocukluk dönemi geçirdiğini ifade ederken, 10 katılımcı (%42) bu dönemde mutlu bir çocukluk geçirdiğini ve 4 (%16) katılımcı ise çocukluk döneminde zaman zaman mutlu zaman zaman ise mutsuz olduğunu ifade etmiştir. Mutsuz bir çocukluk dönemi geçirdiğini ifade eden katılımcıların 8 tanesi korumacı ailelerde 1 tanesi fikir birliğine dayalı ailede ve 1 tanesi ise serbesiyetçi ailede yer alırken, çocukluk döneminde mutlu bir çocukluk geçirdiğini ifade eden katılımcıların 6 tanesi fikir birliğine dayalı, 2 tanesi çoğulcu ve 2 tanesi ise korumacı ailelerde yer almıştır. Genel olarak çocukluğunun hem mutlu hem de mutsuz geçtiğini belirten 4 katılımcıdan 2 tanesi korumacı ailede yer alırken 1 tanesi fikir birliğine dayalı, 1 tanesi ise çoğulcu ailede yer almıştır.

İletişim kaygısı yüksek olup çocukluk dönemini genel olarak mutsuz geçiren katılımcıların ifadelerine bakıldığında örneğin; Koruyucu bir ailede yer alan **K2** katılımcısı ***"Kesinlikle mutsuz bir çocukluktu. Hani derler ya keşke çocuk olsam yeniden, işte ben o cümleyi asla söylemeyecek nadir gençlerden biriyim. Annemden hiç sevgi görmediğimi düşünüyorum. Muhakkak ki seviyordur ama dışarı yansıtamıyordur, çünkü küçükken annesini kaybetmiş. Çok yalnız bir çocukluktu benim için. Sınıfımdaki kişiler hep çok zengindi ve sanırım aradaki kast sisteminden ötürü arkadaşlık edemiyorduk. Annemin hayata dair bana öğrettiği tek şey acımasız ol, önünde kim varsa yık ve geç, merhamet etme ve bu hala böyle gerçekten çok ilginç. Ve ben annemin hayat felsefesini istemedende olsa kabullendiğimi farkediyorum. Kimseye merhamet edemiyor, üzülemiyor ve güvenemiyorum. Bu yüzden hayatım büyük tereddütlerle geçiyor. Hep kendimden büyüklerle arkadaşlık ederdim çocukken. Bisikletim vardı en iyi arkadaşımda oydu. Düşünüyorum o günlere dönmek genel olarak beni üzüyor."*** ifadelerini **K4** katılımcısısı ***"Çocukluk dönemimi düşündüğümde zor bir çocukluk geçirdim, çocukluğumu düşündüğümde kendime üzülüyorum. Yalnız, kenara atılmış, sessiz ve kötü olaylara şahit olup duyguları sorulmayan teselli edilmeyen çaresiz bir kız çocuğu görüyorum."*** ifadelerini ve **K15** katılımcısı ise ***"Pek mutlu bir çocukluğum olmadı…. Annem ve babam çok kavga ederdi. Babamın annemi kaç defa gözümün önünde dövdüğünü hatırlıyorum. Çok çabuk sinirlenirdi babam. Annemi eline ne geçerse onunla döverdi. Annemin her yeri kan olurdu ve morarırdı. Annem sesini fazla çıkarmazdı. Ben çok ağlardım. Diğer kardeşlerim de aynı şekilde. En büyük ablam 7 yaşından beri halamda kalıyor. O bu sahnelere pek tanık olmadı"*** ifadelerini kullanmışlardır. Fikir birliğine dayalı ailede yer alan ve mutsuz bir çocukluk geçirdiğini ifade eden **K23** katılımcısı ***"Ben çok ama çok mutsuz bir çocukluk geçirdim hiçbir şey istediğim gibi olmuyor diye çok üzülürdüm. Ailemde büyükler arasında sözel kavga çok olurdu. Bende herşeyi kafama takan bir çocuk olduğum için herşeyi kendime dert ederdim. Bütün çocuklugumu kimse beni sevmiyor diye düşünerek geçirdim."*** ifadelerini kullanırken serbesiyetçi bir ailede yer alan **K7** katılımcısı ***"Çocukluk dönemimi düşününce mutlu bir çocukluk geçirdiğim söylenemez çocukluğum ve gençliğim hep anne babamla uğraşmakla geçti çünkü acayip uyumsuz bir çiftlerdi nasıl olduda ayrılmadılar halen anlamış değilim"*** ifadelerini kullanmıştır.

İletişim kaygısı yüksek olup çocukluk dönemini genel olarak mutlu geçiren katılımcıların ifadelerine bakıldığında örneğin; fikir birliğine dayalı ailelerde yer alan **K3** katılımcısı ***"Baktığım zaman mutlu bir çocukluk dönemi geçirdiğimi düşünüyorum. Çünkü ailemde herkes bana iyi davranıyordu ablamlarla oyunlar oynuyordum annem babam oyuncak alıyordu bu yüzden mutlu bir çocukluk geçirdim"*** ifadelerini, **K8** katılımcısı ***"Mutlu bir çocukluk geçirdim. Annem babam abilerim ablam ile ilgili güzel anılarım var. Şefkat merhamet sevgi ile büyüdüm. Fazla hastalanmazdım ama annem benimle ilgilensin diye genelde başımın ağrıdığını söylerdim."*** ifadelerini ve **K20** katılımcısı ise ***"Genel olarak mutluydum çünkü çocuktum ve evin küçüğü. Bu yüzden ilgi ve alaka yoğundu bana yansıtmazlardı hiç birşeyi. Belkide mutsuz bi ailem vardı ama bana hep mutlu gbi geldi isteklerim hep yerine geldi belki anında olamadı ama sonunda oldu genel olarak mutluydum hatta o günleri özlemiyor değilim."*** şeklinde ifadeler kullanmıştır. Çoğulcu bir ailede yer alan **K12** katılımcısı "***Çocukluk dönemime baktığımda genel olarak güzel ve mutlu bir çocukluk geçirdim. Oyun oynama fırsatım çok oldu. Ailem de genel olarak imkânları doğrultusunda istediğim herşeyi yapmaya çalıştılar. Bir de 4 abinin vermiş olduğu güvenle rahat yetiştim. Erkeklerin ilgi alanlarına giren şeyleri daha çok severdim."*** ifadelerini, **K13** katılımcısı ***"Çocukluğum köyde geçti zaten köy küçük olduğu için herkes birbirini tanıyor. Köyde küçükken arkadaşlarla gün boyunca oyun oynardık. Köyde olduğumuz için zaman zaman bizimde yaptığımız işler oluyordu. Genel olarak bir sıkıntı yaşamadan herkesin birbirini tanıdığı, samimi ve akrabalık bağlarının güçlü olduğu bir ortamda büyüdüm. Dönüp bakınca oldukça iyi, mutlu bir çocukluk geçirdim diyebilirim. Dediğim gibi bazı işler bizi zorlasada bu durum normal karşılanıyordu."*** ifadelerini kullanırken, koruyucu bir ailede yer alan **K18** katılımcısı ***"Genel olarak baktığımda güzel bir çocukluk geçirdiğimi düşünüyorum. Sıcak bir aile ortamımız vardı. Ailenin de en küçüğü ben olduğum için genel olarak bütün ilgi bende toplanıyordu. Bu da beni çok mutlu ediyordu."*** İfadelerini kullanarak cevap vermiştir.

İletişim kaygısı yüksek olup çocukluk dönemini zaman zaman mutlu zaman zaman ise mutsuz geçirdiğini ifade eden katılımcılara bakıldığında örneğin; fikir birliğine dayalı ailelerde yer alan **K9** katılımcısı ***"Genel olarak baktığım zaman***

çocukluğumun ne çok mutlu ne de çok zor geçtiğini düşünüyorum. Çünkü babam ve annem beni seviyordu ablam ve kardeşimle oyunlar oynardık zaman güzel geçerdi ama babaannem yüzümden ev bazen gergin olurdu bu da beni çok üzer ve yorardı" ifadelerini, koruyucu ailelerde yer alan **K10** katılımcısı ***"Genel olarak baktığım zaman çocukluğumun mutlu yanları da vardı*** mutsuz ***yanlarıda.. mutlu yanlar ailem hep yanımdaydı fakat 4 veya 5. sınıfta kekemelik başlayınca hayatımın mutsuz olacağına inaniyordum."*** ifadelerini ve **K22** katılımcısı ise ***"Çocukluk dönemimi düşündüğümde mutlu bir çocukluğum olmadı ama çokta kötü değildi. Çok sessiz ve sakin bir çocuktum. Ailemden birşeyler istemekten hep çekinirdim. Sık sık yatılı misafir olarak halam, benle yaşıt kızı ve benden iki yaş büyük oğluyla gelirdi. Halam sorumsuz bir insandı, çocuklarıyla hiç ilgilenmezdi. Halamın çocukları da fazla şımarıklardı ve çok yalan söylerlerdi. Bir şey kırdıklarında ya da yanlış yaptıklarında suçu benim üzerime atarlardı, kendimi savunamazdım. Bütün yük annemin üzerindeydi yemek, bulaşık, temizlik, ev toplamak, çocuklara bakmak vs. akla gelebilecek herşey. Onlar bize geldiğinde annemin huzursuz olduğunu anlardım bu yüzden gelmelerini hiç istemezdim. Bu konuda babamla da kavga ettiklerinden bende çok huzursuz olurdum. Babam çocukları çok severdi aynı zamanda sert bir karaktere sahipti. Ben küçükken beni çok şımartmış daha sonra erkek kardeşim doğunca başta babam olmak üzere çevredeki herkesin ilgisi ona yönelmiş. Çocukken gecekondu da otururduk, mahalleden çocuklarla dışarda oyunlar oynardık. Çocukluğumda fazla oyuncağım yoktu. Bir tane büyük bebeğim vardı, evde onunla oynardım. Genelde dışarıda bahçede çiçeklerle oyun oynardım. Evimiz gecekondu olduğu için büyük bahçesi vardı. Birde yaz tatillerinde hep köyde babaannemin yanında kalmak isterdim. Galiba küçükken bana olan sevgisinden ve ilgisinden dolayı ayrı bir sevgi beslerdim ona karşı."*** ifadelerini kullanmıştır.

Aynı soruya çalışmaya katılan ve iletişim kaygısı düşük olan grupta yer alan katılımcıların 20 tanesi (%9) mutlu bir çocukluk dönemi geçirdiğini ifade ederken, 1 katılımcı (%5) bu dönemde mutsuz bir çocukluk geçirdiğini ve 1 (%5) katılımcı ise çocukluk döneminde zaman zaman mutlu zaman zaman ise mutsuz olduğunu ifade etmiştir. Mutlu bir çocukluk dönemi geçirdiğini ifade eden katılımcıların 11 tanesi çoğulcu ailelerde 8 tanesi fikir birliğine dayalı ailede ve 1 tanesi ise korumacı ailede yer

alırken, çocukluk döneminde mutsuz bir çocukluk geçirdiğini ifade eden 1 katılımcı çoğulcu bir ailede yer almış ve genel olarak çocukluğunun hem mutlu hem de mutsuz geçtiğini belirten 1 katılımcı ise çoğulcu bir ailede yer almıştır.

İletişim kaygısı düşük olup çocukluk dönemini genel olarak mutlu geçiren katılımcıların ifadelerine bakıldığında örneğin; Çoğulcu bir ailelerde yer alan **Kk6** katılımcısı ***"Çocukluğum gayet huzurlu ve mutlu geçti. Ailemin tek kız çocuğu ve en küçük bireyi olduğum için her istediğim yapılıyordu. Annem babam ve abilerim üstüme çok düşerdi. Hiç bir şeyden korkmazdım çünkü abilerim her zaman beni koruyup kollarlardı. Annem ve babam benim mutluluğum için ve çocukluğumu en iyi şekilde geçirebilmem için ellerinden geleni yaparlardı. Genel itibariyle sağlıklı bir çocukluk dönemi geçirdim."*** ifadelerini, **Kk8** katılımcısı ***"Ben mutlu bi çocukluk geçirdim çünkü her isteğimi yapan bi ailem vardı tam belki çok mutlu bi cocuk değildim iki taraflıda büyüsem de beni anlayan anlayış gösteren sıcacık bi ailem vardı. Babam konusunda mutsuzdum bi küçük olmama rağmen onun acısını çok derin yaşadım çünkü babamı hatırladığım kadarıyla o çok özel bi insandı.*** (Araştırmacının notu: Baba vefat) ***Annemi çok sever bizi çok severdi onu kimden dinlesem hep sevilen bi insanmış ama yinede mutlu bi çocukluk geçirdim mutsuz olduğum tek konu babamdı Ailemin sevgisiyle zamanla büyüdükçe daha mutlu bi yaşam geçirdim."*** ifadelerini, **Kk17** katılımcısı ***"Çok mutlu bir çocukluk dönemi geçirdim apartmanlar arasında kalarak sıkıcı bir çocukluk dönemim olmadı tek derdimin anne, babamın saat 9 olduğunda artık içeri girin demeleriydi, çok sıcak samimi bir mahallede geçirdim çocukluğumu akşamları mahallece dışarda içilen çayla, edilen sohbetler, yenen yemekler, çok güzeldi. Özlemle bahsettiğim günlerim…"*** ifadelerini ve **Kk20** katılımcısı ise ***"Çocukluğumun genel olarak mutlu geçtiğini hatırlıyorum. Çünkü çocukluk dönemimde hep oyun oynuyordum arkadaşlarımla. Özellikle annem sürekli oyun oynuyorum ve dışarı çıkıyorum diye bağırırdı ama ben fazla takmazdım tekrar devam ederdim."*** ifadelerini kullanırken, fikir birliğine dayalı ailelerde yer alan **Kk1** katılımcısı ***"Gayet olumlu ve eğlenceli bir aile içinde büyüdüm bundan dolayı iyi bir çocukluk geçirdim."*** ifadesini, **Kk7** katılımcısı ***"Genel olarak baktığım zaman çocukluğumun mutlu geçtiğini düşünüyorum. Çünkü ebeveynlerimin ve kardeşlerimle birlikte olduğumu***

hatırlıyorum. Ama hatırladığım kötü birşeyde var elbet. Ben küçükken altıma çok kaçırırdım. Bu yüzden içim çok rahat ne uyurdum nede uyanırdım. Çok üzülürdüm bu duruma, pis bir çocukmuşum gibi hissederdim kendimi. Benden büyük ablam altına kacırmıyor ama ben neden kaçırıyorum diye düşündüğümü de hatırlıyorum." ifadelerini, **Kk9** katılımcısı ***"Genel olarak baktığım zaman çocukluğumun mutlu geçtiğini düşünüyorum. Çünkü ebeveynlerimin ve kardeşlerimin bana sıcak davrandıklarını hatırlıyorum. Fakat ailemin bana arada güvensiz davranması örneğin; Kk9 yapamaz Kk9 beceremez vs.bu gibi şeyler çocukluğumda bana hayal kırıklığı yaşattı. Hayatımda ailem ne der büyüklerim ne der gibi düşüncelere kapılıp hayatta seçim yapmam gereken konularda kararsızlıkla boğuştum ve üzgünüm hala bu durum devam edecek gibi görünüyor."*** ve **Kk11** katılımcısı ise ***"Genel olarak mutlu bir çocuktum dışarıda bolca vakit geçirirdim. Fakat evde belli sorunlar olurdu babamın mesleği yüzünden bazen fazla stresli oluyordu bu bana çok yansıdı. Çoğu zaman evde huzursuzluk oluyordu benim açımdan."*** ifadelerini kullanmıştır, korumacı bir ailede yer alan **Kk5** katılımcısı ***"Genel olarak baktığım zaman çocukluğumun mutlu geçtiğini düşünüyorum. Çünkü beni seven arkaşlarım vardı onlarla oyun oynamayı severdim. Buyüzden daha çok dışarıda arkadaşlarımla vakit geçirirdim. Bunun yanısıra çocukluğumun zor olan tarafı oldu mu çok hatırlamıyorum ama ben daha çok hareketli, en küçük şey de mutlu olan, konuşkan aynı zamanda utangaç ve bir şey yapamadığımda ya d a yapamıycam diye endişe ve korku içerisinde olan bir çocuktum hala da bu korkuyu yaşıyorum."*** ifadelerini kullanmıştır.

İletişim kaygısı düşük olup çocukluk dönemini genel olarak mutsuz geçirdiğini ifade eden ve çoğulcu bir ailede yer alan **Kk12** katılımcısı ***"Mutlu oldugumu düşünmüyorum çünkü bi çocuk için mutluluk oyuncaklarıdır benim hiç oyuncağım olmadı hatırladığım en mutlu anım akşamları ablalarımla birbirimize bilmece sorardık o zaman çok mutlu olurdum ailem için cok değerliydim ablalarım annem babam hep beni ayrıcalıklı görürllerdi çünkü ben tek erkek çocuktum. Arkadaşlarım olmuyodu mutlu değildim genel olarak."*** İfadelerini kullanırken, zaman zaman mutlu zaman zaman ise mutsuz olduğunu ifade eden ve çoğulcu bir ailede yer alan **Kk2** katılımcısı ***"Bi genelleme yapamayacağım, mutlu ve mutsuz anlarım oldu ama mutlu anlarım daha çok diyebilirim. Annemle babam çocukluğumda sürekli şiddetli***

kavgaları vardı, zaman zaman olan mutsuzlugum bu yüzden olurdu. Çocukluğumda gayet saglıklıydım." ifadelerini kullanmıştır.

- ***Şimdi sizden çocukluk döneminizi düşünmenizi ve ailenin içinde bulunduğu duygusal atmosferi tanımlamanızı istiyorum. Yani aile üyeleri arasında mutlu ve bir biriyle samimi bir ortamı aklınıza geliyor yoksa gergin ve çatışmalı bir ortam mı hatırlıyorsunuz? Buna ilişkin anılarınızı anlatır mısınız?***

Bu soruya çalışmaya katılan ve iletişim kaygısı yüksek olan grupta yer alan katılımcıların 8 tanesi (%33) çocukluk döneminde mutsuz ve çatışmalı bir aile ortamı olduğunu ifade ederken, 12 katılımcı (%50) bu dönemde aile ortamına hâkim olan duygusal atmosferin genel olarak mutlu olduğunu belirtmiş ve 4 (%16) katılımcı ise çocukluk döneminde aile ortamının zaman zaman mutlu zaman zaman ise çatışmalı olduğunu ifade etmiştir. Ailenin duygusal atmosferinin mutsuz ve çatışmalı olduğunu ifade eden katılımcıların 3 tanesi korumacı ailede, 2 tanesi fikir birliğine dayalı ailede, 1 tanesi serbesiyetçi ailede ve 2 tanesi ise çoğulcu ailede yer alırken, çocukluk döneminde aile atmosferinin mutlu olduğunu ifade eden katılımcıların 5 tanesi fikir birliğine dayalı, 1 tanesi çoğulcu ve 6 tanesi ise korumacı ailelerde yer almıştır. Genel olarak çocukluk döneminde ailenin duygusal atmosferinin hem mutlu hem de çatışmalı geçtiğini belirten 4 katılımcıdan 3 tanesi korumacı ailede yer alırken 1 tanesi ise fikir birliğine dayalı ailede yer almıştır.

İletişim kaygısı yüksek olup çocukluk döneminde aileye hâkim olan duygusal atmosferin genel olarak mutsuz ve çatışmalı olduğunu belirten katılımcıların ifadelerine bakıldığında örneğin; Koruyucu bir ailede yer alan **K2** katılımcısı ***"Kesinlikle çatışmalı ve gergin bir ortamdı. Babam anneme hep bağırırdı. Camları kırardı telefonları kırardı. Hatta bir defasında bir tanıdığımız var çok içki içer bize misafirliğe gelmişlerdi bizde eşine şiddet uygulamıştı. Çok iğrenç bir şeydi. Keşke çocukluğumu silebilsem bunu gerçekten çok isterdim."*** ifadelerini, **K4** katılımcısı ***"Genel olarak huzursuz bir ortam olurdu evde. Annem, babam hasta olduğu için ona sürekli öfke duyar söylenir ve onu küçük düşürür, kırardı, bu söylemlerini herkesin yanında yapardı. O zamanlarda anneme öfke duyardım. Babam sesini çıkarmazdı. Ablalarım kendi aralarında müzik dinler, gülüp eğlenir bazen de kıyafet kavgaları yaparlardı.***

Kendi aralarında çözerlerdi durumu." ifadelerin, **K15** katılımcısı ***"8 yaşından öncesinden bahsedeceksem çok mutlu bir aile değildik. Babam bizi bazen sever bazen döverdi. Mesela çarşıdan gelince bize hep abur cubur şeyler alırdı. Ama biz kardeşimizle kavga ederken veya oyun oynarken çok ses çıkarırsak babam bizi döverdi. Erkek kardeşlerimi kalın kablolarla döverdi. Kızları çok az onunla döverdi. Daha çok el ve ayak kullanırdı. Bir de evimiz 2 odalı olunca baya küçüktü pek oynayacak yerimiz yoktu. 1 oda zaten rutubetliydi orda oturulmazdı. Diğer oda da herkes var diye sessiz kalırdık biz kardeşler olarak."*** ifadelerini kullanmışlardır.

Aynı grup içerisinde yer alan fikir birliğine dayalı ailede bulunan **K9** katılımcısı ***"Genel olarak gergin ve çatışmalı bir ortam hatırlıyorum hepsi de babaannemden kaynaklı. Çünkü annemi çok üzerdi, babamı da. Annem becerikli, çalışkan, sevilen bir kadındı. Annemi kıskandığını düşünüyorum. Hatırlayamadığım bir konuda büyük bir tartışma çıkmıştı gecenin bir yarısı evde ikisi arasında. Annem babaannemi korkutmak için "Damdan nacağı getirin kız kesecem bu Hondu'yu"diye bağırmıştı. Sonra büyük ablam bizi çatıya kaçırmıştı kavgayı duymayalım korkmayalım diye. Bu anı neden bilmiyorum aklımdan gitmiyor hatta şu an bile gözümün önünde."*** ifadelerini ve **K21** katılımcısı ise ***"Her zaman gergin ya da her zaman mutlu bir ortam diyemem. Zaman zaman mutlu zaman zaman gergindik. Ama hiç bir zaman büyük bir gerginlik olmadı. Annemle babam genelde babaannemin dolduruşuyla tartışırlardı."*** ifadelerini kullanmıştır.

Çocukluk döneminde ailenin duygusal atmosferini mutsuz ve ya çatışmalı olduğunu belirten ve çoğulcu bir ailede yer alan **K11** katılımcısı ***"Ailemiz çocukluk döneminde sürekli gergin bir ortamı yaşardı. Bunun nedeni babamın bir anda amcam için her şeyimizi bitirmesi ve annemin emek emek yaptığı evimizi benim büyüdüm doğdugum mahalleden okulumdan komşularımızdan ayırdı neden yaptı çünkü çok saf kalpliliğinden yaptı. Evimiz satılığa çıkmıştı hiçbir şeyimiz yoktu sadece icradan geriye kalan üç beş eşya. Evimiz satıldı kiralık ev arıyorduk daha sonra mahalleden annemin arkadaşı dediki benim amcamların evi var Almanyalı kirasıda uygun dedi onlar Almanya'dalar onun yiyeni ilgileniyor isterseniz orayı tutun dedi. Bizde orayı tuttuk sağdan soldan akrabadan değil ama para toparlayıp evi***

tuttuk. Dedeler yoktu o zaman Almanya'daydılar biz taşındık mahalleye geldik herkes dedemi yani ev sahibimizi kötülüyor işte onlar kiracı barındırmaz şöyle insanlar böyle insanlar nede olsa Almanyalılar zengin insanlar demi ondan hep kötülediler. Annem diyor dert bitmiyor neydi kaderim neydi çilem aradan yanlış hatırlamıyorsam 2 ay falan geçti ve meşhur o Almanyalı evsahibimiz dedemler geldi. Neyse annem tanışmaya çıktık pek hatırlamıyorum tabikide o kötülükledikleri adam varya bitane bitane eşide aradan çok az zaman geçti biz aile olduk onlarla onlarında kimsesi yoktu zamanında herkes yemiş içmiş çalmış çırpmış gitmiş bizim gibi darbe yemişlerdi…." ifadelerini kullanırken **K17** katılımcısı ise ***"Genel olarak kavgalı tartışmalı bir ortam vardı evde. Her gün babaannemle dedem kavga çıkarırdı babam işten gelince annem ona anlatırdı olanları babam hiçbir şey demezdi ufakta olsa annemle tartışırlardı. Ama hemen arkasından bizim korktuğumuzu fark edip bize sarılırlardı. İşte o zaman onların sevgisiyle mutlu olurduk."*** ifadelerini kullanmıştır. Aynı durumda olan ve serbesiyetçi bir ailede yer alan **K7** katılımcısı ise ***"Ben çocukluk dönemim boyunca hep bir çatışmalı ortamda büyüdüm. Ailemizde sevgi ve saygı birbirlerine karşı çok olmazdı. Benim tek hatırladığım hep bi tartışma ortamı hep bi sevgisizlik öyle. Bunlar genelde annem babamdan değil büyüklerden kaynaklanırdı. Annem ve babam sorunlarını bize belli etmezdi birçoğunu anlardık ama. Büyükbabam dedeme düşman olarak büyümüş çünkü ona çocukluğunu yaşatmamış ben bir defa baba ya da oğlum dediklerini duymadım birbirlerine bunlar beni çok etkiledi."*** İfadelerini kullanarak cevap vermiştir.

İletişim kaygısı yüksek olup çocukluk döneminde aileye hâkim olan duygusal atmosferin genel olarak mutlu olduğunu belirten katılımcıların ifadelerine bakıldığında örneğin; Koruyucu bir ailede yer alan **K5** katılımcısı ***"Genel olarak mutluyduk ama ben geceleri yalnız yatmaktan korkardım çünkü çok korkunç rüyalar görürdüm ve annemin hep benimle yatmasını isterdim. Babam da bu duruma çok sinirlenir bana ve anneme çok kızardı. Ama annemle babam aralarında hiç tartışmamışlardır, birbirlerine oldukça saygılı ve sevgili insanlardı. Hatta ailece oyunlar bile oynardık."*** ifadelerini, **K10** katılımcısı ***"Genel olarak mutluyduk ama babamızdan çok korkardık çünkü annemizle bazen nedenini bilmediğim tartışmalar yaşardılar ve o zaman kavga çıkardı. Bir seferinde ben babama ödevime yardım etmesi için gittim ve beni***

dövmüştü. Bir keresinde de beni torba bulmaya göndermiş ve bulamadığım için yine dövmüştü." ifadelerini, **K12** katılımcısı ***"Genel olarak bakarsak mutluyduk. Annem ve babam arasında yaşanan tartşmaya çok az şahit oldum diyebilirm. Annem ve babam her ne kadar birbirlerini görmeden evlenseler de birbirlerine hep uyum sağlamaya çalışmışlardır. Ama evde 4 erkek çocuğunun büyümesi bazen aralarındaki tartışmaların evdeki herkese yansıdığını düşünüyorum."*** ifadelerini ve **K18** katılımcısı ise ***"Genel olarak evde mutluyduk ama babamın sözü geçerdi. Annemle beraber ortak karar alırlardı fakat en son babamın aklına ne yatarsa onu yapardı. Yine de annemin düşüncesini alırdı. Biz yaramazlık yaptığımızda ise annem hep bizi babamla korkuturdu ama kıyamaz yine de yaptığımız şeyi babama söylemezdi. Küçükken hatırladığım en olumsuz şeylerden biri abimin sürekli bana vurmasıydı. Aramızda bir yaş vardı. Annem babam beni sevse kıskanır, kızar bunun acısını da bana vurarak alırdı. Olumu anılarım ise babam işten gelirken hepimize ayrı ayrı çikolatamızı cipsimizi alırdı. Ama bana hep onlardan fazla bir şey alırdı ve bana bunu ayrı verip sakla demesiydi."*** ifadelerini kullanmıştır. Aynı grupta yer alan ve fikir birliğine dayalı ailede bulunan **K3** katılımcısı ***"Genel olarak mutluyduk güleriz eğleniriz aile içinde ama babamın sinir hastalığı vardır ve takıntılıdır bazı konularda takıntı yaptığı zaman kavga çıkarırdı o anlarda korkardık. Bir keresinde bir konuya takıntı yaptığı zaman büyük kavga çıkmıştı annemle babam arasında bizde annemizi koruyorduk ablamlarla babama karşıydık mahalledekiler gelmişti o zamam korkmuştum babamla annem ayrılcak diye."*** ifadelerini, **K8** katılımcısı ***"Genel olarak mutluyduk. Çocukluk denilince aklıma soba gelir. Etrafında toplanarak. Abimlerle oyun oynardık. Oda küçük olduğunda ve sobalı evde en sıcak oda olduğundan çok ses olurdu babam kızardı bize babamdan korkardık."*** ifadelerini, **K19** katılımcısı ***"Genel olarak mutlu bi atmosferde büyüdüm akşamları çekirdek savaşlarının olduğu bir aile, babam şeker hastası olduğu için bazen hiç kızılmayacak şeylere parladığı bağırdığı çok olurdu ama geçerdi hemen kalbimi kırıyosa gelir gönlümü alırdı bana çoğunluk annem kızardı annemden dayak yerdim hepsi de kardeşimin yüzünden olurdu ben 17 yaşına kadar kardeşimden nefret ettim ona kin besleyerek büyüdüm hatta bir gün yine kardeşimle kavga ediyordum aslında canını acıtmamıştım ama o çok bağırmıştı çok ağlamıştı annemde gelip bana bağırınca annemle kavga etmiştik yeni Barbie bebeğim vardı onu bacağımda kırmıştı sonra gelmişti benimle beraber ağlamıştı. Kardeşim yüzünden ne***

zaman dayak yesem onun ölmesini isterdim o kadar büyük nefret vardı içimde." ifadelerini ve **K20** katılımcısı ise ***"Genel olarak mutlu bi aile yapım vardı yani en azından benim açımdan sıcacık bi sobamız vardı klasik köy evi işte ama bna o ev saray gbi gelirdi herşeyi bende farklıydı şimdi düğün salonu gbi evimiz var ama o küçük evin verdiği mutluluğu veremiyor. Annem babam bize hep güzel şeyler yaşattı ama kavgalar oluyordu, gözümde canlandı birden bazıları bi kapının köşesinde ağlıyordum galiba babamın anneme vurmasını kaldıramadım, yani o adam benim babam olamazdı her evde olduğunu söylüyorlar ama bizim evde olmamalıydı."*** ifadelerini kullanmıştır. Çoğulcu bir aile yapısında yer alan **K22** katılımcısı ise ***"Genel olarak mutlu bir aileydik ancak annem her zaman ailemizi geren taraf oldu onu mutlu etmeye çalıştığımız anlarda dahi bizi pişman etti. Söylemek istediğim onun için bir hediye aldığımızda dahi beğenmeyip bize kızdı. Bu durumlardan dolayı babam bize her zaman destek oldu. Annemi idare eden taraf oldu."*** ifadelerini kullanmıştır.

Ailede hem mutlu hem de çatışmalı bir duygusal atmosferin olduğunu ifade eden ve korumacı aile yapısında yer alan **K1** katılımcısı ***"Genel olarak ne çok mutluyduk ne de değildik. Samimi bir ortam yoktu. Sürekli tartışmalar olurdu. Annemle babam hiç anlaşamazdı. Buda bizi çok etkilerdi."*** ifadelerini, **K16** katılımcısı ***"Genel olarak muyluyduk ama bazen tartışmalar olurdu. Babaannem ve annem anlaşamazlardı bu sebepten dolayı annem ile babam tartışırdı. Babaannem babamı anneme karşı doldururken annem duymuş ve babamla tartışmışlardı."*** ifadelerini ve fikirbirliğine dayalı bir ailede yer alan **K21** katılımcısı ise ***"Her zaman gergin ya da her zaman mutlu bir ortam diyemem. Zaman zaman mutlu zaman zaman gergindik. Ama hiç bir zaman büyük bir gerginlik olmadı. Annemle babam genelde babaannemin dolduruşuyla tartışırlardı."*** ifadelerini kullanmıştır.

Bu soruya çalışmaya katılan ve iletişim kaygısı düşük olan grupta yer alan katılımcıların 15 tanesi (%68) çocukluk döneminde mutlu ve çatışmasız veya nadiren gerilimin olduğu bir aile ortamında çocukluğunu geçirdiğini ifade ederken, 2 katılımcı (%9) bu dönemde aile ortamına hâkim olan duygusal atmosferin genel olarak mutsuz ve çatışmalı olduğunu belirtmiş ve 5 (%23) katılımcı ise çocukluk döneminde aile ortamının zaman zaman mutlu zaman zaman ise çatışmalı olduğunu ifade etmiştir.

Ailenin duygusal atmosferinin mutu ve çatışmasız olduğunu ifade eden katılımcıların 9 tanesi çoğulcu bir ailede ve 5 tanesi ise fikir birliğine dayalı ailede yer alırken, çocukluk döneminde aile atmosferinin mutsuz ve çatışmalı olduğunu ifade eden katılımcıların 1 tanesi fikir birliğine dayalı ve 1 tanesi çoğulcu bir ailede yer almıştır. Genel olarak çocukluk döneminde ailenin duygusal atmosferinin hem mutlu hem de çatışmalı geçtiğini belirten 5 katılımcıdan 4 tanesi fikir birliğine dayalı ailede yer alırken 1 tanesi ise çoğulcu bir ailede yer almıştır.

İletişim kaygısı düşük olup çocukluk döneminde aileye hâkim olan duygusal atmosferin genel olarak mutlu ve çatışmasız veya az çatışmalı olduğunu belirten katılımcıların ifadelerine bakıldığında örneğin; Çoğulcu bir ailede yer alan **Kk6** katılımcısı ***"Genel olarak mutluyduk genellikle çoğunlukla tatile giderdik çok güzel vakit geçirirdik. Ben annem ve babamla çok güzel vakit geçirirdim ama abilerim babamdan biraz çekinirlerdi. Babam çalışırken çok yoruluyordu ve işe gitmeden uyuyamadığı için sinirli olurdu ve abilerime kızardı. Bana o sebepten dolayı kızdığını hiç hatırlamıyorum."*** ifadelerini, **Kk8** katılımcısı ***"Genel olarak mutluyduk. Babam, anneme, kardeşime ve bana çok iyi davranırdı. Babaannemlerle evimiz çok yakındı, halam bekârdı o bazen bizim ailemize karışır, huzursuzluk çıkartırdı. Ailemize kimseler karışmadığı müddetçe çok mutlu bir yuvamız vardı."*** ifadelerini, **Kk13** katılımcısı ***"Genel olarak huzurlu bir ortam vardı. Annem ve babamdan bir çekincem yoktu. İkisini de çok severdim. Kardeşlerimle iyi anlaşırdık."*** ifadelerini ve **Kk18** katılımcısı ise ***"Çok mutlu bir ailede büyüdüğümü rahatlıkla söyleyebilirim. Çünkü ailde herkesin birbirine saygısı ve sevgisi vardı. Her gün herkes bütün gün neler yaptığını anlatırdı ki hala öyledir."*** ifadelerini kullanırken fikir birliğine dayalı bir ailede yer alan **Kk1** katılımcısı ***"Genel anlamda mutlu bir aile içinde oldum ancak her ailede olduğu gibi yeri geldiğinde tartışmalar olurdu. Hep beraber pikniğe gidilirdi o zaman yaşıtımızcasına annem ve babam bizimle oyunlar oynardı. Ancak annem ve babama ters düşen bir durum olduğunda aramızda tartışmalar olurdu."*** ifadelerini, **Kk4** katılımcısı ***"Mutlu ama her gün kardeş kavgalarının olduğu bir ortam vardı. Tek derdimiz komşunun eriğini çaldığımda komşunun görüp görmediğini düşünüp gördüğünde ise nereye saklanırız derdi vardı."*** ifadelerini, **Kk9** katılımcısı ***"Genel olarak mutluyduk ama babamız gurbetten izne geldiğinde çekinirdik babamızdan,***

çünkü çok görmediğimiz için hem sevip hem korkardık o da bizi şımartmak isterdi nasıl özlediğini anlardık ve arada annemle tartışırdı o yüzden çekinirdik." ifadelerini ve **Kk14** katılımcısı ise ***"Genel olarak mutluyduk. Annem ile babamın tartıştığını çok az anımsıyorum. Özellikle abim ve benim yanımda tartışmamaya dikkat ederlerdi. Bizim ailemizde şiddete hiçbir zaman yer verilmedi. Bir sorun olduğunda ebeveynlerim benimle hep konuşup beni anlamaya çalışırlardı. Onların istemedikleri bir şey yaptığımda 'böyle yapman beni çok üzüyor' ya da 'bunu böyle yapmak yerine şöyle yapabilirdin' derlerdi."*** ifadelerini kullanmıştır.

İletişim kaygısı düşük olup çocukluk döneminde aileye hâkim olan duygusal atmosferin genel olarak mutsuz ve çatışmalı olduğunu belirten katılımcıların ifadelerine bakıldığında örneğin; Çoğulcu bir ailede yer alan **Kk2** katılımcısı ***"Genel olarak mutsuz ve kavga içerisinde olan bir ortam hatırlıyorum. Kardeşlerim ve annemle samimi güzel zamanlarım oluyordu tabiki şu an onları çok anımsayamıyorum daha çok üzücü olaylar geliyor aklıma. Mesela üç dört yaşlarında olmam lazım bi akşam annemle babam kumar yüzünden çok şiddetli kavga etmişlerdi. O akşam annem ve kardeşlerimle birbirimize kenetlenerek saatlerce belkide sabaha kadar yan komşumuzun kömürlüğünün orda yaslanarak üzerimıze yorgan örterek orda kalmıştık. Babam yine kahveye gitmişti. Annemle babama özelliklede babama sürekli kavga ettikleri için çok kızardım, genelde babam hatalıydı ama annemde susup altdan almayı çoğu kez bilmezdi. Şu an babam uzun yıllardır kumarı bıraktı ve gerçekten ailesini çok düşünen ve çabalayan birisi oldu. Bizlerle çok ilgili ve düşünen birisi.. Biz aslen Mardinliyiz cok sükür ailemden hiç kimsenin ülkesine karşı bi art niyeti olmadı ülkesi için canını ortaya koyabilecek kadar vatan sevgisi varken ilçeye ilk geldiğimiz yıllar kürt kökenli olmamızın zorluğunu çok çektik, çok dışlandık. Okulda vs çoğu arkadaşlarım kürt diye alay ederdi. Kürt olmam onlar için bir silahtı sanki beni üzmenin ve susturmanın en iyi yolu olduğunu düşünürlerdi. Oysa biz zararsız ve hayat mücadelesi vermeye çalışan bir aileydik. Bundan bahsetmemin sebebi annem ve babam içinde kolay olmadı farklı bi yerden gelip kendilerini kabullendirip ekmek parası kazanmak, bu sebeplerinde annem ve babamın kavgalarında çok etken olduğunu düşünüyorum büyüdükçe onlara küçükken o kadar şiddetli kavgalarını biraz daha olsa anlayışla karşılamaya çalıştım çünkü onlar içinde kolay değildi***

gurbette o olanaklarla hayat mücadelesi vermek. Aslında kötü insanlar olmadığımızı kanıtlamaya çalşımak. Şu an ilçeyle aramız çok iyi gerçekten çok iyi aile dostlarımız var çoğu kişi tarafından seviliyoruz. Yaptığımız düğünde bile ilçenin en kalabalık ve güzel sayılı düğünlerinden oluyor, hala vardır tabiki cahil insanlar ama genel olarak iyiyiz." ifadelerini kullanırken fikir birliğine dayalı bir ailede yer alan **Kk3** katılımcısı ***"Babam pek ilgilenmezdi ne bizimle ne annemle bu yüzden kavga ederlerdi çoğu kez seslerini duyardık babam sürekli çalıştığı icin geç gelirdi arada pikniktir parktır nadir de olsa götürürdü evde olduğu zamanlarda kahvaltıya çok önem verirdi babam ilgiyi onda bitek orda görürdüm bayramları çok severdim çünkü ailecek tek vakit geçirdiğimiz zamanlardı."*** ifadelerini kullanmıştır.

Ailede hem mutlu hem de çatışmalı bir duygusal atmosferin olduğunu ifade eden ve fikir birliğine dayalı bir aile yapısında yer alan **Kk11** katılımcısı ***"Her ikisi ortamda sağlanıyordu. Şu daha fazlaydı diyemiyorum. Ama şunu söyleyebilirim bana bu yaşımdan bu soru ne zaman sorulsa benim aklıma daha çok olumsuz ortamlar geliyor."*** ifadelerini ve **Kk5** katılımcısı ise ***"Genel olarak mutluyduk ama ev içinde çok tartışmalı, bağrış çağrış çok olurdu. Bu nedenle huzursuz olduğumuz günler çok olurdu ama yine de tatlı tuzlu, acılı sevinçli günleri hep bir arada yaşadık, hep beraber olduk."*** ifadelerini kullanmıştır.

- ***Şimdi de çocukluk döneminizde ebeveynlerinizi göz önüne aldığınızda ailede kararların nasıl alındığını, sizin aileyle ilgili veya kendinizle ilgili kararlara olan etkinizi ve konuyla ilgili anılarınızı ve düşüncelerinizi anlatmanızı istiyorum.***

Bu soruya çalışmaya katılan ve iletişim kaygısı yüksek olan grupta yer alan katılımcıların 11 tanesi (%46) çocukluk döneminde aile içinde alınan kararlarda genellikle ebeveynlerin ortak kararının olduğunu bildirirken, 10 katılımcı (%42) alınan kararlarda genellikle babalarının ya da annelerinin son söze sahip olduğunu ve 3 (%12) katılımcı ise alınan kararlarda ebeveynlerinden daha çok büyük ebeveynlerinin son söze sahip olduğunu ifade etmiştir. Alınan aile içi kararlarda ortak karar alındığını belirten katılımcıların 7 tanesi fikir birliğine dayalı ailede, 2 tanesi çoğulcu ailede ve 2 tanesi tanesi ise korumacı ailede yer alırken, anne veya babadan birinin kararlarda son söze sahip olduğunu belirten katılımcıların 7 tanesi korumacı ailelerde ve 2 tanesi fikir

birliğine dayalı ailelerde yer almıştır. Genel olarak kararların büyük ebeveynler tarafından alındığını belirten katılımcılardan 1tanesi serbesiyetçi ailede yer alırken 1 tanesi çoğulcu ve 1 tanesi ise korumacı ailede yer almıştır.

İletişim kaygısı yüksek olup çocukluk döneminde aile içi kararların ortak alındığını belirten katılımcıların ifadelerine bakıldığında örneğin; fikir birliğine dayalı bir ailelerde yer alan **K3** katılımcısı ***"Son sözü babam söyler diye bir kural yoktu bizim evde aileyle ilgiliyse babamla annem konuşur bize de söylerlerdi bizim bir sorunumuz varsa bizde söylerdik açık açık konuşurduk ilk anneme söylerdik ama babamın kızmasından korktuğumuz için değil anneme karşı daha rahat olduğumuz için mesela fındığımız vardır bizim fındık zamanında kaç kişi tutalım amele ya da adam tutalım mı toplamak için gibi şeyler hep beraber konuşurduk."*** ifadelerini, **K6** katılımcısı ***"Karar verme konusu olaya göre değişirdi. Hala da öyledir. Bazen annemin dediği olur bazen babamın yerine göre bizim fikirlerimizi de alırlardı. Kendimle ilgili kararlarda pek söz hakkım yoktu o zamanlar onlar ne derse onu yapardım."*** ifadelerini, **K19** katılımcısı ***"Bizim ailede kararları annemle babam beraber alırlar babamın keskin noktaları vardır onlar dışında bana çok nadir belki de hiç sormazlardı yani şu an da bir karar alınır ona uyulması istenir. Ben mesela bir şey istiyorsam önce anneme giderim annem babama yollar babam da anneme yollar. Ben bakmıyorum o işlere annene sor der annemde çoğunluk izin verir ama bir şey karşılığında yani şunu yap öyle gidebilirsin gibi bu hala böyle."*** ifadelerini ve **K23** katılımcısı ise ***"Ailede en çok babamın sözü geçerdi fakat bu demek değil ki ailenin diğer üyerleri her şeye tamam deyip bir karar alamayacak. Yeri geldiğinde herkes kendi kararlarını alırdı ve bunlara göre hareket edilirdi. Kendileri genel olarak geçimsiz oldukları içindi sanırım bizi dinlerler kararlarımıza sygı gösterirlerdi bazende kızarlardı."*** ifadelerini kullanırken, korumacı bir ailede yer alan **K4** katılımcısı ***"Ailemde karar alma konusunda pek bir şey hatırlamıyorum. Sanırım annem babam konuşur karar alırdı, bazen anlaşamayınca tartışırlardı annem niye bana sormadın söylemedin diye kızardı, hep birlikte uygulardık bana söz hakkı verilmezdi daha doğru tanımlarsam düşüncem sorulmazdı. Hiçbirimiz itiraz etmezdik."*** ifadelerini, **K5** katılımcısı ***"Bizim ailede kararı annem ve babam aralarında verirlerdi ve çocuklara söz hakkı olmazdı. Annem ya da babam herhangi***

bir şeyin olmasını ya da yapılmasını istemezse konu kapanmış olurdu. Çoğunlukla isteklerimi günlerce ağlayarak yapmalarını sağlardım. Ağlamaktan gözlerim çıkana kadar istediğim şeyi yapmazlardı." ifadelerini ve **K12** katılımcısı ise ***"Evde genel olarak annem ve babam kararları ortak alırlardı ama en son annemin dediği olurdu, bu durum şuanda da böyle. Tabi ki bizim de dâhil olduğumuz konularda bizim de görüşlerimiz alınırdı. O an için en uygun düşünce hangisi ise o uygulanırdı."*** ifadelerini kullanmıştır.

İletişim kaygısı yüksek olan grupta yer alan ve aile içi kararların alınmasında ebeveynlerden birinin daha fazla söz sahibi olduğunu söyleyen katılımcıların ifadelerine bakıldığında örneğin; korumacı bir ailede yer alan **K2** katılımcısı ***"Kararlar kesinlikle babam tarafından alınırdı. Fikrim sorulurdu ama hiç dikkate alınmazdı. Şöyle bir şey hatırlıyorum örneğin babam denize gitmek istiyor biliyor ki bende istiyorum o zaman bana soruyor. Eğer kendi gitmek istemese benim gitmek istiyor olmamın hiçbir önemi yoktu."*** ifadelerini, **K10** katılımcısı ***"Bizim ailede her zaman son sözü babam söyler bu çocukken de böyleydi şimdi de babam yumuşadı ve annemin sözlerini dinler. Biz bir şey istersek önce annemize söylerdik o babamız söylerdi ve onun kararına göre hareket ederdik. Onun yanında konuşurken çok dikkatli olurduk hata yapmak istemezdik çünkü bize kızardı. Bu davranıuş şuan bana çok mantıklı geliyor böyle davranmasa saygılı olamazdık Yanında rahat hareket edemezdik hep bir gerginlik olurdu. Acaba şimdi ne der diye."*** ifadelerini, **K14** katılımcısı ***"Bizim evde son sözü tabi babam verirdi her zaman için hatta bazen anneme hiç danışmadan kendisi direk kararını söylerdi. Bende bir sıkıntım olduğunda ilk anneme söylerdim onun babama demesini isterdim çünkü çekinirdim babamdan. Tabi şimdi öyle değil ben babama karşı daha rahatım anneme demeden kendim herşeyi babama diyebiliyorum ve babamın da anneme karşı tavırları değişti eskisi gibi değilde onunda söz hakkı oluyor ortak bir karara varıyorlar."*** ifadelerini ve **K22** katılımcısı ***"Bizim ailede kararlarda babam ve ailesi karar verirdi. Bu durumlarda yani her hangi bir konuda karar verileceği zaman annem bile etkisiz eleman olarak kalırdı. Babam kendi ailesine çok fazla düşkündü. Onların kararlarına ve düşüncelerine çok önem verirdi. Özellikle büyük halam bizim eve çok karışırdı. Ben çocuk olduğum ve kararlarım önemsiz görüldüğü için kararlara katılamazdım. Hatta annem bile katılamazdı. Bize düşen***

sadece kabul etmek olurdu. Bir kere hiç kesilmesini istemediğim hatta çok ağladığım halde benim isteklerimi gözardı ederek saçlarımı kestirmişlerdi." ifadelerini kullanırken, fikir birliğine dayalı bir ailede yer alan **K9** katılımcısı ise ***"Bizim ailede her zaman son sözü babam söyler şimdi ise abim söyler. Biz bir şey istersek önce annemize söylerdik o babamıza söylerdi ve onun kararına göre hareket ederdik. Aslında babam bizi kırmazdı izin verirdi ama annemin dedikleri bazen daha çok dinlenirdi. Babamın en sevdiğim huylarından biri de buydu. Bir keresinde okulumuzla birlikte pikniğe gidecektik annem izin vermemişti ama babam yılan olabileceğini bana zarar vereceğini söylemişti buna daha çok ikna olmuştum ve çok da korkmuştum."*** ifadelerini kullanmıştır.

Kararların genellikle büyük ebeveynler tarafından alındığını belirten ve serbesiyetçi bir ailede yer alan **K7** katılımcısı ***"Benim ailemde annem ve babaminda çok fazla söz hakkı olmadi genelde büyükbabam verir kararları ve kimseyi düşünmez ya da ilerisini gerisini düşünmeden hareket eder. Beni büyütürken annem babam sevgisini bile gösteremedi bize yani kalabalık ailede yaşamanın bütün dezavantajlarını yaşadım."*** ifadelerini kullanırken korumacı bir ailede yer alan **K1** katılımcısı ***"Bizim ailede her zaman son sözü dedem söylerdi. Annem babam ne derse desin dedem ne derse o olurdu. Dediği herşeye saygı duyardık. Onun verdiği kararları sorgulayamazdık o zaten en doğru kararı verdiğni düşünürdü. Bişi demek istersek sen sus denirdi hep. Yani fikrimizin alındığı bir konu bile hatırlamıyorum. Babamda sorgulamazdı dedemin fikirlerini."*** ifadelerini kullanmıştır.

Bu soruya çalışmaya katılan ve iletişim kaygısı düşük olan grupta yer alan katılımcıların 14 tanesi (%64) çocukluk döneminde aile içinde alınan kararlarda genellikle ebeveynlerin ve çocukların ortak kararının olduğunu bildirirken, 7 katılımcı (%32) alınan kararlarda genellikle babalarının ya da annelerinin son söze sahip olduğunu ve 1 (%4) katılımcı ise alınan kararlarda ebeveynlerinden daha çok büyük ebeveynlerinin son söze sahip olduğunu ifade etmiştir. Alınan aile içi kararlarda ortak karar alındığını belirten katılımcıların 11 tanesi çoğulcu bir ailede ve 3 tanesi ise fikir birliğine dayalı ailede yer alırken, anne veya babadan birinin kararlarda son söze sahip olduğunu belirten katılımcıların 6 tanesi fikir birliğine dayalı ailelerde ailelerde ve 1

tanesi ise çoğulcu ailede yer almıştır. Genel olarak kararların büyük ebeveynler tarafından alındığını belirten bir katılımcı ise korumacı ailede yer almıştır.

İletişim kaygısı düşük olup çocukluk döneminde aile içi kararların ortak alındığını belirten katılımcıların ifadelerine bakıldığında örneğin; Çoğulcu bir ailede yer alan **Kk6** katılımcısı ***"Bizler bir olay karşısında fikirlerimizi söylerdik ve annem babam mantıklı ise onaylarlardı. Ben bir şey paylaşırken çekinmezdim ve kolaylıkla rahatça izin alırdım ama abilerim benden daha büyük oldukları için sanıyorum babamdan izin almaya çekinirlerdi ve ilk önce anneme danışıp annemin izin almasını isterlerdi."*** ifadelerini, **Kk13** katılımcısı ***"Ailemizde bir karar alınacaksa bütün aile bireyleri evdeyken konuşulurdu. Örneğin; babam iş yerini değiştirmeye karar vermişti. Anneme sence neresi daha mantıklı diye sorduğunda annem de kendi fikirlerini belirtmişti. Abim ve ben de fikirlerimizi rahatça söylemiştik. Babam için neresi daha iyiyse, nerede daha rahat edecekse orada çalışmasını istemiştik."*** ifadelerini ve **Kk21** katılımcısı ise ***"Ebeveynlerim abilerim ve ablamla ilgili bir karar alacakları zaman onlara fikirlerini sorup isteyip istemedikleri hakkında konuşurlardı. Ben küçükken sadece açıklama yapılırdı ama zamanla bana da danışılmaya başladılar. Mesela ablam hangi liseye giymek istediğini sormuşlardı. Evden taşınmamız gerektiğinde bu nu isteyip istemediğimizde sormuşlardı. Bu taşınmanın gereklerini ve bizim için iyi yönlerini anlatmişlardı. Abim arkadaşlarından ayrılacağı için istemiyordu ama annem ona uzak bir yere gitmediğimizi her istediğinde görüşebileceklerini söylediğinde kabul etmişti."*** ifadelerini kullanırken, fikir birliğine dayalı bir ailede yer alan **Kk1** katılımcısı ***"Ailede en çok babamın sözü geçerdi fakat bu demek değil ki ailenin diğer üyerleri her şeye tamam deyip bir karar alamayacak. Yeri geldiğinde herkes kendi kararlarını alırdı ve bunlara göre hareket edilirdi. Mesela çocukluk dediğimiz için anlatıyorum, anasınıfına gitmek istemediğim için gitmedim yani bu tarz hayatımla ilgili kararlarda baskı kurulmuyordu."*** ifadelerini ve **Kk22** katılımcısı ise ***"Şuana kadar evdeki kararları hep birlikte aldık. Tabiki en son söz babamdaydı ama babam bizim kararlarımıza hep saygılıydı, karar alırken bunları da göz önüne alırdı. Babam ya da annem hep karşısına alıp güzel sözlerle bize nedenlerini anlatarak ikna ederlerdi. Kendimizi rahatlıkla ifade edebilirdik hep."*** ifadelerini kullanmıştır.

Aile içi alınan kararların alınmasında ebevenlerden birinin daha fazla söz sahibi olduğunu belirten katılımcıların ifadelerine bakıldığında örneğin; fikir birliğine dayalı bir ailede yer alan **Kk3** katılımcısı ***"Genellikle babamın sözü geçerdi annemi bile yeri gelir dinlemezdi ama sonuç annem haklı olurdu ablam benden büyük olduğu icin yaşı ilerledikce ona sorulmaya başlandı ama bana sormazlardı genede ben atlar fikrimi söylerdim ya annem haklı ya da babam haklı derdim yaşım 18 oldu tercih listemde vs okul bölüm secimimde kendi kararlarımı uyguladım bunun öncesinde aileme danışırdım onlar ne derse onu yapardım annem üzülmesin diye çocukken onun aldığı kıyafetleri beğenmesem bile beğendim derdim ve kardeşimle ikiz gibi giydirirlerdi sinir olurdum kardeşim söylerdi istemiyorum diye bende ona kızardım annem üzülmesin derdim."*** ifadelerini, **Kk7** katılımcısı ***"Bizim ailede her zaman son sözü babam söyler bu çocukken de böyleydi şimdi de böyle. Biz bir şey istersek önce annemize söylerdik o babamıza söylerdi ve onun kararına göre hareket ederdik. Onun yanında konuşurken çok dikkatli olurduk hata yapmak istemezdik çünkü bize kızardı. Yanında rahat hareket edemezdik hep bir gerginlik olurdu. Acaba şimdi ne der diye düşünürdük sürekli. Örneğin biryere gitmek istesek ilk annemize derdik o izin verirdi genelde ama babama söyleyemezdik bile izin vermiyeceğini bildiğimiz için hiçbir şey diyemezdik."*** ifadelerini, **Kk9** katılımcısı ***"Bizim ailede her zaman son sözü babam söyler bu çocukken de böyleydi şimdi pek böyle değil. Biz bir şey istersek önce annemize söylerdik o babamıza söylerdi ve onun kararına göre hareket ederdik. Ama artık babamızın yanında konuşurken gayet rahat oluruz ve babam bize bunu öğretti kendisiyle arkadaşça derdimizi isteklerimizi dile getirmemizi olumlu olumsuz her şeyi konuşabileceğimiz öğretti. Ama hayatta karar almam gerektiğinde bazen çekimser kalıyorum ve konuşamıyorum ailemle belki konuşsam benimle annemde babamda ilgilenecek ama nedenini bilmiyorum kararsız kalıyorum."*** ifadelerini ve **Kk11** katılımcısı ise ***"Konuya göre değişirdi tabi ki. Yeri gelirdi babam tek başına karar alırdı. Bazen de annemin tavsiyelerine uyulurdu. Nadir de olsa biz çocukların da fikri sorulurdu. Ama nadir."*** ifadelerini kullanmıştır. Aynı grupta yer alan ve aile kararlarında büyük ebeveynlerin kararının etkili olduğunu ifade eden tek katılımcı olan koruyucu bir ailede yer alan **Kk5** katılımcısı ise ***"Bizim ailede her zaman son sözü dedem söyler bu çocukken de böyleydi şimdi de böyle. Biz bir şey istersek önce annemize ya da babannemize söylerdik onlarda daha çok babannem dedeme söylerdi***

ve onun kararına göre hareket ederdik. Onun yanında çok ses çıkaramazdık evde oyun oynarken bile bize kızardı ses çıkarınca veya koşuşturunca kızardı. Bizim karalarımız geçerli olmazdı bize bir şeye karar verilirken fikrimiz sorulmazdı." İfadelerini kullanarak düşüncelerini belirtmiştir.

- ***Şimdi sizden çocukluk döneminiz de aile içerisinde iletişim ve etkileşimleri düşünmenizi ve aile üyelerinin bir birleriyle iletişimini ve sizin aile üyeleriyle ve arkadaşlarınızla iletişim kurarken samimi ve rahat olup olmadığınız konusundaki düşüncelerinizi açıklamanızı ve bununla ilgili anılarınızı anlatmanızı istiyorum.***

Bu soruya iletişim kaygısı yüksek olan grupta yer alan katılımcıların cevapları göz önüne alındığında örneğin; Koruyucu bir ailede yer alan **K1** katılımcısı ***"Samimi olduklarını düşünmüyorum. Rahat bir şekildede konuşmazlardı. Ama normal güncel konularda güzel muhabbet ederlerdi. Bende onların muhabbetlerinin yanında oyun oynamaya bayılırdım. Kendimi huzurlu hissederdim. Babannem düşüncelerini rahatça açıklardı sadece. Babamda utana utana açıklardı. Gerisinin zaten fikirlerine önem verilmezdi. Ben onlarla iletişim kurarken hiç çekmezdim hatta kız kuzenim vardı onlada evlerimiz aynı bahçedeydi çok rahat iletişim kurardık hiç bir sıkıntımız olmadı kardeşlerimlede bu konuda hiç olmadı."*** ifadelerini, **K2** katılımcısı ***"Herkes düşüncelerini rahat bir şekilde ifade edebilirdi. Hatta o kadar rahat ifade ediyorlar ki karşıdaki kırılır mı üzülür mü diye asla düşünmüyorlardı. Böyle olunca çiftlerin birbirine hoşgörüsü azalıyor ve kavga gürültü başlıyor. Şunu hatırlıyorum annem babama bir sürü kötü şey söylüyor babamda anneme. Şimdi anlıyorum ki düşünmek istemiyorlar çünkü onlar için önemli olan sadece içindekileri dökmek amaç karşıdakinin hatasını anlaması değil. Çok kötüdür ki bende böyle biri oldum birine sinirlendiğim zaman sadece içimdekileri döküyorum anlamasa da olur ben rahatlayayım şeklinde düşünmeye başladım ve bunu değiştiremiyorum. Arkadaşlarımla iletişim kurmakta sıkıntı yaşardım. Arkadaşım vardı beraber oynardık. Sonra ben onu başka kişilerle tanıştırırdım. O ise bana haber vermeden gidip onlarla oynadığı zaman kendimi ihanete uğramış gibi hissederdim. Sonra başkaları da aynısını yapacak diye insanlara uzak durmaya başladım ve böyle seçici***

bir insan oldum. Hala aynı kaygıları duyuyorum." ifadelerini, **K4** katılımcısı ***"Elektrikler gidince babam kardeşlerimle bana öğüt verici güzel hikâyeler anlatırdı. Babamla sohbetlerimizde düşüncelerimizi rahatlıkla söyleyebilirdik. Karşılıklı hoş tartışmalar yapardık. Annemle iletişim kurmak hepimiz için zordu. Annemin düşünceleri sabit değişmez ve tek yönlü olurdu, babamın ise tam tersiydi. Annem biz konuşurken dinlemez dinlemediği için de anlamadan yorumlardı. Annemle konuşmalarımızın sonucunda ya kırılırdım ya anlamadığı için öfkelenir ya da oradan uzaklaşırdım. Kendi yaş grubumla ise iletişim kurmak istemezdim onlar sanki çok mutlu çok eğlenceli ben ise mutsuz bir çocuktum onlara adapte olamazdım. İletişim kurmak istediğim zamanlarda da bir tuhaf hisseder sıkılırdım."*** ifadelerini, **K10** katılımcısı ***"Sadece annem varken daha rahattık ama evde babamız varken hepimiz tedirgin olurduk sadece çocuklar değil annemiz de tedirgin olurdu. Biz onlara soru soramazdık onlar bir şey sorduklarında cevap verebilirdik. Büyüklerin sözlerini kesemezdik ve onları eleştirme hakkımız yoktu. Büyüklerin yanında sadece soru sorduklarında konuşurduk. En küçük abim benden 10 yaş büyüktü onlarla oynamak gibi bir şansım olmadı ama futbol oynarlardı benimle sadece vakit geçirmek amaçlıdır. Diğer arkadaşlarımla oyun ilişlerim çok iyidir köyde bir oyun oynanacaksa evim uzak olmasına rağmen gelip beni çağırırlardı. Çok iyi arkadaşlık ilişkilerim vardı."*** ifadelerini **K13** katılımcısı ***"Babam ve dedem varken rahat konuşamazdık ama annen ve ninemle çok rahat konuşurduk. Biz evde kardeşlerimle oynarken dedem veya babam gelince oynama bırakılırdı, gürültü olurdu onlar da kızarlardı. Arkadaşlarla çok rahat oynardık zaten birbirimizi tanıyorduk. Onlarla ufak tefek iş yapardık. Kardeşimin bir tanesi ile çok ama çok az etkileşim içerisindeydim, gerçi şimdi de öyle, bazen o kardeşime bir şey söyleceksem diğer kardeşim aracılığıyla söylerdim o gider ona söylerdi ama her zaman değil tabi."*** ifadelerini ve **K22** katılımcısı ise ***"Çocukluk dönemimde ailemdeki iletişim güzel hoş sohbet gibi değil de biraz daha istekler içeren bir iletişimdi. Yani günün nasıl geçti? Nasılsın? Gibi değil de karnım acıktı, yemek var mı? Tarzındaydı. Eve gelen misafirimiz çok olurdu. Alt tarafımızda halamlar otururdu, karşı tarafımızda ise samimi olduğumuz komşularımız. Çok sık gelip giderdik birbirimize. Büyüklerin sohbetleri güzel olurdu, kendi aralarında güler eğlenirlerdi. Aile içinde annemde sessiz bir insan olduğu için ve babam daha baskın bir karakter olduğu için düşüncelerini rahat ifade edemezdi.***

Babamdan çekinirdi. Bir yere gideceğimiz zaman babamı arar sorardı, babam izin vermezse gidemezdik ve çoğu zamanda izin vermezdi. Hatta annem giydiklerini bile sorardı babama. Babam annemin beyaz kıyafet giyinmesine izin vermezdi. Annem bana bile çocuk olduğum halde açık kıyafetler giydirmezdi, baban kızar diye. Mesela babaannem ya da halam annemle babamın arasını bozmak için annemle ilgili babama yalan yanlış şeyler anlattığında babam hiç sorgulamadan onlara sonsuz bir güvenle direk inanırdı ve anneme tavır alırdı. Aile için iletişimimiz hep dış baskıya maruz kalırdı. Ailemizde sağlıklı bir iletişimimiz yoktu. Çocukken çok sessiz bir çocuk olduğum için sağlıklı iletişim kuramazdım. Bir şeyler isteyemezdim. Küçükken bir arkadaşımın kürklü kırmızı bir kabanı vardı. Bu arkadaşımızın durumları da iyiydi, birazda görgüsüz hava atmayı severdi. Onu her gördüğümde gözüm onun kabanına takılırdı. Hep benim de öyle bir kabanımın olduğu hayalini kurardım. Ama evimizde devamlı maddi sıkıntılardan konu açıldığı için hiçbir şekilde öyle bir kabanım olsun istediğimi söyleyemezdim aileme. Diğer bir anımda ise yazın babam bana 4tekerlekli bir bisiklet almıştı. O kadar çok sevinmiştim ki sabaha kadar uyuyamamıştım ertesi gün bisiklete binmenin hayaliyle. Annemle olan iletişimime gelince; çok gür saçlarım vardı. Annem her gün yeni yeni modeller yapardı saçlarıma. Bir kere annem kapımızın önünde halı yıkıyordu. Benimde ona yardım etmeme izin verdiği için çok sevinmiştim. Çocukluğumda iletişim kurmakta genelde zorlandığım için, arkadaşlarım oyun oynarken sessizce bir köşede onlara bakardım. Beni de oyuna katmaları için çağırmalarını beklerdim. Kardeşimle oyun oynarken de genelde onun istediği oyunları oynardık ya da ilk başlarda güzel oyun oynarken sonraları anlaşamaz oyunu bırakırdık." ifadelerini kullanırken, fikir birliğine dayalı bir ailede yer alan **K3** katılımcısı ***"Yani ablamlarda bende anneme karşı daha rahattık annemin yanında daha rahat hareket ediyorduk ya da istediğimizi söylüyorduk babamın yanında da yapsak kızmazdı ama nedense babama karşı bir çekingenlik var halada devam ediyor bazı konularda. Mahale arkadaşlarımla iletişim kurarken sıkıntı yaşamadım hiç, çünkü mahallemde herkes uzaktan yakından akrabadır zaten mahalle içinde hep samimiyizdir birbirimizle ama başka bir ortama girdiğim zaman iletişim kuramam hemen herkesle, içine kapanık biriyimdir bu konularda özgüven eksikliğim vardır."*** ifadelerini, **K6** katılımcısı ***"Annem ve babamla konuşurken rahattım görüşlerimden dolayı kızmazlardı. İçime kapanık bi çocuktum pek***

konuşmazdım zaten. İletişimle ilgili şöyle bi problemim vardı tanışmak için ilk adımı ben atamazdım karşı taraf benimle konuşursa konuşurdum yoksa hiç konuşmazdım. Uysal birisiydim bi oyun oynandığında problem çıkarmazdım o yüzden dışlanmadım. Sadece tanışmakta güçlük çekerdim." ifadelerini, **K8** katılımcısı ***"Sadece annem varken daha rahattık ama evde babamız varken birazcık daha dikkat ederdik. Herkes kendi düşüncesini söyleyebiliyordu. Babam düşüncelerimi sabırla dinlerdi. Arkadaşlarımla ve kendi yaş grubumdan olanlarla iletişim kurmakta zorluk yaşardım, mahallede benim yaşıtım olmadığı için ablam ile kuzenim evcilik oynarken onları izlerdim bir gün bana oynamıyorsan yanımızdan git demişlerdi. İletişim kurmakta okulda sınıf arkadaşlarımla da zorluk çekerdim. Oyun oynarken yenilecek korkusu oluyordu sürekli."*** ifadelerini ve **K8** katılımcısı ise ***"Sadece annem varken daha rahattık ama evde babamız varken birazcık daha dikkat ederdik. Herkes kendi düşüncesini söyleyebiliyordu. Babam düşüncelerimi sabırla dinlerdi. Arkadaşlarımla ve kendi yaş grubumdan olanlarla iletişim kurmakta zorluk yaşardım, mahallede benim yaşıtım olmadığı için ablam ile kuzenim evcilik oynarken onları izlerdim bir gün bana oynamıyorsan yanımızdan git demişlerdi. İletişim kurmakta okulda sınıf arkadaşlarımla da zorluk çekerdim. Oyun oynarken yenilecek korkusu oluyordu sürekli."*** ifadelerini kullanmıştır.

Aynı soruya iletişim kaygısı yüksek olan grupta yer alan ve çoğulcu bir ailede yer alan **K11** katılımcısı ***"Tedirginlik olmadı ama konudan konuya görede samimiyet değişiyor tabiî ki. Mesela Annem babamdan hiç bir şey saklamaz saklayamaz biraz sır tutamama huyu var gibi annemde. Annemle babam eskiden kötü yıllarımızdan önce birbirlerinden hiç bir şey saklamazdı saklayamazdı o yüzden her şeyi rahat rahat anlatırlardı birbirlerine ama kötü yıllarımızda bu biraz sarsıntıya uğradı. Sonra yavaş yavaş yeniden güven duyguları geldi. Ben babamla daha samimiyimdir çünkü babam bana çok düşkün annemde öyle de hani babam daha çok hissetirir annem fazlasıyla dominat bir karakter yaşadıkalarından dolayı, onada hak verebiliyorum. Ama abimde duygusal yönlerimizi annemizle paylaşamayız buradan birazcık anlaşılıyor neyi kasttediğimde galiba. Arkadaşlarımla iletişim kurmak hiç sorun olmadı, çok cana yakın her şeye atılabilen bi çocuktum daha öncede sölemiştim kilom yüzünden alay konusu oldum yeri geldi bununda dezavantajı şimdiye bakarsak bir iz olarak çok***

alıngan kırılgan biri oldum." ifadelerini ve **K17** katılımcısı ***"Annemle babamla konuşurken rahattık her şeyi söyleyebilirdik. Her söylediğimizi dinlerlerdi kızmadan cevap verirlerdi. Yanlış olanları anlatırlardı. Her zaman destek olurlardı. Bazen kendi yaş grubumdan olanlarla konuşmaya çekinirdim. Ama genel olarak benimle oynamayı severlerdi iyi anlaşırdık. Her zaman oyun oynamak için beni de çağırırlardı. Kardeşimle konuşmaktan çekinmezdim onunla güzel iletişim kurardık kavga etmemize rağmen birbirimizi çok severdik güzel oyunlar oynardık."*** İfadelerini kullanırken, serbesiyetçi bir ailede yer alan **K7** katılımcısı ***"Benimle ilgili bir sıkıntı olduğunda neden böyle yaptığımı sorardı annem babam cevap verirdim verdiğim cevaba daha çok kızar olumlu bişey söylesem bile bak hala cevap veriyor derler cevap vermesem niye susuyorsun diye kızarlar böyle bir şekilde hiç bir zaman düşüncelerimi ifade edemeden büyüdüm şu anda bile hala kendimi rahat ifade edemem. Aile içindeki iletişimde aynı şekilde aile üyeleri birbirleriyle rahat konuşamazlar mesela babam ve amcamın büyükbabama baba dediklerini duymadım böyle bir ailede nasıl iletişim beklersiniz ha ama tartışma derseniz en güzel şekilde onlar tartışır onda sıkıntı yok. Şu anda bile hem aile üyelerimle hem de diğer insanlar iletişim kurmakta güçlük çekiyorum çocukken daha da zordu bu benim için kendimi hiç kimseye rahat ifade edemezdim çünkü nasıl doğru iletişim kurulacağını hiç kimse öğretmedi bana."*** ifadelerini kullanmıştır.

İletişim kaygısı düşük olan grupta yer alan katılımcıların bu soruya verdiği cevaplar incelendiğinde örneğin; çoğulcu bir ailede yer alan **Kk6** katılımcısı ***"Genellikle iletişimimiz çok iyiydi rahatlıkla sohbet ederdik ben hiç çekinmezdim rahatlıkla konuşurdum ve annem babamda bizleri sakince dinlerlerdi bizi onaylarlardı. Ama abimler biraz çekinirlerdi sanırım babamdan korkarlardı. Ama onlarda aşırı çekingen, suskun değillerdi. Onlarla kıyaslarsak ben daha rahattım. Annemde bazı konularda nadir de olsa babamdan çekinirdi. Arkadaşlarımla iletişim kurmakta hiçbir şekilde güçlük çekmezdim. Mahallede bir sürü arkadaşım vardı ve genellikle hepsiyle anlaşırdım oyunlar oynardık. Çoğu zaman da abimler ile oyun oynardım onlar beni hep gittiği parklara götürürlerdi bisikletlerinin önüne oturtup beni gezdirirlerdi benimle hep top oynarlardı."*** ifadelerini, **Kk8** katılımcısı ***"Anne ve babamla konuşurken oldukça rahattım herkes istediği her şeyi birbirine***

söyleyebilirdi. Ebeveynlerim söylediklerimden dolayı asla bana kızmazlardı. Herkes samimi bir şekilde birbirine düşüncelerini söyleyebilirdi. Mahallede hiç yaşıtım kız yoktu, kardeşimde erkek olduğu için genelde bende erkeklerle futbol falan oynardım. Hiç bir zamanda konuşmakta zorluk çekmedim, kendimi gayet iyi ifade edebiliyordum. Benimle konuşmamdan dolayı değil de ismimle alay ediyorlardı." ifadelerini, **Kk12** katılımcısı ***"Aile içinde iletişimimiz gayet iyiydi sadece babamdan biraz çekinirdik babamdan bişey isteyeceksek anneme söylerdik o babama söylerdi biz pek fazla söyleyemezdik. Arkadaşlarımla iletişim kurmada zorluk çekiyodum çünkü istemediğim şeyleri yapıyolardı yaşlı insanlarla dalga geçiyolardı boş evlerin camlarını kırıyolardı okulun duvarlarına yazılar yazıyolardı, ben böyle şeyler yapılmasını istemiyodum beni dışlıyolardı. Zaten bizimkilerde beni onların yanında görünce bana gitme gezme falan diyolardı anlam veremiyodum o zamanlar."*** ifadelerini ve **Kk15** katılımcısı ise ***"Annemle de babamla da kardeşlerimle de rahatça konuşabilirdim. Sorduğumuz sorular yüzünden kimse birbirine kızmazdı. Herkes birbirine karşı samimiydi. Arkadaşlarımla ya da kardeşlerimle de rahatça konuşurdum. Çok arkadaş canlısı ve sıcakkanlı bir insanım. Sitede oturduğumuz için bir sürü arkadaşım vardı ve birlikte oyun oynardık. Özellikle yazları hava kararana kadar oyun oynardık. Hava biraz kararduktan sonra da saklambaç oynardık. Çok eğlenceliydi. Şimdi bile yurtta kalıyorum ve insanlarla çok rahat iletişim kurabiliyorum. Ve çok farklı çevrelerden arkadaşlarım var."*** ifadelerini kullanırken, fikir birliğine dayalı bir ailede yer alan **Kk1** katılımcısı ***"Evet, bizim aile iç içedir herkes yeri gelir eğlenir yeri gelir küseriz. Bu dönemde hem aile üyelerimle hem de arkadaşlarımla bırakın iletişim sorunu yaşamayı tam tersine fazla arkadaş canlısıydım hala öyleyim övünmek gibi olmasın."*** ifadelerini, **Kk3** katılımcısı ***"Aile büyükleri konuşurken çocuklar susardı biz kuzenlerimizle beraber büyükdük yan yanaydı evlerimiz ailede büyük bir karar alınırsa eğer amcaya dedeye sorulurdu küçük konularda yapılması gereken yapılırdı annemle babamın iletişimde problemleri genellikle onların ailelerinden kaynaklanıyodu çünkü annem analıkızlı evlenmişti yani babam annemle büyük babam ise anneannemle genellikle sorun dayımdan kaynaklanırdı bunun orta yolunu bulmak yerine taraf tutulurdu annemannem dayımın arkasında olurdu ee haliyla büyükbabamda öyle annem hep üzülürdü buda evliliklerine yansırdı. Aile ortamımızın samimi olmadığını düşünüyorum taki 6 yıla***

kadar onlardan ayrıldık başka bir mahalleye taşındık şuan tam anlamıyla aileyiz diyebilirim ama o zaman için ne yazık ki söyleyemiyorum bunun tek sebebi zorla yapılan bir evlilik. Kalabalık çevrede büyüdüğüm için arkadaşlarla iletişim kurmak sorun olmazdı kendime hep güvenirdim ama hocalarla pek konuşamazdım ya kızarsa diye bir keresinde ilkokul öğretmenimin yanına gittim birşey sorucaktım müdürle konuşuyomuş bekledim yanımda bir arkadaşım daha vardı müdür gitti bizim kolumuzdan sertçe tuttu ve bir daha biriyle konuşurken beklememiz gerektiğini söyledi bir daha da hiçbirşey sormadım." ifadelerini, **Kk7** katılımcısı ***"Sadece annem varken daha rahattık ama evde babamız varken hepimiz tedirgin olurduk sadece. Biz onlara soru soramazdık onlar bir şey sorduklarında cevap verebilirdik. Büyüklerin sözlerini kesemezdik ve onları eleştirme hakkımız yoktu. Örnegin annem evdeyken biz çok rahat seslice evin önündeki bahçede oynardık ama babam eve geldiğinde sesimiz çıkmazdı pek. Hemen içeriye geçerdik usulca. Arkadaşlarımla iletişimde sıkıntı çekmezdim. Kardeşlerimle çok rahat iletişim kurabiliyordum, arkadaşlarımla da öyleydi."*** ifadelerini, **Kk11** katılımcısı ***"Aslına bu sorunun cevabı biraz karmaşık olabilir. Şöyle başlayabilirim: Babam ve annem evlendiklerinde çok genç oldukları için belli başlı değişken davranışlarda kaçınmaz olmuştu. Aslında ikisi de henüz ergendi ve ne zaman ne yapacakları belli olmuyordu. Mesela bir şakaya kızmayıp kahkaha atarlarken aynı şakaya başka zaman çok daha farklı yani zıt yönde tepkiler verebiliyorlardı. Bunu özellikle babam yapardı. Onu bu konuda yadırgamıyorum çünkü o da çok gençti ve işi oldukça stresliydi henüz olgun değildi ve ben bu yüzden onu anlayabiliyorum. Yani bazen samimi ve rahat olunabilirken bazen oldukça ciddi ve şiddet içerikli ortamlar olabiliyordu. Biraz fazla kavga ederdim arkadaşlarımla ama bunun haricinde oldukça iyi arkadaşlıklarım vardı. Hatta yabancı bir ortama gittiğimizde canım sıkıldığı zaman kendi yaşıtlarımın yanına gidip çekinmeden "arkadaş olalım mı?" diye sorardım ve hemen ayak uydururdum. Kardeşimle çok fazla tartışırdım ama onunla da çok güzel zamanlarımız oldu."*** ifadelerini ve **Kk14** katılımcısı ise ***"Bir konu hakkında konuşulurken herkes rahatça kendi fikrini söyleyebilirdi. Asla çekinmezdik. Abimin ve benim tek çekincemiz anne ve babamız konuşurken cümlesinin yarı da kesmekti. Annem her zaman "kimsenin lafı kesilmez, bir şey söylemek için karşındakinin sözünün bitmesini beklemek saygıdır" derdi. Bu dönemde hep kendi yaş grubumla oynardım. Kendimden büyük kuzenlerimin***

yanlarında çok sıkılır, oyun oynamayı bilmediklerini düşünürdüm hep. Kendimden büyük yaş gruplarından bir tek abimle oyunlar oynardık." ifadelerini kullanmıştır. Aynı soruya iletişim kaygısı düşük olan grupta ve korumacı bir ailede yer alan **Kk5** katılımcısı ise ***"Anne ve babamla konuşurken oldukça rahattım herkes istediği her şeyi birbirine söyleyebilirdi. Ebeveynlerim söylediklerimden dolayı asla bana kızmazlardı. Herkes samimi bir şekilde birbirine düşüncelerini söyleyebilirdi. Ancak bir konu tartışıldığında bizim düşüncelerimiz çokta önemli değildi. Çocuk olduğumuz için söylediklerimizin bir anlamı yoktu, onların dediği olurdu. Kardeşimle iletişim kurmakta güçlük çekmedim. Çünkü biz her şey de beraber olurduk, beraber oyunlar oynardık, berber hep bir yerlere gider, gezerdik. Onun hep yanında olurdum, başkalarına karşı onu korumaya çalışırdım."*** şeklinde yanıt vermiştir.

- ***Bu dönemde sizin yaşamınızda ki en önemli olduğunu düşündüğünüz kişi veya kişilerin, size yönelik duyguları konusundaki düşüncelerinizi ve bu kişi veya kişilere söylemek istediğiniz fakat onları üzmemek için söylemediğiniz şeyler olur muydu?***

Bu soruya iletişim kaygısı yüksek olan grupta yer alan katılımcıların cevapları göz önüne alındığında örneğin; Koruyucu bir ailede yer alan **K1** katılımcısı ***"Babam benim için önemli kişiydi bu dönemde ve hep düşünürdüm bizi sevmiyormu acaba diye. Hep sevdiğini söylerdi öperdi bizi. Ama belli etmiyordu, ya da belli ediyordu da biz göremiyorduk. Babamı kaybetme korkum hiç olmadı fakat hem korktuğum için hem de onu üzmek istemediğim için söyleyemediğim şeyler olurdu hem babama hem de anneme. Değer veriyordum onlara ama hep girişkenliğimizi köreltiler. Konuşkanlığımız gitt. Hep çekindik bir şey isterken söylerken. Annemde zaten gidicem annemin yanına deyip dururdu ve dediğini yaptı bidaha gelmedi."*** ifadelerini, **K2** katılımcısı ***"Annemin ve babamın beni sevmediğini düşünürdüm bazı zamanlar. Ama onları kaybetme korkusu yaşamadım hiçbir zaman. Anneme babam seni sevmiyor demek isterdim ama annem üzüleceği için söyleyemezdim. Babama ise anneme neden böyle davranıyorsun diğer insanlar eşlerine hiç böyle davranmıyor demek isterdim ama babam kızar diye söyleyemezdim."*** ifadelerini, **K4** katılımcısı ***"Annemin çoğu zaman beni sevmediğini düşünürdüm. Onun bizi bırakıp gitmesinden***

çok korkardım. Babamın beni sevmediğini bir iki kez düşünmüşümdür genelde beni severdi, saygı duyardı, önemserdi, değer verirdi babamla vakit geçirmeyi çok severdim hasta olduğu için bir gün ölecek mi diye çok korkardım. Annemin yaptıklarını babama söyleyemedim, böyle büyük bir şeyi söyleyemezdim. Bu büyük bir sorundu ve söylersem her şey olabilirdi." ifadelerini, **K5** katılımcısı ***"Çocukluk dönemimde benim için en önemli kişi annemdi. Annemin beni sevip sevmediği konusunda tereddüt yaşardım. Hatta diğer aile üyelerinin de beni sevip sevmediği konusunda tereddüt yaşardım. Çünkü istediğim bir şeyi almazlardı. Ben o şeyi elde edene kadar günler aylar geçerdi, istediğim şeyi alsınlar diye ağlardım. Beni çok üzerlerdi bu yüzden beni sevmediklerini düşünürdüm. En çok annemi kaybetmekten korkardım. Çünkü bazen abim beni sinirlendirdiğinde ve ben çığlık attığımda annem artık bizimle baş edemezdi. Çekip gideceğini bizi terk edeceğini söylerdi. Hatta bir gün yine aynı şey olmuştu ve kapıyı kapatıp çatı katına saklanmıştı. Biz annemin gerçekten gittiğini sanmıştık ve ben çok ağlamıştım. Sonra annem ortaya çıktığında dünyalar benim olmuştu. Evde beslediğim kedimin bütün sorumluluklarının bende olması bana ağır gelirdi. Kedim evi kirlettiğinde annem çok kızar ve bana temizletirdi. Ben hiçbir zaman "kedimin bütün sorumluluğu bende olması bana fazla geliyor, baş edemiyorum" diyemezdim çünkü kedimi evden götürecekler diye çok korkardım. Bunu hiçbir zaman söyleyemedim."*** ifadelerini, **K14** katılımcısı ***"Annem benim için çok farklıydı belkide babamdan çekinip utandığım için annem bana çok yakın gelirdi annem küçük kardeşimle falan çok ilgilenip çok severdi buda tabi beni üzerdi acaba beni sevmiyor mu ya da onu üzecek birşey mi yaptım gibi. Bazı şeyleri yapmak veya söylemek istiyordum ama çekindiğim için bir türlü yapamazdım ve ablalarımdan korktuğum içinde yapamazdım ama anneme alacağım cevaptan korksam da hep sorardım anne çocuklarından en çok kimi seviyorsun diye."*** ifadelerini, **K15** katılımcısı ***"Anneme daha düşkünümdür. Benimle oyun oynamazdı ama bize tahtadan ve şişe kapağından bebek yapardı. Ama diğerlerini de severdim. Arkadaşlarım da benim için çok önemliydi. Kardeş gibi büyüdük. Ama bazen arkadaşlarımın ailesi nedense bize biraz soğuk davranırdı çocuk olduğumuz için. Mesela komşular sürekli birbirlerinin evine giderdi annem de giderdi ama bize kimse doğru dürüst gelmezlerdi. Hep acaba fakir olduğumuz için veya rutubetli diye mi evimiz, kimse gelmezdi diye düşünürdüm. Evet, söyleyemediğim şeyler olurdu. Mesela***

babama neden her şeye kızıyorsun diye sormak isterdim. Ya da neden her şeyi şiddete döndürüyorsun diye sormak isterdim. Ama yine kızar diye söylemiyordum. Anneme de onca şeyden sonra neden babamla evli kaldığını sormak isterdim. Ama bunu sormasam bile nedenini biliyordum az çok. Bizi bırakmak istemiyordu. Bir de ailesinin yanına gidemezdi. Bizde boşanma gibi adetler yoktur." ifadelerini ve **K22** katılımcısı ise ***"Ben küçükken babaannem devamlı benim kızım evlenmeyecek, benim kızım olacak, ben yaşlanınca bana bakacak derdi. Bende o zamanlar evliliği ayıp bir şey olarak algılardım ve evlenmeyeceğim ben sana bakarım derdim. Birde babaannem devamlı karşılaştırma yapardı. Anneanneni mi daha çok seviyorsun, yoksa beni mi? diye sorardı hep. Anneannemi de çok severdim ama o öyle sorduğunda cevap veremezdim kaçamak cevaplarla onu geçiştirmeye çalışırdım. Bu sorular anneni mi çok seviyorsun yoksa beni mi? ye kadar gitti. Hâlbuki nasıl bir mantık anne sevgisiyle babaanne sevgisini karşılaştırabilir. Babam bana kızdığında beni sevmediğini düşünürdüm. Mesela bir gün amcamlara gitmiştik, babam benden iki yaş büyük olan kuzenimi sevdi diye babamı çok kıskanmıştım. Hala daha aşamadım bir özelliğim aşırı kıskançlığım. Bana ait olan şeyler hep benim olsun bir başkası onu sevmesin, onu sahiplenmesin istiyorum. Arkadaşlarım da görüp beğendiğim benimde olmasını istediğim şeyler olurdu. Genelde söyleyemezdim. Ama bir kere bayrama gidecektik ve her bayram benden iki yaş büyük olan amcamın kızıyla vakit geçirirdik. Şerike her bayram yanında küçük çanta getirirdi, bayramlaşmaya gidince de şekerlerini çantasının içine koyardı. Ben ona ve çantasına çok özenirdim. Bir gün bayramda köye gitmeden önce bende çanta istiyorum diye çok ağlamıştım. Çok ağladığım için babam beni çantacıya götürüp kırmızı bir çanta almıştı. Ama çocukluğumda evde genellikle maddi sıkıntılardan bahsedildiği için bir şey isteyemezdim. Bu durum belki sessiz yapımdan belki de olumsuz cevap alınca kendime yediremeyeceğim için hiç sormaya bile kalkışmadığımdan kaynaklanıyordur."*** ifadelerini kullanırken, fikir birliğine dayalı bir ailede yer alan **K6** katılımcısı ***"Aslında annem de babamda benim için aynıydı ama sanırım babam daha ılımlı olduğu için ona düşkündüm yaramazlık yapınca çok sert tepkiler vermezdi çok az sinirlendiği için o sinirli zamanlarında pek konuşmazdı ilgilenmezdi o zamanlar kötü olurdum bende hiç yaklaşmazdım sonra düzelirdi zaten bende o zaman giderdim yanına ama böyle bi sebepten sevmediklerini hiç düşünmedim. Olmazdı sadece onlara***

sinirlendiğimde aklıma kötü şeyler gelirdi onu da ya o anda söylerdim siz beni sevmiyosunuz diye ya da kendi kendime sakinleşirdim geçerdi." ifadelerini **K9** katılımcısı ***"Bu dönemde yaşamımdaki en önemli kişi annemdi. Bazen kavgalarımız da beni değil de kardeşlerimi haklı gördüğünde onları daha çok sevdiğini düşünürdüm. Annem hasta olduğu zaman çok üzülürdüm ona bir şey olmasından korkardım. Annem hasta olduğunda evde kimsenin neşesi olmazdı."*** ifadelerini, **K19** katılımcısı ***"Hayatımdaki en önemli kişi annemdi benimle oyun oynardı parka götürürdü gezdirirdi beni sevdiğini hissederdim ama kardeşim yüzünden bana bağırdığında beni sevmediğini düşünürdüm kıskanırdım annem böyle davrandıkça bende kardeşimi döverdim çaktırmadan. Evet, söyleyemediğim şeyler olurdu, beni sevmediğini düşünürdüm bunu da hep sormak isterdim ama sevmiyorum demelerinden korkardım seviyorum deseler de inanmazdım sevse bağırmaz derdim hep kendime annem bana bağırdığı zaman çok ağlardım beni sevmiyor kardeşimi daha çok seviyor derdim, çünkü annemin bana bağırma nedenleri çoğunluk kardeşim yüzünden oluyordu babam da şekeri yükseldiği zaman çok bağırırdı bana babamın bağırması daha gurur kırıcı olurdu benim için çok ağlardım hala da öyle şekeri yükselince bağırır çağırır ama artık bünye alıştı babam bana bağırdığı zaman ağlayamıyorum."*** ifadelerini, **k21** katılımcısı ***"Babaannem çok yaşlı birisi ve onu çok severdim. Şuan 92 yaşında. Bu yüzden her zaman onu kaybetme korkusu yaşadım. En ufak bir hastalığında bile ölecek diye ağlardım. Bu yüzden hep küserdim ona ama hemen özür dilerdim. Hatta annemler bir yere gittiklerinde ben çoğu zaman babaannem yalnız kalmasın, başına bir şey gelmesin diye başında beklerdim. Beni sevip sevmemesi konusunda hiç şüphe etmedim, zaten hep en çok beni sevdiğini söylerdi. Babaannemin annem hakkında söylediklerine kızardım fakat anneme üzülmesin ve duyunca babaannemle sorun yaşamasınlar diye ona hiç söylemezdim."*** İfadelerini ve **K23** katılımcısı ise ***"Evet, oldu annem ve babam her ikiside acaba bizi sevmiyolarmıda bu kadar kavga ederler ki derdim kaybetme korkusu yaşadığımı hatırlamıyorum ama kavga etmemeleri için yaramazlık yapmamaya çalışırdım. Keşke biraz daha bilgili olsalardı derslerimden hiç anlamazlardı yardımcı olamazlardı bunu onlara hep söylemek isterdim fakat üzülmesinler diye söylemezdim."*** ifadelerini kullanmıştır.

Aynı soruya iletişim kaygısı yüksek olan grupta yer alan ve serbesiyetçi bir ailede bulunan **K7** katılımcısı ***"Ben bütün çocukluğumu kimse beni sevmiyor diyerek geçirdim, annem ve babamın kardeşimin doğumundan sonra beni sevmediklerini düşünerek hep babannemle takılırdım. Oda biz bazen kardeşimle kavga edince erkek diye hep onu savunurdu işte o zaman oda beni sevmiyor diye düşünürdüm. Onların çocuğu olmak istemediğimi söylemeyi çok isterdim ama bunu söylersem birdaha beni hiç sevmezler diye söyleyemezdim."*** ifadelerini kullanırken, çoğulcu bir ailede yer alan **K11** katılımcısı ***"Bu dönemde benim için en önemli kişi dedem diyeceğim, onu kaybetme korkum var çok seviyorum ama alzehmer hastası olduğu için beni seviyor bundan çok eminim ama hastalığından dolayı sevgisinden hiç tereddüt etmedim. Annem mi kötüledim gibimi oldu yukardı ki sorularda bilmiyorum ama annemi çok ama çok seviyorum annemle biz birbirimize sevgimizi belli edemiyoruz ama hissetiriyoruz. Küçükken hep düşünürdüm annem beni sevmiyormu diye ama sonra büyüyünce anlıyorsun hayat şartları bizim hayatımızda böle etkisi oldu. Annem mi kaybetme korkum her zaman var Allah korusun düşünmek bile istemem özellikle annem sayesinde bugünlerdeyiz babamı yarı yolda bırakmadığı için her şeyi sırtlandığı için canım annem onu çok seviyorum. O yaşlarımı göz alırsam bir ara annemin beni sevmediğini bide evlatlık olduğumu düşünüyordum ama üzülmesin diye sölememiştim. Büyüdükçe anladım ki böle bir şey imkânsız annemle ikimiz adeta arkalı önlü fotokopiyiz."*** ifadelerini, **K17** katılımcısı ***"Bu kişi annemdi. Bazen kardeşimle daha çok ilgilenirdi kavga ettiğimizde hep bana kızardı o yüzden beni sevmediğini düşünürdüm. Beni sevmesi için anneme yaptığı işlerde yardım ederdim kardeşimle kavga etmemeye çalışırdım, ona kızsamda bir şey diyemezdim. Evet, söyleyemediğim şeyler olurdu. Babaannemle dedemle kavga ettiklerinde anneme üzüldüğümü söylemezdim korktuğumu söylemezdim onu daha fazla üzmek istemezdim. Bazen beni sevmediklerini düşünürdüm ama sormak istemezdim evet cevabını almaktan korkardım. Bazen yeni bir şey almalarını istediğimi söylemezdim önce kardeşime almalarını söylerdim çünkü bana da alamayacaklarını bilirdim onları üzmek istemezdim."*** ifadelerini ve **K24** katılımcısı ise ***"Babamı kaybetmekten her zaman korktum bu hala devam eden bir durum öle bileceği ihtimalini düşünüp ağladığım günlerim çok olmuştur. Çünkü babam için sevdiğim insandan bile vazgeçtim. Aslında bu durum beni fazla etkiledi tam ergenlik dönemime denk gelen***

bir dönemdi bu dönem babama olan bağlılığımın daha çok artmasına da neden oldu. Bu dönem aslında benim ergenlik dönemime denk geliyor. Babama annemle ilgili hala söylemediğim ve asla söylemeyeceğim şeyler gördüm, bu da beni annemden uzaklaştırdı." ifadelerini kullanarak cevap vermiştir.

Bu soruya iletişim kaygısı düşük olan grupta yer alan katılımcıların cevapları göz önüne alındığında örneğin; çoğulcu bir ailede yer alan **Kk2** katılımcısı ***"Bu dönemde benim için en önemlı kişi annemdi. Babamla kavga ettiklerinde bi ara ailesinin yanına kısa süreliğne gitmişti onu kaybetmekten çok korkmuştum kısa süre sonra eve tekrar döndü. Babam annemin yokluğunda bize çok iyi davranıp, sevdiğimiz yemekleri yapıp annemin yokluğunu histirmemeye çalışırdı. Ama onlara her şeyi söyleyebilirdim, çekinmezdim onlardan veya beni sevmeyeceklerini düşünmezdim."*** ifadelerini, **Kk6** katılımcısı ***"Annemi kaybetme korkusunu hep yaşardım. Ona bir şey olacak diye çok korkardım. Bana bir şeyler için kızdığında kendimi odama kapatırdım ve ağlardım beni eskisi gibi sevmeyeceğini düşünürdüm hep. Ama üzerinden çok vakit geçmeden gelip hemen bana sımsıkı sarılırdı ve barışırdık. Hayır, söyleyemediğim hiçbir şey olmazdı. Rahatça her şeyi konuşup paylaşırdım."*** ifadelerini, **Kk8** katılımcısı ***"Benim için en önemli kişi babamdı, annem bazı davranışlarıma kızdığında babam sahip çıktığı için onu çok severdim. Beni diğerlerine karşı koruduğu için sevgisinden hiç şüphe duymazdım. Ama bazen de kardeşimle benimle ilgilendiğinden fazla ilgilenince, seni bulduk deyince beni sevmediklerini düşünürdüm. Onlara sormaktan ve söylemekten çekindiğim hiçbir şey olmadı. Ben çok soru sorar çok konuşurdum. O yüzden sormak istediklerimi ve söylemek istediklerimi hep söylemişimdir."*** ifadelerini, **Kk12** katılımcısı ***"En çok sevdiğim kişi annemdi çünkü annemde beni cok seviyodu ona umut olmuşum öyle derdi. Küçükken bile hiç süpheye düsmedim beni seviyomu sevmiyomu diye her insanin kaybetme korkusu vardir. Hayir söyleyemediğim hiçbir şey olmazdi, ailemle herzamn aklımdan geçen şeyleri konuşurdum."*** ifadelerini, **Kk13** katılımcısı ***"Annem ve babamın beni sevdiklerinden emindim. Bunu bana çok hissettirirlerdi. Onlara söyleyemediğim hiçbir şey olmazdı. Açıkcası şu an için de durum aynı. Birbirimize karşı gerçekçiyiz ve herşeyi konuşabiliriz."*** ifadelerini ve **Kk 17** katılımcısı ise ***"Yaşamımda benim için en önemli olduğunu düşündüğüm kişi annemdir. Hiçbir***

zaman sevmediği konusunda tereddüt yaşamadım bana bunu düşündürecek bir şey hissettirmedi. Hastalanıp (grip, baş ağrısı vs.) yattığı zamanlarda içimi bir korku kaplardı onu kaybetmekmişim gibi hissederdim. Çok büyük bir ayıcık almalarını hep istemiştim ama söyleyememiştim çünkü maddi durumu zorlamak istemiyordum ve söylersem de onların üzüleceklerini düşünürdüm. Belki alabilirlerdi ama onların zor duruma düşeceklerini düşünürdüm hep." ifadelerini kullanırken, fikir birliğine dayalı bir ailede yer alan **Kk1** katılımcısı ***"Evet, oldu babam. Benim eskiden derslerim kötüydü ve eve çoğu zaman düşük notlarla gelirdim babam hep kızardı ablamla kıyaslardı ve bu beni çok üzerdi o zamanlarda beni sevmediğini beni istemediğini düşünürdüm ara ara olurdu ama sürekli bu duygu içerisinde değildim. Ben pek yemek yemezdim annem beslenmeme yemek koyardı yemezdim ve çoğu zaman boşa giderlerdi anneme bana yemek koyma dersem kötü yemek yaptığım için mi koyma diyorsun der diye söyleyemezdim."*** İfadelerini, **Kk3** katılımcısı ***"Evet, oldu ben 8 yaşımdayken erkek kardeşim dünyaya geldi, o zaman herkeste bir erkek çocuk takıntısı gerçi şu anda da var. 3 kızdan sonra olmuştu, kıymetliydi haliyle ona mevlit yapmışlardı. Herkes hediye almıştı. O zamam kendimi çok kötü hissetmiştim, ayrımcılık var diye düşünmüştüm. Annemin sevmediğini düşünürdüm onunla ilgilenirdi hep, babam o doğduktan sonra ilgilenmeye başlamıştı, anneme karşı falan, onun sürekli doğum günleri kutlanırdı, benim ki ise geçiştirilir ya da annem bir pasta yapar üflenirdi, hediye kimse almazdı üzülürdüm. Annemin aldığı herşeyi çok beğeniyomuş gibi yapardın ha beğendiğimde olurdu ama sevmediklerimi sırf o üzülmesin diye söylemezdim o ne isterse onu alırdık."*** ifadelerini, **Kk7** katılımcısı ***"Bu dönemde yaşamımdaki en önemli kişi babam olmasına rağmen, onun beni ve kardeşlerimi pek sevdiğini düşünmezdim ve onu kaybetme korkusu yaşamadım hiç. Ama annem icin böyle değildi. Onunla hep oynardık ve ben onu kaybetme korkusu yaşardım. Onu üzmemeye ve kırmamaya çok dikkat ederdim. Evet, söyleyemediğim şeyler olurdu, hem korktuğum için söyleyemezdim hem de onları üzmek istemezdim bazen babama beni sevip sevmediğini sormak isterdim ama ya sevmiyorum derse korkusuyla asla soramamıştım hatta halen sormayı çok istiyorum. Ama buna cesaret edemiyorum. Anneme soylemek istedigim hicbirseyim yoktur. Çunku Anneme karsi kendimi rahatca ifade edebiliyorum."*** ifadelerini, **Kk11** katılımcısı ***"Bazen işlediğim suçlar yüzünden sokağa atılma cezası ile karşılaşırdım o zamanlar çok korkardım,***

babamın acımasız olduğunu ve bana değer vermediğini düşünürdüm. Bu cezalar sırasında babamı kaybedeceğim korkusu yaşadığım olmuştu. Artık beni eve almayacaklar mı? diye korktuğum oluyordu. Ben çok fazla agresif olabiliyorum ve bunun yüzünden çok fazla suçlanıyorum. Bir ara adım evde hastaya çıkmıştı hatta. Ama ben sinirlendiğim konularda haklı olduğumu düşünüyorum. Annemle bu konuyu konuştuğumuz zaman bana genelde şu lafı söyler: "senin bu sinirin küçüklükten geliyor. Biz de çocuktuk biliyorum sana çok verimli davranamadık." Ben de küçükken babamla aramda olan şiddet içerikli konular yüzünden böyle agresif olduğumu düşünüyorum ve bunun yüzünden suçlandığımda onlara " ben böyle davranıyorsam sebebi sizsiniz. Önce suçu kendinizde arayın" demek istiyorum ama tabi onları üzmemek için hiçbir zaman böyle konuşmadım. Onları çok seviyorum canları sağ olsun." ifadelerini ve **Kk14** katılımcısı ise ***"Bu dönemde babamı kendime daha çok yakın görürdüm. Çünkü bazen annemin abimi daha çok sevdiğini onunla daha fazla ilgilendiğini düşünürdüm. Bu yüzden ben de babama daha fazla ilgi gösterirdim. Babam her zaman benim fikirlerimi önemserdi. Canım sıkıldığında ne yapmak istediğimi sorardı. Ben o an ne yapmak istiyorsam onu yapardık. Çoğu zaman benimle komşuculuk oynardı. Bana "büyüyünce ne olacaksın?" diye sorduklarında "evlenip anne olacağım" derdim. Annem de "sen okuyup bir meslek sahibi olacaksın sonra evlenip anne olacaksın. Baban böyle söylediğini duyarsa çok üzülür" derdi. Ben de babam üzülmesin diye "ne olacaksın?" diye soranlara "okuyup öğretmen olacağım" derdim. Babam da "aferin benim akıllı kızıma" dediğinde çok mutlu olurdum."*** İfadelerini kullanmıştır.

Aynı soruya iletişim kaygısı düşük olan ve koruyucu bir ailede yer alan **Kk5** katılımcısı ***"Bu dönemde yaşamımdaki en önemli kişi babannemdi ve onu çok severdim. Hep benimle ilgilenirdi ve çok güzel oyunlar öğretirdi onun beni sevmediğinden hiçbir zaman şüphe etrmedim. O hep ben yanımda oldu, hiçbir zaman beni yalnız bırakmadı. Hasta olduğum zamanlarda benimle en çok ilgilenen o oldu başımda en çok o beklerdi. Hastalandığı zaman ona bir şey olacak korkusuna düşerdim hastalanıp yattığı zamanlar hep dua ederdim. Evet, olurdu hem korktuğum için söyleyemezdim hem de söylersem çok kızacaklarını bildiğim için söyleyemezdim sadece babanneme söylerdim."*** ifadelerini kullanarak cevap vermiştir.

- ***Çocukluk döneminizi göz önüne aldığınızda aklınıza gelen ilk anılarınızı (bunlar olumlu veya olumsuz olabilir) ve ebeveynlerinizle yaptığınız etkinliklere ilişkin anılarınızı anlatır mısınız?***

Bu soruya iletişim kaygısı yüksek olan grupta yer alan katılımcıların cevapları göz önüne alındığında örneğin; Koruyucu bir ailede yer alan **K2** katılımcısı ***"Annemin sert duruşu olumsuz olarak hatırladığım şeylerden biri. Babamın ise merhameti sevgisi olumlu olarak hatırladığım şeylerden. Mesela bir defasında istediğim bir ayakkabı vardı ve ben onu oradaki ablaya ayırmasını akşam babamın onu bana alacağını söylemiştim ve babam beni kırmayıp onu bana almıştı o gün babamı bir kere daha sevmiştim. Aslında annelere biraz haksızlık ediyoruz gibi geliyor ellerinde hiçbir şeyleri yok çalışmıyorlar. İçen bağıran döven bire kocayı çekiyorlar evin bütün yükü üstlerinde haliyle bu ortam çocuklara da yansıyor. Belki ben bunlar yüzünden annemi hep çocukluğumda soğuk buluyorum. Hatırladığım kadarıyla babamla hep denize giderdik annem sevmezdi pek. Birde babam tatil zamanları bizi köye götürürdü. Annemle ise geceleri sahile giderdik babam geceleri çalışırdı çoğunlukla geç gelirdi. Birde annem beni bazen parka götürürdü. Gerçekten hatırladığım tek şeyler bunlar. Geri kalanında ise ben hep yalnız ve bisikletimleydim."*** ifadelerini, **K4** katılımcısı ***"Bu döneme ilişkin en çok olumsuz anılar geliyor aklıma. Annemin söylenmeleri sürekli öfke içinde sevgi olmayan halleri babamın hasta oluşu, sedef hastasıydı kendisi, annemin akrabalarımızın yanında babamı küçük düşürüşleri geliyor. Ablamın yanımda intihar etmesi, evden kaçması annemlerin polise gitmesi, annemin geceleri ablam için ağlaması babamın üzüntüsü, annemin evde kimse olmadığı zamanlarda bana normalde yemediğimiz evimizde olmayan meyveleri getirip çizgi film açarak ben uyuyacağım deyip odanın kapısını kilitlemesi çok ısrar edince odadan gözümü kapatıp çıkarması ya da tuvaletimi yapmam için odaya bir de leğen bırakması (son söylediğim şeyler iğrenç anılarım asla hafızamdan silemediğim aklıma geldikçe içimin acıdığı anılar), bir de bir keresinde benim ayakkabımı giydiği için ablama çok kızmıştım kavga etmeye başlamıştık ablam koşup apartmana çıktı ve merdivenlerden düştü ayağı acıdığı için çok bağırmış bütün apartmanı ayağa kaldırmıştı bende eve kaçıp odada saklanırken babam gelip koluma yumruk atmıştı ablanı bağırttırıyorsun ne gerek vardı ayakkabı için diye bağırması. Olumlu anılarım***

ise herkes evde iken ben bir sürü hikaye yazar onları kitaplaştırır evde sergiler satardım bu oyunuma bütün aileyi katardım. Oyuna katılması için anneme yalvarırdım ya da oyundan yemek, çay yapar onları babamlara sunardım babamın yüzünde tebessüm olurdu oyuna severek katılırdı çok mutlu olurdum. Babamla vakit geçirdiğim zamanlar ona sürekli sorular sorardım hiç bıkmadan cevaplardı ve sorduğum sorulardan olacak benim zeki olduğumu söylerdi. İş yerine gittiğimizde koltuğuna beni oturturdu ve arkadaşları bana saygıyla hitap ederdi. Babam çevremizde sayılan sevilen biriydi onunla dışarıdaki sohbetlerim ve ben bir şey istediğimde ağlardım babam ağlamama dayanamaz annene söyleme alalım der ve alırdı bunlar güzel anılarımdır." ifadelerini, **K5** katılımcısı ***"En çok hatırladığım olumlu bir anım ailem ilk kez evde kedi beslememe izin vermişti. Çok mutlu olmuştum. Olumsuz hatırladığım anılarım ise o gördüğüm korkunç rüyalar ve annemin babam yüzünden geceleri yanımda yatmaması, gece yarısı uyandığımda yanımda annemi bulamamamdı. Annem ev işlerini bitirdiğinde elişini alır pencere kenarına oturur saatlerce elişi yapardı. Ben de iğne iplik alıp bir şeyler diker kumaşları birleştirir değişik şeyler yapmaya çalışırdım. Bazen de annemin karşı apartmanda oturan arkadaşıyla havuza giderdik, mangal yapardık, onlara misafirliğe giderdik çay, pasta yerdik. Annemle bir yerlere misafirliğe gitmekten hoşlanırdım. Abim benimle oyun oynardı ama hep bana zarar verirdi. Bir keresinde kuaförcülük oyunu oynamıştık ve saçımı tarağa dolamıştı, taraktan kurtaramamıştı. Saçımın bi kısmını kısacık kesmek zorunda kalmıştı ve kesmişti de. Sonra bir keresinde de kâğıt kesme oyunu oynuyorduk, kâğıdın bir ucunu o diğer ucunu ben tutuyordum. O da bir yandan falçatayla kesiyordu. Keserken parmağıma getirip parmağımı derin bir şekilde kesmişti. Genel olarak oyun oynarken hile/haksızlık yapardı ve ben bunu anlayıp karşı gelirdim, bağırırdım. Annem de bana kızardı, abime hiçbir şey demezdi. Abim ise annem beni dövmeye yeltendiğinde beni korumaya çalışırdı ama pek de başarılı olamazdı. Abim beni çok sinir ederdi. Babamla ise aslında pek de bir paylaşımda bulunduğumu bilemiyorum. Tek hatırladığım şey; babam beni kucağına alır uzun saçlarımı okşardı, beni severdi, sarılırdı. "altın saçlı kızım" derdi."*** ifadelerini, **K10** katılımcısı ***"En çok hatırladığım olumlu anılarım abilerimin bayrama gelmesi ve evin kalabalık olmasını çok severdim. Kötü anılarım ise bazen evde şiddetli tartışmaların geçmesiydi. Babamla ve annemle hiç etkinlik yapmazdık. Annemle***

yapmayı en çok sevdiğim şey tarlada ona yardım etmek ve evde bi şeylerin ucundan tutmaktı. Abilerimle futbol oynamak veya onlar oynadıklarında izlemek beni mutlu ederdi. Babamla mutlu bir olayım aklıma gelmiyor. Babamla hiçbir şey paylaşmazdık çocukluğumda işten gelirdi ve yorgun olurdu sürekli haberleri dinlerdi ve biz de içeride gürültü yapamazdık saat erkenden de uyurdu." ifadelerini, **K15** katılımcısı ***"En olumlu anım halam veya babam köye götürürlerdi bizi, özellikle bayramlarda, gider kapı kapı dolaşır şeker toplardık. Bayram dışında götürdüklerinde ise genelde bağa bahçeye gider meyve toplardık. Babaannemin bağı bahçesi vardı. Bizim de vardı ama babam satmıştı. Çünkü biz merkezde yaşıyorduk pek ilgilenemiyorduk tarlayla. Tarlaya gidince ata bindirirlerdi bizi. Bir de sabahın köründe yola çıkardık. Tarlada kahvaltı yapardık. Çok güzeldi o anlar. Olumsuz anılarım ise babamın annemle olan sorunlarıydı. Babamla pek bir şey yapamazdık. Bizi bazen ayaklarıyla yukarı kaldırır eğlendirirdi. Genelde eve gelince hep haber izlerdi. Bizde öyle usul usul otururduk. Annemle de pek bir şey yapamazdık. O genelde evi temizler yemek yapardı. Bizde ona bazen yardım ederdik. Daha çok komşunun çocuklarıyla dışarda akşama kadar oynardık. Babam eve gelince eve gelirdik. Annem evde olmayınca akrabalarda yatıya kalmışsa babam bize yemek yapardı veya halam gelir yapardı ve beraber yemek yerdik. Babam evde olmayınca akrabalara yatıya kalacaksa annem öyle çok güzel yemekler yapmazdı. Babanız yok onunla güzel yemekler yeriz derdi."*** ifadelerini, **K16** katılımcısı ***"Olumlu hatırladığım anılarımdan biri annem babam ve ben ilkokul alışverişine gitmiştik o zaman maddi durumumuz bu kadar iyi değildi. Alışveriş sırasında arkadaşımda olan bir bez bebek görmüştüm, annem alma durumumuz olmadığından bana evde kendisi bebek dikerdi. Bebeği görünce almak istedim ama annem alamayız dedi biz annemle çantaya bakarken babam bebeği almıştı, bu beni çok mutlu etmişti. Olumsuz anım ise çok sevdiğim dedemi kaybetmekti. Yani annem ve babam durmadan çalıştıkları için bana pek vakit ayıramazlardı. Ama hiç ilgisiz bir çocukluk geçirmedim. Özel günlerimde beni yalnız bırakmadılar. 23 Nisan programı vardı oyun grubundaydım ailemin o zaman bahçe işi vardı. Babam gelemem demişti çok üzülmüştüm sonra oyun başlayacağı zaman izleyiciler arasında babam bana seslenmişti çok mutlu olmuştum."*** ifadelerini ve **K22** katılımcısı ise ***"Hatırladığım olumsuz anılardan biri, bir önceki soruda da bahsettiğim annemle babamın tartışması ve annemin ağlaması. Hayal meyal hatırlıyorum. Bir kere babamla dondurma***

dükkânına gitmiştim dışarıda baloncu vardı. Bir tane balonu çok beğenmiştim, miki fare şeklinde bir balondu. Babam balonu bana almıştı. Daha sonra evde bir gün oyun oynarken balonum delinmiş havası hızla iniyordu, o gün babam kızacak diye çok ağlamıştım. Balonun delinen kısmını bantlamıştım ama fayda etmemişti tabiki. Gerçi akşam babam geldiğinde kızmamıştı. Bir akşamda evde erkek kardeşimle tetris oynuyorduk ama bir tane tetris olduğu için bir türlü paylaşamıyorduk ve kavga ediyorduk. Kavga etmemize sinirlenen babam en sonunda ikimize de bağırıp oyuncağı kırmıştı. Bir kerede yazın bahçede kahvaltı yapacaktık. Evde dedemlerde vardı. Çimenlerde oturuyordum, nasıl oldu hatırlamıyorum ama çaydanlık üzerime dökülmüştü, belim yanmıştı. Olumlu anılarıma gelecek olursak bir akşam annem ben ve komşumuzun kızı Aynur ablam bahçede oturuyorduk. Onlar arada yıldız kaydı derlerdi bende hiç göremezdim. O akşam yıldızları kayarken bende görmüştüm çok mutlu olmuştum. Hatta annem onlar kuyruklu yıldız demişti. Küçükken arada babam beni iş yerine yani dondurma dükkânına götürürdü, oraya gitmeyi severdim, külaha dondurma koymaya çalışırdım beceremesemde. Erkek kardeşimle aramızda üç yaşa yakın bir yaş farkı vardı. Evde onunla oyunlar oynardık. Karakterlerimiz birbirine çok zıttı. Ben çok sessiz ve sakin kendi halimde bir çocuktum, o ise benim tersime çok hareketli, şımarık, afacan bir çocuktu, çok fazla hareketliydi. Misafirliğe giderken annem ve babam bizi "şımarmayın, yanımızdan kalkmayın " diye uyarırlardı. Ben dediklerini yapardım, kardeşim ise kurcalamadık yer bırakmazdı. Muhammet'in eline bozuk teyp ya da o tarz bozuk bir şey verirlerdi, tamir etmesi için. Muhammet'in elektronik ya da tamirat işlerine çok ilgisi vardı. Muhammet çok aktif bir çocuk olduğu için onun yanında pasif kalırdım. O kendini benden daha iyi ifade edebilirdi. Kış akşamları bazen sobada kestane yapardık. Portakal yediğimizde de kabuğunun küçük bir kısmını güzel koksun diye sobanın üzerine koyardım. Bir kere Muhammet'in doğum gününde ona uzaktan kumandalı araba almışlardı, bana da özenmeyim diye yapboz almışlardı." ifadelerini kullanarak cevap vermiştir.

Aynı soruya iletişim kaygısı yüksek ve fikir birliğine dayalı bir ailede yer alan **K3** katılımcısı ***"Olumlu hatırladığım anılarım çok fazla teyzemler kuzenler hep beraber toplanıp pikniğe giderdik çok mutlu olurdum babamla bisiklet almıştık o günde çok mutlu olmuştum ve daha birçok şey var. Olumsuz hatırladığım anılar ise***

küçükken havale geçirmiştim çok kötüydü ve küçüklüğümden beri kuzenimin dedemim anneannemin eniştemin dayımın ölümlerimi gördüm çok kötü anılarım arsındadır bunlar. Yani babamın da annemin de işi oluyor durmadan zaman geçirmiyorduk ama bizi hiç ilgisiz bırakmadılar ablamlarla hafta sonları ya da evde olduğumuz sürece oyun oynardık film ya da başka bir şey seyrederdik annemle bol bol zaman geçirirdik istediğimiz şeyi yapardı babamla genelde pazar günleri dışarda tahtalardan masa gibi farklı şeyler yapardık ilk defa balık tutmaya babamla gitmiştim mesela." ifadelerini, **K6** katılımcısı ***"Olumlu anılarım biz her hafta sonu pikniğe giderdik hep beraber çok eğlenirdim. Bi de babam bana bi bebek almıştı büyük, o anı hiç unutamıyorum çok sevinmiştim. Olumsuz anım ise annemle babamın babaannemin neden olduğu sebeplerden ötürü tartışırlardı çok huzursuz olurdum. Annem yemek yaparken onu izlemeyi çok severdim. Elbise felan dikerdik bebeklerime o çok hoşuma giderdi. Babamın kucağında uyumak çok hoşuma giderdi gece uyuyamadığım zaman sırtımı okşardı kucağında gezdirirdi çok hoşuma giderdi. Abimle ve onun arkadaşlarıyla saklambaç oynamayı severdim ama abimle evde oynamayı sevmezdim tamir edeceğini söyleyip oyuncaklarımı bozardı."*** ifadelerini, **K8** katılımcısı ***"En çok hatırladığım olumlu anılarım babamın şehirden geldiğinde bize bisküvi almasıdır. Abilerim yurtta kalıyordu lise öğrenimi için onlar geldiğinde de çok mutlu oluyordum. Olumsuz anılarım ise abimlerin kavga etmesidir. Amcamların şehre taşınması beni çok üzmüştü. Çünkü kuzenim ablam ile yaşıttı beraber oyun oynuyorduk. Kardeş sayısı fazla olduğundan genelde beraber oyun oynuyorduk ablamla arkadaşlarla abimlerle geçerdi etkinlik olarak annemin bize masal anlatması çok hoşuma giderdi. Babam akşamları köydeki erkeklerin toplandığı köy odasına genel olarak giderdi. İlkbahar geldiğinde piknik yapardık tüm aile traktör ile giderdik aklıma gelen en güzel etkinlik bu."*** ifadelerini, **K19** katılımcısı ***"Olumsuz anılarımı hatırlamıyorum olumlu olarak babamın bana çok istediğim bisikleti aldığı var benim yaşıma biraz büyüktü babam sürmesini öğretmişti ama durmasını öğretmemişti bende duvara çarparak durabilmiştim sonu kötü bitse de o benim için çok güzel bir gündü. Bide olumlu olarak biz bayramları dayımlara giderdik bana hep harçlık verirdi bu beni çok mutlu ederdi. Ebeveynlerimle yapmaktan hoşlandığım şeyler çok aslında çünkü ben ailemle zaman geçirmekten mutlu olanlardanım yani pazar günleri pikniğe giderdik mesela babam bize salıncak kurardı çimenin üstünde at olurdu***

bizimle top oynardı bunlar benim çok zevk aldığım şeylerdi." ifadelerini ve **K20** katılımcısı ise ***"Babamla çok eğlenirdik bisiklete binerdik saatlerce gezerdik bana uçurtma yapmıştı onun için dağın tepesine çıkmıştık annemle kurabiye yapardık ben şekiller verirdim çok hoşuma giderdi ablamla genelde vakit geçirirdim onun peşine takılırdım beni götürmek istemezdi ama ben yinede peşine takılırdım onun arkadaşlariyla oyun oynardık. Olumlu bir sürü anım var mesela en unutamadığım beni anaokuluna yazdırdıkları gün hayatımın sevinciydi öyle mutlu olmuştum ki bana bu hakkı verdikleri için."*** ifadelerini kullanmıştır.

Aynı soruya iletişim kaygısı yüksek ve serbesiyetçi bir ailede yer alan **K7** katılımcısı ***"Olumlu diyebileceğim çok bir şey olmadı hayatımda sadece 7 yaşımdayken bir doğum günü hazırlamışlardı onu hatırlıyorum tabi çocukken ufacık şeyler bile mutlu ediyor o ayrı bir konu ama diğer türlü çok olumlu anılarım olmadı. Olumsuz yaşadığım şeylerde hep ailemdeki kişilerle alakalıdır. 8 yaşımdan sonra arkadaş sorunları da başladı tabiki. 8 yaşıma kadar evde yaşadığımız günlük etkileşimler dışında bir şey yaşamadım daha sonrasında oldu ama 8 yaşıma kadar bir kaç kez babamın iş yerine gittim. Zaten genelde babannemle gezerdim o nereye giderse beni oraya götürürdü. Annem zaten kendi evden zor çıkıyor o yüzden ailemle çok bir sosyal hayatımız olmadı."*** ifadelerini kullanırken, çoğulcu bir ailede yer alan **K11** katılımcısı ***"Olumlu bir anı olarak annem babam cidden ayrlma eşiğine gelmişti abim dediki anneme anne dedi babam iyiyken iyide kötüyken kötümü bu hayatımızın dönüm noktasıydı. Olumsuz çok şey var ama şöle dersem bir gece yatıyorduk abim ben babam annem gececi çaşıyorlar, kapıya polisler geldi babamı borç yüzünden alıp gittiler o zaman dedeler de almanyadalardı abimle sabaha kadar ağlamıştık kimsemiz yoktu ne dayı ne teyze ne dede hiç kimse, bunu unutamıyorum hiçbir zaman. Annemlede babamlada öyle çok zaman geçirmedim çünkü sürekli çalıştılar, sürekli koşturmaca, yorgunluk işten geldim sabahtan akşama kadar çalışıyorum olgusu oldu annemde. Mesela annemin şöle bi huyu vardı işten geldikten sonra hemen kendini yatağa atardı 3 saat dinlenmeden asla kalmazdı işten diyelim ki 7 de geldi uyudu kalktı saat 11 oldu ben annemle açıkcası pek bişi paylaşamadım. Babamla bu konuda daha iyiydik birazda olsa en azından yemeğimizi beraber yiyebiliyorduk."*** ifadelerini ve **K17** katılımcısı ise ***"En çok hatırladığım olumlu anılarım ailecek pikniğe giderdik***

o zaman her şeyden uzak tüm sorunlardan uzak ve mutlu olurduk. Bide Bulgaristan a gittiğimizde dedemin bizi sevmesi çok mutlu ederdi bizi. En olumsuz anılarımdan biri halamla babaannemin annemi dövmesi ve benim hiç bir şey yapamam onları durdurmaya çalışırken dedemin attığı tokat en kötü anılarımdan biri. Babamla annem bizi parka götürürdü kardeşimle çok güzel oyunlar oynardık. Babamla bisiklet kullanmayı çok severdim. Annemle yemek yapmayı oyuncaklarıma kıyafet dikmeyi çok severdim babamda yardım ederdi bazen. Bulgaristan a gittiğimizde annemle babam bizi balık tutmaya götürürdü. Babamla mantar toplamaya giderdik. Kardeşimle çok güzel oyunlar oynardık." ifadelerini kullanarak cevap vermiştir.

Bu soruya iletişim kaygısı düşük olan grupta yer alan katılımcıların cevapları göz önüne alındığında ise örneğin; Çoğulcu bir ailede yer alan **Kk2** katılımcısı ***"Aslında ailemdeki en önemli sorun annem ve babamın kavgasıydı ve bunun beraberinde getirdiği sorunlar fakat ailemdeki herkes birbirini çok düşünürdü, mesela ufak bi rahatsızlığı bile olan kişi için herkes seferber olurdu falan. Aslında babamda bizi düşürürdü sorunu annemleydi fakat kumar yüzünden olan kavgaları çoğu kez bizi kendisinden itti. Yaşadığımız yer küçük bir ilçe olduğu için sosyal aktivite sınırlıydı. Baraja gittiklerimizi hatırlıyorum mangal falan. Birde bazı akşamları babam bizi park aile bahçesi tarzı bi yer vardı oraya götürüdü."*** ifadelerini, **Kk6** katılımcısı ***"Hatırladığım en kötü anım trafik kazası geçirmemizdi. Babam o an köpeğe çarpmamak için direksiyonu kırmıştı ve takla atmıştık gerçekten çok kötü bir kazaydı. Çoğu kimsenin "bu arabadan nasıl sağ çıktınız" dediğini hatırlıyorum, 6-7 yaşlarındaydım o zaman. Hastaneye götürüldüğümüzde doktorlar beni muayene ettikten sonra annemi görmüştüm ve yüzü kanlar içindeydi çığlık çığlığa ağlamıştım, bağırmıştım. Annemi o halde görünce çok üzülmüştüm. Ve gerçekten çok korktuğum, benim için çok korkunç bir kazaydı. En mutlu olduğum an ise bütün aile büyüklerimin kuzenlerimin olduğu anlarda kuzenlerimle onlara şarkılar söyleyip tiyatro yaptığımız zamanlardı, çok mutlu olurdum, çok eğlenirdim. Babamla ve annemle çok güzel vakit geçirirdik. Babam çalıştığı için annemle daha çok vakit geçirirdik. Benim hep videomu çekerdi. Komik hallerimi. Bağıra çağıra şarkılar söylediğim anlarımı çektiğini hep hatırlıyorum. Daha sonra annem ve abilerimle saatlerce o videoları izleyip gülerdik çok eğlenirdik. Babam işten geldiğinde yorgun***

olmasına rağmen çoğu zaman bizimle oyun oynardı bizi sıra sıra sırtına alıp evin içinde gezdirirdi abilerim ve ben çok mutlu olurduk. Her doğum günümde bana sürpriz yaparlardı bir keresinde babam bana kocaman bir bebek getirmişti ben onu çok beğenmiştim, bir keresinde de yeşil bir bisiklet almıştı ve evin içinde hep bisikletime binerdim. En sevdiğim hediyelerimdi." ifadelerini, **Kk8** katılımcısı ***"Her ailede olur ya evdeki çocuklara seni bulduk, leylekler getirdi gibi şeyler, bende olumsuz böyle bir şeyi hatırlıyorum. Annemle, babam bana seni hastaneden bulduk dediklerinde ağlar, ben öz annemi babamı istiyorum derdim. Halamda sen evlatlıksın bize gel derdi, kıyafetlerimi toplar babaannemlere giderdim. Olumlu olarak da babam işten eve gelir ona sarılır, öper, onun dizinin dibinden ayrılmazdım. Babam çalıştığı için sadece bazı hafta sonları birlikte geçirirdik. Babamın arkadaşlarıyla pikniğe falan giderdik gezerdik. Bazı zamanlarda babam tek başına arkadaşlarıyla gezmelere giderdi, bizde kardeşimle evde bahçede birlikte oyunlar oynamaya çalışırdık. Kasabada yaşadığımız için annem hep iş yapardı bizimle pek ilgilenemezdi."*** ifadelerini, **Kk12** katılımcısı ***"Çocukluğuma ait tek bi fotoğrafım var hep o fotoğrafı çektirirken üzerimde olan kıyafetler aklıma geliyo. Bir de bisikletim yoktu günlerce ağlamıştım kuzularımız vardı onları ben otlatıyodum almazsanız yapmam diye tehdit etim en son aldılar evde olmadığım zaman kimse bisiklete binmesin diye kilitlerdim zarar verirler diye düşünürdüm. Yani bizim yaptığımız en büyük etkinlik ailecek otururup televizyon izlemekti bunun dışında yaptığımız bişey yoktu çünkü yapacak bişey yoktu ama şöyle bişey vardı yılbaşı günlerinde çok farklı olurdu evimiz farklı şeyler yapardık bir sürü yemek yaparlardı onları hatırlıyom."*** ifadelerini, **Kk15** katılımcısı ***"Sanırım küçükken en olumlu anım babamın ilk kez yurt dışına gitmiş olmasıydı. Yaklaşık 40 gün ayrı kalmıştık bu üzücüydü ama dönüşte bize bir sürü hediyeler getirmişti o yüzden çok çok güzeldi. Sanırım olumsuz anılarım biraz ablamla ilgili. Çünkü o bazen arkadaşlarıyla oyun oynadığı zaman beni oyuna almazdı ve ben hemen büyümek isterdim. Oyun oynama konusunda gerçekten şanslı olduğumu hissediyorum. Çünkü her zaman herkesle oyun oynayabilirdim. Evde bazı akşamlar tüm aile isim şehir oynardık. Babam bana hep kopya verirdi. Ya da kardeşlerimle falan bazen körebe oynardık, çok eğlenceliydi ve abimi hiç yakalayamazdık. Hala da bazen körebe oynarız ve artık abimi yakalayabiliyorum."*** ifadelerini ve **Kk19** katılımcısı ise ***"Bir yaz akşamı bahçede yemekten sonra babam***

şaka amaçlı beni ıslatmıştı bardakta kalan suyla sonra ben de onu hortumla köşeye sıkıştırmıştım o akşam çok eğlenmiştik en son herkesin burnundan su damlıyordu. Maddi şeylere çok önem verilmezdi çünkü zaten her şeye sahip olarak gelmiştim çünkü bir büyüğüm abim vardı aramızda 4 yaş var ve onun sayesinde ben daha 4 yaşındayken bilgisayarım vardı. Açıkçası bir bilgisayardan çok babamın bana içten sarılması beni daha mutlu ederdi hep. Eskiye dair kötü şeyler gelmiyor aklıma ya yaşamadımdan ya da hatırlamıyoum. Sadece 5 yaşındayken düşüp köprücük kemiğimi kırmıştım omzum 4 ay sargıda kalmıştı o kadar. İlk yüzmeyi de 6 yaşında boğulurken öğrenmiştim hepsi bu. Top oynardık pikniklere giderdik her hafta sonunu çok güzel değerlendirirdik. Lunaparklar salıncaklar deniz kıyıları farklı beldeler o kadar çok vakit geçirirdik ki, hafta da en az bir gün dışarda yemek yerdik hep farklı yerlerde." ifadelerini kullanarak cevap vermiştir.

Aynı soruya iletişim kaygısı düşük ve fikir birliğine dayalı bir ailede yer alan **Kk3** katılımcısı ***"Genelde şuan yaşım erdiği kadar babamla zıt düşmemeye çalışıyorum çatışma yaşamamak için her şeye karışmaz ailem erkek arkadaş dışında bu yüzden onların suyuna gitmeye çalışıyorum. Beraber genellile oturmalara giderdik, iftarlar çoğunlukla kabalık geçerdi. Cumhuriyet meydanı ilk açıldığı zaman annem sizi yeni açılan bir parka götüreceğim demişti, gittiğimizde inanamamıştık parktı ama salıncak kaydırak yoktu, bizde anne bu nasıl bir park daha salıncağı bile yok demiştik. Annemde bu da salıncağı olmayan farklı bir park demişti şuan bile hatırladığımda tebessüm ederim. Genellikle annemle giderdik bir akşam babam kuzenlerimle beni kışla parkına getirmişti, ilk kez akşam parka gitmiştim salıncakta sallanırken sanki havada kuş gibi uçuyo zannnemiştim, sallanıdıkça yıldızlara yaklaşıyorum sanmıştım, o akşam hiç bitmesin istemiştim."*** ifadelerini, **Kk4** katılımcısı ***"En mutlu olduğum zaman ablalarımın işini yaptığımızda telefonlarından yılan oyunu oynatmalarıydı. En kötü anım annem ve babamın tartışması olurdu. Annem ve babamla paylaştığım bir anım yok diye hatırlıyorum zaten ben o zamanlar en küçük kardeşimle vakit geçirirdim ve hep sokaklardaydım. Ailemle çok iletişim halinde değildim yeni."*** ifadelerini, **Kk7** katılımcısı ***"En çok hatırladığım olumsuz anım, kalabalık bir aileydik biz, hep misafir olurdu bizde ya annemin arkadaşları ya da babamın arkadaşları. Onlar olmasa komşularımız gelirdi hep. Evimiz hemen***

hemen her akşam kalabalık olurdu ve ben aşırı kalabalıktan ve sesten nefret ederdim. Hele istemediğim biri geldiğinde çok öfkelenirdim misafirlerin olduğu salona girmezdim hiç. Hatırladığım güzel anım da var elbette. Mesela babam işten geldiğinde bize cici bebe biskuvisi alırdı, çok mutlu olurduk kardeşlerim ve ben, oturup onu hemen yemeye başlardık. Babamla hiçbir şey paylaşmazdık çocukluğumda, işten gelirdi ve yorgun olurdu sürekli haberleri dinlerdi ve biz de içeride gürültü yapamazdık. O olmadığında annemle birlikte oyun oynar gezerdik. Kardeşlerimle çoğu zaman evden kaçıp bahçede oynardık sabahtan akşama kadar. Öğle yemeği için annem bizi eve cağırırdı bizde koşa koşa yemek yiyip tekrar dışarıya cıkıp oyun oynardık." ifadelerini, **Kk9** katılımcısı ***"En çok hatırladığım olumlu anılarım babamın gurbetten izne gelmesi ve bize hediyeler almasıdır. Bir seferinde de babam bana karne hediyesi almak için izne gelmişti birlikte bisiklet almaya gitmiştik ve benim istediğim bisikleti almıştı bu beni çok mutlu etmişti. En olumsuz anılarım ise annemle babamın kavga etmeleriydi. Bir de dedemin ölümü o zaman anlamamıştım ama çok üzülmüştüm. Babamla çoğu şeyi paylaşmazdık çocukluğumda çünkü genelde gurbetteydi ve geldiğinde hediyeler getirir ve birlikte akşam gezmelerine gitmek ailecek beni mutlu ederdi. O olmadığında annemle birlikte etkinlik yapardık. Annem abim kardeşimle birlikte dondurma yemeye çıkardık bu bile ayrı mutlu ederdi beni."*** ifadelerini, **Kk11** katılımcısı ***"Olumlu anı olarak şunu söyleyebilirim, ailecek Kıbrıs'ta askeri tatil kampına gitmiştik ve ben ilk defa deniz görmüştüm. 6 yaşımda olmama rağmen o anımın her dakikasını hatırlarım. Olumsuz olarak Tekirdağ Hayrabolu'da otururken annem ile babam arasında çok şiddetli bir kavga olmuştu. Annem ağlamıştı ve ben 8 veya 9 yaşlarımdaydım. Bu olayı da çok net hatırlıyorum. Birlikte en çok yaptığımız faaliyetlerden biri ailecek pikniğe gitmekti. Yazları sıkça denize giderdik. Aslında çok sosyal bir aileydik diyebilirim. Bireysel olarak cevap verecek olursam babamın nöbetçi olduğu akşamlar annemle ara sıra dışarı çıkıp dondurma yerdik. Fakat babamla özel anımız 1 veya 2 dir. Sadece bir kere arkadaşları ile balığa giderken beni de götürdüğünü hatırlıyorum. Onun haricinde baş başa çok zaman geçirmezdik."*** ifadelerini ve **Kk14** katılımcısı ise ***"En çok hatırladığım olumlu anılarım babamın işten gelirken her akşam bana çikolata getirmesiydi. Bir de kuzenimle evimizin bahçesinde oynadığımız oyunlar beni çok mutlu ederdi. En olumsuz anılarım ise annemin benim yanımda bayılması oldu.***

Otobüsteyken aniden bayıldı ve ben çocuk aklımla ne yapacağımı bilememiştim. Herkes annemin başına toplanmıştı. Anneme bir şey oldu, gözlerini bir daha açamayacak diye çok korkmuştum. Bir de anneanemin ölümü. İlk defa ölümün ne olduğunu, ölen insanların bir daha yanımıza gelemediğini o zaman anlamıştım. Ben çocukluğumun çoğunu annemle evde geçirirdim. Çoğu zaman dışarıda arkadaşlarımla ya da ağabeyimle oynardık. Eve girince de annem ile babama yemek hazırlardık. Babam çalıştığı için çok fazla vakit geçiremezdik. Ama izinli günlerinde hep birlikte dışarıya çıkar gezerdik, pikniğe giderdik. Annem bazen misafir olduğunda bizimle gelemezdi. O zaman da babam, abim ve ben sinemaya giderdik." ifadelerini kullanırken, aynı grupta ve koruyucu bir ailede yer alan **Kk5** katılımcısı ***"En çok hatırladığım olumlu anılarım bir yere gittiğimizde, misafirliğe gittiğimizde ya da gezmelere gittiğimizde bir yerlere, çok mutlu olurdum. Olumsuz olarakta ise evde birtakım sebeplerden dolayı tartışmalar, bağrış çağrışlar olurdu bende bundan dolayı huzursuz olurdum. Her zaman annem ve babamla birlikte olurdum onlardan ayrı bir günüm olmazdı bir iş yaparken annem ve babama yardımcı olurdum köyde olduğumuz için genelde hep çalışırdık oyüzde de çok gezemezdik sadece ara sıra beraber akarabalarımıza giderdik ailemle birlikteyken güzel zamanlar geçirmiştim."*** ifadelerini kullanarak cevap vermiştir.

- ***Çocukluk döneminde ebeveynlerinden bir şeyler isterken veya yaptığın bir hatadan sonra sana karşı tutumları nasıldı ve neler hissederdin, sence bu durumlarda sana ve kardeşlerine karşı davarnış farklılıkları var mıydı? Ve sizinle yeterince ilgilendiklerini ve iletişim kurduklarını düşünüyor musun? Bu konularda ki anılarını ve düşüncelerini paylaşır mısın?***

Bu soruya iletişim kaygısı yüksek olan grupta yer alan katılımcıların cevapları göz önüne alındığında örneğin; Koruyucu bir ailede yer alan **K1** katılımcısı ***"Bir hata yaptığımda evet çok korkardım, beni döverler diye, çünkü hatalarımızda hep dayak yerdik. Bişi desek döverlerdi. Üstümüzü kirletsek döverlerdi. Hep döverler korkusuyla yaşadık. Bir keresinde arkadaşlarımızla mahallede buluştuk üstümüzü ıslatmıştık niye ıslattınız diye dövmüşlerdi. Kardeşler arasında farklı tavır hiç olmazdı. Ama bazen ben ondan büyük olduğum için bi hatada ona değil bana kızarlardı. "Sen***

ondan büyüksün" derlerdi. Ayrıca bizimle yeterince ilgilendiklerini de kesinlikle düşünmüyorum. Babam işde annem desen kendi halindeydi. Öyle ilgi hiç göremedim. İsteklerim olurdu söylemezdim onlarda sormazlardı. İletişimde kuramazdık. Babam akşam gelir uyurdu annem ilgilenemezdi, biz kardeşimle ikimiz oyun oynardık sadece oyun." ifadelerini, **K2** katılımcısı ***"Çocukluk dönemimde her şeyi istemeye hakkım vardı annem bir şey istediğim zaman kızardı kendimi değersiz hisseder ve kızardım. Ama babam tam tersiydi sevgisini açıkça belli ederdi. Ne istersem alırdı beni mutlu etmeye çalışırdı. Annem beni hep ekmek almaya yollardı bende koşa koşa giderdim çünkü o zaman kendime istediğim bir şeyi de almama izin verirdi. Babamla ise vakit geçirmeyi daha çok severdim çünkü bir şey kazanmak için çaba sarfetmeme gerek kalmazdı. Ailem eğer bir konuda mükemmelse oda eşit davranmalarıdır. Kardeşime ve bana hep eşit davrandılar hala daha öyle devam etmektedir. Hayır, farklı bir tavır sergilediklerini düşünmüyorum. Bizimle yeterince ilgilendiler, ihtiyaçlarımızı eksik etmediler. Yedirdiler içirdiler bize yaşamamız için imkân verdiler. Ama yeterince iletişim kurmadılar. Çocukla konuşulmaz gibi davranırlardı hep, fikirlerimi önemsemezlerdi. Benimde bir insan olduğumu unuturlardı benimde kendimi değerli hissetmeye ihtiyacım olduğunu unuttular. Şimdi bunun yan etkilerini yaşıyorum. Birisi bana hata yaptığı zaman onu suçlamak yerine. Ben zaten değersizim ona layık değildim gibi şeyler düşünüyorum. Özgüvenle bir alakası yok çünkü kendime güvenen bir insanım ama kendimi çoğu zaman değersiz görüyorum, buda bana çocukluğumun armağanlarından biri. Bir defasında eve koltuk almaya gitmiştik ben mor olsun istiyordum ama onlar kahverengi aldı. En azından fikrimi sorabilir veyahut neden kahverengi aldıklarını açıklayabilirlerdi."*** ifadelerini, **K5** katılımcısı ***"Bir hata yaptığımda aslında çok da kızmazlardı ama daha önce belirttiğim gibi benim isteklerimi yapmazlardı, yapmaları için ağlardım, yemek yemez, onlarla birlikte aynı odada durmaz ve konuşmazdım. Bize eşit davranmadıklarını düşünüyorum. Çünkü kardeşim erkekti ve en kötüsü abimdi. "abiye öyle denmez", "abiye öyle yapılmaz" gibi buna benzer cümleler kurarlardı bana karşı. Ama abim beni çok sinir ederdi. Abim gün boyu evde olmazdı ama ben hep evde olurdum. Abime karşı daha yumuşak davranırlardı. Abim istediği şeyleri yapabilirdi, yaptırabilirdi. Tamam, kabul o da istediği şeyleri çoğu zaman ağlayarak, kendini iletişime kapalı tutarak, konuşmayarak, yemek yemeyerek aldırsa da abime karşı bana olduğu kadar***

sert değillerdi. Ve en nerfet ettiğim şey ise abim beni her sinirlendirdiğinde kimsenin ona kızmayıp bana kızması olurdu. Anne ve babam özel olarak bizim için bir yerlere gitmezdi, parka götürmek gibi. Evde çoğu zaman sıkılırdım. Oynamaya bir tanecik oyuncağım bile yoktu. Evdeki kumaş parçalarından bebek yapar onunla oynardım. Abim benimle oynardı ama her seferinde beni çok sinirlendirirdi. Sanırım benle yeterince ilgilenen bir aileye sahip değildim." ifadelerini, **K10** katılımcısı ***"Bir hata yaptığımda çok korkardım çünkü babam beni hep döverdi. Bir keresine babamın yeni algı takvimi geçmiş yılın takvimi diye yırtıp sahte para yapıp oynamıştık, bunu babam öğrendiğinde beni dövmüştü ve bunu sürekli tekrarlayıp laf vurmaları beni mutsuz ederdi. Ama ebeveynlerim hepimize eşit davranırlardı başta sevmediklerini düşünürdüm fakat büyüdükçe sevildiğimi anladım. Bizi sevdiklerini anlasam da, bizimle yeterince ilgilendiklerini düşünmüyorum. Tek sözleri öğüt vermek, kimseyle tartışmamam, kimseye saygısızlık yapmamam, büyüklerime asla saygısızlık yapmamam. Bir keresinde düşüp kolumu kırmama rağmen bana kızmıştı, çünkü ben arkadaşlarımla oyun oynarken olmuştu, haklı bile olsam babam kızardı. Bu da bana şu özelliği verdi haklı olsam bile karşıdakini düşünürüm olayları o açıdan değerlendiririm."*** ifadelerini, **K14** katılımcısı ***"Küçükken hata yaptığımda aslında anne baba korkusundan çok ablalarımdan korkardım, çünkü onların bizde bir ağırlığı vardı ve ben onlardan da çok çekindiğim olmuştur. Genellikle hep onların istediği gibi davranırdım, giyinirdim hata yapmamaya çok dikkat ederdim gerçekten. Yani illaki annem olsun babam olsun hepimize karşı hareketleri falan farklıydı belkide çok kalabalık olmamızdan da kaynaklanıyor olabilir. Doğrusu kalabalık bir aile olduğumuz için çokta ilgi, anne baba ile konuşma olmazdı. Biz abla kardeş daha çok konuşurduk birbirimizle daha vakit geçirirdik."*** ifadelerini, **K15** katılımcısı ***"Hatam olduğunda kimse görmemişse söylemezdim. Annem görmüşse babama söylememesini isterdim. Çünkü babam ya kızar ya da döverdi. Gerçi öyle hatam olunca babam beni pek dövmedi ama erkek kardeşlerim daha çok dövülürdü. Mesela bir kez en büyük kardeşimi babam ahıra kapattı ve yemek verilmeyecek denilmişti. Ama annem onu ordan çıkarmıştı. Arkadaşlarımla kız erkek fark etmez oyun oynamamıza bir şey demezlerdi. Belki bu konuda ortanca ablama biraz farklı davranıldı diyebilirim. En büyük ablam zaten halamlarda kalırdı. Dolayısıyla evin büyüğü ortanca ablam olurdu. Ona genellikle ev işini daha çok yaptırırlardı. Erkek***

kardeşlerimden de en küçüğü daha çok sevilirdi. Büyüğü de sevilirdi ama küçüğü kadar değil. Belki küçük olduğu için severlerdi. Ama ortanca erkek kardeşimi pek ilgi göstermiyorlardı. Belki de bana öyle geliyordu. Bizi genelde pek dikkate almazlardı. En iyisini onlar bilirdi. Bizim yerimize hep onlar karar alırdı. Genelde biz kardeşler birbirimizle konuşurduk. 3 ablam çoğu zaman beni dışlarlardı. Onları babam aynı anda okula yazdırdı diye belki beni dışlarlardı. Bana sen ispiyoncusun anneye babaya yetiştireceksin derlerdi. Ama öyle yapmazdım. Şimdi de benden bir büyük ablam benimle iletişim pek kurmaz. Sürekli tartışırız. Düşüncelerimiz aynı olmaz. Benimle bir şeyini paylaşmaz. Ama diğerleriyle paylaşır." ifadelerini ve **K22** katılımcısı ise ***"Annemden ya da babamdan bir şey istemekten çok çekinirdim. Çok istediğim bir şey olduğunda da ben anneme söylerdim, ondan babama söylemesini isterdim. Ailemden bir şey isterken çok utanırdım. Mesela mahalleden nohutçu geçerdi. Canım çektiği halde ondan bile isteyemezdim. Bir hata yaptığımızda babam bağırırdı. Bir hata yaptığımda babam kızacak diye çok korkardım. Mesela babam kapıyı yavaş kapatın, çarpmayın derdi. Bende her defasında unuturdum. Salondan çıkarken kapıyı hızlı bir şekilde çekerdim. Cereyanın da etkisiyle kapıdan büyük bir ses gelirdi. Çoğu zaman dikkat ederdim. Kapıyı kulpundan tutup kapatırdım ama bazen heyecanla oyun oynayacağım diye aklım beş karış havada çıktığım zamanlar kapı çarpardı. Böyle durumlarda babam hemen yanına çağırır ve bağırırdı. Bende ağlardım, hatamı bildiğim için bir şey diyemezdim. Erkek kardeşime ailemin daha ilgili davrandığını bilirdim. Sadece ailem değil akrabalar ve çevredekiler de o benden daha küçük olduğu için daha fazla ilgi gösterirlerdi. Babam işe giderken bazen kardeşimi de yanında işe götürürdü. Biz ise annemle evde kalırdık. Bizim sülalede amcamlar arasında erkek çocuğu olan babamdı. Muhammet'i dedemler "o bizim soyumuzu getirecek" diye daha çok değer verirlerdi ve daha çok severlerdi. Sık sık "o erkek yapar" sözünü duyardım. Belki de bu durumlardan dolayı Muhammet'i kıskandığım için çok sık kavga ederdik, anlaşamazdık. Muhammet bana ismimle hitap ederdi. Annem ve babamda Muhammet'e kızarlardı. O senden büyük abla diyeceksin diye. Bana sana abla demezse konuşma derlerdi. Bende çok inatçı bir çocuktum, bana abla demediği müddetçe günlerce onunla konuşmazdım. Daha sonra babamlar Muhammet'e yüz verdikleri için onun inadı benim inadımdan üstün gelirdi ve abla demezdi. Bir süre sonra annemler bana devamlı inat etme konuş demeye başladılar***

bana ve Muhammet'e bana abla deme alışkanlığı kazandıramadılar. Ben Muhammet'ten bir şey istediğimde yapmazdı. Ama o benden bir şey isteyip ben yapmadığımda ailem "o senin kardeşin yapsan ne olur" derlerdi. Birde devamlı babam, başkalarının çocuklarıyla bizi karşılaştırırdı. Birbirinize düşman gibisiniz, şunun çocukları kardeşim benden bir şey istese de yapsam diye birbirlerinin gözüne bakıyor derdi. Çocukluğumda hep kardeşimi erkek olduğu için benden çok sevdiklerini düşündüm ve ailemin bize karşı bu tutumundan dolayı kardeşimle hiç anlaşamadık. Ebeveynlerimin ben küçükken benimle ve kardeşimle yeterince ilgilendiklerini ve iletişim kurduklarını düşünmüyorum. Çünkü ben şuan geçmişe dönüp baktığımda gözümün önüne olumlu anılarımdan çok olumsuz anılarım geliyor. Bu yaşıma kadar kendimi hep pasif gördüm. Her zaman hatayı kendimde aradım. Özgüveni yüksek kararlı bir insan olamadım. Hedeflerime kararlı adımlarla yürüyemedim. Ben hedeflerime giden yolda düşersem kaldıran olmaz diye korktum. Arkamda gerekli desteği göremedim. Bana ve verdiğim karara güvendiklerini ve doğruda yapsam yanlışta yapsam arkamda duracaklarını hiç hissedemedim. Kararsız ve her şeyi en ince ayrıntılarına kadar düşünen bir karakterim oldu. Küçükken bir kere halamlar bize gelmişlerdi ve halamın benimle yaşıt kızı vardı. Bizden giderlerken benim bir tane oyuncağımı gizlice almıştı. Ben oyuncağımı aldığımı görmüştüm ve onlar kapıdan çıkarken oyuncağımı vermesini söylemiştim. O ısrarla oyuncağımın onda olmadığını söylemişti. Babam da bana kızmıştı. O senin oyuncağını neden alsın, git oyuncaklarının içine iyice bak, hemen başkalarını suçlamaya hazırsın diye. Hep böyle durumlar yaşardım. Hiç bana inanmazlardı, çünkü her zaman başkaları kendini benden daha iyi savunurdu. Kendimi ifade edemediğim ve bana inanmadıkları durumlarda çok üzülürdüm." ifadelerini kullanarak cevap vermiştir.

Aynı soruya iletişim kaygısı yüksek ve fikir birliğine dayalı bir ailede yer alan **K3** katılımcısı ***"Bir hata yaptığımda tabi ki korkardım ama ceza veya bağırmazlardı uyarırlardı, yapmamam gerektiğini söylerlerdi mesela evdeyken yanlışlıkla kapının camını kırmıştım kolumu da kesmiştim korkmuştum babam bir şey der diye ama bir şey demedi sana bir şey olmamış iyi ki dedi sadece kızmamıştı. Böyle bir düşüncem olmadı ablamlara da bana da hep eşit oldular ben erkeğim ablamlar kız ablamlara daha az bana daha çok ilgi gibi saçma sapan düşüncede değillerdi hep eşit oldular.***

Bizimle sık sık ilgilenirlerdi bugün ne yaptınız, okulda arkadaşların ne yapıyordu gibi soruları sık sık sorarlardı anlatmamızı isterlerdi." ifadelerini, **K6** katılımcısı ***"Mesela dışarı çıktığımda ortadan kaybolursam çok kızarlardı izinsiz bi yere gitmeme falan çok kızarlardı annem de beni pek göndermek istemezdi zaten anlattığına göre ben o konuda pek ısrarcı değilmişim zaten. Evet, küçükken ayırımcılık yaptıklarını düşünüyordum abimle ya da kardeşimle tartıştığımızda "o büyük sus, o küçük sen ona uyma" derlerdi bende onlara çok sinir olurdum haklı olduğum zamanlarda bile hep benden susmamı isterlerdi bende beni sevmediklerini düşünürdüm. Ama bizimle ilgilenirlerdi ben kreşe giderdim gelince babamla beraber çalışırdık ya da annemle neler yaptığımı sorarlardı anlatırdım. Abim bayağı yaramazdı onunla epey uğraşıyorardı. Ben birinci sınıfa başladığımdada kardeşim doğmuştu o yüzden okulun ilk günü yalnız gitmiştim okula kardeşim doğunca annem pek ilgilenemedi bizimle fakat o zaman da babam ilgilendi."*** ifadelerini, **K8** katılımcısı ***"Bir hata yaptığımda anneme babama söylememesini söylerdim. Babam hatama karşı kızardı ceza vermezdi bana, böyle davrandığım için. Bize karşı farklı tutumlar sergilediklerini düşünmüyorum, annem çok adildi bu konuda hepimizi bir severdi. Babam da öyleydi. Bizimle yeterince ilgilendiklerini düşünüyorum çünkü sürekli bizi dinlerlerdi bize sorular sorarlardı okulu sevip sevmediği mi ilk gün sormuşlardı. Ödevlerim hakkında her ne kadar annemin okuma yazması olmasa da sorardı abimlerin bana yardım etmesini söylerdi. Babam öğretmenim hakkında soru sorardı. Bir şeyler söylediğimde babam beni ciddiyetle dinlerdi."*** ifadelerini, **K19** katılımcısı ***"Ben bir hata yaptığımda annem kızardı ama sonrasında gelip bana neden kızdığını yaptığımın yanlış olduğunu, bir daha yapmamam gerektiğini, güzel bir dille anlatırdı. Benim öyle babamdan aşırı korktuğum durumlar olmuyordu bir yanlış yaptıysam annem güzel bir şekilde beni uyarıyordu. Zaten babama gidip söylemezdi, annemle aramda kalırdı ya da söylerdi ama babam gelip konuşmazdı benimle o konu hakkında. Evet, çifte standart uyguladıklarını düşünüyorum annem ve babam kardeşime benden daha çok değer veriyorlardı, şu an bile bazı zamanlar hissedebiliyorum bunu, "sen ablasın örnek olacaksın" diyorlardı sürekli, kardeşim sözümü dinlemiyordu bazen bağırıyordum ona, yavaşça kolunu sıkıyordum ortalığı ayağa kaldırıyordu, yine ben azar işitiyordum ben o terliği yiyordum. Yeterince ilgilendiklerini düşünüyorum yani sürekli parka götürürdü, sosyal aktivitelere gönderirdi. Annem okuldan döndüğümde***

benim ödevlerimde yardımcı olurdu, ne yaptığımı sorardı, arkadaşlarımla nasıl olduğumu sorardı. Kardeş söz konusu olduğunda hiçbir şekilde anlaşamazdım." ifadelerini ve **K21** katılımcısı ise ***"Bir hata yaptığımda annemden daha çok korkardım. Babam hiç birşey demezdi. Annemden korkardım, kesin çok kızacak derdim ama o da birşey demezdi. Sadece hata yapmadan önce korkuturdu. Annem ablamla hep önemli işlerini paylaşırdı. Bir yerde parası varsa ablam bilirdi. Kardeşimle bana küçükken eşitti ama biraz daha büyüdüğümüzde kardeşimle sürekli şakalaşırlardı benimle biraz daha ciddi olmaya başladı. Benimle ilişkisi genelde derslerine çalış, sana güveniyorum tarzında oldu. Babam hepimize karşı aynıydı sürekli öperek bizi bunaltırdı. Annem çalışmasına rağmen bizimle ilgilenmeye çalıştı. Babam ilginin sadece öpmekle olduğunu sanıyordu ama sadece bunaltıyordu."*** ifadelerini kullanarak cevap vermiştir.

Aynı soruya iletişim kaygısı yüksek ve serbesiyetçi bir ailede yer alan **K7** katılımcısı ***"Onlardan birşey isterken cok utanırdım genelde de istememeyi tercih ederdim bu yüzden içime atardım her şeyi. Bir hata yaptığımda da çok ağır laflar konuşurlardı ve hep kendi çocukluklarında yaşadıklarını örnek verirlerdi hep. Biz sizden daha zor günlerde büyüdük siz şu an çok rahatsınız rahat olduğunuz için böyle yapıyorsunuz falan diye. Evet, ayırımcılık yaptıklarını düşünüyorum çünkü kardeşim erkek. Bizim ailededе erkek çocuklar kıymetli olur. Biz kardeşimle çok kavga ederdik ben haklı olmama rağmen hep beni haksız yaparlardı ve hep bana kızarlardı. İlgilenme konusunda ise onların genelde çok işi olurdu babam gece gelir işten, annem ahırla ve bahçe işleriyle uğraşır köyde herkesin çok işi var bu yüzden ne ilgi ne iletişim hiçbir şey çocuk yetiştirmeye göre değildi."*** ifadelerini kullanırken çoğulcu bir ailede yer alan **K11** katılımcısı ***"Derecesine göre bizim ailede değişiyor o durumlar. Hata yaptığımda saklardım genelde söyleyemezdim göz göre olan bir hataysa hep korktum. Annem yaptığıma göre şiddet derecesini artırırdı ama konuşması gereken küçük bir hatamsa uyarmasını da yeri geldi bildi. Abimle kavga ederken bir keresinde oturma odasının camı kırılmıştı babam ilk defa benim için annemden bir şey gizlemişti rüzgâr çarptı kırıldı demiştik. Abimle benim aramda pek ayrım yapmadılar, halende yapmazlar. Tabi bu yaz düğünü var o zaman tabikide yapacaklar o mutlu olsun annem babam mutlu olsun yeter. Şartlar gereği bizimle ilgilenemediklerini***

düşünüyorum, mesela sınıf annesi topluluğu vardı ama annem yoktu ve ben buna çok üzülürdüm." ifadelerini ve **K17** katılımcısı ise ***"Bir şey istemekten veya hatta yaptıktan sonra söylemekten korkmazdım. Sadece yanlış yaptığım zaman biraz kızarlardı bir daha yapma derlerdi. Bir defasında, mahalleden sınıf arkadaşım kardeşimi dövmüş topunu almış ve onu ağlatmıştı, bende o çocuğu dövmüştüm. Sonra gidip babama anlattım biraz kızdı, çocuğun evine götürüp özür dileme cezası vermişti, ben özür diledim oda kardeşimden özür dilemişti. Evet, bazen babam da annemde önce hep kardeşimin istediğini alırdı, "sen büyüksün anlarsın" derlerdi. Kardeşim erkek olduğu için babaannemle dedem onu severlerdi. Annem kardeşim ödevlerini yapamadığı zaman bana yaptırırdı. Bazen kavga ettiğimizde bana kızardı. Ama bazen kızsalar da yeterince ilgilendiklerini düşünüyorum. Her zaman neler yaptığımız, bir sorunumuz olup olmadığını sorarlardı. Yanlış yaptığımız da bile güzelce doğrusunu anlatırlardı. Her şeyi rahatça anlatabilirdik onlarda bizi dinlerdi. Kardeşimle kavga ederdik ama çokta severdik birbirimizi, bazen kavga ettiğimizde annem bana kızardı kardeşimde ablama kızma sen karışma derdi."*** ifadelerini kullanarak cevap vermiştir.

Bu soruya iletişim kaygısı düşük olan grupta yer alan katılımcıların cevapları göz önüne alındığında örneğin; Çoğulcu bir ailede yer alan **Kk6** katılımcısı ***"Bir hata yaptığımda korkardım tabi ki ama annem babam beni sakince dinlerlerdi bana bağırıp çağırmazlardı. Neden öyle yaptığımı sorarlardı ve yaptığım şeyin yanlış olduğunu bana zarar verebileceğini anlatıp beni öyle uyarırlardı. Asla beni dövdüklerini hatırlamıyorum, annemin bizi oklavayla arkamızdan koşturmasından başka. Elinde oklavayla ciddi ciddi peşimizden koştururdu bizi yakaladığında da hiç acıtmadan oklavayı bize yavaşça değdirirdi bir daha aynı şeyi yapmayacağımıza dair bizden söz alırdı. Farklı tutumlar sergilediklerini düşünüyorum, özellikle benimle daha çok ilgilenirlerdi daha özenli olurdu her şeyim. Ama bunun kesinlikle abilerimin üzerinde olumsuz bir etki yarattığını düşünmüyorum. Ailenin tek kız çocuğu ve en küçük çocuğu bendim. Annem babam gibi abilerimle benimle çok ilgilenir üzerime çok düşerlerdi. Sevgilerini her zaman aynı şekilde hissettirdiklerinden eminim, kendimizi çok şanslı hissederdik. Evet, bizimle yeterince ilgilenirlerdi. Bir sorunumuz olduğunda onlardan kesinlikle saklamamamız gerektiğini söylerlerdi hep. Gün sonunda okulda neler yaptığımızı ne oyunlar***

oynadığımızı okulda neler öğrendiklerimizi sorarlardı. Bir eksiğimiz olduğunda hemen özenle gidip alırlardı." ifadelerini, **Kk8** katılımcısı ***"Bir hata yaptığımda annemle babama bunu söylemekten hiç çekinmez korkmazdım. Çünkü ikisi de saygıyla karşılarlardı. Ama bazen annem kızardı bazı konularda daha dikkatli olmam gerektiğini, kız çocuklarının daha tertipli düzenli olması gerektiğini söylerdi. Evet, farkı davrandıklarını düşünürdüm. Kardeşim erkekti ve aşırı derecede yaramazdı onunla ilgilenmekten benimle ilgilenmeye zaman bulamıyorlardı. O bana abla demiyordu ben abla demesini istediğim de ailemdekiler abla demesini söylüyorlardı, o söylememekte ısrar edince bırak boş ver demezse demesin diyorlardı. Bizimle ellerinden geldikleri kadar ilgilendiklerini düşünüyorum, biz ne istersek alıyorlardı, bizi dinliyorlardı."*** ifadelerini, **Kk13** katılımcısı ***"Bir hata yaptığımda ceza aldığımı hatırlamıyorum ama kızdıklarını ve onun yanlış olduğunu bana hissettirirlerdi. Aramızda net bir ayrım olduğunu düşünmüyorum ama babamın bana ve ablama daha düşkün olduğunu söyleyebilirim. Keza anneminde erkek kardeşlerime daha düşkün olduğunu düşünürdüm. Evet, bizimle ilgilendiklerini düşünüyorum. Bizimle hep ilgi halindeydiler. Abilerim ve ablam bana hep yardımcı olmaya çalışırlardı. Küçük kardeşimle daha çok vakit geçirirdim."*** ifadelerini, **Kk15** katılımcısı ***"Eğer olmayacak bir şey istemişsem ebeveynlerim neden olmayacağını bana söylerlerdi nedenini açıklarlardı. Eğer büyük bir hata yaptıysam bir parlarlardı ama sonra kıyamaz gönlümü alırlardı. Hayır, farklı tutumlar sergilediklerini düşünmüyorum hepimizi eşit severlerdi. Hatta annemle babama en çok kimi seviyorsunuz diye sorduğumuzda ellerini gösterirlerdi ve sen her hangi bir parmağını atabilir misin atamazsın. Sizde bizim için böylesiniz. Hepinizin yeri ayrı derlerdi. Hala aynı örneği veriyorlar. Evet, ailemle her zaman yakın bir ilişki içindeydik. Okuldan eve geldiğim zaman, annem bana her zaman günümün nasıl geçtiğini, okulda neler yaptığımı sorardı. Bilmediğim soruları babama sorardım ve bana cevabı açıklardı. Bazen ablamla kavga ederdik ama sonra hemen barışırdık. Şimdi bile bazen küseriz sonra da neden küstüğümüzü unutup konuşmaya devam ederiz. Aile içinde herkes herkesi sever."*** ifadelerini, **Kk17** katılımcısı ***"Ailemden her şeyi rahatça isterdim ama maddi durumumuzun üstünde bir şey istemezdim. Bir hata yaptığımda hataya göre değişirdi. Söyleme durumum ve onların verdiği tepki olaydan olaya göre farklılık gösterirdi. Kavga ettiğim zamanlarda "dayak yeme döv de gel" derlerdi. Birine saygısızlık***

yaptıysam eğer tepkileri fazla olurdu bu konuda beni ciddi bir şekilde uyarırlardı. Farklı tutum içerisinde değillerdi bize karşı her zaman eşit davrandılar. Hiç bir zaman abimin ya da benim birbirimizden üstün ya da değersiz olduğumuzu hissettirmediler. İletişimimizde bir sorun olduğunu hatırlamıyorum ama babam çalıştığı için anneme göre daha az vakit geçiriyorduk." ifadelerini, **Kk19** katılımcısı ***"Cinsiyet ayrımcılığı yapmazlardı sen kızsın onu yapma hayt höyt yoktu babam karşısına alırdı konuşurdu böyle yaparsan sonucu bunu getirebilir tarzında. Bir şey isterken de rahattım o gün olmasa bile diğer gün olurdu çünkü istediğim şey. Abim sorun üretme makinesi gibi bir şey ve bazen onun problemleriyle daha fazla ilgilenirler ve ben sorun çıkarmayan taraf olarak onlarla birlikte hep çözüm aramakla uğraşırım. Çok küçük bir dönemde ona daha farklı davrandıklarını düşünmüştüm ama bana gerekli açıklamalar yapılınca böyle olmadığını anladım ve onlarda bana karşı daha özenli davranmaya çalıştılar. Ailemle iletişim kopukluğumuz olmadı o dönemlerde. Bizimle her zaman ilgilenirler ve iletişim kurarlardı."*** ifadelerini ve **Kk21** katılımcısı ise ***"Ailemden bir şey isterken en tatlı halime bürünürüm ve genelde istediğimi elde ederim. Yaramazlık yaptığımda karşılarına alıp konuşurlardı ya da bir şeyleri yasaklarlardı. Mesela bir gün kuzenlerimle bahçe ateşle oynamıştık ve elim yanmıştı. Bunu annemden saklamaya çalışsam da fark etmişti. "Kendime zarar verdiğimde çok üzüldüğünü ve onu korkuttuğumu" söyledi, tabi yüksek bir sesle, babamda "kendime zarar veren şeylerden uzak durmamı ve bunun bir oyun olmadığını büyük yangınlara sebep olabileceğimi" söyledi. Hepimizi çok seviyorlar ve hiçbir ayırım yapmıyorlardı bu konuda çok şanslıydık. Hepimizle iletişim kurarlardı. Akşam yemeklerinde babam okulumuzu sorardı. Küçük abime kaç gol attığını, ablama okulunu bir sıkıntısı olup olmadığını sorardı, büyük abimle de aynı şekilde konuşur, annemle de sohbet ederdi."*** ifadelerini kullanarak cevap vermiştir.

Aynı soruya iletişim kaygısı düşük ve fikir birliğine dayalı bir ailede yer alan **Kk1** katılımcısı ***"Bir şey isterken eğer yapabilecekleri bir şeyse yaparlardı. Ama bir hata yaptığımda ise önce bir parlarlardı daha sonra sakin bir kafa ile benimle konuşmak isterlerdi. Küçüklük aklımda evet farklı davrandıklarını düşündüm, ders konusunda ablamı daha çok sevdiklerini. Kardeşim doğduğunda ise onu erkek***

olduğu için daha çok seveceklerini düşündüm. Şu yaşıma geldiğimde ise bunların yersiz korkular olduğunu düşünüyorum. Bizimle ilgilenme konusuna gelnince, evet kesinlikle bizimle yeterince ilgilendiklerini ve iletişim kurduklarını düşünüyorum." ifadeleriyle, **Kk3** katılımcısı ***"Bir şey isterken eğer yapabilecekleri bir şeyse yaparlardı. Maddi anlamda her istediğim oldu bir anımı anlatayım biz kızlarla kurana giderdik o da bizim mahalleye baya uzaktı yürürdük birgün ben yoldan yana fazla geçmişim saçımı toplayarak yürüyorum dalmışımda konuşmaya babam varmış arabada kornaya basmışlar, yoldan gidiyorum diye ben duymamışım sonradan kızlar uyardı, kaldırıma geçtim eve geldi babam. Aksam bana "eğer arabadan inseydim sana gösteririm, dua et inmedim" dedi bana bişiler anlattı kulağına küpe olsun demişti. O zamandan beri ne zaman bu atasözünü duysam o an aklıma gelir babam hatanın derecesi ne göre tepki verir tabi annemde küçük bişiyse üzerinde durmazlar, bir daha olmasın derler ama büyük bişiyse babam konuşmaz benimle bir süre. Bize karşı farklı davrandıklarını düşünürdüm, mesela bir şey kırılırdı bunu kardeşimle yapardık, ama bana kızarlardı. Nedenini ise sen büyüksün diyerek kapatırladı. Kıyafetlerini kardeşim ortalığa bırakırdı ama annemler bana sen niye almıyosun diye azarlardı. Ama şuan tam tersi bunun sebebini daha öncede dediğim gibi huylarına gitmem ve zaten aslında büyük hep yol gösterir ya şuan bile aile tutumalrında sen büyüksün şunu yap bunu yap annene yardım et o yapamaz kücük vardır mutlaka kural gibi sanki. Evet, genellikle bizimle ilgilenirlerdi, sorardı annem naptınız falan diye ödevlerimizde yardımcı olmak isterdi bir keresinde ben ilkokula başladım babam o yaz dedi ben de yazdım ama tersten yazmışım onu bir haftada falan düzeltmiştik babamla."*** **Kk7** katılımcısı ***"Hata yapmaktan çok korkardım, çünkü ceza alırdım. Anneme babama söylemesin diye yalvarırdım. Babama söylerse babam bize kızacak, bizi dövecek diye çok korkardım. Hata yaptuğımda salona girmez hep kaçardım. Mesela ben komşumuzun olmamış eriklerinden almıştım. Babam bana aldığım için tokat atmıştı, bende çok ağlamıştım. Bir daha o erik ağacına dokunamadığımı hatırlıyorum. Hayır, farklı davrandıklarını düşünmüyorum. Babam zaten benimle ve kardeşlerimle ilgilenmezdi zaten hiç. Annem ise bizi birbirimizden hiç ayırt etmezdi. Hepimizi bir severdi. Babam biz erkek olsaydık böyle davranmazdı heralde bizi çok severdi sanırım. Annem bizimle her zaman çok ilgilenirdi, ama babam ilgilenmezdi bizimle sadece, yemek yeme ihtiyacımızı karşılardı, sevgi ihtiyacımızı karşılamazdı.***

Kardeşlerimle de oldukça iyi geçiniyorduk, bazen kavga ediyorduk fakat kendi kendimize bunları çözümlüyorduk. Komşu çocuklarıyla da arkadaştık sokakta ve parkta birlikte oynardık." ifadelerini, **Kk9** katılımcısı ***"Bir hata yaptığımda çok korkardım çünkü ceza alırdım, anneme babama söylemesin diye yalvarırdım. Babama söylerse babam ya kızardı ya da dışarıda oyun oynamama izin vermezdi. Abim benim yaptığım bi hatayı koz olarak kullanıp her istediğini yaptırırdı bana ama olsun çocuktuk işte. Bir keresinde ilkokulda kız arkadaşım olmuştu abim bunu öğrendi ve anneme söyleyecekti söylemesini istemiyordum oda bunu koz olarak kullanmıştı. Bize karşı adil bir tutum sergiliyorlardı yani nabza göre şerbet, gerek ceza gerek ödül konusunda herkese hakettiğince davranıyorlardı. Ama bazen annem ya da babam kardeşimi ya da abimi dövdüğünde içim cız ediyor dayanamıyordum müdahale edip yapılmamasını istiyordum çünkü onları çok seviyorum. Evet, bizimle yeterince ilgilendiklerini düşünüyorum çünkü sürekli bizi dinlerlerdi, bize sorular sorarlardı ve arkadaşlarımızla neler yaptığımızı merak ederlerdi. Kardeşlerimle de oldukça iyi geçiniyorduk bazen kavga ediyorduk fakat kendi kendimize bunları çözümlüyorduk."*** ifadelerini, **Kk11** katılımcısı ***"Babam ve annem çok şükür her isteğimizi ellerinden geldiğince karşıladılar. Allah onlardan razı olsun. Ama küçükken bir şey istediğim zaman önce güzel bir azar yerdim tüm hevesim kaçardı ama bir veya iki gün sonra istediğim şeyi babamın elinde görürdüm bana sürpriz yapardı. Ama açıkçası o kadar laftan sonra çok bir anlamı kalmazdı. Genel de kardeşimin benden daha üstün tutulduğu düşüncesine kapılırdım küçükken. Onunla çok kıyaslanırdım. Babam ona bir başka davranırdı ona da çok ters davrandığı zamanlar oldu ama benimkilerin yanında lafı bile edilemez. Yani sizin anlayacağınız bizimkilerin ergenliklerini ben çektim sefasını kardeşim sürdü. Kardeşim elbet, ona canım feda onu herkesden çok seviyorum ama küçüklüğümüzde onun yüzünden haksız yere çok sopa yemişliğim oldu. Bizimle İletişim elbette kuruyorlardı ama yeterli olduğunu hiç düşünmüyorum."*** ifadelerini, **Kk14** katılımcısı ***"Bir hata yaptığımda annem bana bağırmazdı ya da dövmezdi. 'Böyle yaptığın için beni çok üzdün' derdi. Ben hatamı anlayana kadar da benimle küser, konuşmazdı. Ben de annemi üzdüğüm için çok üzülür yanına gitmeye çekinirdim. Babam eve geldiğinde moralimin bozuk olduğunu anlar ne olduğunu sorardı. Ben de babama her şeyi anlatır, dertleşirdim. Babam "anneler çocuklarına küs kalamaz hadi git anneni öp özür dile de barışın" derdi. Ben de annemin yanına***

gider özür diler onu öperdim. Annem de hemen barışırdı benimle. Evet, ayırımcılık yapıldığını düşünüyorum, çünkü abim erkek çocuğu diye annemin ilgisi abime daha fazlaydı. Abimin okula başladığı dönemlerde annem sürekli onun ödevleriyle ilgilenirdi. Beni komşuya bırakıp abimi okula götürürdü. Beni komşuya bırakıp kendisi abimle gidiyor diye abimi daha fazla sevdiğini düşünürdüm. Evet, yeterince ilgilendiklerini düşünüyorum. Sokağa çıkıp abim ve arkadaşlarımla oyunlar oynardık. Eve girme vakti olunca bazen girmek istemezdim. Ama akşam yemeğine babam ve annemin beni beklediğini hatırlayınca eve girerdim. Masada herkes gün içerisinde neler yaptığını anlatırdı. Önce babam anlatırdı sonra annem. Babam, abim ile bana "siz neler yaptınız bugün?" diye sorunca ikimiz de oynadığımız oyunları anlatırdık." ifadelerini ve **Kk22** katılımcısı ise ***"Ceza yöntemi vardı evde, eğer ciddi anlamda hata yapmışsam cezama katlanırdım. İlk önce dinleyip sonra ceza alırdım. Yapmadığım bir şeyden dolayı yargılanmadım hiç. Bize karşı farklı davrandıklarını düşünmüyorum, ayırım yoktu evimizde. Bizimle sürekli ilgilenirlerdi. Kötü olduğumuz anlarda destek olurlardı. Kardeşlerimle hep iyiydim ama kız kardeşimle çok daha iyiydim. Ablama bir şey diyeceğimde çok düşünürdüm."*** ifadelerini kullanarak cevap vermiştir. Koruyucu bir ailede yer alan **Kk5** katılımcısı ise aynı soruya ***"Bir hata yaptığımda çok korkardım çünkü dedem evde daha baskın olduğu için ondan özellikle çok korkardım, kızar veya döver diye. Babanneme söylerdim ilk önce, çünkü o ne yaparsan yap kızmazdı ve dedemden beni korumaya çalışırdı, dedem vurmaya kalkıştığında babannem engel olurdu. Babannem hepimize eşit şekilde davranırdı hepimizi de çok severdi ama babam daha çok erkek kardeşimi severdi ben kız olduğum için biraz ayrımcı yaklaşırdı ama şu an öyle değil. Birde küçükken evde bardak kırıldığında veya başka bir şey olduğunda ve bunu kardeşim yaptığında onu hatalı değil de beni hatalı bulurlardı. "O küçük sen yapmışsındır" derlerdi. Babannem daha çok bizimle ilgiliydi. Okulda da evde de her şey de o yardımcı olurdu babam ve annem o kadar ilgili değildi. Çok fazla bir iletişim geçmezdi aramızda. Kardeşlerimle de oldukça iyi geçiniyorduk, bazen kavga ediyorduk fakat kendi kendimize bunları çözümlüyorduk. Ben en büyükleri olduğum için benim sözümü dinlerlerdi ve genelde ben nereye gitsem peşimden gelirdi hiç ayrılmazdık. Dışarı çıkıp komşu çocuklarıyla oynardık."*** ifadelerini kullanarak cevap vermiştir.

- ***Şimdi de ebeveynlerinizin aile üyelerinin dışında yaşadıkları etkileşimleri düşünmenizi istiyorum. Ebeveynleriniz arkadaşlarıyla ya da akrabalarıyla ev ortamlarında ve sosyal ortamlarda nasıl etkileşimler yaşarlardı? Ve ebeveynlerinizin bu tür ortamlarda size ve kardeşlerine yönelik davranışları nasıldı? Bununla ilgili anılarınızı ve düşüncelerinizi anlatır mısınız?***

Bu soruya iletişim kaygısı yüksek olan grupta yer alan katılımcıların cevapları göz önüne alındığında örneğin; Koruyucu bir ailede yer alan **K1** katılımcısı ***"Babamın genelde arkadaşı yoktu. Pek arkadaş ortamıyla arası iyi değildi. Ama dedemin çevresi çok genişti. Herkes onu tanırdı, severlerdi. Normal sıklıkla misafirlerimiz de gelirdi. Dedemin çok arkadaşı vardı, onun muhabbetinden kimse sıkılmazdı, oda arkadaşlarıyla vakit geçirmeyi sohbet etmeyi çok severdi. Babam aynı yaşta olduğum kuzenlerim var hep onlarla kıyaslardı. Onların hep benden zeki olduğunu her yerde söylerdi. Hiç takdir etmezdi. Ben kendimi bildim bileli onlarla hep kıyaslanıyorum. Kendime güvenimi hep incitiyordu. Her misafir geldiğinde bi değişir beni beğenmezdi, misafir varken oyun oynanmaz derdi. Dökerek yeme derdi istemsiz dökerdim, kuzenlerim dökmüyor diye onları överdi. Misafirin yanında oyun oynadığım için oyuncağımı alıp sobada yakmışlardı."*** ifadelerini, **K2** katılımcısı ***"Sık sık akrabalarımız gelirdi. Annem ve babam misafir geldiğinde daha yumuşak olurlardı. Bide hep ilginç gelmiştir, bir defasında da yaşamıştım çocukken, bir misafir gelirdi çocuğu halıya bir şey döktü mü annem hiçbir şey demez "önemli değil canım, nolacak" derdi ama ben döktüm mü annem bağırır hatta döverdi. Neden böyle? İnsan en yakınına daha yumuşak olmaz mı? Birilerinin yanında söze karışmamı istemezlerdi. Onlara karşılık vermemi istemezlerdi. Bir defasında bize bir misafir gelmişti sürekli kızını övüp dururdu. Bende kızının bir hatasını söyledim. Kadın bana sus sen çocuksun ne anlarsın yalan söylüyorsun demişti. Annem ise kadın gittikten sonra bana kızmıştı."*** ifadelerini, **K5** katılımcısı ***"Bize misafir çok gelirdi. Annem her misafire sofra kurardı. Samimi bir ortamdı. Güler eğlenirlerdi. Misafir varken ben bi köşede otururdum, edilen sohbetleri dinlerdim. Ya da televizyonda çizgi film izlerdim. Ben çoğunlukla annemin yanında hep ona temas ederek, elini tutarak, başımı omzuna yaslayarak, başımı kucağına koyarak dururdum. Bir yerlere misafirliğe gittiğimizde annem bana yaramazlık yapmamamı uslu durmamı söylerdi. Ben de***

annemin yanından ayrılmazdım. Aslında evin altını üstüne getiren yaramaz bir çocuk da değildim hep annemin yanında otururdum ve hiç konuşmazdım. Neden böyle bir uyarı yapardı şuan bile anlamlandıramıyorum. Mesela misafirliğe gittiğimiz yerde sofra kurulurdu ama ben annem oturmadan oturmazdım, annem yemezse yemezdim. Annem yemese bile benimle sofraya otururdu ben o zaman yerdim. Annem sofradan kalkınca ben de onunla birlikte kalkardım. Büyüklerin konuşmalarına hiç katılmazdım. Biri soru sorduğunda bile cevap vermeye çekinirdim. Sıkıldığımda ise anneme "anne artık gidelim" derdim ama annem ben sıkıntıdan ölsem de canı istemeyince kalkmazdı. O durum beni çok bunaltırdı, duvarlar üstüme üstüme gelirdi ve tahammül edemezdim, artık içimdeki sıkıntıya bir çözüm bulamaz kendimi çaresiz hisseder ağlardım." ifadelerini, **K10** katılımcısı ***"Evet, hep misafirimiz olurdu veya biz giderdik. Burada büyük amcalar bize bazı sorular sorardı, ben okul birincisiydim ve hep bilmeme rağmen her soruyu benimle hiç övündüklerini duymadım hep başkalarının çocuklarıyla kıyaslarlardı. Babam ve annem bana büyüklerin yanında söze karışmamamı söylemişlerdi, başkalarına soru sormamamı, onların sorduğu soruya düzgün cevap vermemi ve kimseyi eleştirmememi söylemişlerdi. Bir seferinde büyük bir amcaya cevap verdim ne dediğimi hatırlamıyorum, ben hemen yaptığımı anlayıp eve kaçıp yorganın altına girip uyuma taklidi yapmama rağmen geldiğinde beni dövmüştü."*** ifadelerini, **K13** katılımcısı ***"Köyde olduğumuz için mutlaka her gün birileri geliyordu ya da biz onlara gidiyorduk. Komşulardan, akrabalardan yardıma ihtiyacı olana yardıma giderdi annem ile babam. Uzaktaki akrabalar ise telefon ile görüşme sağlanırdı. Köyde akşamlar mutlaka köy halkı bir meydanda toplanır sohbet ederdi. Şimdi de kamelya var orada sohbet ediliyor. Başka insanların yanında soru soramazdık, konuşmaya da çok nadir katılırdık. Onlar soru sorarsa cevap verirdim. Düzgün cevap vermesem babam "niye insan gibi cevap vermiyorsun bir şey sordular" gibi ifadeler kullanırdı. Annem beni bazı konularda överdi."*** ifadelerini, **K15** katılımcısı ***"Bize genelde halam gelirdi, O da evi bize yakın olduğu için. Bir de babama çok düşkündü. Anne tarafından sadece bir iki teyzem gelirdi. Başka kimse doğru dürüst gelmezdi. Komşular bile çok nadir gelirdi. Ama biz giderdik akraba ziyaretlerine. En çok halama giderdik. Beraber çoğu zaman akşam yemeğini yerdik. Şimdi de öyle. Genelde başarılarımız herkese anlatılırdı. Yaptığımız hatalar ise sadece halama anlatılırdı. Başkalarının yanında düzgün konuşmam gerektiğini, her söze***

atlamamamı ve düzgün oturmam gerektiğini söylerlerdi. Bir de bir konuda başarı elde etmişsek babam bunu herkese anlatırdı." ifadelerini, **K18** katılımcısı ***"Babam ve annem büyüklerin işlerine karışmamamı, onların sözlerine dâhil olmamamı isterlerdi benden. Şunu da hiç unutmuyorum gittiğimiz misafirlikte ortalıkta dolaşmamamı ve ortalığı karıştırmamam için hep tembihlendim. Eğer böyle bir şey yaparsam eve geldiklerinde kızar bir daha beni oraya götürmeyeceklerini söylerlerdi. Evimize misafir geldiğinde bundan çok mutlu olurdum. Çünkü komşularımızla samimi bir dostluğumuz vardı, çok severdim onları. Genel olarak da annem ve babam misafirlerimizin yanında bize iyi davranır yanlış bir şey yaparsak kardeşlerimle bana misafirlerimiz gittiğinde kızarlardı."*** ifadelerini ve **K22** katılımcısı ise ***"Sık sık misafirlerimiz gelirdi ve her saatte, gece gündüz. Bizde giderdik sık sık misafirliğe. Gece yarılarına kadar oturur, sohbet ederlerdi. Ev kalabalık olunca ve onların sohbet ettiklerini gördükçe bende uyumak istemezdim. Genelde akrabalarımız gelip giderdi, birde çok yakın bir komşumuz vardı. Yaz akşamları hep bahçelerde otururlardı. Birde babaannem, dedem ve halam ve çocukları devamlı yatılı misafir olarak gelirlerdi ve günlerce bizde kalırlardı. Başkalarının yanında babam çok sinirlenirse bize bağırırdı, öyle zamanlarda etraftakilerden çok utanırdım. Hep bana bakıyorlar gibi hissederdim. Ben bir başarı elde ettiğimde ya da doğru bir şey yaptığımda babam hep "benim kızım tabi ki yapacak" derdi ama yanlış bir şey yaptığımda anneme "işte senin kızın, bunu böyle sen öğretiyorsun" derdi. Sessiz bir çocuk olduğumdan genelde beni överlerdi, maşallah ne kadar akıllı, hanımefendi diye. O zamanlar mutlu olurlardı."*** ifadelerini kullanarak cevap vermiştir.

Aynı soruya iletişim kaygısı yüksek ve fikir birliğine dayalı bir ailede yer alan **K6** katılımcısı ***"Komşularla iletişim kurarlardı, mesela alt komşumuzla aramız çok iyiydi, sürekli beraberdik. Misafirimizde çok gelirdi. Ben kalabalık ortamları pek sevmezdim benim bi köşem vardı, ben kendim oyun oynardım orda, konuşmazdım da çok. Ama konuştuğum zamanlarda ise düşüncelerimi söylerdim bundan dolayı bana kızmazlardı. Başkalarının yanında yaramazlık yapmamamı söylerlerdi bi yere gitmeden önce fakat ben zaten çok hareketli ve yaramaz bir çocuk değildim çok da konuşmazdım kendi halimdeydim o yüzden hiç problem yaşamadık. Abim çok yaramazdı abime kızarlardı çok."*** ifadelerini, **K8** katılımcısı ***"Annemin komşuluk***

ilişkileri o zamanlar iyiydi. Komşuların yanında bana genelde kızmazdı ama kızdığı da oluyordu. Büyüklerde konuşmazdım onlardan çekinirdim. Akrabalar da gelirdi biz onları ziyarete giderdik benim onların yanında pek bir konuşmam olmazdı daha çok arkadaşlarla oyun oynardım. Onların yanında rahat olamadığım için ortama pek girmezdim. Babam ve annem bana büyüklerin yanında saygılı olmayı, yüksek sesle konuşmamayı söylemişti. Eve misafir geldiğinde annem bizi bir odaya alırdı ve sessiz olmamızı isterdi." ifadelerini, **K9** katılımcısı ***"Bizim hemen hemen hergün misafirimiz olurdu, çok sık akrabalar ya da komşular bize gelirlerdi. Çok samimi bir ortamdı ve onların yanında da babam ve annem hep bana olumlu davranırlardı hep benim ne kadar iyi bir olduğumu söylerlerdi. Onların yanında istediğim gibi konuşabilirdim ve eleştirebilirdim onları. Babam ve annem bana büyüklerin yanında söze karışmamamı söylemişlerdi, başkalarına soru sormamamı, onların sorduğu soruya düzgün cevap vermemi ve kimseyi eleştirmememi söylemişlerdi."*** ifadelerini, **K19** katılımcısı ***"Bize çok sık misafir gelirdi, akrabalar komşular, annemin arkadaşları çok sıcak samimi ortamlar olurdu. Beni çok severlerdi hepsi çok ilgi gösterirdi, beni görünce "inşallah benim çocuğum da K19 gibi olur" diyorlardı, bu beni daha da mutlu ediyordu. Ailem bana başkalarının yanında asla bağırmazdı ya kolumu sıkardı çaktırmadan ya da gözlerini büyültürdü eve gidince kızardı kızacaksa ama asla gururumu kıracak bir şey yapmazdı başkalarının yanında."*** ifadelerini, **K20** katılımcısı ***"Dedemler, amcalar gelirdi ama akrabadan çok misafirler gelirdi. Annemin, babamın arkadaşları onların çocuklarıyla oynamaya bayılırdım. Annemler onlara onlar bize gelirdi hep muhabbetleri çok güzeldi çünkü hiç kavga etmiyorlar di gündüz akşam hep onlarlaydik iç içeydik. Başkalarının yanında şımarma derlerdi, düzgün dur derlerdi ama ben zaten çok akıllı ve usluydum bu yüzden çok ikaz etmezlerdi rahattım."*** ifadelerini ve **K21**katılımcısı ise *"**Çok fazla misafirliğe giderdik ve bize de çok gelen olurdu. Misafir olmadığı gün yoktu diyebilirim. Komşularımızla da sürekli iletişim içerisindeydik. Misafir yanında çok konuşmamıza izin vermezlerdi. Biz de misafir çocuklarıyla oyun oynardık. Normalde bizim görüşlerimizi alırdı annem. Ama başkasının evine gittiğimizde "bir şey yiyecek misin?" sorusuna annem bizim yerimize cevap verirdi, "yok yemez onlar" derdi ama yemek isterdik."*** İfadelerini kullanarak cevap vermiştir.

İletişim kaygısı yüksek ve serbesiyetçi bir ailede yer alan **K7** katılımcısı aynı soruya ***"Bizim çok misafirimiz olur, devamlı akrabalarımız gelir ve bizde devamlı misafirliğe gideriz ama her zaman çocuklar hiç rahat olamaz, ben hatırlıyorum hiç konuşamazdım bile korkudan. Birine hoşgeldin bile diyemezdim annemlerde hep kızarlardı, niye böyle çekingensin bak şunun çocuğu nasıl serbest hareket ediyo falan diye oysaki ben öyle davransam bacaklarımı kırarlardı. Onların misafirle bir sıkıntıları yoktu misafiri çok severler ve iyi iletişim kurarlardı. Ben yaşadığım herşeye rağmen unutmak için çok gülerdim, benim gülmeme bile çok kızardı babam. Başkasının yanında şımarmasınlar diye hiç dediğimizi yapmazlardı misafir gelince hep uslu oturmamız istenildi."*** ifadeleriyle, çoğulcu bir ailede yer alan **K11** katılımcısı ***"O dönemlerimde pek misafirlik akrabalık ilişkilerimiz kuvvetli değildi, doğal olarak durumlardan dolayı. Misafirimiz geldiğindede güzel sohbetli ortamlarda olurdu. Annem özellikle anneannemin yanında ona, işe gittiği için hiç yardımcı olmadığımı söyler dururdu, buda beni çok üzerdi."*** ifadeleriyle ve **K17** katılımcısı ise ***"Evet, ebeveynlerim diğer insanlarla iletişim kurarlardı ama bazen babaannem sorun yaratırdı. Ona rağmen akrabalarımızla ve komşularımızla annemin de babamın da iletişimi iyiydi. Bize çok sık gelmeseler bile biz giderdik. Benim hakkımda kardeşim hakkında hep iyi şeyler konuşulurdu. Rahatça fikrimi söyleye bileceğimi söylerlerdi. Büyüklerimize karşı saygılı olmamızı söylerlerdi. Başkalarının yanında bize kızmazlardı. Eğer bize karşı bir yanlış yapılırsa kendimizi doğru şekilde savunmamızı söylerlerdi. Böyle durumlarda yanımızda olurlardı."*** ifadelerini kullanarak cevap vermiştir.

Bu soruya iletişim kaygısı düşük olan grupta yer alan katılımcıların cevapları göz önüne alındığında örneğin; Çoğulcu bir ailede yer alan **Kk2** katılımcısı ***"Ailecek zararsız ve başkalrıyla iletişimine dikkat eden bireyleriz. Çoğu kez karşı tarafı kendimizden daha çok düşünürüz buda iyimser ve porblem yaşamamız için diye düşünüyorum. Biz birde o ilçenin yabancısı oldğumuz için hareketlerimize daha çok dikkat etmek zorundaydık. Annem ve babam bizim hep etrafa karşı hatasız ve onları mahçup düşürmememizi isterdi. Başka çocuklarla kavga ettiğimizde, annem bazen haklıda haksızda olsak bize karşı tarafın yanında karşı tarafla kötü olmamak için kızardı."*** ifadelerini, **Kk6** katılımcısı ***"Biz küçükken çok sıklıkla büyüklerimizi ziyarete***

giderdik ve hafta sonları genellikle akrabalarımızla olurduk, çok keyifli vakit geçirdik pikniğe giderdik. Her kim olursa olsun başkalarının yanında her zaman ki gibi bize iyi davranırlardı. Başkalarının yanında da bizi dinlerlerdi. Özellikle babam sus pus olmamızı utangaç davranmamızı hiç istemezdi. Hep girişken olun derdi. Başkalarının yanında hep bilmece tarzı komik şeyler anlatmamızı isterdi. Eleştiriye açık olmamızı isterdi. Çok mutlu bir çocukluk geçirdiğim için kendimi çok şanslı hissediyorum ve o günlerimi her zaman çok özlüyorum." ifadelerini, **Kk8** katılımcısı ***"Babamın arkadaşlarının eşleriyle de annem arkadaştı, her gün mutlakta birilerinde buluşurdu. Çocuklarıyla da biz yaşıttık. Tüm aileler çocuklara iyi davranırlardı. Ne annem ne de babam bize başkalarının yanında kızmaz rencide etmezdi. Çok güzel iletişim kurardık. Annemle babam "büyüklerin yanında laflarına karışmamam gerektiğini" söylemişlerdi. Büyükler konuşurken küçüklere laflarını bölmez, yaşıtlarıyla oynar, büyüklerin lafını dinlemezlerdi. Dedim ya ben çok konuşurdum diye, bazen annem babaannemlere evde olan şeyleri dolaylı yoldan farklı şekilde anlatırdı bende "hayır anne o öyle değil" derdim, annem "sen karışma" der kızardı."*** ifadelerini, **Kk12** katılımcısı ***"Bizim ev her gün kalabalık olurdu, komşular gelirdi ama daha çok başka köylerden insanlar gelirdi. Akrabalarımızla aramız iyi değildi biz onlar tarafından her zaman dışlanmıştık, nenem bile diğer torunlarını daha çok severdi, hep bizimkilerle aralarında bi anlaşmazlık vardı. Ailemin başkasının yanında benim sürekli iyi taraflarımı ön planda tutarlardı, gerçi kötü yanımda yoktu başkasının yanında bizi azarladıklarını hiç hatırlamıyorum."*** ifadelerini, **Kk15** katılımcısı ***"Komşularımızla ve akrabalarımızla her zaman yakınızdır. Babam imam olduğu için her zaman çok geniş bir çevremiz oldu. Farklı kişilik ve çevrelerde bir sürü tanıdığımız olduğu için her ortamda duygu ve düşüncelerimi özgürce söyleyebileceğim bir ortamda yetiştim. Bunun avantajı olarak her kimlikteki insana objektif bir şekilde bakabiliyorum. Başkalarının yanındayken bize hiç kızmazlardı hep iyi davranırlardı. Annemler bana sinirlenseler bile başkalarının yanında kızmazlardı. Bazen büyüklerle şakalaşırdım o zaman da kızmazlardı ama ölçüyü kaçırmamamı söylerlerdi."*** ifadelerini, **Kk16** katılımcısı ***"Annem ve babam gayet güler yüzlü insanlardır ve bu samimiyetini o zamanda da komşularına gayet güzel bir şekil de yansıttıklarını hatırlıyorum ve iletişimlerinde oldukça iyilerdi. Akrabalarımızla eğer bir sorun yok ise kahkahaların atıldığı bir ortam söz konusu***

olurdu. Arkadaşlarıyla da ev de gayet birbirlerine saygı ve samimiliğin oluştuğu bir iletişim söz konusu olurdu. Bir önce ki soruda da belirttiğim gibi ev içinde de olsa başkalarının yanında da olsa üçümüze karşı tutumları da aynı olurdu. Sadece misafirliğe gittiğimiz de ben her yarım saatte bir "hadi eve gidelim" dediğim de ablam ve kardeşim biraz daha kalmak istediklerinde annem beni "kızım bir sus git sen de oyna diğerleri gibi" diyerek sanki beni dinlemiyorlar da kardeşlerimi dinliyorlar gibi gelirdi. Hal bu ki bunu şimdi düşündüğüm de ne kadar saçmaladığım aklıma geldi." ifadelerini, **Kk17** katılımcısı ***"Çok sık iletişim kurarlardı. Ailemin çevresi çok geniştir valla gelen misafirlerden ben bıkıyorum. Akrabalarımızla her zaman iç içe bir yaşam sürdürüyoruz. Etkileşimleri ve iletişimleri çok kuvvetlidir. Başkalarının yanında benden ve kardeşlerimden her zaman övgüyle bahsetmişlerdir. Hiçbir zaman başkalarının yanında ve aile içerisinde küçük düşürecek gururumuzu kıracak herhangi bir kötü söz söylemezlerdi."*** ifadelerini ve **Kk21** katılımcısı ise ***"Annem arkadaşlarıyla bazen bizde bazen de onlarda buluşurdu, dışarı çıkıp gezerlerdi. Babam ve annemde birlikte ev gezmelerine giderlerdi. Uzak olan akrabalarımıza genellikle tatillere yanlarına giderdik. Başkalarının yanında her zamanki gibi davranırlardı. Tek farkı yaramazlık yaptığımızda başkalarının yanında kızmazlardı. Hiç unutmam bir gün küçük abimle izinsiz bisiklet sürmeye çıktık ve fark etmeden çok uzaklaşmıştık. Döndüğümüzde hava kararmıştı ve herkes çok telaşlanmıştı. Ailem komşularımız herkes dışardaydı. Annem ve babam nerde olduğumuzu be çok merak ettiklerini söyleyip eve girmemizi söyledi. Sonrasında çok kızdılar ve bir süre bisiklet sürmeyi yasakladılar."*** ifadelerini kullanarak cevap vermiştir.

Aynı soruya iletişim kaygısı düşük ve fikir birliğine dayalı bir ailede yer alan **Kk1** katılımcısı ***"Evimize sık sık misafir gelirdi ve samimi bir ortam olurdu onlarla. Çok samimi olduğumuz insanların, akrabalarımızın ve aile dostlarımızın yanında bizim kötü özelliklerimizi söylerlerdi bazen fakat samimi olmadığımız kişilerin yanında bizi rencide edecek şeyler demezlerdi ya da kötü özelliklerimizi bastırmazlardı diyebilirim."*** ifadelerini, **Kk4** katılımcısı ***"Küçük köy olduğu için herkes herkesle iletişim halindeydi o zamanlar öyle yakın arkadaşları yoktu komşu diye konuştuğu 3, 5 dedikoducu kadın vardı sadece çevremizde. Misafirlerden ve akrabalardan oldum olası nefret ettiğim için ya başka odaya girerdim ya da onların***

yanında oturur hiç sohbet etmezdim." ifadelerini, **Kk7** katılımcısı ***"Bizim hemen hemen hergün misafirimiz olurdu çok sık akrabalar ya da komşular bize gelirlerdi. Saatlerce otururlardi bizde. Babam bizimleyken mutlu olmazdı ama misafirler varken çok mutlu gözükürdü. Annemin davranışları iyiydi başkalarının yanında ama babam ben komşu çocuğuyla çok şımardığımda bana bir işaret yapardı. Eve gidince görüşücegiz dercesine. Bende korkardım yaramazlık yapmaz otururdum bir köşede sessizce."*** ifadelerini, **Kk9** katılımcısı ***"Bizim hemen hemen her gün misafirimiz olurdu çok sık akrabalar ya da komşular bize gelirlerdi çok samimi bir ortamdı ve onların yanında da babam ve annem hep bana olumlu davranırlardı hep benim ne kadar uslu, anlayışlı, efendi, yalan söylemeyen bir çocuk olduğumu söylerlerdi. Komşu ve akrabalarda bunu teyit eder beni severlerdi. Babam ve annem bana büyüklerin yanında söze fazla karışmamamı söylemişlerdi, başkalarına soru sormama müsaade ederlerdi saygı çerçevesini aşmamam gerektiğini hep söylediler de zaten. Onların sorduğu soruya düzgün cevap vermemi ve kimseyi eleştirmememi söylemişlerdi."*** ifadelerini, **Kk10** katılımcısı ***"Evimizde çok sık misafir olmazdı. Akrabalarımızda az derecede gelirlerdi. Ailem genellikle hep olumluydu. Başkalarının yanında yaramazlık ya da patavazsızlık yapmadığım sürece genellikle iyi davranırlardı. Halamlara gittimiz ve onunda çocukları olduğu zaman bana övgü dolu sözler söyledikleri zaman annem ve babamında bunları tasdikledikleri çok olurdu."*** ifadelerini, **Kk11** katılımcısı ***"Evet, bu konuda oldukça aktiflerdi. Birçok arkadaşları vardı ve onlarla birçok sosyal etkinlik yaparlardı. Sosyal etkinlik dediğim de genelde piknik. Büyükler soru sorduğu zaman bazen çekingen davranırdım ve babamda bu konu da bana çok kızardı. Şu lafı kullanırdı "aslan gibi olacaksın" yani aslan gibi cevap ver "mıymıy" etme derdi. Başkalarının yanında da çok kırıldığım zamanları hatırlıyorum."*** ifadelerini, **Kk14** katılımcısı ***"Annem evde misafir ağırlamayı çok severdi. Komşularımız, akrabalarımız ve annemle babamın ortak arkadaşları çoğu zaman bize gelirdi. Bizde misafir varken çok eğlenceli zamanlar geçiriyorum. Sürekli gülüp eğlenirdik. Annemin hazırladığı yiyecekler o günlerin en güzel yanıydı. Çünkü eve misafir geleceği zaman annem birçok yiyecek yapardı hepsi de birbirinden lezzetli olurdu. Babam ve annem bana sürekli kimsenin sözünü kesmemem gerektiğini, sözünün bitmesini beklememin saygı olduğunu söylerlerdi. Bir gün annem teyzemle konuşurken dışarıya çıkmak için izin almak istemiştim. Sözlerinin bitmesini***

sabredemeyip sürekli sözlerini kesmiştim. Annem bana kaşları çatık bir şekilde bakınca hatamı fark edip susmuştum. Teyzem gidince de bana "kızım niye saygısızlık ediyorsun?" demişti. Unuttuğumu söyleyip özür dilemiştim." ifadelerini ve **Kk22** katılımcısı ise ***"Sürekli misafirliğe giderdik ve en sevdiğim şey buydu, ama arabamız olmadığı için akşam gezmelerine gidemezdik ve aklım hep orada kalırdı. Başkalarının yanındayken söze atlamamam konusunda annem hep uyarırdı. Bende uyarılarına uyardım, eğer yanlış bir şey yapmışsam annem herkesin içinde değil ama evde kızardı."*** ifadelerini kullanarak cevap verirken, koruyucu bir ailede yer alan **Kk5** katılımcısı aynı soruya ***"Bize misafir geldiğinde ya da biz misafirliğe gittiğimizde gayet samimi, sıcak ve hoş bir ortam olurdu. Ben misafirliğe gitmeyi ve bize misafir geldiğinde çok mutlu olurdum. Sıcak sohbetler olurdu, gülerdik eğlenirdik zaman güzel geçerdi. Genelde misafirliğe falan gittiğimizde yaramazlık yapmayın derlerdi, yerimizde oturmamızı isterlerdi. Yaramazlık yapınca veya oyun oynarken koşuşturduğumuzda, kızarlardı ve bir daha yaramazlık yaparsanız bizi bir yere götüremeyeceklerini söylerlerdi."*** ifadelerini kullanarak cevap vermiştir.

III.4. Araştırmanın Üçüncü Aşamasına İlişkin Bulgular

Bu aşamada elde edilen verilerin analizinde SPSS 23 paket programı kullanılmıştır. Analizlere geçilmeden önce verilerin normal dağılım gösterip göstermediğine Kolmogorov Simirnov Z testi ve basıklık (Skewness) - çarpıklık (Kurtosis) katsayıları ile bakılmıştır. Farklılaşmaya yönelik olarak One Way Anova Testi uygulanmıştır. Farklılığa yönelik yapılan analizlerde gruplar arası farklılaşmaya verilerin homojen olup olmamasına göre Post Hoc Tukey veya Tamhane testleri uygulanmıştır.

Katılımcıların aile tipleri ve iletişim kaygısına yönelik frekans dağılımları tablo 11'de sunulmuştur.

Tablo 11
3.Aşama Frekans Dağılımı

Değişken		İletişim Kaygısı Düzeyi						Toplam	
		Düşük		Orta		Yükse			
		n	%	n	%	n	%	n	%
Aile Tipi	**Çoğulcu**	15	10.9	25	18.1	2	1.4	**42**	**30.4**
	Koruyucu	2	1.4	35	25.4	7	5.1	**44**	**31.9**
	Fikir Birliğine Dayalı	4	2.9	35	25.4	4	2.9	**43**	**31.2**
	Serbesiyetçi	1	0.7	4	2.9	4	2.9	**9**	**6.5**
Toplam		**22**	**15.9**	**99**	**71.7**	**17**	**12.3**	**138**	**100**

Çalışmanın bu bölümüne toplam 138 öğrenci katılmış olup bunlardan 42 (%30.4) tanesi çoğulcu, 44 (%31.9) tanesi koruyucu, 43 (%31.2) tanesi fikir birliğine dayalı ailelerde yer alırken 9 (%6.5) katılımcı ise serbesiyetçi aileler de yer almıştır. 138 katılımcının 22 (%15.9) tanesi düşük, 99 (%71.7) tanesi orta ve 17 (%12.3) tanesi ise yüksek düzeyde iletişim kaygısı yaşamaktadır. Çoğulcu ailelerde yer alan 42 katılımcının 15 (%10.9) tanesi düşük, 25 (%18.1) tanesi orta ve 2 (%1.4) tanesi ise yüksek düzeyde iletişim kaygısı yaşamaktadır. Koruyucu ailelerde yer alan 44 katılımcının 2 (%1.4) tanesi düşük, 35 (%25.4) tanesi orta ve 7 (%5.1) tanesi ise yüksek düzeyde iletişim kaygısı yaşamaktadır. Fikir birliğine dayanan aileler içerisinde yer alan 43 katılımcının 4 (%2.9) tanesi düşük, 35 (%25.4) orta ve 4 (2.9) tanesi ise yüksek düzeyde iletişim kaygısı yaşamaktadır. Serbesiyetçi ailelerde yer alan 9 katılımcının 1 (0.7) tanesi düşük, 4 (%2.9) tanesi orta ve 4 (%2.9) tanesi ise yüksek düzeyde iletişim kaygısı yaşamaktadır (Tablo 11).

Tablo 12
Paradoksal Mektuplarda Yapılan Hata Sayısı ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişki

Değişken		Paradoksal Mektup Hata Sayısı				
		n	Ort.	ss	F.	Sig.
Aile Tipi	Çoğulcu	42	12.10	4.35	**3.28**	**.023**
	Korumacı	44	13.75	2.94		
	Fikir Birliği	43	13.77	3.24		
	Serbesiyetçi	9	15.44	2.40		
İletişim Kaygısı Düzeyi	Düşük	22	11.05	3.91	**7.34**	**.001**
	Orta	99	13.59	3.36		
	Yüksek	17	15.06	3.11		

Paradoksal mektuplarda yapılan hata sayısının bağımlı değişken olarak alındığı varyans analizi sonuçlarına göre (Tablo 12), aile tipinin ($F_{3,134}$=3.28;P<.023) ve iletişim kaygısı düzeyinin ($F_{2,135}$=3.01;P<.001) ana etkileri anlamlı bulunmuştur. Buna göre çoğulcu ailelerde yer alan katılımcılar ($\bar{X}_{Çoğulcu}$= 12.10), koruyucu ailelerde yer alan katılımcılar ($\bar{X}_{Koruyucu}$=13.75), fikir birliğine dayalı ailelerde yer alan aileler ($\bar{X}_{Fikir\ birliği}$=13.77) ve serbesiyetçi ailelerde yer alan katılımcılar ise ($\bar{X}_{Serbesiyetçi}$=15.44) soruda hata yapmış olup yapılan Post Hoc Tucey testine göre en düşük hata oranına sahip olan çoğulcu ailelerden gelen katılımcılar ile serbesiyetçi ailelerden gelen katılımcılar anlamlı şekilde birbirinden farklılaşmaktadır. Diğer gruplar arasında ise anlamlı bir farklılaşma bulunmamıştır. İletişim kaygısı düşük olan grupta yer alan katılımcıların paradoksal mektuplarda yapmış oldukları hata ortalamaları ($\bar{X}_{Düşük}$=11.05), iletişim kaygısı orta düzeyde olanların hata ortalamaları ($\bar{X}_{Orta}$=13.59) ve iletişim kaygı düzeyi yüksek olan katılımcıların ise aynı mektuplardaki hata ortalamaları ($\bar{X}_{Yüksek}$=15.06) olup gruplar arasındaki farklılaşmaya bakıldığında ise iletişim kaygı düzeyi düşük olan grupta yer alan katılımcıların istatistiksel olarak anlamlı şekilde diğer iki gruptan daha düşük hata yaptıkları buna karşın orta ve yüksek düzeyde iletişim kaygısı olanların farklılaşmadığı buunmuştur.

Tablo 13
Paradoksal Olmayan Mektuplarda Yapılan Hata Sayısı ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişki

Değişken		Paradoksal Olmayan Mektup Hata Sayısı				
		n	Ort.	ss	F.	Sig.
Aile Tipi	Çoğulcu	42	10.33	3.67	**7.93**	**.000**
	Korumacı	44	12.68	3.56		
	Fikir Birliği	43	12.28	3.21		
	Serbesiyetçi	9	16.00	3.00		
İletişim Kaygısı Düzeyi	Düşük	22	10.18	2.70	**4.81**	**.010**
	Orta	99	12.19	3.70		
	Yüksek	17	13.71	4.03		

Paradoksal olmayan mektuplarda yapılan hata sayısının bağımlı değişken olarak alındığı varyans analizi sonuçlarına göre (Tablo 13), aile tipinin ($F_{3,134}$=7.93;P<.000) ve iletişim kaygısı düzeyinin ($F_{2,135}$=4.81;P<.010) ana etkileri anlamlı bulunmuştur. Buna göre çoğulcu ailelerde yer alan katılımcılar ($\bar{X}_{Çoğulcu}$=

10.33), koruyucu ailelerde yer alan katılımcılar ($\overline{X}_{Koruyucu}$=12.68), fikir birliğine dayalı ailelerde yer alan aileler ($\overline{X}_{Fikir\ birliği}$=12.28) ve serbesiyetçi ailelerde yer alan katılımcılar ise ($\overline{X}_{Serbesiyetçi}$=16.00) soruda hata yapmış olup yapılan Post Hoc Tucey testine göre en düşük hata oranına sahip olan çoğulcu ailelerden gelen katılımcılar koruyucu ve serbesiyetçi ailelerden gelen katılımcılardan istatistiksel olarak anlamlı şekilde daha düşük sayıda hata yapmıştır. Serbesiyetçi ailelerden gelen katılımcılar ise diğer üç gruptan gelen katılımcılardan ise istatistiksel olarak anlamlı şekilde daha fazla hata yapmıştır. Koruyucu ailelerden gelen katılımcılar ile fikir birliğine dayalı ailelerden gelen katılımcılar arasında ise anlamlı bir farklılaşma bulunmamıştır.

İletişim kaygısı düşük olan grupta yer alan katılımcıların paradoksal olmayan mektuplarda yapmış oldukları hata ortalamaları ($\overline{X}_{Düşük}$=10.18), iletişim kaygısı orta düzeyde olanların hata ortalamaları ($\overline{X}_{Orta}$=12.19) ve iletişim kaygı düzeyi yüksek olan katılımcıların ise aynı mektuplardaki hata ortalamaları ($\overline{X}_{Yüksek}$=13.71) olup gruplar arasındaki farklılaşmaya bakıldığında ise iletişim kaygı düzeyi düşük olan grupta yer alan katılımcıların istatistiksel olarak anlamlı şekilde iletişim kaygısı yüksek olanlardan daha düşük sayıda hata yaptığı buna karşın orta düzeyde iletişim kaygısı olanların ise diğer iki gruptan istatistiksel olarak farklılaşmadığı bulunmuştur.

Tablo 14
Mektuplarda Yapılan Toplam Hata Sayısı ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişki

Değişken		Mektuplardaki Toplam Hata Sayısı				
		n	Ort.	ss	F.	Sig.
Aile Tipi	Çoğulcu	42	22.43	7.37	**6.88**	**.000**
	Korumacı	44	26.43	5.49		
	Fikir Birliği	43	26.05	5.56		
	Serbesiyetçi	9	31.44	4.25		
İletişim Kaygısı Düzeyi	Düşük	22	21.23	5.90	**7.74**	**.001**
	Orta	99	25.78	6.22		
	Yüksek	17	28.76	6.20		

Mektuplarda yapılan toplam hata sayısının bağımlı değişken olarak alındığı varyans analizi sonuçlarına göre (Tablo 14), aile tipinin ($F_{3,134}$=6.88;P<.000) ve iletişim kaygısı düzeyinin ($F_{2,135}$=7.74;P<.001) ana etkileri anlamlı bulunmuştur. Buna göre çoğulcu ailelerde yer alan katılımcılar ($\overline{X}_{Çoğulcu}$= 22.43), koruyucu ailelerde yer alan

katılımcılar ($\overline{X}_{\text{Koruyucu}}$=26.43), fikir birliğine dayalı ailelerde yer alan aileler ($\overline{X}_{\text{Fikir birliği}}$=26.05) ve serbesiyetçi ailelerde yer alan katılımcılar ise ($\overline{X}_{\text{Serbesiyetçi}}$=31.44) soruda hata yapmış olup yapılan Post Hoc Tucey testine göre en düşük hata oranına sahip olan çoğulcu ailelerden gelen katılımcılar koruyucu, fikirbirliğine dayalı ve serbesiyetçi ailelerden gelen katılımcılardan istatistiksel olarak anlamlı şekilde daha düşük sayıda hata yapmış olup diğer grupların yapmış oldukları hata sayıları ise istatistiksel olarak farklılaşmamıştır. İletişim kaygısı düşük olan grupta yer alan katılımcıların paradoksal olmayan mektuplarda yapmış oldukları hata ortalamaları ($\overline{X}_{\text{Düşük}}$=21.23), iletişim kaygısı orta düzeyde olanların hata ortalamaları ($\overline{X}_{\text{Orta}}$=25.78) ve iletişim kaygı düzeyi yüksek olan katılımcıların ise aynı mektuplardaki hata ortalamaları ($\overline{X}_{\text{Yüksek}}$=28.76) olup gruplar arasındaki farklılaşmaya bakıldığında ise iletişim kaygı düzeyi düşük olan grupta yer alan katılımcıların istatistiksel olarak anlamlı şekilde iletişim kaygısı orta ve yüksek olan gruplarda yer alan katılımcılardan daha düşük sayıda hata yaptığı buna karşın orta düzeyde iletişim kaygısı olanların ve yüksek olanların ise istatistiksel olarak farklılaşmadığı bulunmuştur.

Tablo 15
Aile İletişim kalıpları Alt Boyutları ve Paradoksal ve Paradoksal Olmayan Mektuplardaki Hata Sayısı Arasındaki İlişkiler

Boyutlar	Diyalog Yönelimi	Uyum Yönelimi	Paradoksal Mektup Hata Sayısı	Paradoksal Olmayan Mektup Hata Sayısı
Diyalog Yönelimi	1	-,133	**-,173***	-,164
Uyum Yönelimi		1	,117	**,221****
Paradoksal Mektup Hata Sayısı			1	**,576****
Paradoksal Olmayan Mektup Hata Sayısı				1

Aile iletişim kalıpları alt boyutları ile paradoksal ve paradoksal olmayan mektuplarda yapılan hata sayıları arasındaki ilişkiye Pearson Korelasyon analizi ile

bakılmış ve sonuçlar Tablo 15'de gösterilmiştir. Katılımcıların aile iletişim yönelimleri ile yaptıkları hata sayılarına ilişkin korelasyon tablosu incelendiğinde; Diyalog yönelimi ile paradoksal mektuplarda yapılan hata sayısı arasında zayıf düzeyde negatif yönlü ilişki bulunurken, uyum yönelimiyle paradoksal mektuplarda yapılan hata sayısı arasında ise zayıf düzyde pozitif yönlü ilişki bulunmuştur. Buna göre, diyalog yönelimi ile paradoksal ifadelerin yer aldığı mektuplarda yapılan hata sayısı arasında ($r=-.173$; $P< .05$) negatif yönlü ilişki olup katılımcıların diyalog yönelimi arttıkça paradoksal mektuplarda yapmış oldukları hata sayısı azalmaktadır. Katılımcıların uyum yönelimi puanları ile paradoksal ifadeler içermeyen mektuplarda yapmış oldukları hata sayıları arasında ise ($r=.221$; $P< .01$) düzeyinde pozitif yönlü ilişki olup, katılımcıların uyum yönelimi puanları arttıkça paradoksal ifadeler içermeyen mektuplarda yapmış oldukları hata sayıları artmaktadır.

IV TARTIŞMA VE SONUÇ

Ailenin, toplumsal değişimi etkileyen ve etkilenen bir sosyal kurum olmasının yanı sıra, her üyesinin sistemi yansıttığı ve içinde yansıdığı bir ilişki ağı olmasından dolayı, toplumu ve bireylerin davranışlarını anlama ve onların ihtiyaçlarını karşılamanın bir yolu da ailelerin doğasını anlamaktır. Bu kapsamda aile iletişimi araştırmaları, bireysel sosyal algıların oluşturulmasında ve sürdürülmesinde aile iletişim kalıplarının önemli bir rol oynadığını (Berger ve Luckman, 1967; Fitzpatrick ve Richie, 1994; Reiss 1981) ve bu iletişim kalıplarının bireysel tercih ve davranış üzerinde güçlü etkileri olduğunu göstermektedir (Gudykunst ve Kim, 1997; Koerner ve Eis, 2001; Lull, 1980). Bugüne kadar, aile içi iletişim çalışmalarının çoğunluğu, aile üyelerinin tüketim ve siyasi tercih gibi davranışsal ve psikolojik sonuçlarını belirlemek, incelemek veya tahmin etmek için tasarlanmıştır. Mevcut çalışma, sadece aile iletişim alanındaki geçmiş araştırmalar için destek sağlamakla kalmayıp aynı zamanda kişinin birinci sosyalizasyonu gerçekleştirdiği aile iletişim yönelimiyle daha sonra iletişim kurma isteği arasındaki ilişkiyi araştırması nedeniyle, aile iletişim kalıplarının bireyin sonraki iletişim davranışına olan etkileri hakkında önemli bilgiler de vermektedir.

Bu kapsamda çalışmanın temel amacı, iletişim kaygısı gelişiminde aile iletişim kalıpları ve paradoksal (çift bağ) iletişimin etkisinin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda üç aşamalı bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın birinci aşamasında, iletişim kaygısının dört türünün (grup, toplantı, diyalog, genel ve toplam) aile iletişim kalıplarının alt boyutlarıyla (uyum yönelimi ve diyalog yönelimi) olan ilişkisinin incelenemesinin yanında iletişim kaygısı ve aile iletişim kalıpları alt boyutlarının çeşitli değişkenler açısından (cinsiyet, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, yaşanılan yerin büyüklüğü, ailedeki kişi sayısı, kardeş sayısı, baba mesleği, annenin çalışma durumu, aile yapısı) farklılaşmasına bakılmıştır. Çalışmanın ikinci aşamasında, birinci aşamadan elde edilen veriler doğrultusunda iletişim kaygı düzeyi ve aile türü dikkate alınarak belirlenen katılımcılarla nitel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yüz yüze gerçekleştirilen bu görüşmelerde katılımcıların yaşam deneyimlerine ilişkin anıları alınarak birinci aşamada elde edilen sonuçların yaşam deneyimleriyle olan ilişkisi incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü aşamasında ise birinci aşamaya katılan, farklı iletişim kaygısı düzeyinde ve farklı aile türünde yer alan bazı katılımcıların paradoksal

olan ve olmayan ifadeleri ayrıştırabilme becerilerinin iletişim kaygısı düzeyi ve aile türüyle olan ilişkisi incelenmiştir.

Birinci aşamada elde edilen bulgular incelendiğinde, çalışmaya katılan 741 katılımcının 128'inin (%17.3) yüksek, 488'nin (%65.9) orta ve 125'inin (%16.9) ise düşük düzeyde genel iletişim kaygısı yaşadığı bulunmuştur. Bunların aile türlerine göre dağılımlarına bakılacak olursa, yüksek iletişim kaygısı yaşayan katılımcıların 28'i (%3.8) çoğulcu, 53'ü (%7.2) koruyucu, 38'i (%5.1) fikir birliğine dayanan ve 9'u (%1.2) ise serbesiyetçi ailede yer alırken, düşük düzeyde iletişim kaygısı yaşayan katılımcıların 44'ü (%5.9) çoğulcu, 18'i (%2.4) koruyucu, 51'i (%6.9) fikir birliğine dayanan ve 12'si (%1.6) ise serbesiyetçi ailelerde yer almıştır. Katılımcıların kişilerarası iletişim kaygısı düzeyleri incelendiğinde ise 130'unun (%17.5) yüksek, 457'sinin (%61.7) orta ve 154'nün (%20.8) ise düşük düzeyde kişilerarası iletişim kaygısı yaşadığı bulunmuştur. Yüksek düzeyde kişilerarası iletişim kaygısı yaşayan katılımcıların 31'i (%4.2) çoğulcu, 47'si (%6.3) koruyucu, 42'si (%5.7) fikir birliğine dayanan ve 10'u (%1.3) ise serbesiyetçi ailelerden gelmektedir. Düşük düzeyde iletişim kaygısı yaşayan grupta yer alan katılımcıların 63'ü (%8.5) çoğulcu, 31'i (%4.2) koruyucu, 52'si (%7.0) fikir birliğine dayanan ve 8'i (%1.1) ise serbesiyetçi ailelerden gelmektedir.

Genel ve kişilerarası iletişim kaygısı oranlarına ilişkin sonuçlar literatür verileriyle karşılaştırıldığında büyük oranda parelellik gösterdiği görülmektedir. McCroskey'nin (1976) 20.000 üniversite öğrencisi ile yapmış olduğu çalışmaların sonuçları katılımcıların % 16-20'sinin yüksek düzeyde kişilerarası iletişim kaygısı yaşadığını göstermiştir. Benzer şekilde Daly ve McCroskey (1984), genel nüfusun % 75'inin topluluk önünde konuşma kaygısı yaşadığını,% 25'inin küçük gruplar içerisinde iletişim kurmada sorunlar yaşadığını ve % 10'unun ise kişlerarası iletişim sırasında kaygılı olduğunu bildirmiştir. Yapılan çalışmalar ABD'de, üniversite düzeyinde temel halka açık konuşma sınıflarına giden öğrencilerin % 14'ü ile % 20'sinin yüksek düzeyde iletişim kaygısı yaşadığını göstermektedir (Ayrens ve Hopf, 1985; Richmond ve McCroskey, 1993). Ayrıca, kaygı yaşayan öğrencilerin % 2,5'inde duygularını sosyal ortamda şiddetli olarak yaşadıkları bildirilmiştir (Bowers, Bush, Conway ve Darrow, 1986). Çakmak'ın (2014) Türkiye'de iletişim kaygısının sosyal medya kullanımı üzerine olan etkisini incelemek amacıyla 1139 üniversite öğrencisiyle yapmış

olduğu çalışma sonuçlarına göre ise, katılımcıların % 25,2'si düşük düzey iletişim kaygısı, % 66,2'si orta düzey iletişim kaygısı ve % 8,6'i ise yüksek düzey iletişim kaygısı yaşamaktadır. Huang'ın (2010) aile türlerine bağlı olarak iletişim kaygısının incelendiği çalışmanın sonuçları oranlar verilmemiş olmasına rağmen genel olarak, koruyucu ve serbesiyetçi ailelerde yer alan Çinli öğrencilerin çoğulcu ailelerde yetişen öğrencilerden daha yüksek bir iletişim kaygısı düzeyine sahip olduğunu göstermiştir.

Çalışmanın birinci aşamasında iletişim kaygısının alt boyutlarında çeşitli değişkenlerde farklılaşmaya (cinsiyete, anne-baba eğitim düzeyi, anne-baba mesleği, oturulan yer, kardeş sayısı) bakılmıştır. Grup iletişim kaygısı boyutunun bağımlı değişken olarak alındığı varyans analizi sonuçlarında, cinsiyetin ($\mathbf{F1,739}$=5.18;P<.023), yaşanılan yerin ($F_{\mathbf{3,737}}$=3.32;P<.019) ve anne çalışma durumunun ($F_{\mathbf{1,739}}$=4.98;P<.026) ana etkileri anlamlı bulunmuştur. Toplantı iletişim kaygısının bağımlı değişken olarak alındığı varyans analizi sonuçlarında, cinsiyetin ($F_{\mathbf{1,739}}$=15.31;P<.023), yaşanılan yerin ($F_{\mathbf{3,737}}$=3.32;P<.019), yaşın ($F_{\mathbf{4,736}}$=2.62;P<.034) ve okunulan fakültenin ($F_{\mathbf{3,737}}$= 3.01;P<.030) ana etkileri anlamlı bulunmuştur. Kişiler arası iletişim kaygısının bağımlı değişken olarak alındığı varyans analizi sonuçlarında, yaşanılan yerin ($F_{\mathbf{3,737}}$=3.70;P<.012) ve annenin çalışma durumunun ($F_{\mathbf{1,739}}$=4.52;P<.034) ana etkileri anlamlı bulunmuştur. Genel iletişim kaygısının bağımlı değişken olarak alındığı varyans analizi sonuçlarında ise cinsiyetin ($F_{\mathbf{1,739}}$=6.03;P<.014) ana etkisi anlamlı bulunmuştur.

Buna göre kadın katılımcılar erkek katılımcılardan anlamlı şekilde daha fazla grup iletişim kaygısı, toplantı iletişim kaygısı ve genel iletişim kaygısı yaşamaktadırlar. Katılımcıların yaşamlarının büyük bölümünü geçirdikleri yer açısından, grup iletişim kaygısı, toplantı iletişim kaygısı ve kişilerarası iletişim kaygısı boyutlarındaki farklılaşmalara bakıldığında, yaşamının büyük bölümünü köyde geçirmiş olan katılımcıların ortalamaları diğer grupların tamamından daha yüksek olup, bu grupta yer alan katılımcılar istatistiksel olarak anlamlı şekilde yaşamının büyük bölümünü büyük şehirde geçiren katılımcılardan daha fazla iletişim kaygısı yaşarken, yaşamının büyük bölümünü ilçede ve il merkezinde geçiren katılımcılar ile diğer gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmamıştır. Annesi ücretli bir işte çalışan katılımcılar annesi çalışmayanlarla kıyaslandığında grup iletişim kaygısı ve kişilerarası letişim kaygısı boyutlarında anlamlı şekilde daha fazla iletişim kaygısı yaşamaktadır. Buna karşın

babanın mesleği ve eğitim düzeyi hiçbir boyutta anlamlı farklılaşmaya neden olmadığı görülmüştür.

Bulgular bütün olarak ele alındığında literatür verileriyle bazı açılardan uyumlu görünürken bazı açılardan farklılaştığı görülmektedi. Özellikle iletişim kaygısının cinsiyete yönelik farklılaşmasını ele alan sonuçlar çok açık değildir. İlk yapılan çalışmalar, mevcut çalışma verilerine uygun şekilde, kadınların erkeklerden daha fazla iletişim kaygısı yaşadığı bildirmişken (Clevinger, 1959), daha sonraki çalışmalar bu bulguyu desteklememiştir (McCroskey ve ark., 1982). Talley (1979) aynı işi yapan 119 erkek ve 94 kadınla yaptığı çalışmada, erkeklerin kadınlardan daha utangaç olduğunu, buna karşın kadınların erkeklerden daha fazla iletişim kaygısı yaşadığını bulmuş olmasına rağmen, ilginçtir ki, araştırmanın bu bölümünün sonuçları yayınlanan makalede yer almamıştır (Talley ve Richmond, 1980). McCroskey'e (1982) göre bu dışlamanın nedeni, cinsiyet ile utangaçlık arasındaki ilişkinin varyansın sadece % 1'ini oluşturduğu ve cinsiyet ile iletişim kaygısı arasındaki ilişkinin varyansın sadece % 2'sini oluşturduğu gerçeği olabilir. Özellikle McCroskey ve ark.'nın (1982) iletişim kaygısı ve utangaçlık arasında cinsiyet farklılıklarını inceledikleri araştırmada, kadın katılımcılar erkeklerden daha yüksek puan almış olmalarına rağmen anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır. Bu bulgu mevcut çalışmanın sonuçlarından farklılaşmaktadır. Bu farklılaşmanın temel nedeni kültürel özellikler olabilir, çünkü aile türlerinden bağımsız olarak Türk toplumunda toplumsal cinsiyet rolleri kadınların erkeklere oranla daha sesiz kalmasını, buna karşın erkeklerin kendine yönelik daha fazla öz-yeterlik duygusu taşımalarını pekiştirmektedir. Çalışmalar kadınlarda öz-yeterlilik algısının daha düşük olmasının iletişim kaygısını arttıran bir özellik olduğunu bildirmektedir (Ayres, 1989; Burgoon ve ark., 1987; Daly ve Stafford, 1984; McCroskey, Simpson & Richmond, 1982). Ayrıca bazı araştırmalar, ailede bağımsızlık/özerkliğin teşvik edilmesinin, kız çocuklarının psikososyal gelişimiyle daha fazla ilişkili olduğunu ve sıcaklığın/desteğinise erkek çocuklarının psikososyal gelişimiyle daha fazla ilişkili olduğunu göstermiştir (Leaper, Hauser, Kremen, Powers, Jacobson, Noam, Weiss-perry, FoUansbee, 1989). Gecus ve Schwalbe (1986) ve Block (1983) ise, kız çocuklarının hem ebeveyn-çocuk etkileşiminden hem de toplumsal etkileşimden erkek çocuklardan daha fazla etkilendiklerini ve değerlendirilme kaygısı

yaşadıklarını bildirmiştir. Bu nedenle, erkeklerin ve kadınların aile özellikleri ve iletişim kaygısı arasındaki ilişkilerde farklılıklar olabilir.

Mevcut çalışmada yaşamlarının büyük bölümünü daha küçük yaşam alanlarında geçiren katılımcıların daha fazla iletişim kaygısı yaşadığı bulgusu literatür sonuçlarıyla uyumludur. Richmond ve Robertson'da (1977) çalışmalarında, kırsal alanda yetişen çocukların, daha kentsel bir çevrede yetişen çocuklardan daha fazla iletişim kaygısı yaşadığını ifade etmişlerdir. Nebraska'daki 813 üniversite öğrencisiyle yaptıkları çalışmada, yaşamlarının çoğunu çiftliklerde veya 5.000'den küçük nüfuslu yerleşimlerde geçiren öğrenciler arasında yaşamlarının çoğunu 5.000 ila 50.000 nüfuslu şehirlerde geçiren öğrencilere göre daha fazla iletişim kaygısı yaşayan katılımcı yeralırken en düşük düzeyde iletişim kaygısı yaşayan öğrenciler ise yaşamlarının çoğunu büyük şehirlerlerde geçiren öğrenci grubunda yer almıştır. Grutzeck'da (1970) yaptığı çalışmada, kırsal bölgelerde eğitim gören öğrencilerin derslerinde daha düşük iletişim becerisine sahip olduğunu bulmuştur. Bunun nedeni kırsal alanda çocukların genellikle daha az yetişkine maruz kalması ve caydırıcı sonuçlar doğurmamak için etkili bir iletişimin gerekli olduğu durumlarla karşılaşma ihtimalinin daha düşük olması olabilir. Bu sonuç iletişim kaygısı yüksek ve koruyucu ailede yer alan katılımcıların büyük bölümünün daha küçük yerlerde yaşıyor olması bilgisiyle birlikte değerlendirildiğinde, küçük yaşam alanlarında daha geleneksel ve kollektivist bir yapının korunduğunu, buna karşın iletişim kaygısı düşük ve çoğulcu ailelerde yer alanların büyük şehirlerde yaşıyor olmasının ise bu yaşam alanlarında bireyci bir değişimin olduğunu göstermektedir. Anne eğitim düzeyinin kırsaldan şehirlere doğru artması ve şehirlerde yaşayan annelerin daha fazla istihdamda yer almaları, bu ailelerde iletişim yöneliminin uyum yöneliminden diyalog yönelimine doğru artışı açıklamaktadır.

Çalışmanın birinci aşamasında elde edilen verilerin sonuçlarına göre, aile türlerinin iletişim kaygısı düzeyi açısından farklılaşmasına bakıldığında, grup iletişim kaygısı ($F_{3,737}$=7.45;P<.000), toplantı iletişim kaygısı ($F_{3,737}$=6.97;P<.000), kişlerarası iletişim kaygısı ($F_{3,737}$=7.27;P<.000) ve genel iletişim kaygısı ($F_{3,737}$=7.10;P<.000) boyutlarının tamamında istatistiksel olarak anlamlı farklılaşmanın olduğu bulunmuştur.

İletişim kaygısı alt boyutlarının tamamında çoğulcu ailelerde yer alan katılımcıların iletişim kaygı düzeyleri en düşük olup bu grupta yer alan katılımcılar bütün alt boyutlarda koruyucu ailelerde yer alan katılımcılardan istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşmıştır. Çoğulcu ailelerde yer alan katılımcılar genel iletişim kaygısı boyutunda koruyucu ailelerin yanı sıra fikir birliğine dayalı ailelerden gelen katılımcılardan da anlamlı şekilde daha düşük iletişim kaygısı düzeyine sahiptirler. Koruyucu ailelerde yer alan katılımcılar bütün boyutlarda en yüksek iletişim kaygısı düzeyine sahip olup, bu grupta yer alanlar grup ve toplantı iletişim kaygısı boyutlarında çoğulcu ailelerin yanı sıra fikir birliğine dayalı ailelerden gelen katılımcılardan da anlamlı şekilde daha fazla iletişim kaygısı yaşamaktadırlar. Serbesiyetçi ailelerde yer alan katılımcıların iletişim kaygısı düzeyleri iletişim kaygısı boyutlarının hiç birinde diğer aile türlerinden istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır.

Çalışmanın üçüncü aşamasında elde edilen verilerin sonuçlarına göre, paradoksal olan ve olmayan mektuplarda yapılan hata sayılarının bağımlı değişken olarak alındığı varyans analizi sonuçlarına göre aile tipinin ve iletişim kaygısı düzeyinin ana etkileri iki mektup türünde de anlamlı bulunmuştur. Buna göre, her iki mektup türünde de çoğulcu ailelerde ve iletişim kaygısı düşük grupta yer alan katılımcılar en düşük hata sayısıyla deneyi tamamlamışlardır. Paradoksal olan ve olmayan mektuplarda en yüksek hata oranına ise serbesiyetçi ailelerde yer alan katılımcılar ulaşmıştır. Paradoksal olan ve olmayan mektuplarda en düşük hata oranına sahip olan çoğulcu ailelerden gelen katılımcılar ile serbesiyetçi ailelerden gelen katılımcılar istatistiksel olarak anlamlı şekilde birbirinden farklılaşmakta olup, diğer aile türlerinden gelen katılımcılar açısından bir farklılaşma bulunmamıştır. İletişim kaygı düzeyi açısından ise iletişim kaygısı düşük olan grupta yer alan katılımcıların istatistiksel olarak iki mektup türünde de anlamlı şekilde diğer iki gruptan daha düşük hata yaptıkları buna karşın orta ve yüksek düzeyde iletişim kaygısı olanların farklılaşmadığı bulunmuştur. Toplam hata sayıları göz önüne alınarak yapılan varyans analizi sonuçlarına göre ise çoğulcu ailelerde yer alan katılımcılar en düşük hata yapma oranına sahip olup, bu grupta yer alan katılımcılar istatistiksel olarak diğer üç aile tipinden farklılaşmış ve diğer üç grup arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmamıştır. İletişim kaygısı düzeylerinin farklılaşmasına toplam hata sayısı göz önüne alınarak yapılan varyans analizi sonuçlarında ise en az toplam hataya iletişim kaygısı düşük grupta olanların ulaştığı ve

bu grubun orta ve yüksek iletişim kaygısına sahip olan grupta yer alanlardan anlamlı şekilde farklılaşırken diğer gruplar arasında farklılığın oluşmadığı bulunmuştur.

Çalışmanın birinci aşamasında elde edilen verilerin sonuçlarına göre, aile iletişim yöneliminin iletişim kaygısı düzeyi açısından farklılaşmasına bakıldığında; diyalog yönelimi düzeyinin, gurup iletişim kaygısı ($F_{1,739}$=23.37;P<.000), toplantı iletişim kaygısı ($F_{1,739}$=21.12;P<.000), kişilerarası iletişim kaygısı ($F_{1,739}$=32.83;P<.000) ve genel iletişim kaygısı ($F_{1,739}$=25.44;P<.000) boyutlarının tamamında istatistiksel olarak anlamlı farklılaşmaya neden olurken, uyum yönelimi düzeyinin sadece grup iletişim kaygısı ($F_{1,739}$=4.61;P<.032) ve toplantı iletişim kaygısı ($F_{1,739}$=5.64;P<.018) boyutlarında istatistiksel olarak farklılaşmaya neden olduğu bulunmuştur. Diyalog yönelimi boyutundan yüksek puan alan grupta yer alan katılımcılar, grup iletişim kaygısı, toplantı iletişim kaygısı, kişilerarası iletişim kaygısı ve genel iletişim kagısı puanları açısından diyalog yöneliminden düşük puan alan gruba göre daha düşük iletişim kaygısı puanına sahip olup, bütün boyutlarda istatistiksel olarak anlamlı şekilde daha düşük iletişim kaygısı yaşamaktadır. Uyum yönelimi boyutundan yüksek puan alan grupta yer alan katılımcılar ise, grup iletişimi kaygısı ve toplantı iletişim kaygısı boyutlarında bu boyutta yüksek puan alan gruptan istatistiksel olarak anlamlı şekilde daha fazla iletişim kaygısı yaşamaktatır. Uyum yönelimi boyutunda yüksek veya düşük puan alan grupta yer alan katılımcıların kişilerarası iletişim kaygısı ve genel iletişim kaygısı istatistiksel olarak farklılaşmamaktadır.

Daha önceki çalışmalar, mevcut çalışmanın sonuçlarına parelel olarak diyalog yöneliminin iletişim kaygısının belirlenmesinde daha iyi bir öngörücü olduğunu vurgularken (Daly ve Friedrich, 1981; Beatty, Plax ve Kearney, 1985), Hsu (1998) yapmış olduğu çalışmada uyum yönelimi boyutunun iletişim kaygısının öngörülmesinde daha etkili olduğunu belirtmiştir. Stahrfisher'ın (2008) 205 üniversite öğrencisiyle, iletişim kaygısının yordayıcıları olarak aile özelliklerini incelediği çalışmasında, Hsu'nun bulgularına benzer şekilde, iletişim kaygısının alt boyutlarıyla diyalog yönelimi arasında pozitif korelasyon olmakla birlikte uyum yöneliminin iletişim kaygısına dair daha iyi bir öngörü sağladığını bulmuştur. Mevcut çalışmanın bulgularına benzer şekilde Elwood ve Schrader (1998) ise 35 yedinci sınıf, 57 dokuzuncu sınıf ve 77 üniversite öğrecisiyle, aile iletişim kalıplarıyla iletişim kaygısı arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmada, uyum yöneliminin iletişim kaygısının belirleyici bir

öngörücüsü olmadığı buna karşın diyalog yöneliminin grup iletişim kaygısı puanlarının varyansın %7'sini, iletişim kaygısı puanlarının ise varyansın %4'ünü öngördüğü sonucuna varmıştır.

Çalışmanın birinci aşamasında elde edilen verilerin sonuçlarına göre, iletişim kaygısı alt boyutları ile aile iletişim kalıpları alt boyutları arasındaki ilişkiye bakıldığında; grup iletişim kaygısı boyutu, toplantı iletişim kaygısı boyutu, kişilerarası iletişim kaygısı boyutu ve genel iletişim kaygısı boyutu ile aile iletişim kalıbı boyutlarından diyalog yönelimi boyutu arasında zayıf düzeyde negatif ilişki bulunurken, uyum yönelimi boyutu arasında ise zayıf düzeyde pozitif ilişki bulunmuştur. Buna göre katılımcıların diyalog yönelim puanları arttıkça grup iletişim kaygısı, toplantı iletişim kaygısı, kişilerarası iletişim kaygısı ve genel iletişim kaygısı azalmaktadır. Katılımcıların iletişim kaygısı toplam puanları ile diyalog yönelimi boyutu arasında (r=-.241; P<.001) düzeyinde negatif ilişki olup katılımcıların diyalog yönelimleri arttıkça toplam iletişim kaygısı puanları azalmaktadır. Katılımcıların uyum yönelim puanları artıkça, grup iletişim kaygısı, toplantı iletişim kaygısı, kişilerarası iletişim kaygısı ve genel iletişim kaygısı artmaktadır. Katılımcıların iletişim kaygısı toplam puanları ile uyum yönelimi boyutu arasında (r=.117; P<.005) düzeyinde pozitif ilişki olup katılımcıların uyum yönelimleri arttıkça toplam iletişim kaygısı puanları artmaktadır.

Çalışmanın üçüncü aşamasında elde edilen verilerin sonuçlarına göre, iletişim kalıpları alt boyutları ile paradoksal olan ve olmayan mektuplarda yapılan hata sayıları arasındaki ilişkiye bakıldığında; diyalog yönelimi boyutu ile paradoksal mektuplarda yapılan hata sayısı arasında zayıf düzeyde negatif yönlü ilişki bulunurken, uyum yönelimiyle paradoksal mektuplarda yapılan hata sayısı arasında ise zayıf düzeyde pozitif yönlü ilişki bulunmuştur. Buna göre, diyalog yönelimi ile paradoksal ifadelerin yer aldığı mektuplarda yapılan hata sayısı arasında (r=-.173; P< .05) negatif yönlü ilişki olup, katılımcıların diyalog yönelimi arttıkça paradoksal mektuplarda yapmış oldukları hata sayısı azalmaktadır. Katılımcıların uyum yönelimi puanları ile paradoksal ifadeler içermeyen mektuplarda yapmış oldukları hata sayıları arasında ise (r=.221; P< .01) düzeyinde pozitif yönlü ilişki olup, katılımcıların uyum yönelimi puanları arttıkça paradoksal ifadeler içermeyen mektuplarda yapmış oldukları hata sayıları artmaktadır.

Elde edilen bu bulgular araştırmanın ana hedefine ulaştığını göstermektedir. Zayıf olmasına rağmen istatistiksel sonuçlar anlamlı korelasyonu göstererek, ilişkiyi

daha iyi anlamamızı sağlıyor. İlişkinin zayıf olması, bir yandan aile iletişim kalıpları ile iletişim kaygısı arasında gerçekten bir ilişkinin varlığını gösterirken, öte yandan iletişim kaygısını açıklayan başka değişkenlerin varlığını da göstermektedir. İletişim ve aile gibi iki karmaşık olgunun incelenmesinin doğası ve karmaşıklığı göz önüne alındığında bu şaşırtıcı değildir. Sonuçlar, diyalog ve uyum yönelimi boyutları ile bireysel iletişim eğilimleri arasında genel bir ilişkinin olduğunu ve kişilerin büyüdüğü iletişim ortamının daha sonraki iletişimsel seçiminde ve davranışında hafif fakat anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bu bulgular literatür sonuçlarıyla da uyumludur. Welty'in (2003) aile iletişim kalıpları ile iletişim istekliliği arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmasının sonuçları da, diyalog yöneliminden yüksek puan alan ailelerden gelen katılımcıların iletişim kurma konusunda uyum yöneliminden yüksek puan alan ailelerden gelenlere göre daha istekli olduğunu göstermektedir. Aynı çalışma sonuçları mevcut çalışmadan farklı olarak aile türünün iletişim kaygısı geliştirme yönünden anlamlı bir farklılığa sahip olmadığını göstermiştir. Hsu'nun (1998) çalışması da, çocukların fikirlerini ifade etmeye teşvik edildikleri diyalog yönelimli ailelerin iletişim kaygısı gelişimini önlediğini, buna karşın, çocuklara tartışmadan kaçınmayı öğreten uyum yönelimli ailelerin ise iletişim kaygısının gelişimini teşvik ettiğini göstermiştir. Elwood ve Schrader (1998), diyalog yöneliminde yüksek olan ailelerin, iletişim kaygısı gelişimini engelleyebilecek birkaç norma sahip olduklarını bulmuştur. Bu normlar, örneğin, karar verme sürecine katılımı teşvik etme, yapıcı anlaşmazlıkları destekleme, duyguların ifadesini kolaylaştırmaya yönelik teşviktir.

Diyalog yönelimi boyutunda yüksek puan alan aile üyelerinin geniş bir dizi konu ile ilgili serbest etkileşime katılımının teşvik edilmesi (Koerner ve Fitzpatrick, 2002b, s. 85), bu ailelerde yetişen çocukların serbestçe, düzenli olarak ve spontan bir şekilde etkileşimde bulunmalarına fırsat sağlar. Ayrıca bu aile üyeleri birbirleriyle etkileşimde bulunarak çok vakit geçirir ve kendi bireysel aktivitelerini, düşüncelerini ve duygularını diğerleriyle paylaşır. Aksine uyum yönelimi boyutunda yüksek puan ailelerin, üyelerini iletişimde, tutumlarda, paylaşılan değer ve inançlarda mümkün olduğunca homojenliğe teşvik etmesi (Koerner ve Fitzpatrick, 2002b, s. 85–86), bu ailelerde yetişen çocukların etkileşim ve iletişimde genellikle uyum, çatışmadan kaçınma ve karşılıklı bağlılığa odaklanmasına neden olur. Ayrıca bu ailelerdeki iletişimin ebeveynlere ve diğer yetişkinlere boyun eğmeyi daha çok vurgulaması, bu

ailelerin çocuklarının duygu dışa vurumu konusunda çekingen olmasına ve başkalarıyla iletişim kurmaktan kaçınmasına neden olabilir.

Uyum yönelimi boyutunun genellikle geleneksel değerler, otoriteye saygı ve ifade önleyici kurallarla ilişkili olması, buna karşın diyalog yönelimi boyutunun ise çatışmayı kabullenme, çatışmayla yüzleşme ve aynı zamanda ebeveynlerin evliliklerinde açık paylaşım, bağımsızlık ve özerklikle ilişkili olması (Fitzpatrick ve Ritchie, 1994; Ritchie, 1997), bu ailelerde yetişen çocukların iletişim kaygısını farklı düzeylerde yaşaması konusunda açıklayıcı görünmektedir. Daha önce yapılan çalışma sonuçları, mevcut çalışmayı destekler şekilde, uyum yönelimi yüksek olan ailelere ait çocukların diyalog yönelimli ailelerin çocuklarıyla kaşılaştırıldığında, akran baskısına daha duyarlı ve evde yeni fikirleri test etme konusunda daha az istekli olduğunu göstermektedir (Dixson, 1995, s. 54). Bunun bir nedeni yüksek iletişim kaygısının düşünce süreçlerini bozması ve bundan dolayı bu kişilerin kaygı yaşamamak için çatışmadan kaçınmayı tercih etmesi olabilir. Diyalog yönelimli ailelerde, başkaları ile çatışma olsa bile, çocukların duygularını göstermesi ve fikirlerini ifade etmesi teşvik edilirken, uyum yönelimli ailelerde çocukların tartışmayı önlemesi ve ebeveynlerin düşüncelerine ve fikirlerine uyması beklenir (Ritchie ve Fitzpatrick, 1990). Benzer şekilde Koerner ve Cvancara (2002, s. 149–150) diyalog yönelimi yüksek olan ailelerin çocuklarında, daha fazla öneri, yorum ve soru sorma ile birlikte, görüşmelerde daha fazla bildirim, düşünce ve argüman kullanımı tespit etmiştir. Bu özellik yapılan çalışmalarda iletişim kaygısı düşük olan kişilerin nitelikleriyle örtüşmektedir.

Uyum yönelimi boyutunda yüksek puan ailelerde yetişen çocuklarda daha fazla iletişim kaygısı oluşumunun bir diğer nedeni ise aile üyelerinin birbirine bağlı ve hiyerarşik bir yapıda olmalarıdır. Yani, aile üyeleri aileyle olan ilişkilerini ailenin dışındaki ilişkilerden daha fazla tercih ederler ve aile ile geçirdikleri zaman dilimlerini en üst düzeye çıkarmak için bireysel programların aile üyeleri arasında koordine edilmesi gerektiğini düşünürler, dolayısıyla sosyal dünyada çok fazla etkileşim yaşama fırsatı bulmazlar. Bunun tersine, diyalog yönelimi boyutunda yüksek puan alan aileler ise üyeler arasında daha az bağlılığı ve hiyerarşiyi benimser (Koerner ve Fitzpatrick, 2002b, s. 86). Dolayısıyla bu ailelerde ebeveynler, aile dışı ilişkilerin aile ilişkileri kadar önemli olduğu düşüncesiyle çocuklara sosyal dünyada daha fazla etkileşim fırsatı

yaratarak onları iletişim kurmaya teşvik eder. İletişimin ödüllendirilmesi, burada, kaygıyı azaltıcı bir unsur olarak işlev görür.

Aile iletişim kalıplarının çeşitli psikososyal sonuçlarının iletişim kaygısının aynı alandaki sonuçlarıyla paralellik göstermesi iki değişken arasındaki ilişkiyi desteklemektedir. Örneğin, Huang'ın (1999) araştırması benlik saygısı, kendini açığa vurma, kendini denetleme ve kontrol, sosyal isteklilik, utangaçlık ve sosyal arzulanma da dâhil olmak üzere çocukların kişilik özellikleri seti ile aile iletişim kalıpları arasındaki ilişkilere odaklanmıştır. Bu çalışmanın sonuçları, diyalog yönelimli iletişim kalıplarının daha yüksek olmasının, bireyin kendini açma, kontrol isteği, benlik saygısı ve sosyal olma özelliklerini geliştirmeye yardımcı olduğunu, buna karşılık daha uyum yönelimli iletişim kalıbının ise yüksek derecede utangaçlık ve düşük benlik saygısına neden olduğunu göstermiştir. Fowler (2007) ise yaptığı çalışmada serbesiyetçi ve aşırı korumacı aile iletişim tarzlarının çocuklarda özellikle benlik saygısı, yakınlık, ilişkisel doyum ve şefkat alanlarında çoğulcu ve fikir birliğine dayanan aile iletişim şekillerinden daha fazla olumsuz etki yarattığını ortaya koymuştur. Özellikle Noller (1995) ailelerin uyum yöneliminin, ergenlerin kimlik oluşumu, benlik saygısı, problem çözme ve karar verme süreçleri ile ilişkili olduğunu bulmuştur. İletişim kaygısı literatüründe yapılan çalışmaların sonuçları da benzer şekilde, iletişim kaygısı yüksek kişilerin genel olarak kaygılı olma eğiliminde olduklarını ve bu kişilerin belirsizliğe düşük tolerans gösterdiklerini, kontrol eksikliği yaşadıklarını, maceracı olmadıklarını, duygusal olgunluk eksikliği gösterdiklerini, içe dönük olduklarını, düşük benlik saygısına sahip olduklarını, yeniliğe kapalı olduklarını, anlaşmazlıklara düşük tolerans gösterdiklerini ve iddialı olmadıklarını göstermiştir (Richmond ve McCroskey, 1985, s. 45). Ayrıca bu kişiler düşük iletişim kaygısı yaşayanlara kıyasla, akran değerlendirmelerinden daha çok korkar ve bu yüzden akranları olsa dahi yabancılarla daha az etkileşime girer ve daha az sayıda arkadaşa sahiptir (Bradac, Tardy ve Hosman, 1980; McCroskey, 1976; McCroskey, 2002; Richmond, 1984). McCroskey ve Richmond (1977, s. 41), "*Eğer bir kişinin kendine yönelik olumsuz bir değerlendirmesi varsa, başkalarının kendisine yönelik benzer olumsuz algıları oluşturmalarını önlemek için, başkalarının kendisini daha iyi tanımasını önlemeye yönelik çaba göstermesi mantıklı olur*" ifadelerini kullanmıştır. Bu sonuçlar bütünsel olarak değerlendirildiğinde mevcut çalışmanın sonuçlarını desteklemektedir.

Çalışmaya katılan 741 katılımcının 213'ünün (%28.7) çoğulcu, 209'unun (%28.2) koruyucu, 268'inin (%36.2) fikir birliğine dayalı ve 51'nin (%6.9) ise serbesiyetçi ailelerden gelmesi Türk aile yapısı içerisinde halen bireycilik ile kolektivizim arasında bir dengenin olduğunu buna karşın ailelerin büyük bölümünün hem bireyci özellikler taşıyan hem de gelenekçi özellikler taşıyan fikir birliğine dayalı aile yapısı içerisinde yer aldığını göstermektedir. Bu, bir yandan daha çok batılı aile görüntüsünü temsil eden çoğulcu aile türünün özelliklerini yansıtan (çocukları duygu ve farklı düşünceleri ifade etmek için karar verme sürecine katılmaya teşvik etme) diğer yandan koruyucu aile türünün özelliklerini temsil eden (çocuklar adına karar verme hakkını son aşamada kendinde bulma) fikir birliğine dayalı aile türünün daha fazla olmasının nedenini açıklayabilmektedir. Buna karşın Türk kültüründe çocukların ailenin merkezinde yer alan bir konumda olması serbesiyetçi aile türünde yer alan aile oranlarını düşürmektedir. Toplumsal bağlamda itaate yönelik normların daha fazla kabul ediliyor olması ve çocukların sosyal beğeni kazanımlarında bunun vurgulanması farklı aile iletişiminden gelen çocukların iletişim ortamında kaygı yaşamalarına neden olabilir.

Diyalog yönelimi boyutunda düşük ve uyum yönelimi boyutunda yüksek puan alan koruyucu aileler mevcut çalışmanın sonuçlarına bakıldığında en yüksek iletişim kaygısına sahip olup, diğer gruplardan istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Mevcut çalışmada elde edilen sonuçlar incelendiğinde birinci aşamaya katılan ve koruyucu aile grubunda yer alan 209 katılımcının 53'ü (%25.36) yüksek düzeyde genel iletişim kaygısı yaşarken 18'i (%8.61) ise düşük düzeyde genel iletişim kaygısı yaşamaktadır. Çalışmanın ikinci aşamasına katılan koruyucu ailelerde yer alan 13 katılımcının ise 12'si yüksek iletişim kaygısı yaşarken sadece 1 katılımcı düşük iletişim kaygısına sahiptir. Bu ailelerde genel olarak iletişim ebeveyn otoritesine itaat üzerine kurulu olup aile içi açık iletişime az önem verilir. Bu ailelerdeki ebeveynler, aileleri ve çocukları hakkında karar vermeleri gerektiğine inanırlar ve çocuklarına düşüncelerinin nedenlerini açıklama konusunda çok az isteklidirler. Koruyucu ailelerdeki çocuklar aile görüşmelerinde konuşmalarına çok az değer verildiğini ve karar verme yeteneklerine güvenmemeyi öğrenirler. Sonuç olarak, argüman kalitesinden bağımsız olarak, dış güçler tarafından kolayca etkilenir ve ikna edilirler (Koerner ve Fitzpatrick, 2002a, ss. 44–45).

Huang'ın (2010) ABD'de öğrenim gören 118 Çinli öğrenciyle aile iletişim kalıpları, iletişim kaygısı ve sosyal-iletişim uyumunu incelediği çalışmasının sonuçları, mevcut çalışmanın bulgularıyla paralel şekilde, koruyucu ve serbesiyetçi ailelerde yer alan Çinli öğrencilerin çoğulcu ailelerde yer alan katılımcılardan daha yüksek iletişim kaygısı düzeyine sahip olduğunu göstermiştir. Aynı çalışmada, çoğulcu ailelerin çocuklarının serbesiyetçi ailelelerin çocuklarıyla kıyaslandığında daha iddialı olma eğiliminde olduğu ve çoğulcu ailelerden gelen öğrencilerin koruyucu ailelerden gelen öğrencilerden daha fazla tepki verme eğiliminde olduğu bulunmuştur. Mevcut çalışmada koruyucu aileler diğer aile türlerinin tamamından anlamlı şekilde daha fazla iletişim kaygısına sahipken, bu çalışmada elde edilen bulgular koruyucu aile üyeleri ile serbesiyetçi aile üyelerinin iletişim kaygısı düzeyleri açısından farklılaşmadığını göstermiştir. Huang (2010) iki grupta da iletişim kaygısı düzeyinin yüksek olmasının nedeninin iki aile türünde de çocukların fikir beyan etmesine izin verilmemesi olabileceğini bildirmiştir. Bununla birlikte, koruyucu aileler yüksek düzeyde uyum yönelimine sahiptir ve serbesiyetçi aileler bunun tam tersidir. Bu nedenle, diyalog yöneliminin düşük olduğu koşullarda, uyum yönelimi kişilerin "iletişim kaygısı düzeyi" üzerinde önemli bir etkiye sahip olmayabilir. Elwood ve Schrader (1998) ortak çalışmalarında benzer sonuçlara ulaşmıştır. Bunun bir nedeni, uyum yönelimli ailelerde diyalog yönelimli ailelere göre pekiştirme yerine modellemenin daha büyük rol oynayabilmesi olabilir. Modelleme koşulları altında, çocuklar sadece ebeveynlerinin egemen davranışlarını taklit edebilir ve bu da çocukların iletişim kaygısına duyarlılığını azaltabilir.

Diyalog yönelimi boyutunda yüksek ve uyum yönelimi boyutunda düşük puan alan çoğulcu aileler mevcut çalışmanın sonuçlarına bakıldığında en düşük iletişim kaygısına sahip olup, koruyucu ailelerden istatistiksel olarak anlamlı şekilde bütün iletişim kaygısı boyutlarında farklılaşmaktadır. Mevcut çalışmada elde edilen sonuçlar incelendiğinde birinci aşamaya katılan ve çoğulcu aile grubunda yer alan 213 katılımcının 28'i (%13.14) yüksek düzeyde genel iletişim kaygısı yaşarken 44'ü (%20.65) ise düşük düzeyde genel iletişim kaygısı yaşamaktadır. Çalışmanın ikinci aşamasına katılan çoğulcu ailelerde yer alan 15 katılımcının 3'ü yüksek iletişim kaygısı yaşayan grupta yer alırken 12 katılımcı düşük iletişim kaygısına sahiptir. Çoğulcu ailelerde yer alan katılımcılar genel iletişim kaygısı boyutunda koruyucu ailelerin yanı

sıra fikir birliğine dayalı ailelerden gelen katılımcılardan da anlamlı şekilde daha düşük iletişim kaygısı düzeyine sahiptirler. Bu ailelerde iletişimin açık ve sınırsız tartışmalarla karakterize ediliyor olmasının yanı sıra ebeveynlerin çocukların karar verme sürecine katılımlarını teşvik etmesi sayesinde çocuklar daha fazla iletişim kurmasını, aynı zamanda hem kendi haklarını savunmasını hem de ötekiyle empati kurma becerisi kazanarak sosyal çevreyi manipüle edebilme ve özerk olmayı öğrenirler. Sonuç olarak, çoğulcu ailelerin çocuklarına verdikleri bilgi işleme ve karar verme süreçlerinde rasyonel argümanlara dayalı mesajlar çok etkilidir (Koerner ve Fitzpatrick, 2002a, s. 44). Bu, özellikle iletişim kaygısı düşük kişilerin sahip oldukları özelliklerle paralelik göstermektedir.

Hem diyalog yönelimi boyutunda hem de uyum yönelimi boyutunda yüksek puan alan fikir birliğine dayalı aileler, mevcut çalışmanın sonuçlarına bakıldığında genel iletişim kaygısı boyutunda çoğulcu ailelerden anlamlı şekilde daha fazla iletişim kaygısı yaşayarak koruyucu ailelere benzer bir örüntü sergilemektedir. Mevcut çalışmada elde edilen sonuçlar incelendiğinde, birinci aşamaya katılan ve fikir birliğine dayalı aile grubunda yer alan 268 katılımcının 38'i (%14.18) yüksek düzeyde genel iletişim kaygısı yaşarken 51'i (%19.03) ise düşük düzeyde genel iletişim kaygısı yaşamaktadır. Çalışmanın ikinci aşamasına katılan fikir birliğine dayalı ailelerde yer alan 17 katılımcının 8'i yüksek iletişim kaygısı yaşayan grupta yer alırken 9 katılımcı düşük iletişim kaygısına sahiptir. Bu ailelerin iletişim örüntüsünün bir yandan mevcut hiyerarşiyi kabul etmeye ve korumaya yönelik bir baskı ile diğer yandan açık iletişim ve yeni fikirleri keşfetme arasında bir gerilim ile karakterize ediliyor olması, çocukların iletişime karşı koruyucu ailelere benzer tutum sergilemelerine neden olabilir. Yani, bu ailelerdeki ebeveynler çocuklarıyla ve çocukların ne söyledikleriyle ilgilenirler, ancak aynı zamanda aile ve çocuklar için karar vermeleri gerektiğine inanırlar bundan dolayı da çocuklar ebeveynleriyle meta iletişim kuramadıklarından çift bağ yaşayabilir ve bunun sonucunda genellikle ebeveynlerinin değer ve inançlarını benimsemeyi öğrenebilir. Dolayısıyla çocuklar ebeveynlerinin inanç ve değerleri ile tutarlı olan mesajlarla ikna olur ve genellikle ebeveynlerinin belirttiği konumlardan veya değerlerden sapan mesajları reddetme eğilimine girer.

Hem diyalog yönelimi boyutunda hem de uyum yönelimi boyutunda düşük puan alan serbesiyetçi aileler mevcut çalışmanın sonuçlarına bakıldığında iletişim

kaygısı boyutlarının hiçbirinde diğer aile türlerinden istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır. Mevcut çalışmada elde edilen sonuçlar incelendiğinde, birinci aşamaya katılan ve serbesiyetçi aile grubunda yer alan 51 katılımcının 9'u (%17.65) yüksek düzeyde genel iletişim kaygısı yaşarken 12'si (%23.53) düşük düzeyde genel iletişim kaygısı yaşamaktadır. Bu ailelerde iletişimin genellikle sınırlı sayıdaki konuyla ilgili olmasının yanı sıra üyeleri arasında düşük düzeyde etkileşim söz konusu olması çocukların iletişim deneyimi kazanmasında bir dezavantaj olarak görülebilir. Ebeveynlerin çocukların karar almalarına izin verirken onların kararlarına ilgi duymamaları ve bu konuda onlarla iletişime geçmemeleri de iletişim kurma deneyimlerini azaltmaktadır. Bu ailelerde yetişen çocukların duygusal olarak aileden kopuk olmaları onları aile dışı sosyal gruplara yönlendiriyor olabilir ve bu dış gruplarda yaşanılan deneyim iletişim kurma becerisini geliştiriyor olabilir. Bu ailelerde hem diyalog hem de uyum yöneliminin düşük olması, bir yandan çocukların kendi görüşlerini ifade etmesini önlerken diğer yandan uyumlu ilişkiler geliştirmesinin teşvikini de önler.

Çalışmanın ikinci bölümünde katılımcıların yaşam deneyimlerine ilişkin bildirimler incelendiğinde iletişim kaygısı yüksek olan katılımcıların ifadeleri aile türlerinden bağımsız olarak birbirine benzerlik gösterirken, koruyucu ailelerden gelen katılımcıların negatif yaşam deneyimi bildirimleri nicelik olarak diğer aile türlerinden daha fazla bulunmuştur. Bu durum, iletişim kaygısı gelişiminde aile tipinin yanı sıra yaşanılan olumsuz deneyimlerin de etkili olduğunu göstermiştir. Ayrıca bazı katılımcıların çocukluk döneminden itibaren iletişim kaygısı yaşıyor olmalarına rağmen yaşam deneyimi bildirimlerinin pozitif olması iletişim kaygısı gelişiminde sosyal çevrenin dışında genetik yatkınlığın da etkili olabileceğini göstermektedir.

Katılımcılar, çocukluk dönemi yaşantı deneyimlerini anlatırken, önemli yetişkinler, büyük kardeşler veya akrabaları ile olan olumsuz erken yaşantı deneyimlerin, iletişim becerilerini olumsuz yönde etkilediğini öne süren bildirimlerde bulunmuşlardır. Daly ve Friedrich (1981) ve Giffin ve Heider (1967) gibi araştırmacılar, belki de yaşam süreci içerisinde ilk üç yılın iletişim kaygısının okul öncesi gelişiminin en önemli dönemi olduğunu bildirmiştir. Erken etkileşim, yaşam boyunca taşınan kendine özgü kavramları belirler. Bireyler çevrelerindeki önemli insanlarla iletişim kurarak kişilerarası iletişim akışının şeklini, iletişimden kaçınmayı veya iletişimi

kullanarak ödüle ulaşmayı öğrenip bireysel iletişim şemasını geliştirir (Giffin ve Heider, 1967, s. 312–313). Çocuklar erken iletişim girişimlerinde başarısız olursa, öz-yeterlikleri sarsılır. Öz-yeterlik, deneyimlerden elde edilir ve güvence altına alınırsa, gelecekteki eylemlere aracılık eder (Rubin, Martin, Bruning ve Powers, 1993). Yetkin iletişim için gerekli becerilerin geliştirilmesinde önemli bir unsur 'algılanan teşvik miktarı ve iletişim kurmak için bireyi ödüllendirmek'tir (Daly ve Friedrich, 1981, s. 251).

Maslow'un (1971) ifadesiyle organizmanın birincil ihtiyaçları açlık, susuzluk ve cinsellik gibi dürtüsel talepler ise, sosyal insanın temel ihtiyaçları ve talepleri daha üst basamaklarda yer alan sevmek, sevilmek, değer görmek, kabullenilmek, grup aidiyeti, başarmak, üretmek gibi sosyal güdülerdir. Bu iki yapıdan gelen taleplerin yeterince karşılanması bizi arayış içinde bulunduğumuz mutluluğa götürür. Bunu göz önüne alacak olursak, çocukluk döneminde bu taleplerin bir kısmını doyuramamak veya nasıl doyuracağına dair yeterince beceri kazanamamak mutsuzluğu doğuracaktır. Mevcut çalışmanın ikinci aşamasından elde edilen veriler açıkça iletişim kaygısı yüksek olan grupta yer alan katılımcıların, aile türünden bağımsız olarak çocukluk dönemlerinin mutsuz ve çatışmalı ailelerde geçtiğini göstermekte olup, bu oran koruyucu ailelerde daha fazladır. İletişim kaygısı yüksek olan 24 katılımcının 12 tanesi (%50) koruyucu, 8 tanesi (%33) fikir birliğine dayanan, 3 tanesi (%13) çoğulcu ve 1 tanesi (%4) ise serbesiyetçi aile tipinde yer almaktadır. Bu grupta yer alan ve çocukluk dönemini mutsuz geçirdiğini ifade eden 10 katılımcının 8 tanesi koruyucu, 1 tanesi fikir birliğine dayalı ve 1 tanesi ise serbesiyetçi ailede yer alırken çoğulcu ailelerde yer alan ve iletişim kaygısı yüksek olan 3 katılımcı çocukluk döneminde mutlu olduklarını bildirmişlerdir.

Katılımcıların mutsuzluğa ilişkin bildirimlerine bakıldığında örneğin koruyucu bir ailede yer alan, **K2** katılımcısı: "*Kesinlikle mutsuz bir çocukluktu. Hani derler ya keşke çocuk olsam yeniden, işte ben o cümleyi asla söylemeyecek nadir gençlerden biriyim. Annemden hiç sevgi görmediğimi düşünüyorum. Muhakkak ki seviyordur ama dışarı yansıtamıyordur*", **K4** katılımcısı: "*Çocukluk dönemimi düşündüğümde zor bir çocukluk geçirdim, çocukluğumu düşündüğümde kendime üzülüyorum. Yalnız, kenara atılmış, sessiz ve kötü olaylara şahit olup duyguları sorulmayan teselli edilmeyen çaresiz bir kız çocuğu görüyorum*" ve **K15** katılımcısı: "*Pek mutlu bir çocukluğum*

olmadı … Annem ve babam çok kavga ederdi. Annem babamı kaç defa gözümün önünde dövdüğünü hatırlıyorum. Çok çabuk sinirlenirdi babam. Annemi eline ne geçerse onunla döverdi" ifadelerini kullanırken, aynı grupta yer alan ve fikir birliğine dayalı aileden gelen **K23** katılımcısı: "*Ben çok ama çok mutsuz bir çocukluk geçirdim hiçbir şey istediğim gibi olmuyor diye çok üzülürdüm. Ailemde büyükler arasında sözel kavga çok olurdu. Bende herşeyi kafama takan bir çocuk olduğum için herşeyi kendime dert ederdim. Bütün çocuklugumu kimse beni sevmiyor diye düşünerek geçirdim.*" ifadelerini, serbesiyetçi bir ailede yer alan **K7** katılımcısı: "*Çocukluk dönemimi düşününce mutlu bir çocukluk geçirdiğim söylenemez çocukluğum ve gençliğim hep anne babamla uğraşmakla geçti çünkü acayip uyumsuz bir çiftlerdi nasıl olduda ayrılmadılar halen anlamış değilim*" ifadelerini kullanmıştır.

İletişim kaygısı yüksek olup çocukluk döneminde mutlu olduğunu ifade eden katılımcılar ise, örneğin fikir birliğine dayalı ailelerde yer alan **K3** katılımcısı: "*Baktığım zaman mutlu bir çocukluk dönemi geçirdiğimi düşünüyorum. Çünkü ailemde herkes bana iyi davranıyordu ablamlarla oyunlar oynuyordum annem babam oyuncak alıyordu bu yüzden mutlu bir çocukluk geçirdim*" ifadelerini, çoğulcu bir ailede yer alan **K12** katılımcısı: "*Çocukluk dönemime baktığımda genel olarak güzel ve mutlu bir çocukluk geçirdim. Oyun oynama fırsatım çok oldu. Ailem de genel olarak imkânları doğrultusunda istediğim herşeyi yapmaya çalıştılar*" ve koruyucu bir ailede yer alan **K18** katılımcısı: "*Genel olarak baktığımda güzel bir çocukluk geçirdiğimi düşünüyorum. Sıcak bir aile ortamımız vardı. Ailenin de en küçüğü ben olduğum için genel olarak bütün ilgi bende toplanıyordu. Bu da beni çok mutlu ediyordu."* ifadelerini kullanarak cevap vermiştir.

İletişim kaygısı düşük olan grupta yer alan 22 katılımcının 20 tanesi mutlu bir çocukluk dönemi geçirdiğini ifade ederken, 1 katılımcı bu dönemde mutsuz bir çocukluk geçirdiğini ve 1 katılımcı ise çocukluk döneminde zaman zaman mutlu zaman zaman ise mutsuz olduğunu ifade etmiştir. Çocukluk dönemini mutlu geçirdiğini ifade edenlerin çok büyük bölümü (11) çoğulcu ailelerde yer almaktadır. Çocukluk dönemini mutlu geçirdiğini ifade eden katılımcıların deneyimlerine baktığımızda örneğin çoğulcu bir ailede yer alan **Kk6** katılımcısı "*Çocukluğum gayet huzurlu ve mutlu geçti. Ailemin tek kız çocuğu ve en küçük bireyi olduğum için her istediğim yapılıyordu. Annem babam ve abilerim üstüme çok düşerdi*" ifadelerini, **Kk17** katılımcısı: "*Çok mutlu bir çocukluk*

dönemi geçirdim apartmanlar arasında kalarak sıkıcı bir çocukluk dönemim olmadı tek derdimin anne, babamın saat 9 olduğunda artık içeri girin demeleriydi, çok sıcak samimi bir mahallede geçirdim çocukluğumu akşamları mahallece dışarda içilen çayla, edilen sohbetler, yenen yemekler, çok güzeldi. Özlemle bahsettiğim günlerim" ifadelerini, fikir birliğine dayalı bir ailede yer alan **Kk9** katılımcısı: "*Genel olarak baktığım zaman çocukluğumun mutlu geçtiğini düşünüyorum. Çünkü ebeveynlerimin ve kardeşlerimin bana sıcak davrandıklarını hatırlıyorum. Fakat ailemin bana arada güvensiz davranması örneğin; Kk9 yapamaz Kk9 beceremez vs. bu gibi şeyler çocukluğumda bana hayal kırıklığı yaşattı. Hayatımda ailem ne der büyüklerim ne der gibi düşüncelere kapılıp hayatta seçim yapmam gereken konularda kararsızlıkla boğuştum ve üzgünüm hala bu durum devam edecek gibi görünüyor.*" ifadelerini ve korumacı bir ailede yer alan **Kk5** katılımcısı ise: "*Genel olarak baktığım zaman çocukluğumun mutlu geçtiğini düşünüyorum. Çünkü beni seven arkaşlarım vardı onlarla oyun oynamayı severdim. Buyüzden daha çok dışarıda arkadaşlarımla vakit geçirirdim*" ifadelerini kullanmıştır.

Ailelerin içinde bulundukları duygusal atmosfer ve çatışma durumuna ilişkin, iletişim kaygısı yüksek grupta yer alan katılımcılar aile türünden bağımsız olarak daha fazla negatif yaşam deneyim bildiriminde bulunurken özellikle koruyucu aile türünde bu bildirim sayısı diğer ailelerden daha fazladır. İletişim kaygısı yüksek olup çocukluk döneminde aileye hâkim olan duygusal atmosferin genel olarak mutsuz ve çatışmalı olduğunu belirten katılımcıların ifadelerine bakıldığında, örneğin koruyucu bir ailede yer alan **K2** katılımcısı: "*Kesinlikle çatışmalı ve gergin bir ortamdı. Babam anneme hep bağırırdı. Camları kırardı telefonları kırardı. Hatta bir defasında bir tanıdığımız var çok içki içer bize misafirliğe gelmişlerdi bizde eşine şiddet uygulamıştı. Çok iğrenç bir şeydi. Keşke çocukluğumu silebilsem bunu gerçekten çok isterdim.*" ifadelerini, fikir birliğine dayalı ailede bulunan **K9** katılımcısı: *"Genel olarak gergin ve çatışmalı bir ortam hatırlıyorum hepsi de babaannemden kaynaklı. Çünkü annemi çok üzerdi, babamı da. Annem becerikli, çalışkan, sevilen bir kadındı. Annemi kıskandığını düşünüyorum.*" ifadelerini ve çoğulcu bir ailede yer alan **K17** katılımcısı ise: "*Genel olarak kavgalı tartışmalı bir ortam vardı evde. Her gün babaannemle dedem kavga çıkarırdı babam işten gelince annem ona anlatırdı olanları babam hiçbir şey demezdi ufakta olsa annemle tartışırlardı*" ifadelerini kullanmıştır.

İletişim kaygısı yüksek olup çocukluk döneminde aileye hâkim olan duygusal atmosferin genel olarak mutlu olduğunu belirten katılımcıların ifadelerine bakıldığında, örneğin koruyucu bir ailede yer alan **K10** katılımcısı: "*Genel olarak mutluyduk ama babamızdan çok korkardık çünkü annemizle bazen nedenini bilmediğim tartışmalar yaşardılar ve o zaman kavga çıkardı. Bir seferinde ben babama ödevime yardım etmesi için gittim ve beni dövmüştü. Bir keresinde de beni torba bulmaya göndermiş ve bulamadığım için yine dövmüştü.*" ifadelerini, fikir birliğine dayalı ailede bulunan **K3** katılımcısı: "*Genel olarak mutluyduk güleriz eğleniriz aile içinde ama babamın sinir hastalığı vardır ve takıntılıdır bazı konularda takıntı yaptığı zaman kavga çıkarırdı o anlarda korkardık. Bir keresinde bir konuya takıntı yaptığı zaman büyük kavga çıkmıştı annemle babam arasında bizde annemizi koruyorduk ablamlarla babama karşıydık mahalledekiler gelmişti o zamam korkmuştum babamla annem ayrılcak diye.*" ifadelerini ve çoğulcu bir aile yapısında yer alan **K22** katılımcısı ise: "*Genel olarak mutlu bir aileydik ancak annem her zaman ailemizi geren taraf oldu onu mutlu etmeye çalıştığımız anlarda dahi bizi pişman etti. Söylemek istediğim onun için bir hediye aldığımızda dahi beğenmeyip bize kızdı. Bu durumlardan dolayı babam bize her zaman destek oldu. Annemi idare eden taraf oldu.*" ifadelerini kullanmıştır.

İletişim kaygısı düşük olan grupta yer alan 22 katılımcının çok büyük bölümü (15) çocukluk döneminin mutlu ve çatışmasız veya nadiren gerilimin olduğu bir aile ortamında geçtiğini ifade etmiştir. Çoğulcu bir ailede yer alan **Kk18** katılımcısı: "*Çok mutlu bir ailede büyüdüğümü rahatlıkla söyleyebilirim. Çünkü ailde herkesin birbirine saygısı ve sevgisi vardı. Her gün herkes bütün gün neler yaptığını anlatırdı ki hala öyledir.*" İfadelerini kullanırken, fikir birliğine dayalı bir ailede yer alan **Kk14** katılımcısı ise: "*Genel olarak mutluyduk. Annem ile babamın tartıştığını çok az anımsıyorum. Özellikle abim ve benim yanımda tartışmamaya dikkat ederlerdi. Bizim ailemizde şiddete hiçbir zaman yer verilmedi. Bir sorun olduğunda ebeveynlerim benimle hep konuşup beni anlamaya çalışırlardı. Onların istemedikleri bir şey yaptığımda 'böyle yapman beni çok üzüyor' ya da 'bunu böyle yapmak yerine şöyle yapabilirdin' derlerdi.*" ifadelerini kullanmıştır.

Elde edilen bulgular birinci ve üçüncü aşamada elde edilen bulgularla birlikte değerlendirildiğinde, aile içi iletişim kalıplarına ilişkin niteliklerin, çocukların yaşam deneyimleri ile de desteklendiği görülmektedir. Yapılan çalışmalar aile içi çatışma

ortamının çocuğa aşırı derecede zarar verici olduğunu göstermektedir (O'Leary, 1984). Diyalog yönelimi yüksek ve çoğulcu ailelerden gelen katılımcıların çocukluk döneminde daha fazla mutlu oldukları ve daha düşük aile içi yıkıcı çatışma yaşadıkları, buna karşın uyum yöneliminden yüksek ve koruyucu ailelerden gelen katılımcıların aynı dönemde daha az mutlu oldukları ve daha fazla yıkıcı çatışma yaşadıkları görülmektedir. İletişim kaygısı yüksek grupta yer alan katılımcıların büyük bölümü aile türünden bağımsız olarak çocukluk dönemlerinde mutsuz ve yıkıcı çatışmaların yoğun olduğu ailelerden gelmektedir. Diyalog yönelimli ailelerde, üyeler arasında çatışma olsa bile, çocukların duygularını göstermeleri ve fikirlerini ifade etmeleri teşvik edilirken, buna karşın uyum yönelimli ailelerde ebeveynler çocukların tartışmayı önlemesini ve kendi düşüncelerine ve fikirlerine uymasını beklemektedir. Bu, çocuklarda, çift bağ iletişime ve çatışmadan kaçınmak için kendi duygularını bastıramaya neden olur. Bu noktada çocuklara zarar verici davranış, aile içi çatışmaların yaşanıyor olması değil bu yaşanılan çatışmaların şiddet ve yıkıcı davranışlarla çözüme kavuşturulmasıdır. Çünkü Watzlawick vd.ne göre (1967), özellikle de aile içi iletişimde yanlışlıklar olduğunda, çocuklarda çift bağ oluşumunu önleyen meta-iletişim çatışmaların çözülmesinde aile için önemli bir yetenektir. Uyum yönelimin yüksek olduğu aile iletişimlerinde, meta-iletişim tipik olarak yoktur ya da sabittir; diğer bir değişle aile üyeleri sürekli içeriğin yorumlanması veya ilişkinin doğası üzerinde savaşmaktadırlar. Bu durum yüksek iletişim kaygısı yaşayan çocuklarda, çatışmaların çözümünden çok, mümkünse çatışmalardan kaçınmaya neden olur. Çocukluk döneminde yaşanılan bu örüntü insanların ilerleyen yaşam deneyimlerinde kişilerarası problemlere yaklaşımlarını ve çatışmayla baş etme şekillerini de büyük oranda belirlemektedir.

Koerner ve Fitzpatrick (1997a, 1997b) yaptıkları bir dizi çalışmada, aile iletişim kalıplarının, aile içi çatışma sürecindeki etkisini, çocukların ailelerinden ne tür çatışma tarzı ve çatışmayla baş etme yöntemi öğrendiklerini ve gelecekteki romantik ilişkilerine nasıl aktardıklarını araştırmıştır. Aile tipleri açısından elde edilen sonuçlar, fikir birliğine dayalı ailelerin küçük çatışmalardan kaçındıklarını, ancak önemli olduğunu düşündükleri durumlarda çatışmaya girdiklerini ve çatışma etkileşimlerinin genellikle olumlu ve destekleyici nitelikte olduğunu ve aile üyelerinin çatışma durumlarında çözüme yönelik olarak dışarıdan destek alabildiklerini, bunun da genellikle düşmanlıkların olumsuz etkilerini hafifletmeye yardımcı olduğunu

göstermiştir. Tüm aile tipleri içinde çoğulcu aileler çatışma ile en çok vakit geçiren ve onu en sık yaşayan aile tipidir, buna karşılık çatışmaları en kolay bu aileler çözümler. Bunun temel nedeni bu ailelerde meta-iletişimin varlığıdır, çocuklar duygularını ve düşüncelerini ebeveynlerine çekinmeden aktardıkları için çatışma korkulan bir durum değildir. Çatışma, aile hayatının normal ve beklenen bir parçası olarak görülür ve istekli bir şekilde buna dâhil olunur. Sonuç olarak, çatışma çözümleme davranışlarında beceriklidirler ve çatışma etkileşimleri tüm aile tipleri içinde en olumlu ve destekleyici olanıdır. Bu aile tipinin üyeleri dışarıdan destek isteyebilir ve bunu elde edebilir, bu durum aile çatışmasının potansiyel olumsuz sonuçlarından kaçınmak açısından onlara daha fazla yardımcı olur. Çoğulcu ailelerin tam aksine, koruyucu aileler genelde çatışmadan kaçınma konusunda oldukça başarılı olmasına rağmen aile çatışmalarında zorluklar yaşarlar. Bununla birlikte, çatışma olduğunda, aileyi tehdit edici olarak yaşanır ve aile üyeleri çatışma çözümü konusunda düşük beceri ve etkileşimlerinde yüksek düzeyde sözlü saldırganlık sergiler. Bu davranışların olumsuz sonuçları, aile üyelerinin ailenin dışından sosyal yardım arama ve yardıma erişme konusundaki isteksizliği ve yetersizliği ile birleşir. Koruyucu ailelerin patlamaya hazır çatışmalarının aksine serbesiyetçi ailelerde görülen çatışmalar daha az dramatiktir. Çatışmanın kaçınılmaz olduğu durumlarda, çatışan taraflar çok fazla sözlü saldırganlığa yönelmez. Bununla birlikte, aile üyeleri sosyal desteği kolayca elde edemediği için serbesiyetçi aileler çatışmanın olumsuz sonuçlarından bazılarını yaşarlar.

Çalışmanın ikinci bölümünde elde edilen veriler incelendiğinde, çocukluk döneminde aile içi karar alma şekillerine yönelik iletişim kaygısı yüksek grupta yer alan 24 katılımcıdan 21 tanesi kararların ebeveynler tarafından veya ebevenlerinin biri tarafından alındığını belirtirken, 3 katılımcı son sözün büyük ebeveynlerde olduğunu bildirmiştir. Aile türü açısından bakıldığında ise kararların ebeveynler tarafından veya ebevenlerinin biri tarafından alındığını belirten grupta yer alan katılımcıların 9 tanesi koruyucu, 9 tanesi fikir birliğine dayalı ailede yer almaktadır. Bu grupta yer alan katılımcıların ifadelerine bakıldığında, örneğin fikir birliğine dayalı bir ailede yer alan **K19** katılımcısı: "*Bizim ailede kararları annemle babam beraber alırlar babamın keskin noktaları vardır onlar dışında bana çok nadir belki de hiç sormazlardı yani şu an da bir karar alınır ona uyulması istenir. Ben mesela bir şey istiyorsam önce anneme giderim annem babama yollar babam da anneme yollar. Ben bakmıyorum o işlere*

annene sor der annemde çoğunluk izin verir ama bir şey karşılığında yani şunu yap öyle gidebilirsin gibi bu hala böyle." ifadelerini, koruyucu ailede yer alan **K5** katılımcısı: "*Bizim ailede kararı annem ve babam aralarında verirlerdi ve çocuklara söz hakkı olmazdı. Annem ya da babam herhangi bir şeyin olmasını ya da yapılmasını istemezse konu kapanmış olurdu. Çoğunlukla isteklerimi günlerce ağlayarak yapmalarını sağlardım. Ağlamaktan gözlerim çıkana kadar istediğim şeyi yapmazlardı.*" ifadelerini, **K10** katılımcısı: "*Bizim ailede her zaman son sözü babam söyler bu çocukken de böyleydi şimdi de babam yumuşadı ve annemin sözlerini dinler. Biz bir şey istersek önce annemize söylerdik o babamız söylerdi ve onun kararına göre hareket ederdik. Onun yanında konuşurken çok dikkatli olurduk hata yapmak istemezdik çünkü bize kızardı. Bu davranıuş şuan bana çok mantıklı geliyor böyle davranmasa saygılı olamazdık Yanında rahat hareket edemezdik hep bir gerginlik olurdu. Acaba şimdi ne der diye.*" ifadelerini kullanmışlardır.

Çalışmanın ikinci bölümünde çocukluk döneminde aile içi karar alma şekillerine yönelik iletişim kaygısı düşük grupta yer alan 22 katılımcıdan 14 tanesi kararların ebeveynler ve çocukların ortak kararıyla, 7 katılımcı kararların genellikle ebevenlerinin biri tarafından alındığını belirtirken, 1 katılımcı ise son sözün büyük ebeveynlerde olduğunu bildirmiştir. Aile türü açısından bakıldığında ise kararların aile üyelerince ortak alındığını belirten grupta yer alan katılımcıların 11 tanesi çoğulcu, 3 tanesi fikir birliğine dayalı ailede yer alırken, ebeveynlerinden biri tarafından alındığını belirten grupra yer alanların 6 tanesi fikir birliğine dayalı 1 tanesi ise çoğulcu ailede yer almıştır. Bu grupta yer alan katılımcıların ifadelerine bakıldığında, örneğin çoğulcu bir ailede yer alan **Kk13** katılımcısı: "*Ailemizde bir karar alınacaksa bütün aile bireyleri evdeyken konuşulurdu. Örneğin; babam iş yerini değiştirmeye karar vermişti. Anneme sence neresi daha mantıklı diye sorduğunda annem de kendi fikirlerini belirtmişti. Abim ve ben de fikirlerimizi rahatça söylemiştik. Babam için neresi daha iyiyse, nerede daha rahat edecekse orada çalışmasını istemiştik.*" ifadelerini, **Kk21** katılımcısı ise: "*Ebeveynlerim abilerim ve ablamla ilgili bir karar alacakları zaman onlara fikirlerini sorup isteyip istemedikleri hakkında konuşurlardı. Ben küçükken sadece açıklama yapılırdı ama zamanla bana da danışılmaya başladılar. Mesela ablam hangi liseye giymek istediğini sormuşlardı. Evden taşınmamız gerektiğinde bu nu isteyip istemediğimizde sormuşlardı*" ifadelerini kullanırken, fikir birliğine dayalı bir ailede yer

alan **Kk1** katılımcısı: "*Ailede en çok babamın sözü geçerdi fakat bu demek değil ki ailenin diğer üyerleri her şeye tamam deyip bir karar alamayacak. Yeri geldiğinde herkes kendi kararlarını alırdı ve bunlara göre hareket edilirdi. Mesela çocukluk dediğimiz için anlatıyorum, anasınıfına gitmek istemediğim için gitmedim yani bu tarz hayatımla ilgili kararlarda baskı kurulmuyordu.*" ifadelerini, **Kk22** katılımcısı ise: "*Şuana kadar evdeki kararları hep birlikte aldık. Tabi ki en son söz babamdaydı ama babam bizim kararlarımıza hep saygılıydı, karar alırken bunları da göz önüne alırdı. Babam ya da annem hep karşısına alıp güzel sözlerle bize nedenlerini anlatarak ikna ederlerdi. Kendimizi rahatlıkla ifade edebilirdik hep.*" ifadelerini kullanmıştır.

Bu bölümde yaşam deneyimlerine ilişkin anlatılar iletişim kaygısı gelişiminde çocukların aile türünden bağımsız olarak, karar alma sürecine katılmamasının etkili olduğunu gösterirken, çocukları karar alma sürecine katarak, düşünce ve duygularını anlatmalarına izin veren aile türünün çoğulcu aileler olduğu, aksine çocukları karar verme sürecinden uzak tutan ve onlar adına karar veren ailelerin ise koruyucu aileler olduğu, fikir birliğine dayalı ailelerden gelen çocukların ise karar verme sürecine katılmakla birlikte son kararın ebeveynleri tarafından alındığı yaşam deneyimi anlatılarında görülmektedir. Bu bulgular aile özellikleriyle karşılaştırıldığında bir örtüşme görülmektedir. Örneğin fikir birliğine dayalı ailelerdeki ebeveynler genellikle çocuklarıyla ve çocukların ne söyleyecekleriyle ilgilenirler ancak aynı zamanda çocukları adına karar vermeleri gerektiğine de inanırlar. Çoğulcu ailelerde yer alan ebevenler ise çocuklarının görüşlerini kabul etmeye ve aile karar alma sürecine eşit olarak katılmalarına izin vermeye isteklidir. Bunun aksine koruyucu ailelerdeki ebeveynler ise aileleri ve çocukları adına karar vermeleri gerektiğine inanır ve çocuklarına düşüncelerini açıklama konusunda çok az isteklidir. Dolayısıyla koruyucu ailelerdeki çocuklar aile görüşmelerinde konuşmalarına çok az değer verildiğini düşünerek, karar verme yeteneklerine güvenmemeyi öğrenirler. Bu yüzden, argüman kalitesinden bağımsız olarak, dış güçler tarafından kolayca etkilenir ve ikna edilirler. Sonuç olarak bu çocuklardan, bir konuyu değerlendirmeleri istediğinde, ebeveynlerinin tercihlerini genellikle kendi tercihleri olarak kullanırlar. Bu durum diğer sosyal ortamlarda da etkili olarak, bilgi işleme ve karar verme süreçlerinde genellikle akranları ve diğer dış kaynaklardan etkilenmelerine neden olur. Elwood ve Schrader'a (1998) göre, çocukların karar verme süreçlerine katılımının teşvik edilmesi iletişim kaygısının

azaltılması üzerinde olumlu etki yaratmaktadır. Çocukların aile içi kararlara katılması, duygu ve düşüncelerini rahat bir şekilde ifade etmesi onların dış dünyada alması gereken kararları daha kolay almasını sağlamaktadır. Huang ise (2010) çoğulcu ailelerin çocuklarını karar verme sürecine daha fazla teşvik ettiğini ve bunun da çocukların dış dünyada kendini ifade etme becerisini olumlu yönde etkileyerek iletişim kaygısını azalttığını bulmuştur.

Katılımcıların çocukluk döneminde aile içi etkileşimler ve iletişimlerden duydukları memnuniyet ve aile üyeleri dışındaki iletişim düzeylerine baktığımızda, iletişim kaygısı yaşayan ve koruyucu bir ailede yer alanların bildirimlerinin daha negatif olduğunu, buna karşın iletişim kaygısı düşük ve çoğulcu ailelerde yer alan katılımcıların deneyimlerinin daha pozitif olduğunu görmekteyiz. Buna ilişkin iletişim kaygısı yüksek ve koruyucu bir ailede yer alan **K10** katılımcısı: "*Sadece annem varken daha rahattık ama evde babamız varken hepimiz tedirgin olurduk sadece çocuklar değil annemiz de tedirgin olurdu. Biz onlara soru soramazdık onlar bir şey sorduklarında cevap verebilirdik. Büyüklerin sözlerini kesemezdik ve onları eleştirme hakkımız yoktu. Büyüklerin yanında sadece soru sorduklarında konuşurduk.*" ifadelerini kullanırken, fikir birliğine dayalı bir ailede yer alan **K3** katılımcısı: "*Yani ablamlarda bende anneme karşı daha rahattık annemin yanında daha rahat hareket ediyorduk ya da istediğimizi söylüyorduk babamın yanında da yapsak kızmazdı ama nedense babama karşı bir çekingenlik var halada devam ediyor bazı konularda.*" ifadelerini, **K8** katılımcısı ise: "*Sadece annem varken daha rahattık ama evde babamız varken birazcık daha dikkat ederdik. Herkes kendi düşüncesini söyleyebiliyordu. Babam düşüncelerimi sabırla dinlerdi. Arkadaşlarımla ve kendi yaş grubumdan olanlarla iletişim kurmakta zorluk yaşardım, mahallede benim yaşıtım olmadığı için ablam ile kuzenim evcilik oynarken onları izlerdim bir gün bana oynamıyorsan yanımızdan git demişlerdi. İletişim kurmakta okulda sınıf arkadaşlarımla da zorluk çekerdim. Oyun oynarken yenilecek korkusu oluyordu sürekli.*" ifadelerini kullanmıştır. Aynı soruya iletişim kaygısı düşük olan grupta yer alan katılımcıların verdiği cevaplar incelendiğinde, örneğin çoğulcu bir ailede yer alan **Kk6** katılımcısı: "*Genellikle iletişimimiz çok iyiydi rahatlıkla sohbet ederdik ben hiç çekinmezdim rahatlıkla konuşurdum ve annem babamda bizleri sakince dinlerlerdi bizi onaylarlardı*" ifadeleriyle, **Kk8** katılımcısı: "*Anne ve babamla konuşurken oldukça rahattım herkes istediği her şeyi birbirine söyleyebilirdi.*

Ebeveynlerim söylediklerimden dolayı asla bana kızmazlardı. Herkes samimi bir şekilde birbirine düşüncelerini söyleyebilirdi. Mahallede hiç yaşıtım kız yoktu, kardeşimde erkek olduğu için genelde bende erkeklerle futbol falan oynardım. Hiç bir zamanda konuşmakta zorluk çekmedim, kendimi gayet iyi ifade edebiliyordum." ifadelerini kullanırken, fikir birliğine dayalı bir ailede yer alan **Kk1** katılımcısı "*Evet, bizim aile iç içedir herkes yeri gelir eğlenir yeri gelir küseriz. Bu dönemde hem aile üyelerimle hem de arkadaşlarımla bırakın iletişim sorunu yaşamayı tam tersine fazla arkadaş canlısıydım hala öyleyim övünmek gibi olmasın.*" ifadelerini ve **Kk7** katılımcısı: "*Sadece annem varken daha rahattık ama evde babamız varken hepimiz tedirgin olurduk sadece. Biz onlara soru soramazdık onlar bir şey sorduklarında cevap verebilirdik. Büyüklerin sözlerini kesemezdik ve onları eleştirme hakkımız yoktu. Örnegin annem evdeyken biz çok rahat seslice evin önündeki bahçede oynardık ama babam eve geldiğinde sesimiz çıkmazdı pek. Hemen içeriye geçerdik usulca. Arkadaşlarımla iletişimde sıkıntı çekmezdim. Kardeşlerimle çok rahat iletişim kurabiliyordum, arkadaşlarımla da öyleydi.*" ifadelerini kullanmıştır.

Katılımcıların açıkladığı yaşam deneyimleri, özellikle koruyucu ailelerde iletişim kaygısının daha fazla görülmesinin nedenlerinden birinin ebeveynlerin çocuklara söz hakkı tanımaması, çocukların duygu ve düşüncelerini ifade ederken tedirgin olmaları olabileceğini gösterirken, aksine çoğulcu ailelerin çocuklara daha fazla iletişim imkânı sunmasının da, çocukların düşünce ve duygularını ifadesinde kaygı yaşamamasını pekiştiriyor olabileceğini gösterir. Fikir birliğine dayalı ailelerde ise çocukların bir yandan kendilerini ifade etmek isterken ve bunu ebeveynlerden biriyle (özellikle anne) çok kolay başarırken diğeriyle kuracakları iletişimden kaygı duymaları iletişim kaygısının nedeni olabilir. İletişim kaygısı düşük grupta ve koruyucu ailede yer alan katılımcıların aile içinde iletişimin açık şekilde yepılıyor olduğunu ifade etmesi buna karşın iletişim kaygısı yüksek olan fakat genel olarak aile iletişim şeklini olumsuz olarak değerlendiren çoğulcu aileden gelen katılımcının varlığı, iletişim kaygısını tetikleyen faktörün çocukların ebeveynlerin yanında düşünce ve duygularını ifade etmeye yönelik algıları olabileceğini gösterir ki bu da genetik faktörün iletişim kaygısındaki önemini gösterir.

Katılımcıların yaşamlarında önemli gördükleri aile üyesi ve onlara ilişkin algılarının paradoksal (çift bağ) iletişime ve aile içinde metailetişim eksikliğine yönelik

bilgi verdiği, özellikle iletişim kaygısı yüksek olan grupta yer alan katılımcıların aile türünden bağımsız olarak daha fazla kendileri için önemli olduğunu düşündükleri kişiye yönelik paradoks yaşadığı ve özellikle koruyucu ailelerden gelen katılımcıların bu duyguyu daha fazla yaşadığı anlatımlarda görülmüştür. Örneğin koruyucu ailede yer alan **K1** katılımcısı: "*Babam benim için önemli kişiydi bu dönemde ve hep düşünürdüm bizi sevmiyor mu acaba diye. Hep sevdiğini söylerdi öperdi bizi. Ama belli etmiyordu, ya da belli ediyordu da biz göremiyorduk. Babamı kaybetme korkum hiç olmadı fakat hem korktuğum için hem de onu üzmek istemediğim için söyleyemediğim şeyler olurdu hem babama hem de anneme.*" ifadelerini, aynı grupta yer alan **K2** katılımcısı: "*Annemin ve babamın beni sevmediğini düşünürdüm bazı zamanlar. Ama onları kaybetme korkusu yaşamadım hiçbir zaman. Anneme babam seni sevmiyor demek isterdim ama annem üzüleceği için söyleyemezdim. Babama ise anneme neden böyle davranıyorsun diğer insanlar eşlerine hiç böyle davranmıyor demek isterdim ama babam kızar diye söyleyemezdim.*" ifadelerini, **K5** katılımcısı: "*Çocukluk dönemimde benim için en önemli kişi annemdi. Annemin beni sevip sevmediği konusunda tereddüt yaşardım. Hatta diğer aile üyelerinin de beni sevip sevmediği konusunda tereddüt yaşardım. Çünkü istediğim bir şeyi almazlardı. Ben o şeyi elde edene kadar günler aylar geçerdi, istediğim şeyi alsınlar diye ağlardım. Beni çok üzerlerdi bu yüzden beni sevmediklerini düşünürdüm. En çok annemi kaybetmekten korkardım. Çünkü bazen abim beni sinirlendirdiğinde ve ben çığlık attığımda annem artık bizimle baş edemezdi. Çekip gideceğini bizi terk edeceğini söylerdi.*" İfadelerini kullanmıştır, fikir birliğine dayalı ailede yer alan **K19** katılımcısı aynı soruya: "*Hayatımdaki en önemli kişi annemdi benimle oyun oynardı parka götürürdü gezdirirdi beni sevdiğini hissederdim ama kardeşim yüzünden bana bağırdığında beni sevmediğini düşünürdüm, kıskanırdım annem böyle davrandıkça bende kardeşimi döverdim çaktırmadan. Evet, söyleyemediğim şeyler olurdu, beni sevmediğini düşünürdüm bunu da hep sormak isterdim ama sevmiyorum demelerinden korkardım seviyorum deseler de inanmazdım sevse bağırmaz derdim hep kendime annem bana bağırdığı zaman çok ağlardım beni sevmiyor kardeşimi daha çok seviyor derdim, çünkü annemin bana bağırma nedenleri çoğunluk kardeşim yüzünden oluyordu babam da şekeri yükseldiği zaman çok bağırırdı bana babamın bağırması daha gurur kırıcı olurdu benim için çok ağlardım hala da öyle şekeri yükselince bağırır çağırır ama artık bünye alıştı babam bana bağırdığı zaman*

ağlayamıyorum." ifadelerini, serbesiyetçi bir ailede yer alan **K7** katılımcısı: "*Ben bütün çocukluğumu kimse beni sevmiyor diyerek geçirdim, annem ve babamın kardeşimin doğumundan sonra beni sevmediklerini düşünerek hep babannemle takılırdım. Oda biz bazen kardeşimle kavga edince erkek diye hep onu savunurdu işte o zaman oda beni sevmiyor diye düşünürdüm. Onların çocuğu olmak istemediğimi söylemeyi çok isterdim ama bunu söylersem birdaha beni hiç sevmezler diye söyleyemezdim.*" ve çoğulcu bir ailede yer alan **K17** katılımcısı: "*Bu kişi annemdi. Bazen kardeşimle daha çok ilgilenirdi kavga ettiğimizde hep bana kızardı o yüzden beni sevmediğini düşünürdüm. Beni sevmesi için anneme yaptığı işlerde yardım ederdim kardeşimle kavga etmemeye çalışırdım, ona kızsamda bir şey diyemezdim. Evet, söyleyemediğim şeyler olurdu. Babaannemle dedemle kavga ettiklerinde anneme üzüldüğümü söylemezdim korktuğumu söylemezdim onu daha fazla üzmek istemezdim. Bazen beni sevmediklerini düşünürdüm ama sormak istemezdim evet cevabını almaktan korkardım. Bazen yeni bir şey almalarını istediğimi söylemezdim önce kardeşime almalarını söylerdim çünkü bana da alamayacaklarını bilirdim onları üzmek istemezdim.*" ifadelerini kullanmıştır.

İletişim kaygısı düşük olan katılımcıların aynı soruya ilişkin anılarına bakıldığında ise hem nitelik olarak hem de nicelik olarak daha farklılaştığı görülmektedir. Özellikle çoğulcu ailelerde yer alan katılımcıların aile içinde metailetişimi daha fazla kullandıkları ve çift bağ yaşama düzeylerinin daha düşük olduğu görülmektedir. Örneğin çoğulcu ailede yer alan **Kk12** katılımcısı: "*En çok sevdiğim kişi annemdi çünkü annemde beni cok seviyodu, ona umut olmuşum öyle derdi. Küçükken bile hiç süpheye düşmedim beni seviyomu sevmiyomu diye, her insanin kaybetme korkusu vardır. Onlara söyleyemediğim hiçbir şey olmazdı, ailemle herzaman aklımdan geçen şeyleri konuşurdum.*" ifadelerini, **Kk13** katılımcısı: "*Annem ve babamın beni sevdiklerinden emindim. Bunu bana çok hissettirirlerdi. Onlara söyleyemediğim hiçbir şey olmazdı. Açıkcası şu an için de durum aynı. Birbirimize karşı gerçekciyiz ve herşeyi konuşabiliriz.*" ifadelerini, fikir birliğine dayalı bir ailede yer alan **Kk7** katılımcısı: "*Bu dönemde yaşamımdaki en önemli kişi babam olmasına rağmen, onun beni ve kardeşlerimi pek sevdiğini düşünmezdim ve onu kaybetme korkusu yaşamadım hiç. Ama annem icin böyle değildi. Onunla hep oynardık ve ben onu kaybetme korkusu yaşardım. Onu üzmemeye ve kırmamaya çok dikkat ederdim. Onlara, söyleyemediğim şeyler olurdu, hem korktuğum için söyleyemezdim hem de onları üzmek istemezdim*

bazen babama beni sevip sevmediğini sormak isterdim ama ya sevmiyorum derse korkusuyla asla soramamıştım hatta halen sormayı çok istiyorum. Ama buna cesaret edemiyorum. Anneme soylemek istediğim hiçbirşeyim yoktur. Çünkü anneme karşı kendimi rahatça ifade edebiliyorum." ifadelerini kullanmıştır.

Bu deneyimler bize özellikle iletişim kaygısı yüksek grupta yer alan katılımcıların aile türünden bağımsız olarak, aile içinde metailetişimden kaçındıklarını ve çift bağ yaşadıklarını göstermektedir. Bateson, Jackson, Haley ve Weakland (1963, s. 157) şizofreninin etiyolojisini açıklamak için geliştirdikleri çift bağ kuramında, şizofrenlerin, sürekli, tehditkâr, paradoksal "çift bağ" iletişim atmosferinde yetişmeyi gerektiren bir geçmişleri olduğunu öne sürmüşlerdir. Çift bağ iletişimindeki mesaj çocuğun cevap vermesini gerektirir, ancak ince farkları görme ve cevap verme, mesajın en az bir yönüyle çelişmektedir. Aynı zamanda mesajı gönderen kişi (kişi için önemli olan kişi) çocuğun görmezden gelmeyeceği çok önemli bir konumdadır. Böylece çocuk, çözülmesi mümkün olmayan bir durumla karşı karşıya kalarak, yanlış ve uygunsuz ayırımcılık ve tepkiler vermeyi öğrenmeye başlar. Şizofreninin gelişimini açıklamak için geliştirilen bu yaklaşıma dair son dönemlerde yapılan araştırmaların bir bölümü, çocuğun davranışsal problemin nedeni değil sonucu olduğunu ifade ederken (Bugental, Love, Kaswan, ve April, 1971; Smith, 1976), diğerleri duygusal rahatsızlığın belirtileri ile diğer aile üyeleri arasında devam eden karşılıklı çift bağdan oluşan bir durum olarak açıklamayı genişletmiştir (Guerin, 1976). Mevcut çalışma, paradoksal iletişimin iletişim kaygısının gelişiminde de etkili bir unsur olabileceğini göstermektedir çünkü çift bağ, aile türünden bağımsız olarak, iletişim kaygısı yaşayan katılımcıların çok büyük bölümünde görülmektedir. Mevcut çalışmanın üçüncü aşamasında paradoksal olan ve olmayan mektupların çözümlenmesinde elde edilen sonuçlar, yaşam deneyimi anlatımlarıyla birlikte değerlendirildiğinde uyumlu görülmektedir çünkü iletişim kaygısı yüksek grupta yer alan katılımcılar aile türünden bağımsız olarak daha fazla hata yapmışlardır.

İletşim kaygısı yüksek katılımcıların isteklerini ebeveynlerine bildirmeleri, ebeveynlerinin kendilerine ve kardeşlerine yönelik tutumlarını karşılaştırmaları ve ebeveynlerinin kendileri ile iletişim kurma konusunda isteklilik düzeylerine bakıldığında olumsuz anıların daha fazla olduğu ve özellikle koruyucu ailede yer alan katılımcıların nicelik olarak daha fazla olumsuz bildirimde bulundukları görülmektedir.

Bu bulgular da çift bağ oluşumunu etkilemektedir. Çünkü iletişim kaygısı yüksek katılımcıların aktarımları, ebeveynlerinin kendileriyle yeterince ilgilenmediklerini ve iletişim kurmadıklarını, ayrıca kardeşleri arasında birtakım tutum farklılıkları olduğunu bildirirken, iletişim kaygı düzeyi düşük grupta yer alan katılımcılar (özellikle çoğul ailede yer alan) bunun aksine ebeveynlerinin kendileriyle yeterince ilgilendiğini, zaman ayırdıklarını, iletişim kurduklarını ve kardeşler arasında benzer tutumlar sergilediklerini ifade etmişlerdir. Buna ilişkin örneğin iletişim kaygısı yüksek ve koruyucu bir ailede yer alan **K1** katılımcısı: "*Bir hata yaptığımda evet çok korkardım, beni döverler diye, çünkü hatalarımızda hep dayak yerdik. Bişi desek döverlerdi. Üstümüzü kirletsek döverlerdi. Hep döverler korkusuyla yaşadık. Bir keresinde arkadaşlarımızla mahallede buluştuk üstümüzü ıslatmıştık niye ıslattınız diye dövmüşlerdi. Kardeşler arasında farklı tavır hiç olmazdı. Ama bazen ben ondan büyük olduğum için bi hatada ona değil bana kızarlardı. 'Sen ondan büyüksün' derlerdi. Ayrıca bizimle yeterince ilgilendiklerini de kesinlikle düşünmüyorum. Babam işde annem desen kendi halindeydi. Öyle ilgi hiç göremedim. İsteklerim olurdu söylemezdim onlarda sormazlardı. İletişimde kuramazdık. Babam akşam gelir uyurdu annem ilgilenemezdi, biz kardeşimle ikimiz oyun oynardık sadece oyun.*" ifadelerini, **K10** katılımcısı: "*Bir hata yaptığımda çok korkardım çünkü babam beni hep döverdi. Bir keresine babamın yeni alğı takvimi geçmiş yılın takvimi diye yırtıp sahte para yapıp oynamıştık, bunu babam öğrendiğinde beni dövmüştü ve bunu sürekli tekrarlayıp laf vurmaları beni mutsuz ederdi. Ama ebeveynlerim hepimize eşit davranırlardı başta sevmediklerini düşünürdüm fakat büyüdükçe sevildiğimi anladım. Bizi sevdiklerini anlasam da, bizimle yeterince ilgilendiklerini düşünmüyorum. Tek sözleri öğüt vermek, kimseyle tartışmamam, kimseye saygısızlık yapmamam, büyüklerime asla saygısızlık yapmamam.*" ifadelerini kullanırken aynı grupta yer alan ve fikir birliğine dayalı bir aileden gelen **K19** katılımcısı: "*Ben bir hata yaptığımda annem kızardı ama sonrasında gelip bana neden kızdığını yaptığımın yanlış olduğunu, bir daha yapmamam gerektiğini, güzel bir dille anlatırdı. Benim öyle babamdan aşırı korktuğum durumlar olmuyordu bir yanlış yaptıysam annem güzel bir şekilde beni uyarıyordu. Zaten babama gidip söylemezdi, annemle aramda kalırdı ya da söylerdi ama babam gelip konuşmazdı benimle o konu hakkında. Evet, çifte standart uyguladıklarını düşünüyorum annem ve babam kardeşime benden daha çok değer veriyorlardı, şu an bile bazı zamanlar hissedebiliyorum bunu, "sen ablasın örnek olacaksın" diyorlardı*

sürekli, kardeşim sözümü dinlemiyordu bazen bağırıyordum ona, yavaşça kolunu sıkıyordum ortalığı ayağa kaldırıyordu, yine ben azar işitiyordum ben o terliği yiyordum" ifadelerini kullanmıştır. Buna karşın iletişim kaygısı düşük ve çoğulcu bir ailede yer alan **Kk6** katılımcısı: "*Bir hata yaptığımda korkardım tabi ki ama annem babam beni sakince dinlerlerdi bana bağırıp çağırmazlardı. Neden öyle yaptığımı sorarlardı ve yaptığım şeyin yanlış olduğunu bana zarar verebileceğini anlatıp beni öyle uyarırlardı. Asla beni dövdüklerini hatırlamıyorum, annemin bizi oklavayla arkamızdan koşturmasından başka. Elinde oklavayla ciddi ciddi peşimizden koştururdu bizi yakaladığında da hiç acıtmadan oklavayı bize yavaşça değdirirdi bir daha aynı şeyi yapmayacağımıza dair bizden söz alırdı. Farklı tutumlar sergilediklerini düşünüyorum, özellikle benimle daha çok ilgilenirlerdi daha özenli olurdu her şeyim. Ama bunun kesinlikle abilerimin üzerinde olumsuz bir etki yarattığını düşünmüyorum. Ailenin tek kız çocuğu ve en küçük çocuğu bendim. Annem babam gibi abilerimle benimle çok ilgilenir üzerime çok düşerlerdi. Sevgilerini her zaman aynı şekilde hissettirdiklerinden eminim, kendimizi çok şanslı hissederdik.*" ifadelerini, **Kk13** katılımcısı: "*Bir hata yaptığımda ceza aldığımı hatırlamıyorum ama kızdıklarını ve onun yanlış olduğunu bana hissettirirlerdi. Aramızda net bir ayrım olduğunu düşünmüyorum ama babamın bana ve ablama daha düşkün olduğunu söyleyebilirim. Keza anneminde erkek kardeşlerime daha düşkün olduğunu düşünürdüm. Evet, bizimle ilgilendiklerini düşünüyorum. Bizimle hep ilgi halindeydiler. Abilerim ve ablam bana hep yardımcı olmaya çalışırlardı. Küçük kardeşimle daha çok vakit geçirirdim.*" ifadelerini kullanırken, fikir birliğine dayalı bir ailede yer alan **Kk11** katılımcısı: "*Babam ve annem çok şükür her isteğimizi ellerinden geldiğince karşıladılar. Allah onlardan razı olsun. Ama küçükken bir şey istediğim zaman önce güzel bir azar yerdim tüm hevesim kaçardı ama bir veya iki gün sonra istediğim şeyi babamın elinde görürdüm bana sürpriz yapardı. Ama açıkçası o kadar laftan sonra çok bir anlamı kalmazdı. Genel de kardeşimin benden daha üstün tutulduğu düşüncesine kapılırdım küçükken. Onunla çok kıyaslanırdım. Babam ona bir başka davranırdı ona da çok ters davrandığı zamanlar oldu ama benimkilerin yanında lafı bile edilemez. Yani sizin anlayacağınız bizimkilerin ergenliklerini ben çektim sefasını kardeşim sürdü.*" ifadelerini kullanmıştır.

Mevcut çalışma verileri, etkileşim yoluyla ilişki kurulmasının, aile üyelerinin kendi iletişimleriyle aile kimliğini yaratması ve sürdürmesi nedeniyle bir ailenin

toplumsal gerçekliğini oluşturma süreci için merkezi olduğunu düşündürmektedir. Başka bir deyişle, aile içindeki iletişim temel unsurdur, yani iletişimin kendisi ailenin toplumsal dünyasını yaratır. Dolayısıyla aile sistemi, aralarında ilişkiler olan özel bir gruptur; bu ilişkiler, birbirleriyle iletişim kuran üyeler tarafından kurulur, sürdürülür ve açık hale gelir. Bulgular özgün McLeod ve arkadaşlarının (1972) modeliyle tutarlıdır; aile iletişiminin medyaya alternatif bir toplumsallaştırma kuvveti olduğunu göstermektedir. Genel sistem teorisinin üçüncü aksiyomu göz önüne alındığında ailenin özdüşümsel bir sistem olduğunu yani kendi hedeflerini geliştirip kendi davranışlarını izleyebilmek anlamında bir iletişim örüntüsü geliştirdiğini söyleyebiliriz. Başka bir deyişle, aile bir sistem olarak, istikrarlı kalabilmek ve hedeflere ulaşmak için çıktılarını izler, düzenler ve kontrol eder. Dahası, aile ilişkileri sürdüğü sürece, bunlar zaman içinde kalıplar oluşturur ve zamanla bir aile sisteminin özünü oluşturan iletişim örüntüsüne hizmet eder. Bu örüntü bazı ailelerde üyelerin kendini ifade edebileği bir yapıda ortaya çıkarken bazı ailelerde ebeveyn kontrolünün daha fazla olduğu ve çocukların itaat etmesine dayalı bir yapıda ortaya çıkar.

Herhangi bir çalışmada olabileceği gibi mevcut çalışmada çeşitli sınırlamalar içermektedir. Birincisi, arştırmanın örneklem boyutuyla ilgilidir, çalışmanın sadece üniversite öğrencileriyle sınırlı olması ve çalışmanın yürütüldüğü üniversitenin yeni kurulan küçük bir üniversite olması ve genellikle öğrencilerinin Orta Anadolu popülasyonundan oluşması, daha büyük üniversitelerde ve üniversite dışı gruplarda da çalışmayı zorunlu kılmaktadır. İkinci olarak, katılımcılarının aile iletişim kalıplarını ve çocukluk dönemi anılarını hatırlamaya ilişkin sınırlamadır. Katılımcıların ailelerinden birkaç yıllık ayrılıkları anılarını açıklamada tereddüt yaratmış olabilir. Sınırlılıklara rağmen mevcut çalışmanın bulguları, aile iletişim yöneliminin, bireyin daha sonraki iletişimsel seçimlerinde altta yatan etkisinin bilimsel olarak anlaşılmasına katkıda bulunmuştur ve aile içi iletişimin önemine yönelik gelecek araştırmalar için fikirler önermiştir.

KAYNAKÇA

Adams.R.D. & Victor.M.V. (1993). *"Principles of Neurology."* New York : McGraw Hill.

Allen, K.E., Hart, B.M., Buell, J.S., Harris, E.R., & Wolf, M.M. (1964). Effects of social reinforcement on isolate behavior of a nursery school child. *Child Development, 35,* 511-518.

Aggleton, J.P., & Mishkin, M. (1986). The amygdala: Sensory gateway to the emotions. In E. Plutchik & H. Kellerman (Eds.), *"Emotion: Theory, research, and experience: Vol. 3 Biological foundations of emotion (pp. 281 - 299)."* San Diego, CA; Academic Press.

Andersen, P. A.. Andersen, J. F., & Garrison. J. P. (1978). Singing apprehension and talking apprehension: The developmem of two constructs. *Sign Language Studies, 19,* 155-186.

Anderson, J. R. (1983). *"The architecture of cognition."* Cambridge, MA: Harvard University Press.

Anderson, S. A., Sabatelli, R. M., & Kosutic, I. (2013). Systemic and ecological qualities of families. In G. W. Peterson & K. R. Bush (Eds.), *"Handbook of Marriage and the Family (pp. 121–138)."* Springer US.

Applegate, J . L., Burke, J . A., Burleson, B. R., Delia, J. G., & Kime, S. L. (1992). *Reflectron-enhancing parental communication.* Paper presented at the annual meeting of the Speech Communication Association, Washington, D. C.

Applegate, J. L., & Delia, J. G. (1980). *"Person-centered speech, psychological development, and the Contexts of language usage"*. In R. St. Clair & H. Giles (Eds.), The social and psychological contexts of language (pp. 245-282). Hillsdale, NJ; Erlbaum.

Arieti, S. (1974). An Overview of Schizophrenia from a Predominantly Psychological Approach. *The American Journal of Psychiatry, 131-3,* 241-249

Aron, A., & Aron, E. N. (1996). Self and self-expansion in relationships. In G. O. Fletcher & J. Fitness (Eds.), *"Knowledge structures in close relationships (pp. 325–344)."* Mahwah, NJ: Erlbaum.

Aronfreed, J. (1968). *"Conduct and conscious."* New York: Academic Press.

Avtgis, T. A. (1999). The relationship between unwillingness to communicate and family communication patterns. *Communication Research Reports, 16,* 333-338.

Ayres, J. (1986) Perceptions of speaking ability: An explanation for stage fright, *Communication Education, 35:3,* 275-287

Ayres, J. (1989). The impact of communication apprehension and interaction structure on initial interactions. *Communication Monographs, 56,* 75-88.

Ayres, J. (1990). Situational factors and audience anxiety. *Communication Education, 39,* 283- 291.

Ayres, J. (1992) An examination of the impact of anticipated communication and communication apprehension on negative thinking, task relevant thinking, and recall, *Communication Research Reports, 9:1,* 1-11

Ayres, J., Hopf, T., Brown, K. & Suek, J.M. (1994). The impact of communication apprehension, gender, and time on turn-taking behavior in initial interactions, *Southern Communication Journal, 59:2,* 142-152.

Ayres, J. & Hopf, T. (1995). An assessment of the role of communication apprehension in communicating with the terminally ill, *Communication Research Reports, 12:2,* 227-234.

Ayres, J. (1996). Speech preparation processes and speech apprehension, *Communication Education, 45:3,* 228-235

Ayres, J., Colby-Rotell, N., Wadleigh, P.M. & Hopf, T. (1996). Measuring patients' communication apprehension about interacting with physicians: Instrument development, *Communication Research Reports, 13:1,* 86-93.

Ayres, J. (1997). *"A component theory of communication apprehension."* Ruston, WA: Communication Ventures.

Ayres, J., Keereetaweep, T., Chen, P,E., & Edwards, P.A. (1998). Communication apprehension and employment interviews. *Communication Education, 47(1),* 1-17

Ayres, J. , Hopf, T. & Will, A. (2000). Are reductions in ca an experimental artifact? A Solomon four-group answer, *Communication Quarterly, 48:1,* 19-26

Baldwin, M. W. (1992). Relational schemas and the processing of social information. *Psychological Bulletin, 112,* 461–484.

Ball, S.A., & Zuckerman, M. (1992). Sensation seeking and selective attention: Focused and divided attention on a dichotic listening task. *Journal of Personality and Social Psychology, 63,* 825-831.

Bandura, A., & Huston, A. C. (1961). Identification as a process of incidental learning. *The Journal of Abnormal and Social Psychology, 63(2),* 311-318.

Bandura, A., Ross, D., & Ross, S. A. (1963). Imitation of film-mediated aggressive models. *The Journal of Abnormal and Social Psychology, 66(1),* 3-11.

Bandura, A. (1977). *"Social learning therapy."* Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Bandura, A. (1997). *"Self-efficacy: The exercise of control."* New York: Freman.

Bartle-Haring, S., & Slesnick, N. (2012). Family therapy: An "emerging fi eld". In G. W. Peterson & K. R. Bush (Eds.), *"Handbook of marriage and the family (3rd ed.)."* New York: Springer.

Bartlett, E.C. (1932). *"Remembering: A study in experimental and social psychology."* Cambridge, England: Cambridge University Press.

Bates, J.E. (1989). Concepts and measures of temperament. In G.A. Kohnstamm, J.E. Bates, & M.K. Rothbart (Eds.), *"Temperament in childhood (pp. 3-26)."* New York: Wiley

Bates, J. E., & Wachs, T.D. (Eds.). (1994). *"Temperament: Individual differences at the interface of biology and behavior."* Washington, DC: American Psychological Association.

Bateson, G. (1951) Information and codification: A philosophical approach. In J. Ruesch & G. Bateson (Eds.), *"Communication: The social matrix of psychiatry (pp. 168-211)."* New York: W.W. Norton.

Bateson, G., Watzlawick, P., Jackson, D. D., Haley, J., and J. H. Weakland. (1956). Toward A Theory of Schizophrenia. *Behavioral Science 1,* 251-264.

Bateson, G., (1960). Minimal Requirements for a Theory of Schizophrenia. *Archives of General Psychiatry, 2,* 477-491.

Bateson, G., Jackson, D. D., Haley, J. & Weakland, J.H. (1963). A Note on the Double Bind-1962. *Fam Proc 2,*154-161,

Bateson, G. (1972). A theory of play and fantasy. In *"Steps to an ecology of mind (pp. 177-193)."* New York: Ballantine Books.

Bateson, G. (2000). *"Steps to an ecology of mind."* Chicago: University of Chicago Press.

Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology. 4 (1, part 2),* 1-103.

Bavelas, J.B., Segal, L. (1982). Family Systems Theory: Background and Implications. *Journal of Communication, 32, 3,* 99–107

Bavelas, J.B. (1990). Behaving and communicating: A reply to Motley, *Western Journal of Speech Communication, 54:4,* 593-602

Beatty, M. J., Plax, T. G., & Payne, S. K. (1984). Self-appraisal as a function of recollected parental appraisal. *Psychological Reports, 54,* 269-270.

Beatty, M.J., Plax, T.G., & Kearney, P. (1985). Reinforcement versus modeling in the development of communication apprehension. *Communication Research Reports, 2,* 80-85.

Beatty, M. J., Forst, E. C., Stewart, R. A. (1986). Communication apprehension and motivation as predictors of public speaking duration. *Communication Education. 35:2,* 143-146

Beatty, M.J. (1988). Public speaking apprehension, decision-making errors in the selection of speech introduction strategies, and adherence to strategy. *Communication Education, 37,* 297-311.

Beatty, MJ., & Friedland, M.H. (1990). Public speaking state anxiety as a function selected situational and predispositional variables. *Communication Education, 39,* 142- 147.

Beatty, M. J., McCroskey, M. G, & Heisel, A. D. (1998). Communication apprehension as temperamental expression: A communibiological paradigm. *Communication Monographs, 65,* 197-219.

Becker, W.C., Peterson, D.R., Luria, z., Shaemaker, D.J., & Hellmer, L.A. (1962). Relations of factors derived from parent inter view ratings to behavior problems in five year olds. *Child Development, 33,* 509-535.

Becker, W.C., & Krug, R.S. (1964). A circumplex model for social behavior in children. *Child Development, 35,* 371-396.

Beckwith, L. (1972). Relationship between infants' social behavior and their mothers' behavior. *Child Development, 43,* 397-411.

Behnke, R.R., Beatty, M.J., & Dabbs, J.M.,Jr. (1982). Brain temperature and communication apprehension. *MENSA Research journal, 73,* 17-20.

Behnke, R.R. & Sawyer, C.R. (1998). Conceptualizing speech anxiety as a dynamic trait, *Southern Communication Journal, 63:2,* 160-168,

Bell, S.M. & Ainsworth, M.D.S, (1972). Infant Crying and Maternal Responsiveness. Child Development, 43, 4, 1171-1190.

Bell, J. M. (2009). Family systems nursing re-examined. *Journal of Family Nursing, 15* , 123–129.

Bergamasco, N.H.P., & Beraldo, K.E.A. (1990). Facial expressions of neonate infants in response to gustatory stimuli. *Brazilian Journal Medical Biological Research, 23(3-4),* 245-249.

Berger, P., & Kellner, H. (1964). Marriage and the construction of reality. *Diogenes,* 46, 1-23.

Berger, P. L., & Luckmann, T. (1967). *"The social construction of reality"*. Garden City, NY: Anchor Books.

Berquist, C., Bourhis, J., & Allen, M. (1992). *"Like father, like sons and daughters: Predicting communication apprehension in families."* Paper presented at the annual convention of the Speech Communication Association, Chicago

Von Bertalanffy, L. (1968). *"General System Theory. Foundations, Development, Applications."* New York: George Braziller.

Von Bertalanffy, L. (1969). *"General system theory: Foundations, development, applications."* New York: George Braziller.

Von Bertalanffy, L. (1975). *"Perspectives on general systems theory: Scienti fi c-philosophical studies."* New York: George Braziller.

Biggers, T., & Masterson, J.T. (1984). Communication apprehension as a personality trait: An emotional defense of a concept. *Communication Monographs, 51,* 381-390.

Bing, E. (1963). Effects of childrearing practices and the development of differential cognitive abilities. *Child Development, 34,* 631-648.

Block, J. H. (1983). Differential premises arising from differential socialization of the sexes: Some conjectures. *Child Development, 54:* 1335–1354.

Booth-Butterfield, S. (1987). Action assembly theory and communication apprehension: A psychophysiological study. *Human Communication Research, 7 3,* 386- 398.

Booth-Butterfield, S. (1988). Instructional interventions for reducing situational anxiety and avoidance. *Communication Education, 37,* 214-223.

Bouchard, T. J. (1993). Genetic and environmental influence on adult personality: Evaluating the evidence. In j. Hettema & I.J. Deary (Eds.). *"Foundations of personality (pp. 15- 44)."* Norwell, MA: Kluwer Academic.

Bourhis, J., & Allen, M. (1992). Meta-analysis of the relationship between communication apprehension and cognitive performance. *Communication Education, 41,* 68-76.

Bourhis, J., Allen, M., & Wells, W. (1993). School and home environments as contributing factors in the development of communication apprehension in children. Paper presented at the annual meeting ofthe Speech Communication Association, Miami, FL.

Bowen, M. (1976). Theory in the practice of psychotherapy. In P. J. Guerin (Ed.): *"Family therapy: theory and practice."* New York: Gardner Press.

Bowlby, J. (1969). *"Attachment and loss: 101. 1. Attachment."* New York: Basic Books.

Bradac, J. J., Tardy, C. H. & Hosman, L. A. (1980). Disclosure styles and a hint at their genesis. *Human Communication Research, 6*, 228-238.

Branco, A. U. (1998). Cooperation, competition and related issues: A co-constructive an approach. In M. C. Lyra & J . Valsiner (Eels.)., Child druelojJment within culturally structured environments. Vol. 4. *"Construction of psychological processes in interpersonal communication (pp. 181-205)."* Stamford, CT: Ablex.

Branco, A . U. (2001). Contextual, interactional and subjective dimensions of cooperation and competition: A co-constructivist analysis. Em S. Chaiklin (Org.), *"The theory and practice of cultural-historical psychology (pp. 107-123)."* Denmark: Aarhus University Press

Branco, A. U. (2002 June). *"Microgenesis of meaning construction: the role of metacommunication in the development of human values."* Paper presented at

the 5th Congress of the International Society for Cultural Research and Activity Theory, Amsterdam.

Broderick, C. B. (1993). *"Understanding family process."* Newbury Park: Sage.

Brown, R., & Kulik, J. (1977). Flashbulb memories. *Cognition, 5,* 73- 99.

Buell, J., Stoddard, P., Harris, F.R., & Baer, D.M. (1968). Collateral social development accompanying reinforcement of outdoor play in a preschool child. *Journal of Applied Behavior Analysis, 1,* 167-173.

Bugental, D.E , Love, L.R., Kaswan, J.W., & April, C. (1971). Verbal-nonverbal conflict in parental messages lo normal and disturbed children. *Journal of Abnormal Psychology, 77,* 6-10.

Bugental, D.E., Love, L.R., & Kaswan, J.W. (1972). Videotaped family interaction: differences reflecting presence and type of child disturbance. *Journal of Abnormal Psychology, 79,(3),* 285-290.

Burgess, E. (1926). *"The growth of the city: An introduction to a research project."* In R. Park & E. Burgess (Eds.), The city (pp. 47–62). Chicago: University of Chicago Press.

Burgoon, J. K., & Hale, J. L. (1983). A research note on the dimensions of communication reticence. *Communication Quarterly, 31,* 238-248.

Burgoon, J.K., Pfau, M., Parrott, R., Birk, T., Coker, R. & Burgoon, M. (1987) Relational communication, satisfaction, compliance-gaining strategies, and compliance in communication between physicians and patients, *Communication Monographs, 54:3,* 307-324.

Burleson, B. R. (1983). Social cognition, empathic motivation, and adults' comforting strategies. *Human Communication Research, 10,* 295-304.

Burleson, B., Delia J., & Applegate, J. (1992). Effects of maternal communication and children's socialcognitive and communication skills on children's acceptance by the peer group. *Family Relations, 41,* 264-272.

Burleson, B. R., Delia, J. G., &Applegate, J. L. (1995). "The socialization of person-centered communication: Parents' contributions to their children's social–cognitive and communication skills. In M.A. Fitzpatrick & A.L. Vangelisti (Eds.), Explaining family interactions, (pp. 34–76). Thousand Oaks, CA: Sage.

Buss, A. H. (1980). *"Self-consciousness and social anxiety."* San Francisco: Freeman.

Buss, A. H., & Plomin, R. (1984). *"Temperament: Early developing personality traits."* Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Calkins, S.D., & Fox, N.A. (1992). The relation among infant temperament, attachment, and behavioral inhibition at 24 months. *Child Development, 63,* 1456- 1472.

Cantor, N., & Kihlstrom, J. F. (1985). Social intelligence: The cognitive basis of personality. *Review of Personality and Social Psychology, 6,* 15-33.

Cattell, R. B., & Scheier, I. H. (1958). The nature of anxiety: A review of thirteen multivariate analyses comprising 814 variables. *Psychological Reports, 4,* 351-388.

Chaffee, S. H., McLeod, J. M., & Atkin, D. K. (1971). Parental influences on adolescent media use. *American Behavioral Scientist, 14,* 323–340.

Chaffee, S. H, & McLeod, J. M. (1972). Adolescent telvision use in the family context. In G. A. Comstock & E A. Rubinstein (Eds.), Television and Social Behavior (Vol. 3). Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office.

Chaffee, S. H., McLeod, J. M., & Wackman, D. B. (1973). Family communication patterns and adolescent political participation. In J. Dennis (Ed.), *"Socialization to politics, (pp. 349-364)."* NY: Wiley & Sons.

Cheek, J. M., & Buss, A. H. (1981). Shyness and sociability. *Journal of Personality and Social Psychology, 41,* 330-339.

Chen, G.M. (1993). Self-Disclosure and Asian Students' Abilities to Cope with Social Difficulties in the United States, *The Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied, 127:6,* 603-610,

Chess, S., & Thomas, A. (1989). Temperament and its functional signrncance. In S.I. Greenspan & G.H. Pollack (Eds.), *"The course of lift: Early childhood (Vol. 2, 2nd ed., pp. 163-228)."* Madison, CT: International Universities Press.

Christensen, A., & Arrington, A. (1987). Research issues and strategies. In T. Jacob (Ed.), *"Family interaction and psychopathology (pp. 259-296)."* New York: Plenum.

Clevenger, T. (1959). A synthesıs of experımental research ın stage frıght. *Quarterly Journal of Speech, 45, 2.* 134-145

Colby, N., Hopf, T., & Ayres, J. (1993). Nice to meet you? Inter/intrapersonal perceptions of communication apprehension in initial interactions. Communication Quarterly, 41, 221-23

Comadena, M. E., & Prusank, D. T. (1988). Communication apprehension and academic achievement among elementary and middle school children. *Communication Education, 37,* 270-277.

Coodley, A. E. (1961). Current aspects of delinquency and addiction. *Archives of General Psychiatry, 4,* 632-640.

Conlin, M. (2004, May 10). I'm a bad boss? Blame my Dad. *BusinessWeek, 3882,* 60-61.

Çakmak, V. (2014). *"İletişim Kaygısının Sosyal Medya Kullanımı Üzerine Olan Etkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Örnek Olay İncelemesi."* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya

Daly, J.A., & Miller, M.D. (1975). Further studies on writing apprehension: SAT scores, success expectations, willingness to take advanced courses, and sex differences. *Research in the Teaching of English, 9,* 250-256.

Daly, J. A., & McCroskey, J.C. (1975). Occupational Desirability and Choice as a Function of Communication Apprehension. *Journal of Counseling Psycholog, 22, 4,* 309-313

Daly, J.A, (1977). The development of social-communicative anxiety. Paper presented at the Annual Convention of the International Communication Association, Berlin, Germany.

Daly, J. A., & Friedrich, G. (1981). The development of communication apprehension: A retrospective analysis of contributing correlates. *Communication Quarterly, 29,* 243-255.

Daly, J., & Stafford, L. (1984). Correlates and consequences of social-communicative anxiety. In J. Daly & J. McCroskey (Eds.), *"Avoiding communication: Shyness, reticence, and communication apprehension (pp. 125-143)."* Beverly Hills, CA: Sage.

Daly, J.A., Vangelisti, A.L., Neel, H.L., & Cavanaugh, P.D. (1989). Pre-performance concerns associated with public speaking anxiety, Communication Quarterly, 37:1, 39-53

Daly, J.A., Vangelisti, A.L., & Weber, D.J. (1995). Speech anxiety affects how people prepare speeches: A protocol analysis of the preparation processes of speakers. Journal Communication Monographs, 62- 4, 383-397.

Dance, F. E. X. (1967). *"Toward a theory of human communication."* In F. E. X. Dance (Ed.). Human communication theory: Original essays. New York: Holt, Rinehart and Winston.

Davilla, R. A. (1995). An intersubjective methodology for studying children and families. In T. J. Socha & G. H. Stamp (Eds.), *"Parents, children, and communication: Frontiers of theory and research (pp. 89–101)."* Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Davis, M. (1992). The role of the amygdala in fear and anxiety. *Annual Review of Neuroscience, 15,* 353- 375.

Denny, N. W., & Connors, G. J. (1974). Altering the questioning strategies of pre-school children. *Child Development, 45,* 1108-1112.

Depue, R.A., & Achene, W.G. (1989). Neurobehavioral aspects of affective disorders. *Annual Review of Psychology, 40,* 457-492.

Depue, R.A., Luciana, M., Arbisi, P., Collins, P., & Leon, A. (1994), Dopamine and the structure of personality: Relation of agonist-induced dopamine activity to positive emotionality. *Journal of Personality and Social Psychology, 67,* 485-498.

Derryberry, D., & Rothbart, M.K. (1988). Arousal, affect, and attention as components of temperament. *Journal of Personality and Social Psychology, 55,* 958- 966.

Dixson, M. D. (1995). Models and perspectives of parent–child communication. In T. J. Socha & G. H. Stamp (Eds.), *"Parents, children, and communication: frontiers of theory and research (pp. 43–65)."* Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

Dollard, J., & Miller, N. E. (1950). *"Personality and psychotherapy: An analysis of terms of learning, thinking, and culture."* New York: McGraw-Hill.

Dunst, C. J., & Trivette, C. M. (2009). Capacity-building family systems intervention practices. *Journal of Family Social Work, 12 ,* 119–143.

Dwyer, K.K. & Fus, D.A. (2002) Perceptions of Communication Competence, Self-Efficacy, And Trait Communication Apprehension: Is There an Impact on Basic Course Success?, *Communication Research Reports, 19:1*, 29-37

Eaves, L., & Eysenck, H.J. (1986). *"The genetics of personality."* New York: Academic Press.

Elwood, T. D., & Schrader, D. C. (1998). Family communication patterns and communication apprehension. *Journal of Social Behavior and personality, 13,* 493-502.

Eppler, C., & Weir, S. (2009). Family assessment in K-12 settings: Understanding family systems to provide effective, collaborative services. *Psychology in the Schools, 46* , 501–514.

Ericson, P. & Gardner, J. (1992). Two longitudinal studies of communication apprehension and its effects on college students' success. *Communication Quarterly, 40,* 127-137.

Evers, W.L. & Schwartz, J.C. (1973). Modifying social withdrawal in preschoolers: the effects of filmed modeling and teacher praise. *Journal of Abnormal Child Psychology, 1,* 248-256.

Eysenck, H.J. (1947). *"Dimensions of personality."* New York: Praeger.

Eysenck, H.J. (1967). *"The biological basis of personality."* Springfield: C. C. Thomas.

Eysenck, H.J., & Eysenck, M.W. (1985). *"Personality and individual differences: A natural science approach."* New York: Plenum.

Eysenck, H.J. (1986). Can personality study ever be scientific? *Journal of Social Behavior and Personality, 7,* 3- 20.

Eysenck, H. J. (1990). Biological dimensions of personality. In L.A. Pervin (Ed.), *"Handbook of personality: Theory and research (pp. 244-276)."* New York: Guilford.

Eysenck, H.J. (1991). Biological dimensions of personality. In L.A. Pervin (Ed.), *"Handbook of personality"* (pp. 244-276). New York: Guilford.

Falcione, R. L., McCroskey, J. C., & Daly, J. A. (1977). Job satisfaction as a function of employees' communication apprehension, self-esteem, and perceptions of their immediate supervisor. *"Communication Yearbook I,"* ed. Brent D. Ruben. New Brunswick, NJ: Transaction, Inc.

Farb, C., Aoki, C., Milner, T., Kaneko, T., & LeDoux, J. (1992). Glutamate immunoreactive terminals in the lateral amygdaloid nucleus: A possible substrate for emotional memory. *Brain Research, 593,* 145-158.

Fisher, B. A. (1978). *"Perspectives on Human Communication."* New York: Macmillan Publishing Company, Inc.

Fiske, S. T., & Taylor, S. E. (1991). *"Social cognition"* (2nd ed.). New York: McGraw–Hill.

Fitzpatrick, M.A. (1976). *"A typological examination of communication in enduring relationships."* Unpublished doctoral dissertation, Temple University.

Fitzpatrick, M. A. (1988). *"Between husbands and wives."* Newbury Park, CA: Sage

Fitzpatrick, M. A. (1988). *"Between husbands and wives: Communication in marriage."* Newbury Park, CA: Sage.

Fitzpatrick, M.A. (1990). Models of marital interaction. In H.Giles & W.P. Robinson (Eds.), Handbook of language and social psychology (pp. 433-450). New York: Wiley.

Fitzpatrick, M. A., & Ritchie, L. D. (1993). Communication theory and the family. In P. G. Boss,W. J. Doherty, R. LaRossa, W. R. Schumm, & S. K. Steinmetz (Eds.), *"Sourcebook of family theories and methods: A conceptual approach (pp. 565–585)."* New York: Plenum.

Fitzpatrick, M. A., & Badzinski, D. M. (1994). All in the family: Interpersonal communication in kin relationships. In M. L. Knapp & G. R. Miller (Eds.), *"Handbook of interpersonal communication, 2nd ed. (pp. 726-771)."* Thousand Oaks: Sage.

Fitzpatrick, M. A., & Ritchie, L. D. (1994). Communication schemata within the family: Multiple perspectives on family interaction. *Human Communication Research, 20,* 275–301.

Fitzpatrick, M.A., & Vangelisti, A.L. (1995). *"Explaining family interactions."* Thousand Oaks, CA: Sage.

Fitzpatrick, M. A., & Koerner, A. F. (1996, July). *"Family communication schemata and social functions of communication."* Paper presented at the International Research Colloquium on Communication Research, Moscow , Russia.

Fletcher, G. J. O. (1993). Cognition in close relationships. *New Zealand Journal of Psychology, 22,* 69–81.

Fletcher, G. J., & Thomas, G. (1996). Close relationship lay theories: Their structure and function. In G. O. Fletcher & J. Fitness (Eds.), *"Knowledge structures in close relationships (pp. 3–24)."* Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Fogel, A. (1993). *"Developing through relationships. Origins of communication, self and culture."* Chicago, IL: University of Chicago Press.

Fogel, A., & Branco, A.U. (1997). Metacommunication as a source of indeterminism in relationship development. In A. Fogel, M. Lyra, & J. Valsiner (Eds.), *"Dynamics and indeterminism in developmental and social processes (pp. 65–92)."* Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Folkman, S., & Lazarus, R.S. (1980). An analysis of coping in a middle-aged community sample. *Journal of Health and Social Behavior, 27,* 219- 239.

Fowles, D.C. (1980). The three arousal model: Implications of Gray's two-factor learning theory for heart rate, electrodermal activity, and psychopathy. *Psychophysiology, 77,* 87- 104.

Fowler, C. (2007). *"Family communication patterns, parental confirmation, and children's perceptions of their relationships with parents."* Paper presented to the 94th Annual National Communication Association Convention, Chicago, IL.

Freimuth, V. S. (1976). The effects of communication apprehension on communication effectiveness. *Human Communication Research, 2,* 289-295.

Ferreıra, A. J. (1960). The double bind and delinquent behavior. *Archives of General Psychiatry, 3,* 359-367.

Frymier, A.B. (1993). The relationship among communication apprehension and immediacy on motivation to study. *Communication Reports. 6,* 8-17.

Garrison, K. R., & Garrison, J. P. (1977). Measurement of communication apprehension among children. Paper Presented to the International Communication Association, Berlin, West Germany.

Garrison, K. R., & Garrison, J. P. (1979). Measurement of communication apprehension among children: A factor in the development of basic speech skills. *Communication Education, 28,* 119-128.

Gecas, V. (1971). Parental behavior and dimensions of adolescent selfevaluation. *Sociometry, 34 (4),* 466-482.

Gecas, V. (1981). The contexts of socialization. In M. Rosenberg & R. H. Turner (Eds.), *"Social psychology: Sociological perspectives (pp. 165-199)."* New York: Basic Books.

Gecas, V. & Schwalbe, M. L. 1986. Parental behavior and adolescent self-esteem. *Journal of Marriage and the Family, 48:* 37–46.

Gecas, V. (1992). Socialization. In E. F. Borgatta & M. L. Borgatta (Eds.), *"Encyclopedia of sociology (Vol. 4, pp. 1863–1872)."* New York: Macmillan

Giffin, K., & Heider, M. (1967). The relationship between speech anxiety and the suppression of communication in childhood. *Psychiatric Quarterly Supplement, 2,* 311-316.

Glowgower, F. D., Fremouw, W. J., & McCroskey, J. C. (1978). A component analysis of cognitive restructuring. *Cognitive Therapy and Research, 2,* 209-223.

Goleman, D. (1995). *"Emotional intelligence."* New York: Bantam.

Goodnow, J. J. (1997). Parenting and the transmission and internalization of values: From social-cultural perspectives to within-family analyses. In J. E. Grusec & L. Kuczynski (Eds.), *"Parenting and children's internalization of values: A handbook of contemporary theory (pp. 333-361)."* Hoboken, NJ: John Wiley.

Gottman, J. (1997). *"Raising an emotionally intelligent child."* New York: Simon and Schuster.

Gray, J.A. (1982). *"The neuropsychology of anxiety."* New York: Oxford University Press.

Gray, J.A. (1987). Perspectives on anxiety and impulsivity: A commentary. *Journal of Research in Personality, 21,* 493- 509.

Gray, J.A. (1990). Psychobiological aspects of relationships between emotions and cognition. *Cognit. Emot. 4* (Special Issue)

Gray,J.A. (1991). The neuropsychology of temperament. In J. Strelau & A. Angleitner (Eds.), *"Explorations in temperament (pp. 105- 128)."* New York: Plenum.

Gray, J.A. (1994). Framework for a taxonomy of psychiatric disorder. In ed. SHM van Goozen, NE van de Poll, J Sergeant *"Emotions: Essays on Emotion Theory, pp. 29-59."* Hillsdale NJ: Erlbaum

Greene, J.O., & Sparks, G.G. (1983a). Explication and test of a cognitive model of communication apprehension: A new look at an old construct. *Human Communication Research, 9,* 349-366.

Greene, J.O., & Sparks, G.G. (1983b). The role of outcome expectations in the experience of a state of communication apprehension, *Communication Quarterly, 31:3,* 212-219,

Griffin, K., & Heider, M. (1967). The relationship between speech anxiety and the suppression of communication in childhood. *The Psychiatric Quarterly Supplement. (pt. 2).*

Grolnick, W. S., Gurland, S. T., DeCourcey, W., & Jacob, K. (2002). Antecedents and consequences of mothers' autonomy support: An experimental investigation. *Developmental Psychology, 38(1),* 143-155.

Gudykunst, W. B., & Kim, Y. Y. (1997). *"Communicating with strangers: An approach to intercultural communication."* New York: McGraw-Hill.

Grutzeck, L.F. (1970). (1970). *"A search for invariant characteristics of reticent elementary school children."* M.A. thesis, Pennsylvania State University.

Guerin, P. J., Jr. (1976). Family Therapy: The First Twenty-Five Years. In P. J. Guerin, Jr. (Ed.) *"Family Therapy: Theory and Practice. pp.2-22."* New York: Gardner Press.

Halberstadt, A. G. (1991). Toward an ecology of expressiveness: Family socialization in particular and a model in general. In R. S. Feldman & B. Rimé (Eds.), *"Studies in emotion & social interaction. Fundamentals of nonverbal behavior (pp. 106-160)."* New York: Cambridge University Press.

Hall, A. D., Fagen, R. E. (1956). *"Definition of System."* General Systems Yearbook 1.

Haley, J. (1963). *"Strategies of psychotherapy."* New York: Grune & Stratton.

Haley, J., & Hoffman, L. (1968). *"Techniques of family therapy."* New York: Basic Books.

Handel, G. (1994). *"Qualitative study of whole families in a time of great change."* In G. Handel & G. G. Whitchurch (Eds.), The psychosocial interior of the family, 4th ed. (pp. 69-85). New York: Aldine de Gruyter

Haslett, B., & Samter, W. (1997). Chidren's communication: The first five years. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, In. Hess, R. S.,&Handel, G.

(1959). *"Family worlds: A psychosocial approach to family life."* Chicago: University of Chicago Press.

Haslett, B., & Alexander, A. (1988). Developing communication skills. In R. P. Hawkins, J. M. Wiemann, & S. Pingree (Eds.), *"Advancing communication science: Merging mass and interpersonal processes (pp. 224–252)."* Newbury Park, CA: Sage.

Hauser, M.D. (1996). *"The evolution of communication."* Cambridge, MA: MIT Press

Heider, F. (1946). Attitudes and cognitive organization. *Journal of Psychology, 21*, 107–112.

Heider, F. (1958). *"The psychology of interpersonal relations."* New York, NY: Wiley.

Heisel, A.O., Beatty, M.J., Rudd, J.E., Dobos, J.A., Valencic, K., & Perger, R. (1997). A factor analytic evaluation of communication apprehension as temperamental expression. Paper presented at the annual meeting of the Speech Communication Association, Chicago.

Henry, J. (1965). *"Pathways to madness."* New York: Vintage Books.

Hertenstein, M.J. (2002). Touch: Its Communicative Functions in Infancy, *Human Development. 45:*70–94

Hess, R. D. and Handel, G. (1959). *"Family Worlds"*. Chicago: The University of Chicago Press

Hetherington, E. M. (1965). A developmental study of the effects of sex of the dominant parent on sex-role preference, identification, and imitation in children. *Journal of Personality and Social Psychology, 2(2),* 188-194.

Hetherington, E. M., & Frankie, G. (1967). Effects of parental dominance, warmth, and conflict on imitation in children. *Journal of Personality and Social Psychology, 6(2),* 119-125.

Higgins, E. T. (1987). Self-discrepancy: A theory relating self and affect. *Psychological Review, 94,* 319–340.

Hill, R. (1971). Modern systems theory and the family: A confrontation. *Social Science Information, 10 ,* 7–27.

Holmberg, D., & Veroff, J. (1996). Rewriting relationship memories: The effects of courtship and wedding scripts. In G. O. Fletcher & J. Fitness (Eds.),

"Knowledge structures in close relationships (pp. 345–368)." Mahwah, NJ: Erlbaum.

Hopf, T., & Colby, N. (1992). The relationship between interpersonal communication apprehension and self-efficacy. *Communication Research Reports, 9,* 131-135.

Horvath, C.W. (1995). Biological origins of communicator style. *Communication Qyarterly, 43,* 394-407.

Hsu, C. F. (1998). Relationships between family characteristics and communication apprehension. *Communication Research Reports, 15,* 91-98.

Huang, L. N. (1999). Family communication patterns and personality characteristics. *Academic Research Library, 47,* 230-244.

Huang, Y. (2010). *"Famıly Communıcatıon Patterns, Communıcatıon Apprehensıon And Socı-Communıcatıve Orıentatıve Orıentatıon: A Study Of Chınese Students"* Yayınlanmamış yüksek Lisans Tezi. The Graduate Faculty of The University of Akron.

Hutchinson, K. L., & Neuliep, J. W. (1993). The influence of parent and peer modeling on the development of communication apprehension in elementary school children. *Communication Quarterly, 41,* 16-25.

Ickes, W.K. A. (1971). Classical conditioning model for "reticence." *Western Speech, 35,* 48-55.

Jackson, D. D. (1965).The Study of the Family. *Family Process, 4,* 1-20.

Jakibchuk, Z., & Smerigilio, V. L., (1976). The influence of symbolic modeling on the social behavior of preschool children with low levels of social responsiveness. *Child Development, 47,* 338-341.

John, D. R. (1999). Consumer socialization of children: A retrospective look at twenty-five years of research. *Journal of Consumer Research, 26,* 183–213.

Jones, E.E., & Davis, K.E. (1965). From acts to dispositions: The attribution process in person perception. In L. Berkowitz (Ed.), *"Advances in experimental social psychology"* (Vol. 2, pp. 219-266). New York: Academic.

Jones, W.H. & Russell, D. (1982) The Social Reticence Scale: An Objective Instrument to Measure Shyness, *Journal of Personality Assessment, 46:6,* 629-631,

Jordan, W. J., & Powers, W. G. (1978). Verbal behavior as a function of apprehension and social context. *Human Communication Research, 4,* 294-300.

Kagan, J., & Moss, H.(1962). *"Birth to maturity A study in psychological development."* New York: Wiley.

Kagan, J., Reznick, J.S., & Sidman, N. (1988). Biological bases of childhood shyness. *Science, 240,* 167-171.

Kagan,J., & Sidman, N. (1991). Infant predictors of inhibited and uninhibited profiles. *Psychological Science, 2,* 40-44.

Kagan, J. (1992). Temperamental contributions to emotion and social behavior. In M.S. Clark (Ed.), *"Emotion and social behavior (pp. 99- 118)."* Newbury Park, NJ: Sage.

Kantor, D., & Lehr, W. (1975). *"Toward a theory of family process."* San Francisco: Jossey-Bass.

Kantrowitz, B. (2004, May 3). Parenting for dummies. *Newsweek, 143,* 52.

Kelley, H. H. (1972). Causal schemata and the attribution process. In E. E. Jones, D. E. Kanouse, H. H. Kelley, R. E. Nisbett, S. Valins, & B. Weiner (Eds.), *"Attribution: Perceiving the causes of behavior."* Morristown, NJ: General Learning Press.

Kelly, L., & Keaten, J. A. (2000). Treating communication anxiety: Implications of the communibiological paradigm. Communication Education, 49, 45-57.

Kihlstrom, J. E (I 987). The cognitive unconscious. *Science, 23 7,* 1445-1452.

King, P. D. (1975). Early infantile autism: Relationship to schizophrenia. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry. 14,* 666-681.

Koerner, A. F., & Fitzpatrick, M. A. (1997a). Family type and conflict: The impact of conversation orientation and conformity orientation on conflict in the family. *Communication Studies, 48,* 59–75.

Koerner, A. F.,&Fitzpatrick, M. A. (1997b, May). You never leave your family in a fight: The impact of families of origins on conflict-behavior in romantic relationships. Paper presented at the annual meeting of the International Communications Association, Montreal, Canada.

Koerner, A.F. & Eis, K.M. (2001). "*The influence of conformity orientation on communication patterns in family conversations."* Paper presented at the National Communication Association convention, Atlanta, GA

Koerner, A. F., & Fitzpatrick M. A. (2002a). Understanding family communication patterns and family functioning: The roles of conversation orientation and conformity orientation. *Communication Year Book, 28,* 36-68.

Koerner, A. F., & Fitzpatrick, M. A. (2002b). Toward a theory of Family Communication. *Communication Theory, 12,* 70-91.

Koerner, A. F., & Cvancara, K. E. (2002). The influence of conformity orientation on communication patterns in family conversations. *Journal of Family Communication, 2,* 133–152.

Koesten, J. (2004). Family communication patterns, sex of subject, and communication competence. *Communication Monographs, 71,* 226–244.

Kohn, A. (1997). How not to teach values: A critical look at character education. *Phi Delta Kappan, 18 (6):* 428-439.

Lazarus, R. S. (1991). *"Emotions and adaptation."* New York: Oxford University Press.

Leary, M. R. (1983). *"Understanding social anxiety: Social, personality, and clinical perspectives."* Beverly Hills, CA: Sage.

Leary, M. R. (1995). *"Self-presentation: Impression management and inte1personal behavior."* Madison, WI: Brown & Benchmark.

LeDoux, J.E. (1986). The neurobiology of emotion. Ln J.E. LeDoux & W. Hirst (Eds.), *"Mind and brain: Dialogues in cognitive neuroscience (pp. 301-354)."* New York: Cambridge University Press.

LeDoux, J.E., Cicchetti, P., Xagoraris, A., & Romanski, L.M. (1990). The lateral amygdaloid nucleus: Sensory interface of the amygdala in fear conditioning. *Journal of Neuroscience, 10,* 1062-1069.

Leeds-Hurwitz, W. (1989). *"Communication in everyday life: A social interpretation."* Norwood, NJ: Ablex

Leeds-Hurwitz, W. (Ed.). (1995). *"Social approaches to communication."* New York: Guilford.

Leaper, C., Hauser, S. T., Kremen, A., Powers, S. I., Jacobson, A. M., Noam, G. C., Weiss-perry, G. and Follansbee, D. (1989). Adolescent-parent interactions in relation to adolescents' gender and ego development pathway: A longitudinal study. *Journal of Early Adolescent, 9:* 335–361.

Levine, T. R., & McCroskey, J. C. (1990). Measuring trait apprehension: A test of rival measurement models of the PRCA-24. *Communication Monographs, 57,* 62-72.

Lewis, M., & Weinraub, M. (1976). The father's role in the child's social network. In M. Lamb (Ed.), *"The role of the father in child development."* New York: Wiley.

Lidz, T., Fleck, S., Alanen, Y., & Cornelison. (1963). A. Schizophrenic patients and their siblings. *Psychiatry, 26,* 1-18.

Littlejohn, S.W., Foss, K.A., (2011). *"Theories of human communication 10. Ausg."*, Long Grove: Waveland Press

Lu, Y. (1961). Mother-Child role relationships in schizophrenia: A comparison of schizophrenic and non-schizophrenic siblings. *Psychiatry, 24,* 133-142.

Lull, J. (1980). Family communication patterns and the social uses of television. *Communication Research, 7,* 319-334.

Lustig, M. W. (1974). "Verbal reticence: A reconceptualization and preliminary scale development. *Paper presented at the Speech Communication Association Convention,* Chicago.

Lykken, D., & Tellegen, A. (1996). Happiness is a stochastic phenomenon. *Psychological Science, 7,* 186-189.

MacLeod, C. & Mathews, A. (1988). Anxiety and the allocation of attention to threat, *The Quarterly Journal of Experimental Psychology Section A: Human Experimental Psychology, 40:4,* 653-670

Marieb, E.N., & Mallatt, J. (1992). *"Human Anatomy."* Redwood City, CA: Benjamin/Cummings.

Markus, H., & Zajonc, R. B. (1985). The cognitive perspective in social psychology. In G. Lindzey & E. Aronson (Eds.), *"Handbook of social psychology(3rd ed., Vol. I, pp.137-230)."* New York: Random House.

Maslow, A. (1971). *"The farther reaches of human nature."* New York: Viking.

Mathews, A. (1990). The cognitive function of anxiety. *Behavioral Research and Therapy, 28,* 455-468.

McCroskey, J. C. (1970). Measures of communication-bound anxiety. *Speech Monographs, 37,* 269–277.

McCroskey, J.C., Ralph, D.C., & Barrıck, J.E. (1970). The effect of systematic desensitization on speech anxiety. *Speech Teacher, 19,* 32-36.

McCroskey, J. C., & Richmond, V. P. (1975). The development of a measure of perceıved homophıly ın ınterpersonal communıcatıon. *Human Communication Research, 1-4,* 323-332.

McCroskey, J. C., Richmond, V. P., Daly, J. A., & Cox, B. G. (1975). The effects of communication apprehension of interpersonal attraction. *Human Communication Research, 2,* 51 -65.

McCroskey, J. C. (1976). Normative levels of communication apprehension among elementary and secondary school students. Unpublished manuscript, West Virginia University, Morgantown, WV.

McCroskey, J. C., & Andersen, J. (1976). The relationship between communication apprehension and academic achievement among college students. *Human Communication Research, 3,* 73-81.

McCroskey, J. C., Daly, J. A., & Sorensen, G. A. (1976). Personality correlates of communication apprehension: A research note. *Human Communication Research, 2,* 376-380.

McCroskey, J. C., & Richmond, V. P. (1976). The effects of communication apprehension on the perception of peers. *Western Speech Communication Journal, 40,* 14-21.

McCroskey, J.C. (1977). Oral communication apprehension: A summary of recent theory and research. *Human Communication Research, 4,* 75-96.

McCroskey, J. C., Daly, J. A., Richmond, V. P., & Falcione, R. L. (1977). Studies of the relationship between communication apprehension and self-esteem. *Human Communication Research, 3,* 264-277.

McCroskey, J.C. & Richmond, V.P. (1977). Communication apprehension as a predictor of self-disclosure, *Communication Quarterly, 25:4,* 40-43,

McCroskey, J. C. (1978). Validity of the PRCA as an index of oral communication apprehension. *Communication Monographs, 45,* 192-203.

McCroskey, J. C., & Sheahan, M. (1978). Communication apprehension, social preference, and social behavior in a college environment. *Communication Quarterly, 26,* 41-50.

McCroskey, J. C., & Richmond, V. P. (1979). The impact of communication apprehension on individuals in organizations. *Communication Quarterly, 27,* 55-61.

McCroskey, J. C., Andersen, J. F., Richmond, V. P., & Wheeless, L. R. (1981). Communication apprehension of elementary and secondary students and their teachers. Communication Education, 30, 122-132.

McCroskey, J. C. (1982). *"Oral communication apprehension: A reconceptualization."* In M. Burgoon (Ed.), Communication yearbook 6 (pp. 136-170). Beverly Hills, CA: Sage.

McCroskey, J. C., Simpson, T. J., & Richmond, V. P. (1982). Biological sex and communication apprehension. *Communication Quarterly, 30,* 129-133.

McCroskey, J. C. (1984). *"The communication apprehension perspective."* In J. A. Daly & J. C. McCroskey (Eds.) Avoiding communication: Shyness, reticence, and communication apprehension, (pp. 13-38). Beverly Hills, CA: Sage.

McCroskey, J. C., & Richmond, V. P., & Stewart, R. (1986). *"One on one: Foundations of interpersonal communication."* Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

McCroskey, J. C., & Richmond, V. P. (1987). Willingness to communicate. In J. C. McCroskey & J. A. Daly (Eds.), *"Personality and interpersonal communication (pp. 129-156)."* Newbury Park, CA: Sage.

McCroskey, J. C, Booth-Butterfield, S., & Payne, S. K. (1989). The impact of communication apprehension on college student retention and success. *Communication Quarterly, 37,* 100-107.

McCroskey, J. C., Burroughs, N. F., Daun, A., & Richmond, V. P. (1990). Correlates of quietness: Swedish and American perspectives. *Communication Quarterly, 38,* 127-137

McCroskey, J. C., & Richmond, V. P. (1993). Identifying compulsive communicators: The talkaholic scale. *Communication Research Reports, 10,* 107-114.

McCroskey, J. C. (1997). Willingness to communicate, communication apprehension, and self-perceived communication competence: Conceptualizations and perspectives. In J. A. Daly, J. C. McCroskey, J. Ayres, T. Hopf, & D. M. Ayres (Eds.). *"Avoiding communication: Shyness, reticence, and communication apprehension (2nd ed.) (pp. 75–108)."* Cresskill, NJ: Hampton Press.

McCroskey, J. C., & Beatty, M. J. (1998). Communication apprehension. In J.C. McCroskey, J.A. Daly, M.M. Martin, & M.J. Beatty (Eds.), *"Communication and personality: Trait perspectives (pp.215-231)."* Cresskill, NJ: Hampton Press.

McCroskey, J. C., & Beatty, M. J. (2000). The communibiological perspective: Implieation for communication in instruction. *Communication Education, 49,* 1-6.

McCroskey, J. C. (2009). Communication apprehension: What have we learned in the last four decades. *Human Communication, 12(2),* 157-171.

McCulloch, W. S. (1970). *"Embodiments of mind."* Cambridge, MA: MIT Press.

McLeod, J. M., & Chaffee, S. H. (1972). *"The construction of social reality."* In J. Tedeschi (Ed.), The social influence process (pp. 50–59). Chicago, IL: Aldine-Atherton.

McLeod, J., & Chaffee, S. (1979). Guiding perspective of a loose collaboration'. Paper presented to the annual convention of the Association for Education in Journalism.

McReynolds, P.A. (1960). *"Anxiety, perception, and schiozophrenia."* In D. Jackson (Ed.), The etiology of schizophrenia (pp. 248-292). New York: Basic Books

Meadowcroft, J. (1985). Family communication patterns and political development: The child's role. *Communication Research, 13,* 603-624.

Meadowcroft, J., & Fitzpatrick, M.A. (1988). Theories of family communication: Toward a merger of inter subjectivity and mutual influence processes. In R. P. Hawkins, J. W. Wiemann, & S. Pingree (Eds.), *"Advancing communication science: Merging mass and interpersonal processes (pp. 253-275)."* Beverly Hills, CA: Sage.

Mehrley, R. S. (1984, November). The relationship between communication apprehension and voluntary attrition among first semester college students. Paper presented at the annual convention of the Speech Communication Association, Chicago.

Meissner, W. W. (1964). Thinking about the family: Psychiatric aspects. *Fam. Process, 3,* 1-40.

Minuchin, S. (1974). *"Families and family therapy."* Cambridge, MA: Harvard University Press.

Mitchell, R.W. (1991). Bateson's concept of 'metacommunication' in play. *New Ideas in Psychology, 9(1),* 73–87.

Moerk, E. L. (1975). Verbal interaction between children and their mothers during preschool years. *Developmental Psychology, 11,* 788-794.

Moll, K.L., & Darley, F.L. (1960). Attitudes of mothers articulatory-impaired and speech retarded children. *Journal of Speech and Hearing Disorders, 25,* 377-384.

Motley, M.T. (1997). *"Overcoming Your Fear of Public Speaking-A Proven Method."* New York: Houghton Mifflin.

Mowrer, O.H. (1960). "Learning theory and behavior." New York: Wiley.

Murphey, D.A.(1992). Constructing the child: Relations between parents' beliefs and child outcomes. *Developmental Review, 12,* 1459-1469

Murray, S. L., & Holmes, J. G. (1996). The construction of relationship realities. In G. O. Fletcher & J. Fitness (Eds.), *"Knowledge structures in close relationships (pp. 91–120)."* Mahwah, NJ: Erlbaum.

Murray, S. L., Holmes, J. G., MacDonald, G., & Ellsworth, P. C. (1998). Through the looking glass darkly? When self-doubts turn into relationship insecurities. *Journal of Personality and Social Psychology, 75,* 1459–1480.

Mussen, P.H., Congor, J.J. & Kagan, J. (1974). *"Child development and personality."* New York: Harper & Row.

Neer, M.N. & Kircher, W.F. (1989). Apprehensives' perception of classroom factors influencing their class participation, *Communication Research Reports, 6:1,* 70-77,

Nelson, C.A. (1994). Neural basis of infant temperament. In J.E. Bates & T.D. Wachs (Eds.). *"Temperament: Individual differences at the interface of biology and behavior (pp. 47-82)."* Washington, DC: American Psychological Association.

Newcomb, T. M. (1953). An approach to the study of communicative acts. *Psychological Review, 60,* 393–404.

Noller, P., & Fitzpatrick, M. A. (1993). *"Communication in family relationships"*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Noller, P. (1995). Parent-adolescent relationships. In M. A. Fitzpatrick & A. L. Vangelisti (Eds.), *"Explaining family interactions (pp. 77-111)."* Thousand Oaks, CA: Sage.

Novilla, M. L. B., Barnes, M. D., De La Cruz, N. G., Williams, P. N., & Rogers, J. (2006). Public health perspectives on the family: An ecological approach to promoting health in the family and community. *Family & Community Health, 29 (1),* 28–42.

O'Connor, R. D. (1972). Modification of social withdrawal through symbolic modeling. *Journal of Abnormal Psychology, 79,* 327-334.

O'Keefe, B. J., & Delia, J. G. (1982). *"Impression formation and message production."* In M. E. Roloff & C. R. Berger (Eds.), Social cognition and communication (pp. 33-72). Beverly Hills, CA: Sage.

Olson, D.H.L. (1972). Empirical unbinding of the double bind: Review of research and conceptual reformulations. *Family Process, 11,* 69-94.

O'Mara, J., Allen, J.L., Long, K.M. & Judd, B. (1996). Communication apprehension, nonverbal immediacy, and negative expectations for learning. *Communication Research Reports, 13:1,* 109-128.

Paivio, A., & Lambert, W.E. (1959). Measures and correlates of audience anxiety ("stagefright"). *Journal of Personality, 27,* 1-17.

Paivio, A. (1964). Childrearing antecedents of audience sensitivity. *Child Development, 35,* 397-416.

Paivio, A. (1965). *"Personality and audience influence."* In B.A. Maher (Ed.), Progress in Experimental Personality Research. New York: Academic Press.

Panksepp, J. (1982). Toward a general psychobiology of emotions. *Behavioral and Brain Research, 5,* 407-467.

Panksepp, J. (1986). The anatomy of emotions. In R. Plutchik & H . Kellerman (Eds.), *"Emotion: Theory research and experience: Biological foundations of emotions (Vol. 3, pp. 91 - 124)."* San Diego, CA: Academic Press.

Papez, J. W. (1937). A proposed mechanism of emotion. Arch. *Neurol. Psych. 28*:725-743.

Parr, A. E. (1966). *Psychological aspects of urbanology. Journal of Social Issues, 22,* 21-38.

Pavlov, I. P. (1928). *"Lectures on conditioned reflexes."* New York: International.

Pearce, W.B. (1976). *"An Overview of Communication and Interpersonal Relationships."* Science Research Associates, Chicago, IL.

Pekarsky, A. (1952). *"Maternal attitudes toward children with psychogenetically delayed speech."* Unpublished doctoral dissertation. New York University.

Pelias, M.H. & Pelias, R.J. (1988) Communication apprehension in the basic course in performance of literature, *Communication Education, 37:2,* 118-126.

Pertaub, D.P., Slater, M. ve Barker, C. (2002). An Experiment on Public Speaking Anxiety in Response to Three Different Types of Virtual Audience. *Presence: Teleoperators and Virtual Environments, 11(1),* 68-78.

Phillips, G.M. (1977). Rhetoritherapy versus the medical model: Dealing with reticence. *Communication Education, 1 (26),* 34-43

Phillips, G. M. (1984). *"Reticence: A perspective on social withdrawal."* In J. A. Daly & J. C.

Phillips, G. M. (1997). *"Reticence: A perspective on social withdrawal."* In J. A. Daly, J. C. McCroskey, J. Ayres, T. Hopf, & D. M. Ayres (Eds.), Avoiding communication: Shyness, reticence, and communication apprehension (2nd ed.) (pp.129–150). Cresskill, NJ: Hampton Press.

Piaget, J. (1928). "Judgement and Reasoning in the Child." London, UK: Routledge & Kegan Paul Ltd.

Pinker, S. (1999). *"Words and rules: The ingredients of language."* New York: Basic Books.

Pontecorvo, C., & Fasulo, A. (1999). Planning a typical Italian meal: A family reflection on culture. *Culture & Psychology, 5,* 313–336.

Posner, M.I., & Presti, D. (1987). Selective attention and cognitive control. *Trends in Neuroscience, 70,* 12-17.

Posner, M.I. (1990). Hierarchical distributed networks in the neuropsychology of selective attention. In A. Carramaza (Ed.), *"Cognitive neuropsychology and neurolinguistics: Advances in modlls of cognitive function and impairment(pp. 187-210)."* New York: Plenum.

Posner, M.I., & Peterson, S.E. (1990). The attention system of the human brain. *Annual Review of Neuroscience, 73,*24-42.

Reiss, D. (1981). “The family's construction of reality.” Cambridge, MA: Harvard University Press.

Reiman, E.M., Raicble, M.E., Butler, F.K , Herscovitcb, P., & Robins, E. (1984). A focal brain abnormality in panic disorder, a severe form of anxiety. *Nature, 310,* 683-685.

Reiman, E.M., Fusselman, M.J., Fox, P.T., & Raichle, M.E. (1989). Neuroanatomical correlates of anticipatory anxiety. *Science, 243,* 1071-1074.

Revelle, W. (1995). Personality processes. In J. T. Spence, J. M. Darley, & D. J. Foss (Eds.). *Annual review of psychology, 46,* 295-328.

Richardson, R. W. (2005). Becoming a healthier pastor: Family systems theory and the pastor’s own family. Minneapolis, MN: Fortress Press.

Richmond, V. P. (1977). The relatıonshıp between opınıon leadershıp and ınformatıon acquısıtıon. *Human Communication Research, 4-1,* 38-43

Richmond, V.P., & Robertson, D. (1977). *“Communication apprehension as a function of being raised in an urban or rural environment.”* Unpublished monograph. West Virginia Northern Community College.

Richmond, V. P. (1984). Implications of quietness: Some facts and speculations. In J. A. Daly and J. C. McCroskey (Eds.). *“Avoiding communication: Shyness. reticence. and communication apprehension.”* Beverly Hills, CA: Sage.

Richmond, V P., & McCroskey, J. C. (1985). *“Communication: Apprehension, avoidance, and effectiveness. Scottsdale,”* AZ: Gorsuch Scarisbrick.

Richmond, V. P., & McCroskey, J. C. (1998). *“Communication apprehension, avoidance and effectiveness (5th Ed.).”* Boston: Allyn & Bacon.

Ritchie, L. D. (1985). *Family communication patterns or parent communication patterns?* Paper presented at the annual meeting of the International Communication Association, Honolulu, HI.

Ritchie, L D. (1987). *Whose accuracy, whose congruency, and whose agreement? Variations on the theme of coorientation.* A paper presented to the annual meeting of the International Communication ociation.

Ritchie, L. D. (1988, August). *Family communication patterns and theflow of infurmation in the family.* Paper presented at the annual meeting of the

Association for Education in Journalism and Mass Communication, Portland, OR.

Ritchie, L. D., & Fitzpatrick, M. A. (1990). Family communication patterns: Measuring interpersonal perceptions of interpersonal relationships. *Communication Research, 17,* 523–544.

Ritchie, L. D. (1991). Family communication patterns: An epistemic analysis and conceptual reinterpretation. *Communication Research, 18,* 548–565.

Ritchie, D. L. (1997). Parents' workplace experiences and family communication patterns. *Communication Research, 24,* 175–187.

Rogers, L. E. (1972). "Dyadic systems and transactional communication in a family context." Unpublished doctoral dissertation, Michigan State University.

Rogers, L.E., & Escudero, V. (2004). Theoretical foundations. In L. E. Rogers & V. Escudero (Eds.), *"Relational communication: An interactional perspective to the study of process and form (pp. 222-239)."* Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

Rolls, E.T. (1990). A theory of emotion, and its application to understanding the neural basis of emotion. *Cognition and Emotion, 4,* 161- 190.

Rosenfeld, L.B., Grant, C.H., and McCroskey, J. (1995). Communıcatıon apprehensıon and self-perceıved communıcatıon competence of academıcally gıfted students. *Communication Education, 44,* 79-86.

Rossetti-Ferreira, M.C. (1986). *"Mother and child/separation and meeting."* Sáo Paulo: Edicon.

Rothbart, M. K., Derryberry, D., & Posner, M. I. (1994). A psychobiological approach to the development of temperament. In J. E. Bates & T. D. Wachs (Eds.), *"Temperament: Individual differences at the inteeace of biology and behavior (pp. 83-1 16)."* Washington, Dc: American Psychological Association.

Rubin, R., & Graham, E. (1988). Communication correlates of college success: An exploratory investigation. *Communication Education, 37,* 14-27.

Rubin, R. B., & Rubin, A. M. (1989). Communication apprehension and satisfaction in interpersonal relationships. *Communication Research Reports, 6,* 13-20.

Rubin, R., Graham, E., & Mignerey, J. (1990). A longitudinal study of college students' communication competence. *Communication Education, 44,* 80-86.

Rushton, J.P., Fulker, D.W., Neal, M.C., Nias, D.K.B., & Eysenck, H.J. (1986). Altruism and aggression: The heritability of individual differences. *Journal of Personality and Social Psychology, 50,* 1192-1198.

Russell, B. (1967). Mathematical logic as based on the theory of types. In J. Heijenoort (Ed.), *"From Frege to Godel, a sourcebook in mathematical logic (1879-1931)."* Cambridge, MA: Harvard University Press

Sandler, J., & Rosenblatt, B. (1962). The concept of the representational world. *The Psychoanalytic Study of the Child. 27,* 128-145.

Santrock, J. W. (1991). *"Psychology: The science of mind and behavior (3rd.)."* Dubuque, IA: Wm. C. Brown Publishers.

Saphir, M. N., & Chaffee, S. H. (2002). Adolescents' contributions to family communication patterns. *Human Communication Research, 28,* 86–108.

Satir, V. (1967). *"Conjoint family therapy."* Palo Alto, CA: Science and Behavior Books.

Schaffer, H. R. (1971). *"The Growth of Sociability."* London: Penguin.

Schaffer, W.M. (1974).Selection for Optimal Life Histories: The Effects of Age Structure. *Ecology, 55/2,* 291-303.

Schaffer, H. R. (1984). *"The Child's Entry into a Social World."* London: Academic Press.

Schank, R. C., & Abelson, R. P. (1977). *"Scripts, plans. goals, and understanding."* Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Schiefelbusch, R.L. (1951). *"A study of the development of speech retarded children."* Unpublished doctoral dissertation, Northwestern University.

Schlenker, B. R., & Leary, M. R. (1982). Social anxiety and self-presentation. *Psychological Bulletin, 92,* 641–669.

Schroder, H. M., Driver, M. J. & Streufert, S. (1967). *"Human information processing."* New York: Holt, Rinehart & Winston.

Schweitzer, J., Zwack, J., Weber, G., Nicolai, E., & Hirschenberger, N. (2007). Family systems psychiatry: Principles, good practice guidelines, clinical examples, and challenges. *The American Journal of Orthopsychiatry, 77* , 377–385.

Scott, M., & Wheeless, L. (1977). Instructional communication theory and research: An overview. *Communication Yearbook 1,* 495-511

Seitz, S., & Stewart, C. (1975). Imitation and expansion: Some developmental aspects of mother-child communications. *Developmental Psychology, 11,* 763-768.

Seligman, M. E. P. (1973). Fall into helplessness. *Psychology Today. 7(1),* 43-48.

Seligman, M. E. P. (1975). *"Helplessness."* San Francisco: Freeman.

Shannon, C., & Weaver, W. (Eds.). (1949). *"The mathematical theory of communication."* Urbana: University of Illinois Press.

Shotter, J. (1993). *"Conversational realities."* London : Sage.

Sieber, J.E. (1977). A paradigm for research on treatment designed lo modify anxiety of its effects. In J.E. Sieber, H.F. O'Neil, Jr., & S. Tobias (Eds.), *"Anxiety, learning, and instruction (pp. 41-72)."* Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Sillars, A. L. (1995). Communication and family culture. In M. A. Fitzpatrick & A. L. Vangelisti (Eds.), *"Explaining family interactions (pp. 375-399)."* Thousand Oaks, CA: Sage.

Skinner, B. F. (1938). *"The Behavior of organisms: An experimental analysis."* New York: Appleton-Century.

Skinner, B.F. (1957). *"Verbal behavior."* New York: Appleton-Century-Croft.

Sluzki, C. E., Beavin, J., Tarnopolsky, A. and Veron, E. (1967). Transactional Disqualification: Research on the Double Bind. *Archives of General Psychiatry, 16,* 494-504.

Smith, E. K. (1976). Effect of the double-bind communication on the anxiety level of normals. *Journal of Abnormal Psychology, 85,* 356-363.

Smith, E. R., & Lerner, M. (1986). Development of automatism of social judgments. *Journal of Personality and Social Psychology, 50,* 246-259.

Smythe, M. J., & Powers, W. G. (1978). When Galatea is apprehensive: Effect of communication apprehension on teacher expectations. In B. D. Ruben (Ed.), *"Communication Yearbook II (pp. 487-494)."* New Brunswick, NJ: Transaction.

Squire, L.R. (1987). *"Memory and brain."* New York: Oxford University Press.

Socha, T. J., & Diggs, R. C. (Eds.). (1999). *"Communication, race, and family: Exploring communication in black, white, and biracial families."* Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Spielberger, C. D. (Ed.). (1966). *"Anxiety and behavior."* New York: Academic Press.

Stambak, M., & Sinclair, H. (1993). *"Pretend play among 3-year-olds."* Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Staub, E. (1991) Altruistic and Moral Motivations for Helping and Their Translation Into Action, *Psychological Inquiry: An International Journal for the Advancement of Psychological Theory, 2:2,* 150-153,

Stelmack, R.M. (1990). Biological bases of extra version: Psychophysiological evidence. *journal of Personality, 58,* 293-311.

Stelmack, R.M., & Geen, R.G. (1992). The psychophysiology of extraversion. In A. Gale & M.W. Eysenck (Eds.), *"Handbook of individual differences: Biological perspectives(pp. 227- 254)."* New York: Wiley.

Steinglass, P. (2006). The future of family systems medicine. Challenges and opportunities. *Families, Systems & Health, 24 ,* 396–411.

Steinmetz, J.E. (1994). Brain substrates of emotion and temperament. In J.E. Bates & T.D. Wachs (Eds.), *"Temperament: Individual differences at the interface of biology and behavior (pp. 17-46)."* Washington, DC: American Psychological Association.

Strelau, J. (1983). *"Temperament, personality, and activity."* San Diego, CA: Academic Press.

Strelau, J. (1994). The concepts of arousal and arousability as used in temperament studies. In j.E. Bates & T.D. Wachs (Eds.), *"Temperament: Individual differences at the interface with biology and behavior (pp. 11 7- 141)."* Washington, DC: American Psychological Association.

Talley, M. A. (1979). *"The relationship of gender orientation to communicator style."* Thesis, West Virginia University.

Talley, M. A. ve Richmond, V. P. (1980). The relationship between psychological gender orientation and communicator style. *Human Communication Research, 4,* 326-339.

Thomas, A., & Chess, S. (1977). *"Temperament and development."* New York: Brunner/Mazel.

Tims, A.R, & Masland, J. (1985). Measurement of family communication patterns. *Communication Research, 12,* 35-57.

Trevarthcn, C. B. (1976). *"Basic patterns of psychogenetic change in infancy."* Paper delivered to the OECD conference on 'Dips in Learning', St Paul de Vence, France.

Trevarthen, C. B. (1977). Descriptive analyses of infant communicative behavior. In H. B. Schaffer (ed.), *"Studies in Mother-Infant Interaction."* New York: Academic Press.

Trevarthen, C. B. (1979). Communication and cooperation in early infancy: A description of primary intersubjectivity, In M. Bullowa (ed.), *"Before Speech: The Beginning ofInterpersonal Communication."* Cambridge: Cambridge University Press.

Valsiner, J., Branco, A. U., & Dantas, C. M. (1997). Co-construction of human development: Heterogeneity within parental belief orientations. In J. E. Grusec & L. Kuczynski (Eds.), "Parenting and children's internalization of values: A handbook of contemporary theory (pp. 283-304)." Hoboken, NJ: John Wiley.

Valsiner, J. (2001). *"Comparative study of human cultural development."* Madrid: Fundación Infanciay Aprendizaje

Van Egeren, L. A., & Barratt, M. S. (2004). The developmental origins of communication: Interactional systems in infancy. In A. L. Vangelisti (eds.), *"Handbook of family communication (pp. 287 310)."* Manwah, NJ: Erlbaum.

Vogel, E. F., & Bell, N. W. (1960). The emotionally disturbed child as the family scapegoat. In N. W. Bell & E. F. Vogel (Eds.), *"A Modern Introduction to the Family."* Glencoe, TIl.: Free Press.

Vogt, B.A., Finch, D.M., & Olsen, C.R. (1992). Functional heterogeneity in cingulate cortex: The anterior executive and posterior evaluative regions. *Cerebral Cortex, 6*, 435- 443.

Vorauer, J. D., & Ross, M. (1996). The pursuit of knowledge in close relationships: An informational goals analysis. In G. O. Fletcher & J. Fitness (Eds.), *"Knowledge structures in close relationships (pp. 369–396)."* Mahwah, NJ: Erlbaum.

Wachs, T.D. (1992). *"The nature of nurture."* Newbury Park, CA: Sage.

Walberg, H.J., & Marjoribanks, K. (1973). Differential mental abilities and home environment: A canonical analysis. *Developmental Psychology, 9*, 363-368.

Wallace, D.M., Magnuson, DJ., & Gray, T.S. (1992). Organization of amygdaloid projections to brainstem dopaminergic, noradrenergic, and adrenergic cell groups in rats. *Brain Research Bulletin, 28,* 447-454.

Watzlawıck, P. (1964). *"An anthology of human communication: Text and tape."* Palo Alto, Calif. Science and Behavior Books.

Watzlawick, P., Beavin, J. H., & Jackson, D. D. (1967). *"Pragmatics of human communication."* New York: W.W. Norton.

Weakland, J.H. (1960). *"The 'doublebind' hypothesis of schizophrenia and three-party interaction."* In D.D. Jackson (Ed.), The Etiology of Schizophrenia. New York: Basic Books Inc.

Weakland, J., & Fry, W. (1962). Letters of mothers of schizophrenics. *American Journal of Orthopsychiatry, 32(4),* 604-623

Weiner, B. (1982). An attributionally based theory of motivation and emotion: Focus, range and issues. In N. T. Feather (Ed.), *"Expectations and actions"* (pp. 163-204). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Welty, R. M. (2003). *"Family communication patterns and willingness to communicate."* Unpublished doctoral dissertation," California State University, Fullerton.

Wheeless, L. R. (1975). An investigation of receiver apprehension and social context dimensions of communication apprehension. *The Speech Teacher, 24,* 261–268.

Whitchurch, G. G., & Rogers, L. E. (1993, November). Applications of the "Communication Systems School"/Palo Alto Model in family therapy and family communication. Paper presented at the Speech Communication Association annual convention, Miami, Florida.

Whitchurch, G. G., & Constantine, L. L. (1993). Systems theory. In P. G. Boss, W. J. Doherty, R. LaRossa, W. R. Schumm, & S. K. Steinmetz (Eds.), *"Sourcebook of family theories and methods: A contextual approach (pp. 325–355)."* New York: Plenum.

Whitchurch, G. G. & Dickson, F. C. (1999). Family communication. In M. Sussman, S. K. Steinmetz, & G. W. Peterson (Eds.), *"Handbook of marriage and the family (2nd ed., pp. 687–704)."* New York: Plenum Press.

Whitehead AN, Russell B. (1910-1913). Principia Mathematica, 3 vols. Cambridge: Cambridge University Press.

Whitehurst, G. J. (1976). The development of communication: Change with usage and modeling. *Child Development, 47,* 473-482.

Wilder, C.(1979). The Palo Alto Group: Difficulties and Directions of the Interactional View for Human Communication Research. *Human Communication Research 5,* 171-186.

Wohlwill, J. F. (1966). The physical environment: A problem for psychology of stimulation. *Journal of Social Issues, 22,* 21-38.

Wine, J. (1971). Test anxiety and direction of attention. *Psychological Bulletin, 76,* 92-104.

Wiener, N. (1948). Cybernetics. *Scientific American, 179, 14-19*

Wrench, J. S., Brogan, S. M., McCroskey, J. C., & Jowi, D. (2006, November). Social communication apprehension: The intersection of communication apprehension and social phobia. Paper presented at the National Communication Association Conference, San Antonio, Texas.

Wulbert, M., Inglies, S., Kriegsmann, E., & Mills, B. (1975). Language delay and associated mother-child interaction. *Developmental Psychology, 11,* 61-70.

Wynne, L.C., Ryckoff, I.M., Day, J., & Hirsch, S.I. (1958). Pseudomutuality in the family relations of schizophrenics. *Psychiatry, 21,* 205-220.

Zajonc, R.B., & McIntosh, D.N. (1992). Emotions research: Some promising questions and some questionable promises. *Psychologicall Science, 3*, 70- 74.

Zuckerman, M. (1991a). Biotypes for basic personality dimensions? "The Twilight Zone" between genotype and social prototype. In j. Strelau & A. Angleitner (Eds.), *"Explorations in temperament (pp. 129- 146)."* New York: Plenum.

Zuckerman, M. (1991b). *"Psychobiology of personality."* Cambridge, MA: Cambridge University Press.

Zuckerman, M. (1994). Impulsive unsocialized sensation seeking: Biological dimension of a basic dimension of personality. In J.E. Bates & T.D. Wachs (Eds.), *"Temperament: Individual differences at the interface of biology and behavior (pp.219-255)."* Washington, DC: American Psychological Association.

Zuckerman, M. (1995). Good and bad humors: Biochemical bases of personality and its disorders. *Psychological Science, 6,* 325-332.

EKLER

EK:1.

BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU (BGOF)

ÇALIŞMANIN ADI: İletişim kaygısı gelişiminde aile iletişim kalıpları ve paradoksal (çift bağ) iletişimin etkisinin incelenmesi.

Aşağıda bilgileri yer almakta olan bir araştırma çalışmasına katılmanız istenmektedir. Çalışmaya katılıp katılmama kararı tamamen size aittir. Katılmak isteyip istemediğinize karar vermeden önce araştırmanın neden yapıldığını, bilgilerinizin nasıl kullanılacağını, çalışmanın neleri içerdiğini, olası yararları ve risklerini ya da rahatsızlık verebilecek yönlerini anlamanız önemlidir. Lütfen aşağıdaki bilgileri dikkatlice okumak için zaman ayırınız. Eğer çalışmaya katılma kararı verirseniz, Çalışmaya Katılma Onayı Formu'nu imzalayınız. Çalışmadan herhangi bir zamanda ayrılmakta özgürsünüz. Çalışmaya katıldığınız için size herhangi bir ödeme yapılmayacak ya da sizden herhangi bir maddi katkı/malzeme katkısı istenmeyecektir.

ÇALIŞMANIN KONUSU VE AMACI: Bu araştırmanın genel amacı; iletişim kaygısı yaşayan ve yaşamayan kişilerin çocukluk dönemi yaşam deneyimlerinin karşılaştırması ve iletişim kaygısında, aile iletişim kalıpları ve çift bağ iletişimin etkisinin incelenmesidir. Araştırmaların büyük bölümü nüfusun yaklaşık yüzde yirmisinin bu sorunla karşılaştığını göstermesi nedeniyle, sorunun büyüklüğü konuya ilgiyi arttırmaktadır. Araştırmacılar iletişim kaygısının nedenlerine yönelik birtakım açıklamalar ortaya koymuş olmalarına rağmen, kesin bir neden tespit edilememiştir. İletişim konusunda kaygı yaşayan bireylerden bilgi edinilmesine yönelik araştırmalar açık değildir. Bu nedenle, aile iletişim kalıplarındaki farklılıkların üyelerinin iletişim yatkınlığını nasıl etkilediğini incelemek, bizim için, sadece aile içi iletişimi daha iyi anlamak için değil aynı zamanda belirli aile sistemlerinde yetişen bireylerin iletişim tarzlarının anlaşılmasında da önemli bilgiler sağlayacaktır.

ÇALIŞMA İŞLEMLERİ: Çalışma üç aşamadan gerçekleştirilecek olup, katılmayı kabul ettiğiniz taktirde birinci aşamada sizden demografik bilgilerin yanında iletişim kaygısı ölçeği ve aile iletişim kalıpları ölçeğini doldurmanız istenecektir. Bu aşamada ikinci ve üçüncü aşama katılımcılarını belirlemek üzere formun üstüne isimlerinizi yazmanız gerekecektir. İkinci aşamada birinci aşamaya katılan katılımcılar arasından uygun görülen katılımcılara bilgi verilecek ve ikinci aşamaya bu kişilerin içinden devam etmek isteyenler katılacak ve bu katılımcılarla çocukluk dönemi yaşantılarına ilişkin yüz yüze görüşme gerçekleştirilecektir. Üçüncü aşmada ise yine birinci aşamadan belirlenen isimler arasından seçilen katılımcılar yine devam etmek isterlerse katılacak ve bu aşamada da bir deney gerçekleştirilecektir.

ÇALIŞMAYA KATILMAMIN OLASI YARARLARI NELERDİR?

Çalışmaya katılmanız durumunda literatüre bu konu hakkında destek sağlayarak veri eklememize yardımcı olacaksınız.

KİŞİSEL BİLGİLERİM NASIL KULLANILACAK?

Elde edilen veriler SPSS programı ve nitel çözümleme yöntemleri kullanılarak değerlendirilecektir. Adınız, soyadınız veya şahsınızı deşifre edebilecek hiçbir bilgi kullanılmayacak ve açıklanmayacaktır.

Adı Soyadı : Tarih:

İmza :

EK:2 KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Sevgili arkadaşlar,

Bu çalışma Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler Anabilim Dalı Kişiler Arası İletişim Bölümü'nde yapılan, doktora tezi çalışması kapsamında yürütülmekte olup, üniversite öğrencilerinin çeşitli açılardan davranış yönelimini ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. Soruların doğru ya da yanlış cevabı olmayıp, sizin çeşitli durumlarda, nasıl davrandığınız veya düşündüğünüzü anlamaya yöneliktir. Sizden istenen her maddeyi dikkatlice okuyarak size uygun seçeneğin altındaki kutucuğun içine bir çarpı işareti koymanızdır.

Duyarlılığınız için teşekkür ederim.

1.Cinsiyetiniz ( ) Kadın ( ) Erkek
2.Yaşınız :
3.Okuduğunuz Fakülte :
4.Okuduğunuz Bölüm :
5.Okuduğunuz Sınıf :

6.Annenizin öğrenim düzeyi		**7. Baba öğrenim düzeyi**	
Okur-yazar değil		Okur-yazar değil	
Okur-yazar		Okur-yazar	
İlkokul		İlkokul	
Ortaokul		Ortaokul	
Lise		Lise	
Yüksek Okul		Yüksek Okul	
Üniversite		Üniversite	
Yüksek Lisans		Yüksek Lisans	
Doktora		Doktora	

8. Şimdiye kadar en uzun süreyle hangi yerleşim biriminde yaşadınız?
( ) Köy ( ) Kasaba ( ) ilçe ( ) İl merkezi ( ) Büyükşehir ( ) Yurt dışı
9. Ailedeki Kişi Sayısı :……
10. Ailedeki Çocuk Sayısı :……

Annenizin ve babanızın mesleği nedir?

11. Baba		**12. Anne**	
Çiftçi		Çiftçi	
Emekli		Emekli	
Memur		Memur	
Doktor, Avukat, Mühendis		Doktor, Avukat, Mühendis	
Ticaret (esnaf- iş adamı)		Ticaret (esnaf- iş adamı)	
işçi		işçi	
Öğretmen		Öğretmen	
İşsiz		İşsiz	
		Ev hanımı	
Diğer(Belirtiniz):		Diğer(Belirtiniz):	

EK 3: İLETİŞİM KAYGISI ÖLÇEĞİ (İKÖ-24)

No	Lütfen her maddeyi okuyunuz ve duygularınızı ifade eden en uygun seçeneği işaretleyiniz.	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
1	Grup tartışmalarına katılmayı sevmem					
2	Grup tartışmalarına katılırken kendimi genellikle rahat hissederim					
3	Grup tartışmalarına katılırken gergin ve sinirli olurum					
4	Grup tartışmalarına dâhil olmayı severim					
5	Yeni insanlarla bir grup tartışması içinde olmak beni gergin ve sinirli yapar					
6	Grup tartışmalarına katılırken rahat ve sakinimdir					
7	Bir toplantıya katılmak zorunda olduğumda, genellikle gerginimdir					
8	Çoğunlukla, toplantılara katılırken sakin ve rahat olurum					
9	Bir toplantıya bir fikri ifade etmek için davet edildiğimde çok sakin ve rahatımdır					
10	Toplantılarda kendimi ifade etmekten korkarım					
11	Toplantılarda iletişim kurmak genellikle beni rahatsız eder					
12	Bir toplantıda soruları cevaplarken çok rahat olurum					
13	Yeni tanıştığım birisiyle sohbet ederken kendimi çok gergin hissederim					
14	Diyaloglarda kendimi açıkça ifade etmekten korkmam					
15	Diyalog kurma esnasında genellikle sinirli ve gerginimdir					
16	Diyalog kurma esnasında genellikle sakin ve rahatımdır					
17	Yeni tanıştığım birisiyle diyalog kurarken kendimi oldukça rahat hissederim					
18	Diyaloglarda kendimi açıkça ifade etmekten korkarım					
19	Konuşma yapmaktan çekinmem/korkmam					
20	Bir konuşma yaparken vücudumun bazı bölgelerini çok gergin ve kasılmış hissederim					
21	Bir konuşma yaparken kendimi rahat hissederim					
22	Konuşma yaparken aklım karışır ve düşüncelerim karmakarışık olur					
23	Kendine güvenen bir şekilde konuşma yapabilirim					
24	Konuşma yaparken o kadar kaygılı olurum ki aslında bildiğim gerçekleri unuturum					

EK:4 **AİLE İLETİŞİM KALIPLARI ÖLÇEĞİ (AİKÖ)**

No	Lütfen her maddeyi okuyunuz ve ÇOCUKLUK DÖNEMİNİZİ DÜŞÜNEREK duygularınızı ifade eden en uygun seçeneği işaretleyiniz.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1	Siyaset ve din gibi bazı kimselerin görüş ayrılığına düştüğü konular hakkında ailemiz içinde sıklıkla konuşurduk.					
2	Ebeveynlerim sık sık "aile kararlarında aile üyelerinin her birinin söz sahibi olması gerektiğini" söylerlerdi.					
3	Ailem bir konu hakkında konuşurken, ebeveynlerim sık sık benim fikrimi sorardı.					
4	Ebeveynlerin onların düşüncelerine ve inançlarına meydan okumamı teşvik ederlerdi.					
5	Ebeveynlerim sık sık "Her zaman bir meselenin her iki tarafına da bakmam" gerektiğini söylerlerdi.					
6	Ben genellikle ebeveynlerime olaylar hakkında ne düşündüğümü [illegible]					
7	Hemen hemen her şeyi ebeveynlerime anlatabilirdim.					
8	Ailemizde sıklıkla duygularımız ve hislerimiz hakkında konuşurduk.					
9	Ebeveynlerimle sık sık önemli olmayan konularda uzun ve rahat sohbetler ederdik.					
10	Aynı görüşte olmadığımız zaman bile, ebeveynlerimle konuşmaktan gerçekten keyif alırdım.					
11	Benimle aynı görüşte olmadıkları zaman bile, ebeveynlerim fikirlerimi dinlemekten hoşlanırdı.					
12	Ebeveynlerim, duygularımı ifade etmem için beni teşvik ederdi.					
13	Ebeveynlerim, kendi duyguları konusunda çok açık olma eğilimindeydi.					
14	Gün boyunca yaptığımız şeyler hakkında ailecek sıklıkla konuşurduk.					
15	Ailemizde, gelecek planlarımız ve umutlarımız hakkında sıklıkla konuşurduk.					
16	Ebeveynlerim sık sık, "Büyüdüğün zaman daha iyi anlayacaksın" gibi şeyler söylerdi.					
17	Ebeveynlerim sık sık, "Benim fikirlerim doğru, onları sorgulamamalısın" gibi şeyler söylerdi.					
18	Ebeveynlerim genellikle "Bir çocuk yetişkinler ile tartışmamalıdır." gibi şeyler söylerlerdi.					
19	Ebeveynlerim sık sık, "Hakkında hiç konuşulmaması gereken şeyler vardır" gibi şeyler söylerdi.					
20	Ebeveynlerim sık sık, "İnsanları kızdırmaktansa tartışmalarda yenilgiyi kabullenmelisin" gibi bir şey söylerdi.					
21	Gerçekten önemli bir konu olduğunda, ebeveynlerim sorgulamadan itaat etmemi beklerdi.					
22	Evimizde, son sözü genellikle ebeveynlerim söylerdi.					
23	Ebeveynlerim, patron olmanın önemli olduğunu düşünürdü.					
24	Eğer görüşlerim ebeveynlerimin görüşünden farklı ise bazen kızarlardı.					
25	Ebeveynlerim bir şeyi onaylamamışlarsa, o konu hakkında bir şey duymak istemezlerdi.					
26	Evde olduğum sürece, benden ailemin kurallarına itaat etmem beklenirdi.					

EK 5:

2. AŞAMADA KULLANILAN YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

• İlk olarak çocukluk döneminizi göz önüne aldığınızda, sizde hangi duygu durumunun öne çıktığını düşünmenizi ve buna ilişkin düşüncelerinizi ifade etmenizi istiyorum.

• Şimdi sizden çocukluk döneminizi düşünmenizi ve ailenin içinde bulunduğu duygusal atmosferi tanımlamanızı istiyorum. Yani aile üyeleri arasında mutlu ve bir biriyle samimi bir ortamı aklınıza geliyor yoksa gergin ve çatışmalı bir ortam mı hatırlıyorsunuz? Buna ilişkin anılarınızı anlatır mısınız?

• Şimdi de çocukluk döneminizde ebeveynlerinizi göz önüne aldığınızda ailede kararların nasıl alındığını, sizin aileyle ilgili veya kendinizle ilgili kararlara olan etkinizi ve konuyla ilgili anılarınızı ve düşüncelerinizi anlatmanızı istiyorum.

• Şimdi sizde çocukluk döneminiz de aile içerisinde iletişim ve etkileşimleri düşünmenizi ve aile üyelerinin bir birleriyle iletişimini ve sizin aile üyeleriyle ve arkadaşlarınızla iletişim kurarken samimi ve rahat olup olmadığınız konusundaki düşüncelerinizi açıklamanızı ve bununla ilgili anılarınızı anlatmanızı istiyorum.

• Bu dönemde sizin yaşamınızda ki en önemli olduğunu düşündüğünüz kişi veya kişilerin, size yönelik duyguları konusundaki düşüncelerinizi ve bu kişi veya kişilere söylemek istediğiniz fakat onları üzmemek için söylemediğiniz şeyler olur muydu?

• Çocukluk döneminizi göz önüne aldığınızda aklınıza gelen ilk anılarınızı (bunlar olumlu veya olumsuz olabilir) ve ebeveynlerinizle yaptığınız etkinliklere ilişkin anılarınızı anlatır mısınız?

• Çocukluk döneminde ebeveynlerinden bir şeyler isterken veya yaptığın bir hatadan sonra sana karşı tutumları nasıldı ve neler hissederdin, sence bu durumlarda sana ve kardeşlerine karşı davranış farklılıkları var mıydı? Ve sizinle yeterince ilgilendiklerini ve iletişim kurduklarını düşünüyor musun? Bu konularda ki anılarını ve düşüncelerini paylaşır mısın?

• Şimdi de ebeveynlerinizin aile üyelerinin dışında yaşadıkları etkileşimleri düşünmenizi istiyorum. Ebeveynleriniz arkadaşlarıyla ya da akrabalarıyla ev ortamlarında ve sosyal ortamlarda nasıl etkileşimler yaşarlardı? Ve ebeveynlerinizin bu tür ortamlarda size ve kardeşlerine yönelik davranışları nasıldı? Bununla ilgili anılarınızı ve düşüncelerinizi anlatır mısınız?

EK 6

3. AŞAMADA KULLANILAN MEKTUPLAR VE İFADELER

Yönerge: Birazdan bilgisayar kulaklığından size çeşitli mektuplar okunacak. Bu mektuplar bir anneden kızına yazılan mektuplar. Kız 18-25 yaşlarında ve annesi ile babasının bir yıl önce boşanmasından sonra bir takım duygusal problemler yaşadığı için bir ruh sağlığı hastanesinde tedavi görmektedir. Annesi de bu tedavi süreci içerisinde ona çeşitli mektuplar yazmıştır. Her mektubun bitiminde size o mektuba ilişkin bir takım ifadeler okunacak. Her ifadedenin okunmasından sonra, şayet okunulan ifadedin mektupta yer aldığını düşünüyorsanız bilgisayar klavyesinde "D" harfine basmanız şayet mektupta ifadeye ilişkin bir karşılık olmadığını düşünüyorsanız bilgisayar klavyesinde "Y" harfine basmanızı istiyoruz. Klavyeye basmak için 5 saniyelik süreniz olacak, bu süre zarfında basmadığınız taktirde bir sonraki ifadeye geçmiş olacaksınız. Hazırım dedikten sonra dikkatli bir şekilde mektupları dinlemeye başlayabilirsiniz.

MEKTUP 1

Paradoksal

Selam!

Telefonda babanla konuştum ve mektubunu cevaplamadığını söyledi. Ona yazma alışkanlığının olması daha iyi olurdu. Bugünlerden birinde benim ziyaretime gelmeni istiyorum; belki babanı görmeye de gidebilirsin.

Ve sen de biliyorsun ki Clem'i düşünmek bile istemiyorum. Bana sürekli bir hatayı hatırlatıyor gibi. Daha doğrusu onu düşünmemeyi tercih ediyorum. Ve umarım iyileştiğinde beni ziyaret edebilirsin. Son mektubunda eve ne zaman dönebileceğini soruyorsun. Dr. Brannish daha iyi olduğunda bana söyleyecek, o zaman gelebilirsin. Sesin iyi geliyor, eğer gerçekten gelmeyi istiyorsan gelmelisin.

Ayrıca sigara alışkanlığının, senden daha güçlü hale gelmesine izin verme. Bazen alışkanlıklar bunu yapmanın bir yolunu bulurlar. Bir fırsatını bulursam, sana bir karton sigara getireceğim. Ancak çok fazla sigara içmek kötü bir şeydir.

Sevgili Annen

Paradoksal Değil

Selam!

Telefonda babanla konuştum ve mektubunu cevaplamadığını söyledi. Ona yazmayı alışkanlık haline getirebilseydin daha iyi olurdu. Bugünlerden birinde benim ziyaretime gelmeni istiyorum; belki babanı görmeye de gidebilirsin.

Biliyorsun baban ve ben hiç geçinemezdik, ama seni o da benim gibi seviyor ve sen de ona yazmalısın. O senin için her zaman en iyisini istedi. Belki eve döndüğün zaman onu görmeye gidebilirsin. Son mektubunda eve ne zaman dönebileceğini soruyorsun. Bu durumu Dr. Brannish ile görüştüm ve bunun uzun sürmeyeceğini söyledi. Dönmeni sabırsızlıkla bekliyorum!

Ha bir de, istediğin gibi sana biraz sigara getireceğim. Senin sigara içmemeni ne kadar çok istediğimi biliyorsun, ama artık kendi kararlarını verebilecek kadar büyüdün.

Sevgili Annen.

MEKTUP 1 İFADELER

1. Babanı görmek için her türlü çabayı göstermeni gerçekten istiyorum.
2. İstediğin zaman ziyaret için eve gelmeni istiyorum.
3. Sigara içmeyi bırakıp bırakmayacağın hususunda çok endişeliyim.
4. Alışkanlıklara saplanıp kalmanın çok kötü olduğunu düşünüyorum.
5. Sigara içmeyi alışkanlık haline getirmiş olmanın çok kötü olduğunu düşünüyorum.

MEKTUP 2

Paradoksal

Biriciğim,

Nasıl olduğunu merak ediyorum. Seni çok düşünüyorum ve iyi olduğunu umuyorum. Geçen gece telefonda sesin iyi geliyordu.

Dinle biriciğim, aradığın zaman kendini gerçekten iyi hissetmiyor olmalısın. Eminim ki, ağzından çıkanların gerçekten farkında değildin. Söylediğin hiçbir şeyden gerçekten sorumlu değilsin. Adeta sen kendinde değildin.

Geçen gün erkek arkadaşınla konuştum ve her şey yolundaymış gibi görünüyordu. Seni sordu ve selam söylememi istedi. O çok hoş bir çocuk. Biliyorsun, onun kadar mükemmel birisinin seninle evlenmeyi düşünmesini dilerim.

Biliyorsun, seni seviyorum biriciğim ve eve dönmeni istiyorum. Odanda tadilat yapmayı gerçekten istiyorum fakat yapılacak çok iş var. Gereken işleri yapmak için kendimi toparlamam

benim için kolay olmuyor. Gördüğünde şaşıracaksın ve her şey mükemmel olana kadar eve dönmeni istemiyorum.

Geçen gece beni telefonda endişelendirdiğini biliyorsun fakat kendini daha iyi hissedeceksin. Dün senin taşlı yüzüğünü satmak zorunda kaldım, senin için dünyalara bedeldi, bunu biliyorum fakat sen de faturaların ne kadar ağır olduğunu biliyorsun.

Gözbebeğim hiçbir şeyin seni rahatsız etmesine izin vermemelisin. Bir an önce eve dönmek için iyi olmaya çalışmalısın.

Sevgili annen.

Paradoksal Değil

Biriciğim,

Nasıl olduğunu merak ediyorum. Seni çok düşünüyorum ve iyi olmanı umuyorum. Geçen gece beni telefonda endişelendirdin.

Dinle sevgilim, aradığında gerçekten kızgın olduğunun farkındayım. Söylediklerinin ne anlam ifade ettiğini bildiğinden eminim. Ben senin sorumluluk sahibi biri olduğunu biliyorum ve gerçekten hissetmeseydin bunları söylemeyeceğinin de farkındayım.

Geçen gün erkek arkadaşınla konuştum ve her şey yolundaymış gibi görünüyordu. Her zaman seni soruyor ve bana seni görmek için can attığını söyledi. O çok hoş bir çocuk. Bilirsin, defalarca evlenmek için onu seçtiğin için, şans yıldızlarıma teşekkür ettim. Benim için çok özelsin.

Biliyorsun seni seviyorum sevgilim ve eve dönmeni istiyorum. Senin odanı tamir etmek ve düzeltmek için çok çalışıyorum, böylece buraya geldiğinde mükemmel olacak. Fakat hazır olana kadar beklemek zorunda olmadığını biliyorsun. Kendini hazır hissettiğin zaman gelmeni istiyorum. Sanırım ne kadar çok şey yaptığımı gördüğünde şaşıracaksın. Bu hafta sonu eve dönebilirsen, boyayı birlikte seçebiliriz.

Geçen gece beni telefonda endişelendirdin biliyorsun. Umarım sorunu düşünmüş ve bazı çözümler bulmuşsundur. Bunu tekrar tartışmamızı istiyorum. Seni dikkatli bir şekilde dinlemeye çalışacağım. Senin için önemli olan şeyler benim için de önemlidir.

Ziyaretin için sabırsızlanıyorum.

Sevgili annen.

MEKTUP 2 İFADELER

1. “Biriciğim” dediğim zaman bunun anlamı sadece “seni seviyorum”dur.
2. Benimle aynı fikirde olmadığın zaman, senin daha kötü hissedeceğini düşünme eğilimindeyim.
3. Senin hakkında düşündüğümden daha çok erkek arkadaşın hakkında düşünmeye eğilimliyim.
4. Odanın tadilatını yapar yapmaz eve gelmek için acele etmeni istediğim belli.
5. Seni kızdıracağını düşündüğüm hiçbir şeyi sahiden yapmamaya çalışıyorum.

MEKTUP 3

Paradoksal

Tekrar merhaba,

Bugün Clem ile konuştum, sana selam söylememi ve özlemlerini iletmemi istedi. Ben de seni özlüyorum. Genelde babanla aynı fikirde değilimdir.

Clem bana en son onun evinde olduğun zaman, erkek arkadaşınla bütün gece bir esrar partisine katıldığını söyledi. . Onun senin üzerinde çok kötü bir etkisi olduğunu biliyorsun. Clem, senin bazı ahlaksız ve yanlış şeyler yapmış olmandan korkuyor. Şu anda böyle bir şey yapmayacağını biliyorum. Sen de biliyorsun ki beş para etmez kişiler sadece böyle şeyler yapar. Çocukların annelerine nasıl böyle şeyler yaptıklarını anlamıyorum. Ebeveynlerinin de onları nasıl affedebildiğini anlayamıyorum.

Odan tıpkı sen buradayken ki kadar pis görünüyor. Biliyor musun sevgilim, gerçekten onu temizlemelisin. Elbiselerini toplamalısın. Biliyorsun seni seviyorum ve yapacak çok işim olmasaydı odanı temizlemen için yardım ederdim. Bu hafta sonu tekrar gelmeni umuyorum.

Kişisel konularla ilgili benimle konuşmayı istediğinde, umarım kendini özgür hissedersin. Ben hep anlayış gösterdim. Geçen gece erkek arkadaşınla bir şey olduysa, bana anlatabileceğini biliyorsun. Fakat aslında senin için endişelenmiyorum, çünkü asla hiçbir şeyin olmasına izin vermeyeceğini biliyorum, değil mi sevgilim?

Sen her zaman en derin düşüncelerimdesin.

Sevgili Annen,

Paradoksal Değil

Tekrar merhaba,

Bugün Clem ile konuştum ve sana selam söylememi ve özlemlerini iletmemi istedi. Ben de seni özlüyorum. Genelde babanla aynı fikirde değilimdir.

Clem bana, en son onun evinde olduğun zaman çok geç saatlere kadar dışarıda kaldığını söyledi. Clem endişelenmiş. İkimiz de hem senin için endişeleniyoruz hem de senin için en iyisini istiyoruz. Hayatını sana en anlamlı gelen şekilde düzenleyeceğine yönelik sana güveniyorum. Hayatını, babanı ve beni mutlu etmek için yaşamak zorundaymışsın gibi hissetmen gerekmiyor. Bazı ailelerin nasıl senin kadar büyük ve sorumluluk sahibi çocuklarının yaşamlarını yönetme hakkını kendilerinde buluyorlar bilmiyorum.

Sen evden ayrıldıktan sonra odanı gördüğümde beni bir gülme tutu. Pek çok şeyin tekrar normal rutinine döndüğünü hissettim. Bir gün kıyafetlerini toplamaya başlayacaksın. Seni seviyorum ve odanı temizlemene yardım edebilirim ama biliyorsun ki o oda senin ve dolayısıyla sorumluluğu da sana ait. Bu hafta sonu tekrar gelebilmeni umuyorum.

Benimle kişisel konular hakkında konuşmak istersen eğer, kendini umarım özgür hissedersin. Her zaman için senin görüşlerini anlamaya çalışmanın benim için önemli olduğunu düşünmüşümdür. Eğer bir şeyler seni rahatsız ediyorsa eve geldiğin zaman bunları konuşa biliriz. Senin için endişeleniyorum, çünkü seni önemsiyorum ama sana güveniyorum ve çok akıllı olduğunu biliyorum.

Sevgili annen.

MEKTUP 3 İFADELER

1. Clem'in seni gerçekten özlemediğini ima etmeye çalışıyorum.
2. Senin ahlaksız olduğundan değil ama Clem'in olabileceğinden korkuyorum.
3. Erkek arkadaşınla "gayriahlaki" şeyler yaşadığını söylersen bu konuda çok anlayışlı olurum.
4. Senin için gerçekten çok endişelenmem gerekmediğini düşünüyorum.
5. Odanı temizlemediğin için gerçekten sana kızdım.
6. Bu hafta sonu eve ziyarete gelme ihtimalin bile beni büsbütün mutlu ediyor.
7. Kendi kararlarını verebileceğini düşündüğümü söylemeye çalışıyorum.

MEKTUP 4

Paradoksal

Selam tatlım,

Hem Clem hem de ben, seninle yaptığımız son telefon konuşmasından sonra oldukça şaşkın durumdayız. Daha iyi olmak yerine sanki daha kötüye gidiyormuşsun gibi görünüyor. Canım, sorunlar konusunda bu kadar endişelenmeni istemiyorum. Ayrıca söylediğim hiçbir şeyi ciddiye almanı da istemiyorum. Senin kendini tuhaf hissettiğini her zaman anlayabilirim.

Üniversiteden geçen döneme ilişkin notların geldi. Beni gerçekten hayal kırıklığına uğrattın. Tatlım, çok iyi işler yapabilirsin ve neden bu şeyler hakkında daha fazla endişelenmiyorsun asla anlayamıyorum. Bunun nedeni sadece çok kaygısız olman; bu tip şeyleri ciddiye almaya başlamalısın. Başkalarının neler düşündüğü ve yaptığı hakkında çok fazla düşünüyor gibi görünüyorsun. Bu iyi bir şey değil sevgilim. Kendini ve geleceğini daha fazla düşünmek zorundasın. Bazen bana zarar verip vermemenin senin umurunda olmadığını düşünüyorum. Tatlım, sadece beni dinlemeni ve söylediklerimi gönülden dinlemeni dilerdim. Tek endişem senin mutluluğun ve bence bunları sende kendin için düşünsen çok daha iyi olurdun.

Aradığın zaman kendini iyi hissetmiyordun ve gerçekten söylediğin şeylerin farkında olmadığını anladığımı bilmeni istiyorum. Ben daima anlarım. Söylediğim şeyler üzerinde düşünmeni umuyorum ancak çok fazla endişelenmemelisin.

Clem buraya geldiği zaman telefonda bana neler söylediğini ona söylemek zorundayım. Ona hiçbir şey söylemememi söylemiştin ama gerçekten umursamayacağını biliyorum.

Sevgiyle, Annen

Paradoksal Değil

Selam tatlım,

Hem Clem hem de ben, seninle yaptığımız son telefon konuşmasından sonra oldukça şaşkın durumdayız. Bana çok kızgınmışsın gibi geldi. Eminim ki söylediğin bazı şeylerde hatalıyımdır. Söylediklerini ciddiye aldığımın farkındasındır umarım. Bu kadar açık sözlü olmanı takdir ediyorum.

Üniversiteden geçen döneme ilişkin notların geldi. Muhtemelen hayal kırıklığına uğramışsındır biliyorum fakat geçen dönem stres altındaydın bu yüzden çok üzülmemelisin. Ben üzülmüyorum. Tatlım senin çok iyi işler başarabileceğini biliyorum ancak şu an önemli olan, kendini daha iyi hissetmen. Umarım işlerini doğru bir açıdan yoluna koymayı öğreneceğini umuyorum. Okul çalışmaların önemli ve döndüğün zaman muhtemelen başarılı işler yapacaksın. Ama tatlım, bazen notları benim için alıyormuşsun hissine kapılıyorum. Umarım,

iyi not getirmenin yalnızca senin için ve gelecek planları yaparken önemli ya da önemsiz olduğunun farkındasındır. Bu tür şeyleri kendin için yapman önemlidir. Umarım söylediklerimi dinler ve üzerinde dikkatlice düşünürsün. Şimdi yaşadığın sorunların bir nedeni de geçmişte seni yanlış bir şekilde zorlamamdır. Bunun için gerçekten üzgünüm, tatlım.

Aradığında kızgındın ve seni cidden anladığımı bilmeni isterim. Söylediklerini dikkatli bir şekilde düşüneceğim. Umarım sen de benim söylediklerimin üzerinde aynı şekilde düşünürsün.

Bir de, biliyorsun Clem, sen aradığında buraya gelmişti. Konuştuklarımızı ona söylemedim, sadece üzgün olduğunu söyledim. Bana ona bir şey söylemememi söyledin, dediklerimin hepsi buydu. Umarım sorun değildir.

Sevgiyle, Annen

MEKTUP 4 İFADELER

1. Dün akşam telefonda söylediklerini tam anlamıyla anladığımı düşünüyorum.
2. Aslında beni hayal kırıklığına uğrattın.
3. Çok fazla endişe duyduğunu hissediyorum.
4. Kendin hakkında daha fazla düşünmeni istiyorum.
5. Benim ve başkalarının söylediklerini daha dikkatli dinlemelisin.
6. Yaşayamadıklarımı senin yaşamın sayesinde tecrübe ederek yaşamak istiyorum.
7. Senin ne düşündüğünü senden daha iyi bildiğimi hissediyorum.

MEKTUP 5

Paradoksal

Selam!

Küçük bir not: Aracının küçük onarımlar için tamirciye bırakılması gerekiyor. İyi bir araba ve satmadan önce muhtemelen onunla biraz daha yol yaparsın.

Mary aradı, neler yaptığını ve ne zaman eve geleceğini sordu. Ona daha iyi olduğunu söyledim.

Ruh sağlığın düzeldikten sonra iş bulman konusunda sıkıntı yaşayıp yaşamayacağını merak ediyordu. Çok sayıda işveren hasta insan istemiyor biliyorsun. Tabii ki gerçekten sen hasta değilsin, değil mi? Yakın zamanda oradan çıkacaksın.

Laf aramızda, çok fazla kilo almandan endişe ediyorum. Buna gerçekten dikkat etmelisin; şişmanlarsan kimse seni etrafında istemez. Eğer daha fazla kilo alırsan iş bulman da muhtemelen o kadar zor olacaktır. Biliyorsun, insanları böyle hissettikleri için suçlayamazsın. Kimse etrafında çevredekilerden farklı olan bir kişi istemez. Bir de, Pazartesi seni ziyarete

geleceğim ve dün yaptığım ünlü şekerlemelerden bir miktar getireceğim. Hemşireniz Bayan Gomez gerçekten bunlardan hoşlandığını söyledi. Belki ona da biraz getirebilirim.

Arabanı satışa çıkarmayı düşünmen gerektiğini biliyorsun. Bu onarım masraflarının gittikçe arttığını biliyorsun. Bu iyi bir araba ve gerçekte ne kadar güvenilir olduğunu hatırlamalısın.

Sevgiyle, Annen

Paradoksal Değil

Selam!

Küçük bir not: Aracının küçük onarımlar için tamirciye bırakılması gerekiyor. İyi bir araba ve satmadan önce muhtemelen onunla biraz daha yol yaparsın.

Mary aradı, neler yaptığını ve ne zaman eve geleceğini sordu. Ona kendini daha iyi hissettiğini söyledim. Döndükten sonra hemen çalışmayı planlayıp planlamadığını merak ediyordu. Bunun senin isteğine bağlı olduğunu söyledim, ama umarım ki işine, okuluna ve sosyal yaşamına önceden olduğu gibi bağlanmazsın. Umarım kendine biraz zaman ayırırsın.

Laf aramızda, çok fazla kilo almandan da endişe ediyorum. Gerçekten buna dikkat etmelisin. Bana şişman olmanın ne kadar canını sıktığını söylemiştin. Muhtemelen geri döndüğünde eski şeylere geri dönmen epey zor olacaktır (üstelik sadece kıyafetlerinden bahis etmiyorum). Yediklerini azaltmaya çalışmalısın ayrıca neden doktora bu konuyla ilgili bir şeyler sormuyorsun. Belki de sana özel bir diyet düzenleye bilir veya sana bir çeşit ilaç veya benzeri bir şey verebilir. Bu sorundan bana söz etmene sevindim çünkü pazartesi günü ziyarete geldiğimde o ünlü şekerlemelerin bir kısmını yanımda getirmeyi planlıyordum. Belki de sadece biraz hemşire Gomez'e getirmeyi planlamalıyım. O gerçekten bu şekerlemelere bayılıyor.

Arabanı satmayı düşünebilirsin, fakat sanırım uzun bir süre daha sürebilirsin. Ancak sadece tüm bu onarımlara ve endişeye değmeyeceğini düşünüyor olabilirsin. Her ne karar alırsan al, bunu bana bildir veya eve geldiğinde bunun hakkında konuşa biliriz.

Sevgiyle, Annen

MEKTUP 5 İFADELER

1. Gerçekten arabanı değiştirmen gerektiğini düşünüyorum.
2. Gerçekten Mary'nin iş bulma konusunda ki sorusunun o kadar önemli olduğunu sanmıyorum.
3. Şişmanlasan bile seni sevmenin benim için hiç sorun olmayacağını bilmeni isterim.
4. Kilo almandan dolayı sana biraz kızgınım.
5. Gerçekten senin farklı olduğunu ima etmek istemedim.
6. Gerçekten kalbimin derinliklerinde senin biraz kilo almanı istiyorum.

MEKTUP 6

Paradoksal

Tekrar selam,

Öyle görünüyor ki ben sana mektup yazmak için zaman bulduğumda sen bana üç kere mektup yazmış oluyorsun. Sadece vakit bulamıyorum. Sanırım bugün kendini daha iyi hissediyorsun. Mektubun bana kendini kötü hissettiğini düşündürdü. Ne hissettiğini bana anlatmaya başladığında, gerçekten ne hissettiğini anlıyorum ve her zaman söylediğin şey hissettiğin şey olmayabiliyor.

Yüzünde çok fazla sivilce çıkmasından endişe duyduğunu söylemiştin. Tatlım, bilirsin günde dört ve daha fazla yüzünü yıkarsan çok fazla problemin olmaz. Yapmak istediğin şeyler için her zaman kendine zaman yaratabilirsin. Yüzünü artık daha fazla yıkamıyorsan bunun nedeni sen istemediğin içindir. Bu kadar basit. Elbette, seni ne kadar çok sevdiğimi biliyorsun ve sadece senin için en iyisini istiyorum.

Sana daha eski kıyafetlerini gönderiyorum çünkü yeni kıyafetlerini eskitmeden onları daha fazla giyebilirsin. Daima iyi görünmek istediğini biliyorum, fakat eve gelmeden önce orada bütün yeni kıyafetlerini giymek istemezsin, değil mi? Bu güzel kıyafetlerinin hepsini alıp saklama zahmetine girmek istemem aslında biliyorsun ama oradayken sadece daha eski olanları giyin diyorum; bunun sana bir zararı olmaz. Gerçekten tatlım, sadece senin için en iyisini düşünmeye çalışıyorum.

Şey, zamanım tükendi ve yapmam gereken birkaç önemli şey var,

Seni seviyorum, annen.

Paradoksal Değil

Tekrar selam,

Sana bir mektup yazmadıkça günüm tamamlanmamış gibi geliyor. Bazen zaman bulmak kolay olmuyor, fakat benim için önemlisin, bu yüzden zamanı iyi yönetmeye çalışıyorum, ancak her zaman senin kadar sık yazamıyorum.

Umarım bugün kendini iyi hissediyorsundur. Mektubunu bugün aldım ve iyi olduğunu çıkardım ama sanki bazı şeylerden endişeleniyormuşsun gibiydi. Yüzünde çok fazla sivilce çıkmasından endişe ettiğini söylemiştin. Bunun azalması için bildiğim tek şey yüzünü daha sık yıkamaya başlamandır. Yüzünü günde dört kez yıkarsan, muhtemelen çok fazla problem yaşamazsın. Bununla birlikte, muhtemelen her gün bu kadar zaman ayırmaktan hoşlanmazsın, ancak cildinin temiz olmasını istiyorsan belki de bunu yapman gerekecek, bu kadar basit. Elbette, seni ne kadar sevdiğimi biliyorsun ve sadece senin için en iyisini istiyorum.

Sana daha eski ama hala güzel kıyafetlerinden gönderiyorum, böylelikle yeni elbiselerini giymek istemediğin zaman onları giyebilirsin. Her zaman iyi görünmek istediğini biliyorum ve bu sana birazcık yardımcı olabilir. Bütün bu süslü kıyafetleri muhafaza etmenin ne kadar zor olduğunu biliyorum. Bu, sana neyi giymek istediğiniz konusunda daha fazla esneklik sağlayacaktır.

Eh, söyleyeceğim şeyler bitti ve yapacağım birkaç önemli şey var, o yüzden yarın tekrar yazacağım.

Seni seviyorum, annen.

MEKTUP 6 İFADELER

1. Senin bana yazdığın kadar benim sana sık yazamamamın nedeni sadece zamanımın olmaması.
2. Bana gerçek duyguların hakkında yalan söylediğini hissediyorum.
3. Kişisel görünüşünle ilgili konularda gerçekten endişelenmiyorum.
4. Benim asıl endişem gerçekten sensin.
5. Sana gerçekten çok kızgınım.

MEKTUP 7

Paradoksal

Selam sevgilim,

Geçen gün seni görmek çok güzeldi. Çok daha iyi görünüyordun.

Bu mektubu, işe giriş sınavına girmeden hemen önce almış olacağını varsayıyorum. Sakın endişelenme. Mabel'in bir arkadaşı da bu sınava girdi ve senin kadar parlak olmadığı halde kolayca geçti. Herkesin geçebileceğini söyledi, bu yüzden endişelenme. Sınavı başından sonuna kadar tamamladığında her şey iyi olacak. Ortalama bir zekâya sahip olan ve bunu başaramayan hiç kimseyi tanımadığını söyledi. Bu yüzden endişelenme.

Glamour dergisinin son sayısını istediğini yazmıştın. Ben sana gönderiyorum. Ama umarım onu okumuyorsundur çünkü yalnızca palavralar var. Sadece o dergideki gibi giyinenlerin modaya uygun olduğunu gösteriyor, bu da ahlaksızca. Yine de ilgi çekici olduğunu kabul etmek gerek.

Dinle, şimdi gidip bunu postaya vermem lazım. Sınav hakkında endişelenme. Eğer iyi yapamasan o da sorun değil. Her zaman başka bir şey yapabilirsin. Endişelenme.

Sevgiyle, annen

Paradoksal Değil

Selam sevgilim,

Geçen gün seni görmek çok güzeldi. Çok daha iyi görünüyordun.

Bu mektubu, işe giriş sınavına girmeden hemen önce almış olacağını varsayıyorum. Umarım bu konuda çok fazla endişelenmezsin. Mabel'in bir arkadaşı geçenlerde bu sınava girmiş ve muhtemelen endişe etmemen gerektiğini söyledi; insanların söylediği kadar zor değilmiş. Umarım bunu da geçeceksin ve sonra Merkez'den çıktığında, bazı iş olanakları bulacaksın. Bu yüzden lütfen çok fazla endişelenme.

Glamour dergisinin son sayısını istediğini yazmıştın. Aşağı inip bir tane aldım ve sana gönderiyorum. Şöyle bir göz gezdirdim ve bazı elbise modelleri benim için aşırı uç noktadaydı. Sizin yaş grubunuzun moda veya şık bulduğu şeylere bakmak benim için ilginçti. Bu moda sana yakışıyor.

Dinle, şimdi gidip bunu postaya vermem lazım. Umarım sınavda başarılı olursun, bu sınavın, üniversiteye dönmemeye karar verirsen senin için ne kadar önemli olabileceğinin farkındayım. Kendine iyi bak.

Sevgiyle, annen

MEKTUP 7 İFADELER

1. Ben, bu sınavdan geçmiş olmanın büyük bir başarı olduğunu gerçekten düşünmüyorum.
2. Sınavı geçmen konusunda endişelendiğimi ima ediyorum.
3. Glamour'da bulunanlara benzer kıyafetler giymeni umuyorum.
4. Senin ahlaksız olabileceğini düşünüyorum ve sana bu Glamour dergisini göndermek bir çeşit testti.
5. Mektubumun amacı, sınav hakkında ki stresini hafifletmekti.

MEKTUP 8

Paradoksal

Sevgilim,

Bütün eteklerinin boyunun dizinin üzerinde yirmi cm kısaltılmasını istediğini söylediğin mektubunu aldım. Tatlım, bunu nasıl yaparsın? Genç kızların bu kadar kısa elbiseler giymeleri ne kadar gayriahlaki biliyorsun. Bir veya iki tanesini kısaltmak sorun değil, ama hepsini kısaltmak sorun olur. Senin nasıl bir durumun içine girdiğini gerçekten anlamıyorum. Onları giyerken dikkat edeceğini biliyorum, ama yine de diğer insanların ne düşüneceklerini önemsemelisin.

Bana bu şekerlemeleri gönderdiğim için kızdığını söylediğinde, gerçekten bunu kastetmediğini biliyorum. Sadece kötü hissettin. Ama hepsini Hemşire Gomez'e ve diğerlerine verdiğini bilmek beni üzüyor. Tatlım, bazen beni sevmediğini düşünüyorum.

Seni en son gördüğümde çok şık görünüyordun ve sanki biraz kilo vermiş gibiydin. Şimdi daha fazla zayıflamamalısın. Yakında kendini tekrar iyi hissetmeye başlayabilmen için gücünü korumak zorundasın. Odanı hala hazır hale getiremedim. Dr. Brannish, ziyaret etmek istediğinde eve gelebileceğini söyledi, çok sevindim. Ziyarete gelebilmen için çok fazla hafta beklemene gerek yok. Keşke seni görmeye daha sık gelebilseydim, ama ne kadar meşgul olduğumu biliyorsun. Sana bugün pişirdiğim kuru üzümlü kurabiyelerden gönderiyorum.

Sevgili Annen

Paradoksal Değil

Sevgilim,

Bütün eteklerinin boyunun dizinin üzerinde yirmi cm kısaltılmasını istediğini söylediğin mektubunu aldım. Tatlım, bunun akıllıca olduğunu düşünmüyorum. Kısa eteklerin korkunç derecede sıkıntı yarattığı zamanlar vardır. Ayrıca iyi bilinen bir moda kuralına göre eteklerin çeşitli uzunluklarda giyilmesi de öneriliyor. Birkaçını kısaltmak iyi olur, ama hepsini gerçekten kısaltmamak gerekir. Ancak, ben gerçekten o modaya uygun giyinmiyorum, bu yüzden sanırım bu konuda pek fazla şey bilmiyorum. Önemli olan senin ne istediğin ve kendini nasıl rahat hissettiğindir.

Sana bu şekerlemeleri gönderdiğim için bana kızdığını söylediğinde, aniden ne söylemek istediğinin farkına vardım. Sanırım kilo vermek için uğraştığını unuttum ve onları sana göndermemeliydim. Özür dilerim.

Seni en son gördüğümde çok şık görünüyordun ve sanki biraz kilo vermiş gibiydin. Tabii ki çok zayıf olmak istemiyorsun, sağlığını korumak için yeterince yemek yemeye çalışmalısın. Dr. Brannish, istediğinde ziyaret için eve gelebileceğini söyledi. Buna çok sevindim. Seni daha sık görmeyi istiyorum ve sanki bu işe yarıyor görünüyor. Şimdilik gitmeliyim.

Sevgili Annen

MEKTUP 8 İFADELER

1. Bütün eteklerini kısalttığın için senin ahlaksız olduğunu düşünüyorum.
2. Eteklerini kısaltmadan önce büyük ihtimalle başkalarının ne düşüneceğini göz önüne alacağını hissediyorum.
3. Sana şekerleme gönderdiğim için bana gerçekten kızgın olmadığını hissediyorum.
4. Seninle tartıştığımızda sen kendini nasıl kötü hissediyorsan, ben de aynı şekilde hissediyorum.
5. Şekerlemeleri benim kalbimi kırmak için başkalarına verdiğini hissediyorum.
6. İstersen gerçekten şık olmanı istediğimi sana söylemeye çalışıyorum.
7. Gerçekten henüz eve gelmeni istemiyorum.
8. Gerçekten gelmek istemediğini hissediyorum.

MEKTUP 9

Paradoksal

Biricik sevgilim,

Bugünün genellikle sana yazdığım gün olduğunu neredeyse unutuyordum. Umarım kendini iyi hissediyorsundur. Bugün doktor faturasını aldım ve doktoru her zamankinden daha sık gördüğünü fark ettim Seni rahatsız eden bir şey olup olmadığını merak ediyorum. Benim için çok önemlisin.

Bugün Clem'i gördüm ve sana yaptırdığı sigortanın bitmek üzere olduğunu söyledi. Tabii ki, ikimiz de senin hastanede yatmanın ekonomik yükünü yüklenmeye devam edeceğiz. Eve döndüğünü görmeyi gerçekten istediğimizi söylemeye gerek yok sanırım.

İş başvurusu sınavının sonuçlarına ilişkin herhangi bir duyum aldın mı? Eminim ki başarmışsındır; herkes yapabiliyor. Ama eğer iyi yapamamış olsan da bu da sorun değil.

Herhangi bir şeye ihtiyacın olursa bana bildir, çok fazla maliyeti olmamak şartıyla. Şaka yapıyorum elbette.

Sevgili Annen.

Paradoksal Değil

Biricik sevgilim,

Umarım bugün kendini iyi hissediyorsundur. Doktordan gelen faturada onu normalden fazla gördüğünü fark ettim. Bu fazladan görüşmelerin sana yardımı olacağını umuyorum. Benim için çok önemlisin.

Bugün Clem'i gördüm ve bu fazladan oturumların ekstra bir masrafa neden olacağını ve sigortanın sona ermek üzere olduğunu söyledi. Tabii ki bu gerçek bir sorun değil, çünkü masrafları karşılayabiliriz. Önemli olan, iyileşmek için ihtiyacın olan tüm yardımları almandır; biz gerçekten eve gelmeni istiyoruz.

İş başvurusu sınavının sonuçlarına ilişkin herhangi bir duyum aldın mı? Eğer senin için halen o kadar önemliyse, umarım ki başarırsın.

Herhangi bir şeye ihtiyacın olursa bana bildir.

Sevgili Annen.

MEKTUP 9 İFADELER

1. Sana yazmayı hatırladım çünkü sen benim aşkımsın ve senin için endişeleniyorum.
2. Sağlığını korumak benim için çok önemli ve para hiçbir şekilde düşünülemez.
3. Doktorla daha sık görüşmenin gerçekten sana çok fazla yararı olmadığına inanıyorum.
4. Mali nedenlerden dolayı eve gelmeni istediğimizi ima etmek istememiştim.
5. Testi geçemezsen sıradan bir kişi olacağına inanıyorum.
6. Bir şeye ihtiyacınız olursa bana bildir dediğim zaman bunu çok içten söyledim.

MEKTUP 10

Paradoksal

Biricik sevgilim,

Tatlım, geçen cumartesi gecesi sen evdeyken gerçekten senin için endişelendiğimi bilmeni istiyorum. Erkek arkadaşın çok iyi bir çocuk, ama asla emin olamazsın. Sadece başının derde girmesini istemiyorum. Sana çok güveniyorum ve bunu sen de biliyorsun. Artık her şeyden gerçekten sorumlu olmadığını biliyorsun. Bu kadar geç kalınca, neler olabileceğini söylemek mümkün değildir.

Şimdi kendini daha iyi hissediyor görünüyorsun ve bu hafta sonu konuştuğun gibi benimle konuştuğunda, halen kat etmen gereken çok yol olduğunu anladım, tatlım. Gerçekten sesin hasta gibi geliyordu, ne demek istediğimi biliyorsun. Duygularımı kontrol etmek benim için zor değil,

ben daha yaşlı ve daha tecrübeliyim, işte bu yüzden kendimi kontrol edebiliyorum. Belki Dr. Brannish senin kendini kontrol etmeye çalışmana yardımcı olabilir. Bunu ona soracağım.
Biliyorsun, sana karşı sonsuz bir sevgi duyuyorum ve sana tamamen güveniyorum. Sadece bu kadar hasta olmamanı dilerdim.
Sevgili Annen.

Paradoksal Değil

Biricik sevgilim,
Tatlım, geçen Cumartesi gecesi sen evdeyken seninle ilgili ne kadar endişeli olduğumu bilmeni isterim. Erkek arkadaşın gerçekten çok hoş bir çocuk ama nasıl endişe duyduğumu biliyorsun. Arabayla ilgili bir sıkıntı yaşadığınız veya kötü bir kaza geçirmiş olabileceğiniz gibi şeylerden korktum sadece. Gerçekten ikinizin birlikte ne yaptığınız konusunda endişelenmiyorum çünkü tüm samimiyetimle söylüyorum, bu yalnızca sizi ilgilendirir. Sen sorumluluk sahibi birisin.
Şimdi çok daha iyi hissediyor gibi görünüyorsun. Seni yeniden evde görmek gerçekten güzeldi. Yaşadığımız tartışma için özür dilerim. Umarım seni çok kızdırmamışımdır,; ama tatlım, bu kadar kötü konuşmadan da, benimle aynı fikirde olmadığını bana söyleyebileceğini düşünüyorum gerçekten. Sanırım kızgın olduğumuzda, ikimiz de duygularımızı kontrol etmekte zorlanıyoruz. Umarım hala kızgın değilsindir.
Biliyorsun seni tüm kalbimle seviyorum ve sana tamamen güveniyorum. Keşke burada olsaydın.
Sevgili Annen.

MEKTUP 10 İFADELER

1. Gerçekten sana güveniyorum.
2. Erkek arkadaşını seviyorum.
3. Bazı yönlerden daha iyi olduğunu gerçekten hissediyorum.
4. "Sevgili biriciğim" yazarken öfkelendiğimi ima etmek istemiyorum.
5. Hamile kalırsan, gerçekten çileden çıkarım.